

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE
“C.S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR”

IDENTITATE NAȚIONALĂ – IDENTITATE EUROPEANĂ

Cezar AVRAM   Anca CEAUȘESCU   Loredana-Maria ILIN-GROZOIU
(coordonatori)

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE
DIN CRAIOVA – C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR

IDENTITATE NAȚIONALĂ- IDENTITATE EUROPEANĂ

Cezar Avram
Anca Ceaușescu
Loredana-Maria Ilin-Grozoiu
(coordonatori)

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Comitetul științific:

Acad. **Victor SPINEI** (Academia Română)

Acad. **Dorina-Elena RUSU** (Academia Română)

Prof. univ. dr. **Cezar AVRAM** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Prof. univ. dr. **Gheorghe DĂNIȘOR** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Prof. univ. dr. **Sevastian CERCEL** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Prof. univ. dr. **Elena PÎRVU** (Universitatea din Craiova)

Prof. univ. dr. **Anca Ileana DUȘCĂ** (Universitatea din Craiova)

Cercet. șt. I dr. **Ion MILITARU** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Cercet. șt. II dr. **Iustina NICA (BURCI)** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Cercet. șt. II dr. **Simona LAZĂR** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Referenți științifici:

Cercet. șt. II, dr. **Iustina NICA (BURCI)** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Cercet. șt. II dr. **Simona LAZĂR** (Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C. S. Nicolăescu-Plopșor)

Volumul este publicat în cadrul proiectului de cercetare desfășurat în parteneriat de către Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor, al Academiei Române și Asociația „Centrul de Studii și Cercetări de Drept Privat Ion Dogaru” din cadrul Universității din Craiova.

*Responsabilitatea pentru conținutul studiilor aparține
în exclusivitate autorilor textelor.*

ISBN ebook pdf 978-606-537-744-8

©Editura Cetatea de Scaun®, Târgoviște, 2024

email: editura@cetateadescaun.ro, www.cetateadescaun.ro

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE / FOREWORD	9
STUDII DE ISTORIE / HISTORY STUDIES	13
Cezar AVRAM, <i>Începutul descompunerii regimurilor comuniste din centrul și sud-estul Europei / The beginning of the decomposition of the communist regimes in Central and Soutestern Europe .....</i>	15
Dinică CIOBOTEA, <i>Documente de stăpânire funciară ale Bisericii Sf. Streime-Știrbei din Craiova / Land ownership documents of the Church of St. Treime-Știrbei in Craiova .....</i>	45
Oana-Andreia SÂMBRIAN, <i>Relatări adevărate despre știri false: vocabularul de tip fake news în proto-presa sfârșitului de secol XVI. Surse vaticane / True news about false news: the lexic of fake news in the protopress at the end of the 16th century. Vatican sources .....</i>	57
Cosmin VILĂU, <i>Locul documentelor slavo-române din revista „Arhivele Olteniei” în istoria științei românești / The place of the Slavic-Romanian documents from the magazine „Arhivele Olteniei” (1922-1943) in the history of Romanian science .....</i>	73
Ion-Nicolae I. MUTU-STREHAIA, Felicia-Alexandrina CRIȘAN, <i>O Episcopie mai puțin cunoscută – a Armatei și Episcopii săi / A lesser-known bishopric – of the Army and its Bishops .....</i>	91
Florin NACU, <i>Oltenia, identitate națională, identitate europeană în 1990 / Oltenia, National identity, European identity in 1990 .....</i>	111

STUDII DE FILOSOFIE / PHILOSOPHY STUDIES 127

- Ion MILITARU, *Călătoriile modernității românești. Paradisul neglijat al lui Dinicu Golescu* / *Travels in Romanian modernity. The neglected paradise of Dinicu Golescu*..... **129**
- Șerban NICOLAU, *Cum l-am cunoscut și ce am învățat de la Constantin Noica* / *How I met him and what I learned from Constantin Noica* 147
- Lorena-Valeria STUPARU, *Călătoria lui Paul Ricoeur la Chicago: timp și povestire* / *Paul Ricoeur's journey to Chicago: time and narrative* 173
- Gheorghe DĂNIȘOR, Diana DĂNIȘOR, *Individualismul și coeziunea socială: efecte și dileme în organizarea politică contemporană* / *Individualism and social cohesion: Effects and dilemmas in contemporary political organization*..... 199

REALITĂȚI ECONOMICE ȘI TRADIȚII JURIDICE /

ECONOMIC REALITIES AND JURIDICAL TRADITIONS 219

- Petre OPRIȘ, *Câteva probleme în domeniul producției de energie electrică în România (1988)* / *Some problems in the electricity production in Romania (1988)* 221
- Ștefan-Ciprian RAICEA, *Analiza și structura infracțiunilor de mediu în legislația română* / *Analysis and structure of environmental crimes in Romanian legislation* 247
- Laurențiu RADU, *Dinamica economiei regiunii Oltenia după aderarea României la Uniunea Europeană* / *The dynamics of Oltenia's economy following Romania's accession to the European Union*..... 283

**STUDII CULTURALE. ELEMENTE DE IDENTITATE
ROMÂNEASCĂ / CULTURAL STUDIES. ROMANIAN**

IDENTITY ELEMENTS 309

- Gabriela BOANGIU, *Biografii sociale și identitate culturală – teorie și metodologie* / Social biographies and cultural identity – theory and methodology 311
- Ramona Teodora PAVELESCU, *Antropologia alimentației* / The Anthropology of Food 335
- Narcisa-Maria MITU, *Medicul Mihail Cănciulescu – o figură reprezentativă a lumii medicale* / Doctor Mihail Cănciulescu – a representative character of the medical world 359
- Ion-Leone GAVRILĂ-CIOBOTEA, *Vartolomeu Stănescu. Mișcarea Legionară și religia* / Vartolomeu Stănescu. Legionary movement and religion 379
- Alexandra NACU, *Oltenia – identitate culturală. Moștenirea perioadei 1821-1866* / Oltenia – cultural identity. The heritage of the 1821-1866 period 387
- Ion-Nicolae I. MUTU-STREHAIA, *O personalitate marcantă a Bisericii Ortodoxe Române – Episcopul ȚVartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noul Severin - 70 de ani de la înveșnicire* / A significant personality of the Romanian Orthodox Church– Bishop ȚVartolomeu Stănescu of Râmnic-Noul Severin – 70 years from the eternalization 403

CUVÂNT ÎNAINTE

Conceptul de identitate este unul dintre termenii de actualitate cu care se operează în materie socială, în încercarea de a identifica particularitățile, trăsăturile distincte, relevante, care să valideze diferențele existente între părțile analizate.

Elementele de identitate, cele care se exprimă cu o vitalitate impresionantă în aceste timpuri de prefaceri semnificative în societate, au constituit tematica Simpozionului național *Identitate națională – Identitate europeană*, organizat de Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova – C.S. Nicolăescu-Plopșor, în perioada 23-24 mai 2024. O temă mereu actuală, datorită provocărilor și dinamicii vieții sociale naționale și internaționale prezente, iar volumul de față cuprinde lucrări din cadrul acestui eveniment. Manifestarea științifică se înscrie în seria de evenimente pe care colectivul de cercetători din cadrul institutului craiovean le organizează periodic, reprezentând tot atâtea momente de dialog și bilanț profesional, în care această instituție îmbină obiectivele esențiale, precum: studierea istoriei poporului român, consacrarea și conservarea valorilor autentice, cercetarea științifică și creația intelectuală la cel mai înalt nivel.

Cercetarea, prelucrarea și valorificarea tezaurului arheologic, arhivistic, lingvistic, etnografic existent în Oltenia, una dintre provinciile românești înzestrată cu o multitudine de valori și fapte remarcabile, precum și studierea conexiunilor cu ariile culturale învecinate, românești, balcanice și europene, constituie direcții de investigație pentru colectivul de cercetători din cadrul institutului

craiovean. De-a lungul timpului, au fost publicate lucrări de profil, volume de studii, cărți și articole științifice care au o contribuție însemnată la cunoașterea numeroaselor aspecte privitoare la viața locuitorilor spațiului românesc.

Vorbind despre identitate, un concept aplicabil unui grup, unei colectivități, unei structuri sociale, încercăm de fapt să punem în discuție acea interiorizare a rolurilor sociale pe care fiecare dintre noi le îmbracă în cotidian, ca pe o veritabilă haină socială bine conturată și care dă măsura propriei noastre identități. Peisajul social global actual, dincolo de dinamica transformărilor profunde din mai toate segmentele vieții noastre, datorită exploziei tehnologice și informaționale, poate fi considerat unul intens, supus influențelor intracomunitare de comportament și atitudine, cu schimburi și remodelări ale elementelor de identitate națională și/sau comunitară.

Volumul de față include studii științifice și articole semnate de cercetători, cadre didactice universitare și doctoranzi din cadrul unor instituții de prestigiu de profil variat. Materialele semnate de cercetătorii din cadrul Institutului din Craiova, rod al valorificării muncii de cercetare din cadrul arhivelor județene locale și regionale sau al cercetărilor de teren, reflectă, în principal, activitatea din cadrul temei de plan asumată instituțional. Structurată pe patru capitole: Studii de istorie; Studii de filosofie; Realități economice și tradiții juridice; Studii culturale. Elemente de identitate românească, lucrarea abordează tematici diverse.

Primul capitol al lucrării include studii de istorie cu o tematică diversificată. Prezentarea unor aspecte referitoare la decăderea regimurilor comuniste din centrul și sud-estul Europei, cu accent pe cauzele căderii comunismului și incapacitatea economică a sistemului, este continuată cu diverse teme care fac referiri la documente de stăpânire funciară ale unor instituții ecleziastice din Craiova sau

documente slavo-române publicate în revista „Arhivele Olteniei”. În același timp, pe baza cărților consultate la Biblioteca Apostolică a Vaticanului, este ilustrat modul în care se propagă știrile false, mai ales la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Materialele din capitolul al doilea aduc în discuție elemente privind viața sedentară și călătoriile filosofilor, printre temele abordate numărându-se călătoria lui Paul Ricoeur la Chicago și celebra călătorie a lui Dinicu Golescu.

În cadrul celui de-al treilea capitol, pe baza documentelor de arhivă și a informațiilor statistice, sunt prezentate realitățile economice românești din ultimele decenii ale secolului al XX-lea, cu privire specială asupra domeniului energetic, precum și dinamica economiei după aderarea României la Uniunea Europeană. Totodată, se aduc lămuriri asupra structurii infracțiunilor de mediu în legislația din țara noastră.

Capitolul dedicat studiilor culturale aduce în discuție aspecte diverse din realitatea românească. Biografiile sociale și identitatea culturală, moștenirea perioadei 1821-1866 în Oltenia, personalități culturale și științifice se numără printre temele abordate în acest ultim capitol al lucrării.

Articolele și studiile științifice cuprinse în volum tratează teme de actualitate din domeniul științelor socioumane, oferind o perspectivă valoroasă asupra evoluției culturii și civilizației noastre. Invitând la o gândire critică, îmbogățind cunoștințele, lucrarea de față contribuie la o mai bună înțelegere a identităților și valorilor care definesc societatea contemporană, fiind, în același timp, un instrument de lucru pentru aprofundarea cunoștințelor în diverse domenii de cercetare.

Acad. Dorina-Elena RUSU

STUDII DE ISTORIE

HISTORY STUDIES

ÎNCEPUTUL DESCOMPUNERII REGIMURILOR COMUNISTE DIN CENTRUL ȘI SUD-ESTUL EUROPEI

CEZAR AVRAM*

***Abstract:** In the present article, the authors propose some theses, which, by the way, are not new, but whose evocation allows us to give them a deeper meaning. Emphasis is placed on the causes of the fall of communism, pointing out the economic incapacity of the system. At the same time, it is highlighted that the impulse of the reform came not from the countries of Central and Eastern Europe, but from within the Soviet Union, co-syndicated as the "Homeland of the World Proletariat". The authors marked the fact that at the beginning the changes in the analyzed countries had a close connection with the events that occurred in the Soviet Union.*

The sudden democratization of Central and Eastern Europe, which began in 1989, was prepared in depth. The stagnation of communism, the success of the European Community and the permission by the leader from the Kremlin - Gorbachev - to the countries that came out from under the communist dome allowed the analyzed states to follow their own path. After freeing themselves from communism, Eastern Europeans, visibly favorable to the Western European social model, tried to adopt democracy in general, although at first the European community did not accept any new members before the year 2000.

***Keywords:** velvet revolution, dictatorship, reform, new opening.*

---

* Prof. univ. dr, Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor, al Academiei Române; e-mail: avramcezar@yahoo.com.

Regimurile comuniste în faza descompunerii

Secolul al XX-lea a cunoscut o mare diversitate de regimuri politice dintre care un rol bine definit l-au ocupat regimurile totalitare (fascism, nazism, stalinism). Dintre acestea, cel mai longeviv și mai întins ca suprafață a fost regimul comunist. Într-o perioadă scurtă, sistemul comunist a înregistrat un salt spectaculos, nucleul constituindu-l Rusia bolșevică. Concepția comunistă, la începuturi, a fost aceea că războiul era *moașa revoluțiilor*, teorie remarcabil aplicată în timpul primei mari conflagrații și confirmată în cel de-al Doilea Război Mondial.

Rolul central al Moscovei în extinderea comunismului ca putere politică, ambițiile Rusiei bolșevice de supremație mondială și-au pus amprenta pe destinul a zeci de milioane de oameni încrezători în *minciunile spuse în numele adevărului*¹. Coordonarea expansiunii „roșii” de către „olimpienii” Kremlinului prin Comintern (1919-1943), Biroul Comunist de Informații (1947-1957/1958), Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949-1990) etc., s-a dovedit, în anii '50, soluția optimă de aplicare a planului de a exporta comunismul în afara Rusiei, asigurând, totodată, controlul Moscovei cu toate schismele titoiste și maoiste².

Scenariile de preluare a puterii, de derulare a actului politic totalitar au fost similare pentru majoritatea țărilor Europei: România, Ungaria, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia. Au existat, însă, și unele deosebiri, generate de lupta pentru putere, dar și de aplicarea la *indigo* a modelului politic, economic, ideologic stalinist.

¹ Vezi Cezar Avram, Roxana Radu, *Regimuri politice comparate: fascism, nazism, stalinism*, Craiova, Editura Aius, 2008, pp. 208, 215, 218.

² Florin Mătrescu, *Holocaustul Roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional*, Ediția a 2-a, București, Editura Făt-Frumos, 1998, pp. 22-38.

Din cauza poziției dominante obținute în cadrul *Armistițiului est-vest*, a trecerii trupelor sovietice și, desigur, pentru perioade determinate, a staționării trupelor sovietice în țările din centrul și estul Europei, guvernul sovietic a instalat și a menținut la putere partidele comuniste care erau aservite Kremlinului. Evocându-se în mod propagandistic „comunismul național”, aceste state au adoptat „internaționalismul socialist” de inspirație sovietică, spre deosebire de Iugoslavia, China și Albania, care și-au instaurat regimurile totalitare – „comunist naționale” – în urma unor războaie de eliberare de sub ocupația invadatorilor străini.

În adoptarea acestei forme de „comunism național” se găsește explicația acelor „schisme” de „comunism național” din anii 1948, 1960 și 1962-1963, nerăbdarea Iugoslaviei, Chinei și Albaniei de a-și apăra suveranitatea împotriva oricărei puteri, inclusiv și, în special, împotriva U.R.S.S.-ului. Ideologia a fost, însă, în general, aceeași: vagă și rigidă, un amalgam de prescripții și interdicții pe care individul era constrâns să le urmeze orbește, o mulțime de promisiuni nerealizabile pentru cei mulți, fructificate însă de cei puternici, pentru ei și familiile lor, organizați în „castă” privilegiată³.

Ruptura față de realitate și istorie a cunoscut în toate statele cu noul tip de regim totalitar, o etapă de apogeu. Decretând proprietatea privată ca furt și „demascând” inechitatea socială ca urmare a exploatării forței de muncă a țăranului muncitor, comuniștii autohtoni și cei sovietici au declanșat ideologia luptei finale⁴. Ideologia

³ Avram Cezar, Roxana Radu, *op. cit.*, pp. 236-237.

⁴ La sfârșitul anului 1947, ultima țară cu regim monarhic din sud-estul Europei a fost silită să se constituie în republică populară (Republica Populară Română). PCR, preluând ca model sistemul politic al Uniunii Sovietice, a trecut la înființarea instituțiilor specifice „democrației populare”: Marea Adunare Națională, organ suprem al puterii de stat, for legislativ, cu rol formal însă (în puține și scurte sesiuni a adoptat legile decise de către partidul unic; Consiliul de Stat, înființat în locul prezidiului MAN; Consiliul de Miniștri (guvernul) care conducea țara din punct de vedere administrativ și avea puterea de a emite acte normative; președintele

comunistă a considerat că individualismul era în permanență generator de conflicte (de la individ la societate) care se puteau transforma, în orice moment, într-o revoltă generală. Modelarea personalității prin manipulare și constrângere a devenit obiectivul formării *omului nou*. Educația prin muncă, „prin colectivitate și pentru colectivitate” a constituit esența puterii comuniste. „Puritatea” lumii comuniste se dorea obținută prin lupta de clasă. Dușmanii poporului trebuiau exterminați prin lupta finală a umanității „înainte de a ajunge la pacea comunistă”⁵. Realitatea avea să infirme utopia stalinistă, iar radicalizarea ideologică a maselor a eșuat, fapt confirmat de prăbușirea regimurilor comuniste dictatoriale, la sfârșitul deceniului 9 al secolului al XX-lea. Toate aceste state au fost surprinse în flagrant delict de irealitate și absurdă ficțiune. Socialismul a devenit un fel de religie de stat, iar mijloacele de comunicare în masă au avut drept scop inocularea fixismului și șablonismului festivist prin prezentarea viciată a evenimentelor și stărilor socio-economice, prin dezinformarea și îndemnul la delațiune, minciună și calomnie și, desigur, prin apologia *unității de nezdruccinat în jurul partidului*, ca act simbolic de supunere totală și necondiționată.

Toate noile regimuri comuniste, odată cu venirea lor la putere, urmând exemplul bolșevicilor, s-au aliniat la munca pe care o considerau cea mai importantă și mai urgentă: *înlocuirea societății existente, considerată purtătoarea tuturor relelor provocate de capitalism, cu*

Republicii (șef al statului, funcție înființată în anul 1974; Nicolae Ceaușescu: 1974-1989). La nivel local, corespondentul MAN era Consiliul Popular, iar al Consiliului de Miniștri era Comitetul Executiv al Consiliului Popular. Justiția, docilă partidului, era formată din procuraturi, instanțe civile și instanțe militare, judecătorii, Tribunal Suprem. Dictatura se sprijinea pe un aparat represiv excesiv și pe activitatea de poliție politică a Securității și Miliției (Apud Mihai Stamatescu, Grosescu Raluca, Dobrinu Dorin, Muraru Andrei, Pleșa Liviu, Andreescu Sorin, *O istorie a comunismului în România*, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 52-66).

⁵ *Ibidem*, p. 67.

o societate nouă, înzestrată cu toate virtuțile și speranțele. În această acțiune, o direcție importantă era aceea a distrugerii societății civile, precum și a eliminării *dușmanilor de clasă*.

Atacarea structurii însăși a societății (țărani, burghezia meșteșugărească, comerciantă, a profesiilor liberale, intelectuali etc.), neutralizarea organizațiilor publice și politice (partide, sindicate, gilde, confrerii, fraternități, asociații profesionale, culturale, religioase, sportive), încercările de modificare și anulare a religiei și culturilor naționale precum și anihilarea concepțiilor tradiționale legate de familie, au constituit motive supărătoare care vor determina disoluția acestui sistem ce necesita reguli bine definite.

La toate acestea se adaugă incapacitatea economică a sistemului, cauzată și de o economie bazată pe absența proprietății private și pe sistemul planificării centralizate care s-au dovedit mai puțin eficiente decât cea capitalistă. În unele țări comuniste (Iugoslavia, Ungaria) s-a încercat introducerea unor elemente capitaliste, dar acest lucru nu va duce la rezultate, ci mai degrabă la diferențe de nivel între economiile țărilor din Vest și cele cu regim totalitar. Sărăcia omniprezentă va genera cerința unor reforme care vor arunca întregul sistem în aer⁶.

Menționăm faptul că impulsul reformei va veni din interiorul Uniunii Sovietice considerată *patria proletariatului Mondial*, „tovarășii” de la Kremlin dându-și seama de obligativitatea schimbărilor⁷. Important rămâne faptul că acești reformatori din U.R.S.S. și celelalte țări comuniste europene, dintre care se detașează Mihail Gorbaciov, Wladyslaw Gomulka etc. în loc să revigoreze sistemul, au provocat prăbușirea lui. De fapt, schimbările din Europa Centrală și de Est au

---

⁶ Adam Burakowski, Alexandra Gubrynowicz, Pawel Ukielski, 1989 *Toamna Națiunilor*, Iași, Editura Polirom, 2013, p. 16.

⁷ *Ibidem*.

avut un caracter secundar față de evenimentele survenite în Uniunea Sovietică, care au declanșat *noua deschidere*.

În anul 1989, s-a prăbușit sistemul comunist, surprinzând marea majoritate din populația Terrei. De la evenimentele din Polonia și până la înlăturarea Elenei și a lui Nicolae Ceaușescu, țările cu regimuri comuniste din Europa au parcurs un proces mai mult sau mai puțin sângeros de eliberare de sub regimul totalitar comunist. Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, Republica Democrată Germană, România și, în cele din urmă, U.R.S.S., Iugoslavia și Albania, în anii 1989-1991, depășindu-se toamna națiunilor, popoarele își vor cuceri *independența* după 4 decenii și jumătate⁸.

Edificatoare ni se par afirmațiile lui Nicolae Breban în memoriile sale: „Nu poți supraviețui aproape o jumătate de secol într-un sistem social care vine peste tine nu numai cu tancurile și cu armele, dar și cu o ideologie dintre cele mai avansate“. Adaptarea și acomodarea sunt dificile pentru majoritatea popoarelor aflate sub dictatură, cu toate că au existat și procente de acomodanți, fie că s-au numit comuniști reformiști sau comuniști adepți totalmente ideologiei. Important este faptul existenței legăturii dintre comunism și fascism ai căror membri erau adepții urii față de valorile burgheze: pluralism, individualism civic, rezistenții la înregimentarea totalitară⁹.

---

⁸ Vezi pe larg *Ibidem*, pp. 19-28.

⁹ Ovidiu Pecican, *Istoria României. Stat și cultură: 1866-2018*, București, Editura Cuantic, 2023, p. 337.

* Republica Polonă, situată în nordul Europei Centrale; suprafața: 312.685 kmp; populație: 38.346.279 loc.; republică cu 16 voievodate (Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Enciclopedia statelor lumii*, ediția a 13-a, București, Editura Meronia, 2014, pp. 527-532).

Polonia*

Condițiile pentru construirea comunismului nu au fost prielnice în Republica Populară Polonia. Funcția de șef al Partidului Comunist a fost ocupată, de mai multe ori, în perioada 1948-1990¹⁰. Moștenirea istorică referitoare la relațiile dintre Polonia și Moscova au determinat relația încordată și complicată a comuniștilor cu polonezii. Ocupația unei părți importante a teritoriilor poloneze de către marile puteri europene, printre care și Rusia, începând cu secolul al XVIII-lea, represiunile masive la care au fost supuși polonezii de către Germania lui Hitler și U.R.S.S.-ul lui Stalin¹¹ nu au putut apropia Polonia de către U.R.S.S. cu toate că au existat și unele concesii printre care acceptarea rolului important al Bisericii catolice în viața societății. Renunțarea la colectivizarea agriculturii după modelul sovietic, acceptarea existenței sectorului privat, precum și permisiunea de a menține simbolurile naționale, nu au reușit să convingă pe polonezi că U.R.S.S.-ul respecta Polonia ca un stat independent și nici schimbarea mentalității omului de rând că Partidul Comunist era o simplă marionetă a Kremlinului.

Începând cu anul 1968, la opoziția din sânul intelectualității au început să se adauge pături importante ale societății. În Polonia se adoptă gradual un anticomunism radical. Începând cu deceniul 8 al secolului al XIX-lea încep revoltele muncitorilor din cauza situației economiei, a controlului și a acțiunilor represive ale instituțiilor de

---

¹⁰ 1948-1956: B. Bierut; 1956: E. Ocha; 1956-1970: W. Gomulka; 1970-1980: E. Gierek; 1980-1981: S. Kania; 1981-1989: W. Jaruzelski; 1989-1990: M. F. Rakowski (Apud Adam Burakowski, Alexandra Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *op. cit.*, p. 43).

¹¹ Katyn-21.000 persoane aparținând elitei poloneze au fost ucise de NKVD; acestea s-au adăugat la alte 450.000 de persoane deportate între 1939-1941 spre Est; schimbarea granițelor după 1945 și deportarea populației poloneze de pe teritoriile din est anexate de URSS etc. (Apud *Ibidem*, p. 44).

forță. Se abandonează, gradual, tradiția conspirației, se sparge monopolul informației, cenzura fiind, treptat, înlăturată.

În anii '80 ai secolului trecut, Mihail Gorbaciov, liderul de la Kremlin, a încercat să deblocheze mecanismele economiilor paralizate de rigiditatea sistemului totalitar comunist. La început, a fost doar o liberalizare controlată sub egida perestroicăi (restructurarea) și glastnostului (transparența). Răsturnarea conjuncturii politice internaționale și opțiunile de politică internă adoptate de Gorbaciov au fost hotărâtoare în declanșarea procesului care a dus la schimbări nu numai în Polonia, ci în întreg blocul comunist¹².

Căderea comunismului în spațiul polonez a reprezentat în fond, victoria mișcării sindicale, de resuscitare a societății civile, statul deschizând calea liberalizării prin alegerea celui dintâi prim-ministru non-comunist din Europa de Est.

Fundalul 1988-1989 a fost deosebit de propice: prăbușire economică, presiuni occidentale crescânde, cumulate, la nivel interior, cu agitațiile populației, și, mai ales, sprijinul vizibil al Bisericii Catolice pentru mișcarea *Solidaritatea* – toate acestea l-au constrâns pe generalul W. Jaruzelski să deschidă dialogul, negocierile cu sindicatele („pariul cu populația” pe care îl crezuse câștigat, în referendumul din noiembrie 1988 fusese pierdut) și să adopte calea concesiilor. Primul pas, deosebit de important pentru mersul ulterior al evenimentelor, a fost legalizarea Sindicatului Liber, și astfel recunoașterea pluralismului sindical în schimbul unei participări a Partidului Comunist la alegerile legislative anticipate din mai 1989.

Negocierile au intrat în istorie sub denumirea „Masa Rotundă” din ianuarie-martie 1989. Discuțiile efective au început în luna februarie 1989 și au avut ca rezultat realizarea unei înțelegeri politice, la 5 aprilie

---

¹² Vezi pe larg Cezar Avram, Roxana Radu, *op. cit.*, p. 334.

1989. Compromisul la care se ajunsese prevedea repunerea întregului organism al Solidarității în legalitate (*Solidaritatea Rurală, Asociația Independentă a Studenților* etc.). Cadrul instituțional al guvernului a fost restructurat, apărând o nouă instituție prezidențială cu puteri limitate, un Senat liber ales și o Cameră inferioară (*Seim-ul*), care avea nevoie de o majoritate de două treimi pentru a trece de veto-ul Senatului în promulgarea legilor.

Coaliției comuniste, alcătuită din Partidul Muncitoresc Unit Polonez (PMUP) și aliații acestuia, i se garantau, cel puțin cu ocazia primelor alegeri, 65% din locurile Camerei inferioare. Reprezentanții comuniștilor dețineau ministerele cheie (al Apărării și al Afacerilor Interne), dar opoziției i se permitea să-și publice propriile ziare și să aibă acces limitat, la radio și la televiziune, controlate în continuare de către stat.

În perioada 4-11 iunie 1989, s-a desfășurat o campanie electorală extrem de pasionată. Victoria opoziției a fost totală, în Senat obținând 99% din locuri. Criza vechiului sistem devenise evidentă. În august 1989, s-a trecut un nou prag, când generalul Jaruzelski a decis să îl numească pe Tadeusz Mazowiecki, un proeminent reprezentant al intelectualității catolice și unul dintre consilierii importanți ai mișcării *Solidaritatea*, în funcția de prim-ministru al țării.

Istoricul Charles Gati arăta că această decizie a fost precedată de un telefon primit de liderul comunist polonez, Mieczyslaw Rakowski, de la președintele sovietic, Mihail Gorbaciov, telefon prin care Moscova își exprima probabil dispoziția de a accepta un guvern condus de *Solidaritatea*, cu o minoritate comunistă²². Forțată și din interior, dar și din exterior, puterea a trebuit să recunoască prima înfrângere evidentă. Iar Mazowiecki a devenit, la 19 august 1989, primul premier necomunist într-o țară membră a Pactului de la Varșovia.

Victoria *Solidarității* a fost pecetluită prin demisia lui Jaruzelski și ascensiunea la conducerea Poloniei a liderului de opinie Lech Walesa, în urma alegerilor din 25 noiembrie/ 9 decembrie 1990. Acesta a instaurat un gen de „consiliu consultativ” pe lângă președinția Republicii, compus din reprezentanții fiecărui partid de pe eșichierul politic, de la dreapta până la foștii comuniști.

Partidul Comunist a intrat într-o criză profundă. Dacă în 1986 se înregistrau aproximativ 2.000.000 de membri ai Partidului Muncitoresc Unit Polonez, în 1999 numărul lor ajunsese la 670 000.

Revoluția „spectaculoasă” se încheiase, dar începeau avaturile tranziției la sistemul democratic. Premisele păreau destul de bune, iar Lech Walesa se bucura de o mare popularitate, atât pe plan intern, cât și internațional¹³.

Cu toate eforturile Comunității Europene de a ajuta Polonia cu fonduri de urgență și subvenții pe o durată de 3 ani, precum și anularea a două treimi din datoria Poloniei nu au reușit să oprească colapsul economic și social. Reformele dureroase și nici legalizarea solidarității prin introducerea unui sistem multipartid nu au determinat succesul comuniștilor în alegerile din 1989.

Walesa, lider al Solidarității, va juca un rol fundamental în înlăturarea regimului comunist, Polonia alegând definitiv calea regimului democratic¹⁴.

¹³ Cezar Avram, Roxana Radu, *op. cit.*, pp. 332-334.

¹⁴ Polonia avea să fie primită în Uniunea Europeană – 1.06.2004 și în NATO – 12.03.1999. Vezi Mihail Gorbaciov, *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika*, București, Editura Litera, 2013, pp. 389-486.

* Republica Ungară, situată în Europa Centrală; suprafață – 93.030 kmp; populație – 9.939.470 loc. (Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 693).

Ungaria*

Schimbarea regimului s-a produs fără cea mai mică ciocnire, sub conducerea guvernului format din comuniști reformatori, prezidat de către Miklos Nemeth.

În Ungaria, revoluția a îmbrăcat o altă formă, cunoscută sub numele de „compromis social”. Liderul comunist, Kadar Janos, instalat la putere de sovietici după înăbușirea revoluției din 1956, va ajunge, treptat, să înțeleagă necesitatea obținerii unui sprijin din partea propriilor săi concetățeni. Socialismul „gulaș”-ului promovat de Kadar viza o ameliorare a condițiilor de viață ale populației, prin înfăptuirea, gradată, a unor reforme. „Compromisul social” a început să se clatine pe la mijlocul deceniului 9 al secolului trecut. Între 1985 și 1987 au avut loc primele mitinguri anticomuniste, care i-au reunit pe reprezentanții tuturor curentelor reformatoare ale societății: „liberali”, „naționaliști”, dar și comuniști susținători ai modelului gorbaciovist.

Anul 1988 a adus primele semne evidente ale schimbării iminente din spațiul maghiar. Parlamentul va recunoaște legalitatea grupurilor, asociațiilor, formațiunilor politice și culturale care vor apare spontan. Libertatea de asociere și de manifestație va fi dublată de înlăturarea cenzurii și, mai ales, de împăcarea ungarilor cu vechiul lor trecut. Vechile embleme, având deasupra coroana Sfântului Ștefan, vor apare din nou pe drapelul național, odată cu supunerea instituțiilor comuniste unui *lifting* total. În anul 1989, Partidul Muncitoresc Socialist Ungar, format prin unirea Partidului Socialist cu Partidul Comunist, va renunța la monopolul puterii, dizolvându-se ca, ulterior, să se reînființeze sub numele de Partidul Socialist Ungar¹⁵. Se

---

¹⁵ Ungaria a fost primul stat care s-a desprins din Pactul de la Varșovia, obligând pe sovietici să-și retragă trupele pașnic încă din decembrie 1989 (vezi Cezar Avram, Roxana Radu, *op. cit.*, pp. 335; Avram Cezar, *Regimuri politice contemporane*, Craiova, Editura de Sud, 2002, pp. 275-276).

proclamă Republica Ungară, ca, mai apoi, la începutul anului 1990, să aibă loc alegeri libere care vor consacra noul sistem multipartid. În același an, Ungaria, ca prim stat ex-socialist, va fi cooptat ca membru al Consiliului Europei, apoi, în 1995, membru al OECD.

În anul 1997 vor începe tratativele pentru aderarea la NATO, devenind, alături de Cehia și Polonia, în anul 1999, membru al acestei organizații militare.

Locul „compromisului social” era luat de „contractul social” – care implica o schimbare de fond a regimului. „Contractul social”, documentul cu încărcătura simbolică nu numai prin titulatură a Opoziției democratice, stipula clar: Kadar Janos a fost simbolul schimbărilor petrecute în Ungaria. Spre deosebire de Rakosi, el n-a încercat să impună poporului programe grandioase de transformare a societății și spre deosebire de Nagy Imre, nu a fost dispus să accepte îngrădirea rolului Partidului Comunist. Deținând monopolul asupra puterii, el a făcut astfel încât interesele sale să nu fie perturbate de nicio grupare care își putea exprima deziluzia.

Schimbarea s-a produs la vârf, Kadar Janos fiind înlocuit, la 22 mai 1988, printr-o alegere destul de controversată, în funcția de prim-ministru, de Grosz Karoly, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist, partizan al liberalizării progresive, de tip gorbaciovist. În același timp, Berecz Janos a intrat în Biroul Politic al Partidului Comunist cu imaginea unui reformator moderat. Dar Grosz, „omul hotărât și charismatic”, de 57 de ani, a fost, în curând, depășit de reformatorii mai îndrăzneți, grupați în jurul lui Imre Pozsgay.

„Era Kadar” a luat sfârșit în luna mai 1988, când la Conferința Națională a Partidului Socialist al Muncitorilor din Ungaria, acesta a fost înlocuit din funcția de secretar general cu un Prezidiu alcătuit din patru membri, sub președinția lui Nyers Reszo, susținător al reformelor de tip gorbaciovist. Noul secretar general, răspunzător de

activitatea cotidiană a partidului, a devenit Grosz Karoly, apropiat al lui Kadar, pe care acesta îl și pregătise pentru a-i deveni succesor. Ceilalți doi membri al Prezidiului erau reformatorul Poszgay și ideologul Berecz Janos. Guvernul, din ce în ce mai independent față de liderii partidului, era condus de reformatorul Nemeth Miklos, iar câteva luni mai târziu, acesta a fost acompaniat, la Ministerul de Externe, de Horn Gyula.

Sub egida aripii reformatoare, condusă de Poszgay, la lucrările Congresului Partidului din 6-7 octombrie 1989 s-a abandonat titulatura „Comunist”, acesta devenind Partidul Socialist Maghiar. La rândul lor, deputații au proclamat la doar câteva zile, mai exact pe 23 octombrie 1989, memorabilă zi a Revoluției din 1956, drept sărbătoare națională, cea de-a IV-a Republică, punând astfel capăt Republicii Populare instaurate în 1949.

Dar Poszgay, asemenea idolului M. S. Gorbaciov, își păstra concepțiile marxist-leniniste, încercând să traseze și o linie de demarcație între socialismul pe care îl dorea continuat și totalitarismul sistemului condus de Kadar Janos. Vechiul sistem era declarat „stalinist” și ca atare, trebuia abandonat.

„Stalinismul este în criză – declara el într-un interviu acordat postului de radio «Europa Libera» pe 24 mai 1989. A devenit absolut cert că acest sistem nu poate fi reformat, pentru că a dat greș și s-a dovedit incapabil să dea oamenilor experiența și sentimentul libertății. În astfel de circumstanțe, singura decizie pe care o putem lua este că întreg sistemul stalinist să fie abandonat, cu ideologia lui cu tot”¹⁶.

---

¹⁶ Cezar Avram, *Regimuri politice contemporane ...*, p. 230.

Primele alegeri libere au avut loc în lunile martie-aprilie 1990, când puterea a revenit Forumului Democrat Maghiar, coaliție de forțe ostile socialismului totalitar. Președintele acestuia, Antal Jozsef, a devenit prim-ministru. Guvernul de coaliție, orientat spre centru-dreapta, format din Forumul Democrat Maghiar, Partidul Micilor Proprietari și Partidul Creștin-Democrat a fost învestit de Parlament, în ziua de 23 mai 1990. Scriitorul liber-democrat, fost deținut politic, Goncz Arpad, a devenit primul Președinte al Ungariei democrat¹⁷. În prezent, Ungaria nu a fructificat toate atuurile de care dispunea în 1989. Populația așteaptă următoarele faze ale reformelor.

Bulgaria*

Toamna națiunilor a găsit Bulgaria în fața unor complexe probleme economice și sociale. Economia, bazată pe sistemul socialist al planificării și distribuției își dovedise și își dovedea incapacitatea. Colapsul politic și economic era evidențiat de gradul de inovare scăzut, de căderea morală a cadrelor din administrație și partid, nepotismul, îmbogățirea, lăcomia conducerii de stat și partid, falsificarea indicatorilor economici etc. Întregul sistem se dovedea inapt pentru schimbare și foarte greu de condus. În fața colapsului, ajutorul permanent din partea Moscovei se dovedea ineficace. Gorbaciov, preluând puterea, nu a mai pompat subvenții echipei lui

---

¹⁷ Evenimentele din anul 1989 au determinat victoria opoziției la alegerile parlamentare din martie 1990 care au dus la un val de demisii. Maghiarii nu vor acorda sprijin ideilor radicale deși repulsia populației față de post comuniști ar fi susținut opoziția. Clasa politică maghiară, în comparație cu celelalte țări din blocul răsăritean, se simțea *în largul ei*, iar societatea intrase într-o perioadă de prefaceri politice și sociale concomitent cu dezintegrarea URSS-ului (Adam Burakowski, Alexandra Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *op. cit.*, p. 177).

* Republica Bulgaria, parlamentară (Parlament unicameral) situată în Europa sudică (Pen. Balcanică); suprafață – 110.993 kmp; populație – 6.924.716 loc. (Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 106).

Jivkov. Bulgaria avea nevoie de alte surse de ajutor extern. Prăbușirea economică a obligat autoritățile să ghideze populația spre alte probleme pentru a putea susține intelectualitatea care avea un nivel profesional și material din ce în ce mai scăzut, și biserica, infiltrate cu agenți ai securității. Un rol important îl va juca fiica lui T. Jivkov, Ludmila Jivkova, care s-a distanțat de politica oficială, dorind să fie percepută ca independentă. Preluarea puterii de către Gorbaciov și discursul pentru reconstrucția sistemului al acestuia a provocat dificultăți enorme echipei lui Jivkov.

În Bulgaria nu a existat o poziție anticomunistă datorită lichidării fizice sau emigrării persoanelor refractare politicii lui Jivkov. Rolul opoziției va fi preluat, însă, de dizidenți și complotiști, inclusiv de un grup de membrii de partid de la nivelul cel mai înalt care unelteau împotriva lui Jivkov, dar care nu doreau să răstoarne regimul comunist, ci doar înlăturarea lui Gorbaciov.

În primăvara anului 1989, susținătorii lui Jivkov au încercat să oprească *Procesul Renașterii* care declanșase un exod masiv al turcilor în patria mamă¹⁸. Statul turc a închis, însă, într-un interval de timp scurt granițele, fapt ce a dus la eșecul politicii promovate de Jivkov. Începând cu luna septembrie, liderul comunist bulgar a devenit din ce în ce mai izolat pe arena internațională, iar în interior, complotiștii declanșaseră pregătirea unei lovituri de palat.

Spre deosebire de România, căderea lui Jivkov nu a însemnat sfârșitul comunismului. Începând cu luna noiembrie, un val de demonstrații va cuprinde întreaga țară, populația adoptând un mare

---

¹⁸ Înșuși T. Jivkov, în Cuvântarea din 29 mai 1989, s-a adresat autorităților turce rugându-le să deschidă granițele pentru toți cei care doreau să părăsească Bulgaria și să se stabilească în Turcia, indiferent de motive (Adam Burakowski, Alexandra Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *op. cit.*, pp. 389-392).

entuziasm politic. Încep să fie înființate partide care, la scurt timp, declanșează o unificare a unor organizații dizidente¹⁹.

Partidul comunist, după înlăturarea oamenilor lui Jivkov, a început să liberalizeze, treptat, viața politică a societății, concomitent cu proteste ale minorității turce. Astfel, la începutul anului 1990, reprezentanții elitelor vor încerca să organizeze o masă rotundă în cadrul căreia să fie elaborate principiile noului regim politic. Datorită evenimentelor din celelalte țări din blocul communist, se va renunța la reconstituirea sistemului deja defunct, pronunțându-se din ce în ce mai deschis pentru angajarea țării pe direcția democratizării.

Campania electorală din vara anului 1990 va marca încheierea lucrărilor Mesei Rotunde. Sub impulsul demonstrațiilor de protest împotriva tentativelor de fraudă, încet-încet are loc decomunizarea autorităților administrative și politice.

După ezitări repetate între *comuniștii rebotezați* și oponentii lor, Bulgaria va găsi drumul democrației cu toate dificultățile întâmpinate în adoptarea unor soluții realiste pentru problemele economice acute. În anul 1992, Bulgaria va deveni al 27-lea membru al Consiliului Europei, iar în 2004 membru al NATO. În anul 2007 va fi admisă în Uniunea Europeană²⁰.

---

¹⁹ Unul dintre cele mai importante fiind Clubul Perestrioka, care își va schimba denumirea în Clubul pentru glasnost și democrație (*Ibidem*, p. 396).

²⁰ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 108.

* Actualmente două state: Cehia și Slovacia; Cehia – 496 kmp; populația – 1.246.780 loc. Prin Pactul dualist din 1867, Slovacia va fi inclusă în Ungaria, iar Moravia și Boemia în cadrul Austriei. În octombrie 1918 va fi proclamată Republica Cehă independent care se va uni în aceeași lună cu Slovacia (Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, pp. 132-134).

Cehoslovacia*

Spațiul cehoslovac a cunoscut o revoluție nonviolentă, „de studenți și de artiști”, poate cel mai „gentle” tip de revoluție Est-europeană. În anul 1948 a fost proclamată Republica Populară Cehoslovacă aflată sub sfera de influență sovietică. În ianuarie 1968, aripa reformatoare a Partidului Comunist, condusă de Alexander Dubcek, va încerca să impună un proces înnoitor al *socialismului cu chip uman* cunoscut sub numele de „Primăvara de la Praga”. Leonid Brejnev va ordona intervenția tancurilor Tratatului de la Varșovia, acțiune la care România nu va lua parte. În ianuarie 1969, Cehoslovacia va fi proclamată stat federal, constituită din două republici egale în drepturi: Republica Socialistă Cehă și Republica Socialistă Slovacă. În a doua parte a anului 1989 au loc mari demonstrații populare la Praga, numită de către istorici *Revoluția de catifea*.

Gustav Husak, cel care fusese instalat la conducerea Cehoslovaciei după înfrângerea Primăverii de la Praga din anul 1968, a încercat să câștige adeziunea populației printr-o democratizare în spirit de *glasnosti* și *perestroika*, ceea ce, însă, nu i-a reușit. El va fi înlocuit cu Milos Jakes care nu va reuși să oprească manifestațiile pentru democratizarea țării. În noiembrie 1989, conducerea comunistă va demisiona în grup, Forumul Civic cerând separarea puterilor în stat, economie de piață fără intervenție birocratică, protecția mediului, politică externă favorabilă recâștigării statutului de țară onorabilă în Europa și în întreaga lume.

„Cerem schimbări fundamentale și permanente în sistemul politic al societății noastre. Trebuie să înființăm sau să înnoim instituțiile și mecanismele democratice care să permită o reală

participare a cetățenilor la afacerile publice și totodată să devină bariere eficiente împotriva abuzului de putere politică și economică. Toate partidele politice existente și nou înființate, precum și alte asociații politice și sociale vor avea dreptul de a participa în mod egal în alegeri libere pentru toate nivelurile de guvernare. Prin urmare, Partidul Comunist va trebui să renunțe la garanția constituțională privind rolul său conducător în societate, precum și la monopolul asupra presei. Nimic nu ne împiedică să facem toate acestea cu începere de mâine” – se afirma în document.

Pe 27 noiembrie 1989, la Praga s-a declanșat greva generală, în semn de protest față de uciderea unui student. Documentele ulterioare au demonstrat că acesta nu fusese omorât, totul fiind o diversiune pusă la cale de KGB (respectivul student fusese transportat într-o localitate aflată la câteva zeci de km de capitală), care urmărea să impună la Praga o conducere gorbaciovistă. Dar impactul psihologic al știrii despre uciderea studentului a fost enorm. Conducerea de partid și de stat a cedat, iar opoziția a câștigat nesperat de repede. Pe 29 noiembrie, Adunarea Federală a abolit principiul constituțional care consfințea rolul conducător al Partidului Comunist. Reprezentanții guvernului s-au întâlnit în mod repetat cu membrii opoziției și sub presiunea opiniei publice, au acceptat, virtual, toate cererile acestora. După două remanieri, un guvern de coaliție a preluat puterea.

În noul cabinet, numit la 10 decembrie 1989, comuniștii erau minoritari. Situația s-a schimbat radical. Mario Calfa a devenit prim-ministru, iar din guvern făceau parte figuri de proeminenți disidenți: J. Dienstbier – ministrul Afacerilor Externe, P. Miller – ministrul Muncii și Afacerilor Sociale, M. Kusy – șeful Biroului de Stat pentru Presă și Informații.

În aceste condiții, la 29 decembrie, Vaclav Havel, fondatorul Forumului Civic și arhitectul „revoluției de catifea”, a fost ales în funcția de Președinte al țării. Principiile separării în două state începeau să se impună. Slovaci nu mai erau dispuși să accepte dominația cehilor, chiar dacă ei erau acum democrați, iar dezmembrarea Cehoslovaciei era o chestiune la ordinea zilei.

În alegerile legislative din iunie 1990, Forumul Civic a obținut majoritatea absolută a mandatelor în Parlamentul Federal. Astfel, mișcarea studenților și a artiștilor ieșise pe deplin victorioasă²¹. Partidul Comunist a pierdut încrederea populației, cu toate că promitea prefaceri interioare profunde. Lichidarea miliției populare, detestarea și oprirea activității securității, eliminarea din rândurile Partidului Comunist a activiștilor responsabili de așa-numita politică de normalizare au fost măsuri insuficiente.

Alegerea ca președinte a lui Havel prin vot, în unanimitate, este considerată de către istoriografia recentă sfârșitul simbolic al Revoluției de catifea. Lichidarea rămășițelor comuniste, alegerile libere din 1990, precum și relațiile dintre cehi și slovaci, ieșirea din CAER și din Pactul de la Varșovia au obligat unitățile armatei sovietice să părăsească teritoriul cehoslovac. La acestea s-au adăugat încheierea grevei studenților, ceea ce a însemnat sfârșitul simbolic al atmosferei revoluționare. Reprezentantul Comitetului Național de Conducere a Grevei, Martin Mejstrik, a declarat la televiziune că, alegerea lui Vaclav Havel ca președinte reprezenta o garanție suficientă a schimbărilor ireversibile²².

Revoluția de catifea va fi dusă până la capăt de cei care o începuseră, după care începe să se profileze o nouă scenă politică.

---

²¹ Vezi pe larg Adam Burakowski, Alexandra Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *op. cit.*, pp. 282-295.

²² *Ibidem*, p. 299.

Apar, astfel, două spații politice paralele și independente care vor duce la declararea celor două republici, cehă și slovacă. Au loc schimbări în sfera simbolicii și a memoriei colective, începerea activității lustrației, ceea ce a însemnat înlăturarea regimului comunist, decizia separării Cehoslovaciei în cele două state (ianuarie 1993), intrarea Cehiei în NATO (martie 1999), primirea Cehiei în Uniunea Europeană (mai 2004) alături de alte nouă state europene.

În concluzie, Cehoslovacia a supraviețuit eliberării de totalitarism, procesul de trecere la democrație fiind diferit de revoluția pacifistă începută la vârf²³.

Iugoslavia*

Un caz aparte l-a constituit situația din Iugoslavia. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Iugoslavia a fost dezmembrată în urma înfrângerii de către statele Axei. Pe teritoriul iugoslav s-au organizat, încă din primele luni de ocupație germană și italiană, o puternică mișcare de rezistență condusă de către croatul Iosip Broz Tito, conducătorul Partidului Comunist Iugoslav. În noiembrie 1945, după capitularea Germaniei și a Japoniei, este proclamată Republica Populară Federativă Iugoslavia care, din anul 1963, devine Republica Socialistă Federativă Iugoslavia. Potrivit Constituției din 1946, Iugoslavia era alcătuită din șase republici: Serbia, Croația, Muntenegru, Slovenia, Macedonia, Bosnia și Herțegovina.

Constituția din anul 1974 va păstra cele șase republici, creând, însă, două provincii autonome. După dispariția lui Tito (1980) situația social-economică se va deteriora continuu, tensiunile și conflictele

---

²³ Vezi Cezar Avram, Roxana Radu, *op. cit.*, p. 235.

* Serbia: suprafața – 77.474 kmp; populația – 7.243.007 loc. (Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 579).

între naționalități adâncindu-se. Sub conducerea lui Tito, statul iugoslav a cunoscut o evoluție pozitivă. A fost achiziționată tehnologie din Occident, dezvoltându-se ramuri industriale moderne, dictatura Partidului Comunist era mai relaxată decât în celelalte țări, de asemenea cetățenii iugoslavi puteau călători în statele Europei Occidentale, unde mulți au rămas să lucreze, trimițând sumele obținute familiei. Iar mica producție de mărfuri era înfloritoare²⁴. Pe plan extern, Iugoslavia se impusese în mișcarea statelor nealiniat, iar glasul său era ascultat la ONU și în celelalte organisme internaționale.

Conducerea centrală de la Belgrad nu va reuși să găsească soluții viabile pentru dezamorsarea crizei ce cuprinsese societatea iugoslavă. Anul 1990 va fi decisiv pentru destrămarea unității statale, viața politică restructurându-se, acum, la nivelul republicilor federale. Conflictul dintre islam și creștinism, violențele comparate cu *holocaustul* ce au urmat pe teritoriul fostei Republici Iugoslave, încercările de înnăbușire a mișcării democratice nu au oprit disoluția politică și națională, pacea fiind un deziderat care se va obține târziu doar prin intervenția forțelor democratice din afară (Războiul NATO din Kosovo)²⁵. Istoriografia recentă vorbește de o nouă doctrină a dreptului imperial: imperialismul umanitar²⁶.

Dezagregarea statului federal a cunoscut o evoluție rapidă. Deputații de origine albaneză din Parlamentul din Kosovo vor adopta o Constituție care stabilea egalitatea acestei provincii cu celelalte șase Republici ale Federației. Acest fapt a provocat imediat o reacție negativă din partea Parlamentului sârb. Nici în cele două republici din regiunea vestică, respectiv Croația și Slovenia, situația nu era calmă.

---

²⁴ Larousse, *Istoria Universală*, vol. III, *Evoluția lumii contemporane*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 95.

²⁵ Vezi pe larg Noam Chomsky, *Iugoslavia. Pace, război și disoluție*, București, Editura Litera, 2021, pp. 69-97.

²⁶ *Ibidem*, pp. 205-244.

Slobodan Milosevic a fost ales în funcția de Președinte al Republicii cu mai bine de 65% din voturi, iar partidul său, Partidul Socialist, a obținut 45,8% din sufragiile pentru Parlament. În acest context extrem de complicat, Slobodan Milosevic s-a impus ca o soluție naționalistă pentru Partidul Socialist. Pe de altă parte, Germania și Austria încurajau mișcările separatiste care vizau lichidarea Iugoslaviei.

Lanțul declarațiilor de independență a început, în decembrie 1990 cu Slovenia. S-a discutat nu despre o federație centralizată, ci despre o confederație în care suveranitatea statelor membre ar fi fost consolidată și în care fiecare reprezentant ar fi avut drept de a-și alege propria cale spre dezvoltare. Președinția iugoslavă a condamnat ca neconstituțional referendumul din Slovenia, organizat în ziua de 28 decembrie, care mergea clar pe cartea independenței.

S-a ajuns rapid la confruntări sângeroase. În Croația, la sfârșitul lunii martie și începutul lunii mai 1991, s-au înregistrat conflicte între polițiștii croați și civilii sârbi. Războiul civil s-a extins în Croația. În ciuda eforturilor de pace, conflictul a continuat cu îndârjire. Sârbii din Slavonia ca și cei din Krajna cu câteva luni înainte, și-au proclamat autonomia și au obținut sprijinul nemărturisit al armatei federale care, prin raiduri aeriene, a început să distrugă potențialul industrial și turistic al Croației. Înainte ca războiul civil să se instaleze pentru mai mulți ani în Bosnia – Herțegovina, ONU a încercat stoparea luptelor din Croația, trimitând, la 14 ianuarie 1992, primele detașamente de „căști albastre” în regiunile Slavonia și Krajna.

În general comunitatea internațională s-a dovedit neputincioasă de-a lungul acestui conflict, fiind împărțită în ceea ce privește simpatiile pentru beligeranți și dezorientată de vastele operații de dezinformare²⁷. Accentuarea tendințelor centrifuge,

---

²⁷ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 582.

susținute de naționalismele existente va duce încă din iunie 1991 la proclamarea independenței de stat a Croației și Sloveniei, care nu a putut să fie înnăbușită de forța armelor sârbe. A urmat desprinderea din Federație a Macedoniei, din septembrie 1991, apoi a Bosniei și Herțegovinei, din martie 1992. Tot în anul 1992, în urma unui acord dintre Serbia și Muntenegru se proclamă, sub numele de Republica Federală Iugoslavia, o nouă entitate statală care cuprindea Serbia cu regiunea Voievodina și Kosovo și Republica Muntenegru.

Slobodan Milosevic, încercând să pună în aplicare proiectul constituirii Serbiei mari, va declanșa, în urma tratativelor de pace desfășurate la Dayton (statul Ohio – SUA) între șefii de stat ai Iugoslaviei, Croației, Bosniei și Herțegovinei o situație ieșită de sub control politic și național. Reticența Belgradului la dorințele naționalităților a creat o situație tensionată între populațiile ce constituiau fostul stat iugoslav, precum și un focar de instabilitate în Balcani.

Intervenția Consiliului de Securitate al ONU (1998) precum și rezoluția Conferinței pentru Kosovo din 1999 din Franța prin care statele NATO au cerut retragerea forțelor iugoslave din Kosovo și încetarea activităților teroriste de pe teritoriul fostei Iugoslavii, la care s-a adăugat bombardarea Serbiei timp de 78 de zile au dus la acceptarea planului de pace și staționarea unor forțe internaționale în Kosovo. Urmează schimbări ale configurației fostului stat iugoslav care vor duce, printre altele, la transformarea statului federal într-o uniune de două state sub numele de Serbia și Muntenegru. Nici în prezent situația din Balcani nu este rezolvată, deși unele state independente care făceau parte din fosta Iugoslavie sunt membre ale Uniunii Europene²⁸.

---

²⁸ *Ibidem*, p. 583.

În fapt, căderea comunismului în Iugoslavia a însemnat prăbușirea acestui stat, dezagregarea lui, consfințită definitiv prin răsturnarea de la putere a regimului Milosevic în 1997²⁹.

Albania*

În anii '50 ai secolului XX nu se îndoia niciun viețuitor al Europei și nu numai, că sistemul totalitar comunist era trainic și de neînlăturat. În anul 1989, avea să se schimbe opinia în câteva luni (Polonia și Ungaria), săptămâni (Cehoslovacia) sau chiar zile (Germania, România). Schimbările aveau să-i surprindă atât pe analiști, cât și pe locuitorii țărilor respective. Sistemul în care se născuseră, fuseseră educați și în care trăiau trecea printr-o perioadă de stagnare cu multe lipsuri și eșecuri. Șocul produs de schimbarea

---

²⁹ Războiul mediatic dirijat de SUA și de postul de televiziune CNN a creat sârbilor o situație extrem de dificilă, ei erau prezentați nu numai ca agresori, dar și ca criminali odioși, animați de spiritul barbar al purificării etnice, a lichidării fără scrupule a populației civile și ascunderii cadavrelor în gropile comune. Preocupată mult timp să menajeze Belgradul, Franța a desemnat Serbia drept stat agresor abia la sfârșitul lunii iunie 1992. În schimb, guvernele SUA și Marii Britanii au declarat de la început că Serbia era vinovată, iar opinia publică s-a arătat foarte sensibilă la blocada și la bombardarea de către forțele sârbești a orașului Sarajevo, acțiuni care au făcut tot mai precare condițiile de viață ale celor 400.000 de locuitori. Iugoslavia era redusă la Serbia și Muntenegru, o federație măcinată de tendințele separatiste ale muntenegrilor, care își cereau și ei independența. (Cezar Avram, *Regimuri politice contemporane...*, p.230; Aron Raymond, *Democrație și totalitarism*, București, Editura ALL 2001, p.190; Aurel Pițurcă, *Introducere în știința politică*, Craiova, Editura Universitaria, 2002, p.112; Avram, Cezar, *Politici Agrare*, Craiova, Editura de Sud, 1999, p. 97).

* Situată în Europa sudică (Pen. Balcanică); suprafața – 28.748 kmp.; populația – 3.020.209 loc.; 12 prefecturi. În timpul războaielor balcanice au avut loc răscoale antiturcești care declanșează proclamarea independenței de către Congresul Național Albanez (noiembrie 1912). În ianuarie 1925, Adunarea Națională declară Albania republică. Treptat, în perioada interbelică, statul intră în sfera de influență a Italiei lui Mussolini care o anexează în aprilie 1939. În 1943, ocupația italiană este înlocuită cu cea germană care va încerca să oprească mișcarea de rezistență condusă de Partidul Comunist. În noiembrie 1944 va fi instaurată dictatura comunistă. Enver Hodja, conducătorul Partidului Comunist și al statului, va fi succedat după moartea sa (1985) de către Ramiz Alia (Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 24).

fulgerătoare avea să estompeze, în perioada postcomunistă, conducătorii comuniști devenind palizi în vârtejul istoriei³⁰. Ramiz Alia, conducătorul statului va fi obligat de evenimentele din anii 1989-1990 să schimbe totalitarismul bazat pe ideologia leninist-stalinistă și să schițeze o palidă politică de deschidere și reformă.

În timp ce vecinii din Europa Central-Estică resimțeau vântul democratizării, Albania părea încă o redută puternică a Partidului Comunist. În discursul său din noiembrie 1989, liderul Partidului unic, Ramiz Alia, a insistat pe faptul că țara lui se opunea schimbărilor inițiate de Gorbaciov și chiar i-a avertizat pe cei care doreau să le adopte:

„Cu lozinci demagogice despre libertate și drepturi democratice, ignorând masele de muncitori în favoarea unor anumiți indivizi și straturi sociale antipopulare, și sub pretextul corectării greșelilor pe care ei înșiși le-au comis, ei impun din nou legile societății de tip capitalist”.

Pentru a preveni asemenea devieri, la începutul anului 1990 s-au luat măsuri destul de aspre de securitate. Dar fără folos. Cutia Pandorei fusese deschisă. O altă lovitură puternică a fost resimțită odată cu cererea de azil politic în Franța a celui mai cunoscut scriitor, Ismail Kadare. Scrisoarea autorului Tobelor ploii către Ramiz Alia este extrem de elocventă:

„Până azi am încercat să împlânzesc regimul, atât cât era posibil în Albania. Am susținut foarte clar necesitatea unei democratizări rapide, profunde și complete a țării. Pentru că în

---

³⁰ Vezi pe larg Adam Burakowski, Alexandra Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *op. cit.*, pp. 15-16.

Albania nu există posibilitatea unei opoziții legale, am ales această cale pe care n-aș fi vrut să o iau și pe care nu o recomand altora”³¹.

Situația devenea din zi în zi tot mai complicată. Au avut loc numeroase greve la Kvaje, Vlore, Berat, s-au înregistrat explozii suspecte în capitala țării, Tirana, exodul a numeroși tineri din țară, mai ales spre Italia, a continuat cu toate opreliștile puse la cale de către oficialități. Încetul cu încetul, regimul Alia a luat unele măsuri reformatoare.

La sfârșitul lunii iulie a inițiat o privatizare parțială a agriculturii, permițând autorizarea țăranilor de a crește vite în folosul propriu, de a avea un lot de pământ de 1 500-2.000 m și de a-și vinde produsele pe piața liberă.

În urma manifestațiilor studentești din 9 și 10 decembrie 1990, desfășurate sub stindarde purtând numele lui Gorbaciov și Ramiz Alia s-a pus capăt monopolului Partidului Comunist. La 12 decembrie 1990, un grup de intelectuali, printre care și doctorul Sali Berisha a depus în mod oficial statutul noii organizații politice numită Partidul Democratic.

Sfârșitul erei socialist-totalitare a venit o dată cu data de 21 decembrie 1990, când statuia lui Stalin a fost îndepărtată de pe bulevardul pe care îi purta numele în Tirana. Primele alegeri libere după cele din anul 1923 au fost ținute în martie 1991 în cadrul pluralismului politic. S-au prezentat candidații din 11 partide politice. Partidul Comunist a ieșit învingător în timp ce Partidul Democrat era prea puțin cunoscut. Comuniștii au obținut 140 din cele 250 de locuri în Parlament. A început accelerarea procesului transformărilor democratice care s-a desfășurat, însă, într-un climat de violență și exod. În aprilie 1991 se adoptă noul nume al țării: Republica Albania.

---

³¹ Cezar Avram, *Regimuri politice contemporane...*, p. 134.

În luna iunie s-a format un cabinet de coaliție între Partidul Comunist și patru organizații politice din opoziție. Cu toate că ideea de democrație și economie de piață era susținută din ce în ce de mai mulți politicieni, au loc în continuare nemulțumiri sociale generate de lipsa locurilor de muncă. La 9 decembrie s-a desfășurat la Tirana un miting de protest la care au participat aproape 20.000 de persoane care cereau înlăturarea regimului totalitar.

În martie 1992, au loc alegeri parlamentare în care Partidul Democrat de opoziție obține 2/3 din voturi, în timp ce Partidul Socialist (fostul Partid Comunist) a înregistrat doar 26%. Ramiz Alia s-a retras de la conducerea statului în ziua de 3 aprilie 1992, în locul său fiind ales Sali Berisha, liderul Partidului Democrat³².

Noul șef al statului, în calitate de președinte al Partidului Democrat, prin metode populiste încearcă să unească forțele anticomuniste ale societății. Noul guvern se pronunță pentru măsuri radicale în vederea trecerii la economia de piață și la o colaborare cu NATO. Cu toate acestea, marile nemulțumiri ale populației vor culmina, în martie 1997, cu o revoltă populară soldată cu disoluția autorității de stat și preluarea puterii de grupuri înarmate într-o zonă importantă din teritoriul țării. Se instaurează anarhia, fiind ucise 1.600 de persoane și 6.000 rănite. Se constituie un guvern de coaliție condus de socialistul Bashkim Fino. Acesta va organiza alegeri parlamentare în iunie-iulie 1997 care vor fi câștigate de Partidul Socialist.

Începe o perioadă de două decenii care se vor confrunta cu o serie de violențe existente între Partidul Socialist și Partidul Democrat pentru controlul guvernului și președinției. Problema Kosovară va declanșa refugierea a numeroși albanezi aducând Albania în pragul colapsului. Albania rămâne una dintre cele mai sărace state europene.

---

³² Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *op. cit.*, p. 26.

În aprilie 2009, Albania va deveni membru NATO depunând și cererea pentru aderarea la Uniunea Europeană. În iunie 2014, i s-a acordat statutul de țară candidată³³.

Implementarea unei democrații autentice ca formă de sistem este din ce în ce mai greoaie și mai anevoioasă într-o Europă dezbinată și dezolată aflată sub presiunea forțelor de extremă dreaptă. În prezent, lumea se găsește în faza pe care o descria Joseph de Maistre: „eu pot lovi pe democrați, căci sunt în logica mea, deoarece preconizez reprimarea violentă. Ei nu mă pot lovi pe mine, fiindcă și-ar contrazice principiile”³⁴.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole:

Avram, Cezar, *Politici Agrare*, Craiova, Editura de Sud, 1999.

Avram, Cezar, Radu, Roxana, *Regimuri politice comparate: fascism, nazism, stalinism*, Craiova, Editura Aius, 2008.

Ball, Terence, Dacergg, Richard, *Ideologii politice și idealul democratic*, ediția a 2-a, Iași, Editura Polirom, 2000.

Burakowski, Adam, Gubrynowicz, Alexandra, Ukielski, Pawel, *1989 Toamna Națiunilor*, Iași, Editura Polirom, 2013.

Chomsky, Noam, *Iugoslavia. Pace, război și disoluție*, București, Editura Litera, 2021.

Gorbaciov, Mihail, *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika*, București, Editura Litera, 2013.

---

³³ *Ibidem*.

* Republica Federală Germania situată în Europa Centrală. Suprafața – 357.021 kmp; populație – 81.147.265 loc. (Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Enciclopedia statelor lumii*, ediția a 13-a, București, Editura Meronia, 2014, p. 257).

³⁴ Apud Mihai Ralea, *Scrieri*, vol. V, București, Editura Minerva, 1989, p. 282.

Larousse, *Istoria Universală*, vol. III, Evoluția lumii contemporane, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

Matei, C. Horia, Neagu, Silviu, Nicolae, Ion, *Enciclopedia statelor lumii*, ediția a 13-a, București, Editura Meronia, 2014.

Mătrescu, Florin, *Holocaustul Roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional*, Ediția a 2-a, București, Editura Făt-Frumos, 1998.

Pecican, Ovidiu, *Istoria României. Stat și cultură: 1866-2018*, București, Editura Cuantic, 2023.

Pițurcă, Aurel, *Introducere în știința politică*, Craiova, Editura Universitaria, 2002.

Ralea, Mihai, *Scrieri*, vol. V, Editura Minerva, București, 1989.

Raymond, Aron, *Democrație și totalitarism*, București, Editura ALL 2001.

Stamatescu, Mihai, Grosescu, Raluca, Dobrinu, Dorin, Muraru, Andrei, Pleșa, Liviu, Andreescu Sorin, *O istorie a comunismului în România*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Tismăneanu, Vladimir, *Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa răsăriteană*, Iași, Editura Polirom, 2000.

Surse web:

www.procesulcomunismului.com

www.sferapoliticii.ro

DOCUMENTE DE STĂPÂNIRE FUNCİARĂ ALE BISERICII SF. TREIME-ȘTIRBEI DIN CRAIOVA

DINICĂ CIOBOTEA*

***Abstract:** It was founded by Dumitrana Stirbei, widow of Constantin Stirbei, between 1765-1768. The fact that the church began to be built in 1765 is proved by a document dated December 15, 1765, which says that "Dumitrana Știrbei had built a church near her houses in Craiova".*

The church was built on the outskirts of Craiova, in order to have the necessary size for the court. The manorial courtyards around the churches were at first the first edge of the city, later to form the most developed center of Craiova.

***Keywords:** church, Craiova, court, ownership, Holy trinity*

Între domeniile funciare eclesiastice din sudul Olteniei se interpun cele opt ale mănăstirilor Bucovăț și Jitianu și ale bisericilor Maica Precista Dudu, Obedeanu, Sf. Dumitru, Sf. Ilie, Sf. Gheorghe Nou și Sf. Treime, toate din Craiova, localitate-polarizator politic, administrativ, militar, economic și cultural-spiritual al zonei. Cartografierea stăpânirilor funciare ale acestora reliefează clar poziția

---

* Prof. univ. dr., cercetător onorific dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C.S. Nicolăescu-Plopșor; e-mail: ciobodin@yahoo.com

lor în sudul țării, acolo unde procesul de stabilitate și securitate a vieții oamenilor s-a statornicit treptat în câmpie abia în secolele XVII-XIX¹.

În relație cu acest proces, în care câmpia Dunării a fost „un adevărat avanpost împotriva turcilor” nu numai al Țării Românești, ci și al Transilvaniei și Banatului², de-a lungul secolelor XIV-XIX, „s-a lucrat îndeosebi la îmbunătățirea sistemului ei defensiv, ținându-se seama și repectându-se mai ales așezarea ei”³. În acest sens, domeniile funciare eclesiastice din câmpie au devenit elemente componente ale sistemului defensiv, constituit prin conlucrarea factorilor statali, cel politic și cel bisericesc.

Moșiile mănăstirești și bisericești din zona sudică se găseau intercalate cu cele boierești, pe când cele din zona de nord erau mici și răspândite printre proprietățile moșnenești. Fenomenele sunt explicabile prin însăși modul de formare al domeniilor mănăstirești și boierești. Pe de altă parte, moșiile ctitoriilor Craioveștilor care au beneficiat de daniile acestor mari boieri, cu vechime anterioară chiar și momentului formării statului feudal Țara Românească la sfârșitul secolului al XIII-lea, și de grija domnitorilor ridicați pe tronul țării dintre ei (Neagoe Basarab, Radu Șerban, Matei Basarab, Constantin Cârnău, Șerban Cantacuzino, Constantin Basarab Brâncoveanu, Ștefan Cantacuzino), completau vechea structură a celui mai mare domeniu feudal, anume, domeniul Craioveștilor Basarabi.

---

¹ Vizibil prin repere cu valoare de borne cronologice: conacul de la Hierești al cumnatului lui Matei Basarab vv; ultima invazie în Oltenia a tătarilor din anul 1717 (Costin Feneșan, *Invazia tătarilor în Oltenia în vara târzie și toamna anului 1717*, în „Oltenia”, seria a III-a, anul V, 2011, nr. 1-2, pp. 123-133; Friedrich Schwantz von Springfels, *Descrierea Olteniei la 1723*, ediție, trad. din limba germană, studiu introductiv, note și indice de Mircea-Gheorghe Abrudan; pref. de prof. dr. Ion-Aurel Pop, Brăila/Cluj-Napoca, Editurile Academiei Române și Istros, 2017, p. 156); revenirea teritoriilor raialelor otomane la Țara Românească în 1829; și cucerirea Independenței deplin de stat în 1877-1878.

² F. Schwantz von Springfels, *op. cit.*, p. 156.

³ *Ibidem*.

Pe de altă parte, domeniile acestea, „adevărate complexe teritoriale de mare întindere”⁴, în lunga lor existență (până în 1863), au fost factori importanți și potenți în zona lor și, prin poziția lor geografică, au reprezentat puterea de supraveghere a direcțiilor de invazie otomană dinspre sud de Dunăre.

Nu este nimic întâmplător că pe lângă marile rosturi ale mănăstirilor de sub Carpații Meridionali (Vodița, Tismana, Crasna, Hurezu, Bistrița, Arnota, Govora, Cozia, Episcopia Râmnicului Noul Severin), mănăstirile și bisericile Craiovei și-au creat domenii importante în Câmpia Olteniei, tocmai spre a deschide și stăpâni unghiul de supraveghere a zonei și a drumurilor de pătrundere a otomanilor, pe direcțiile favorizate de cursul fluviului Dunărea de la Rahova, Celei, Ghidiciu, Vidin, Ostrovul Mare și Orșova.

În calea de pătrundere în Oltenia dinspre sud-vest, în fostul județ Mehedinți, sunt prezente cinci domenii ale tot atâtor instituții eclesiastice craiovene: mănăstirea Jitianu⁵, bisericile Sf. Dumitru⁶, Maica Precista-Dudu, Sf. Ilie-Otetelișeanu și Sf. Trime-Știrbei⁷.

Celui din urmă i se poate alcătui, istoriografic, întreaga evoluție întrucât, în Craiova există un mănunchi de documente inedite, datate între anii 1636 – 1859, toate cuprinzând referiri la satul (moșia) Broscari și la așezările din împrejurimile acestuia. Documentele s-au constituit într-un volum, în decursul secolelor, prin grija familiei Știrbei, și au fost păstrate la Biserica Sf. Treime din Craiova, ctitorie a

---

⁴ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *Catagrafia Obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, Editura Helios, 2000, p. XLII.

⁵ Dinică Ciobotea, Tudor Rățoi, *Dicționarul istoric al județului Mehedinți*, vol. I-III, Drobeta Turnu-Severin, Editura Didahia Severin, 2024.

⁶ Dinică Ciobotea, Liviu Marius Ilie, *Structuri sociale pe valea Drinței-Mehedinți. Documente*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2003.

⁷ Cezar Avram, Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, Ion Pătroi, Ion Zarzără, *Bisericile Craiovei*, Craiova, Editura Helios, 1998.

acesteia⁸. După câțiva ani au fost transferate la Mitropolia Olteniei, iar apoi și-au găsit locul potrivit de conservare și valorificare la Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale. Volumul avea 177 file grupate în 17 dosare mai mici, din el lipsind filele 5⁹, 9, 14, și 17¹⁰.

În cuprinsul documentelor se întâlnesc numeroase informații despre satele Broscari, Rogova, Cacoți, Izvorălu, Poroina, Izvorul Aneștilor (Petriș), Arvătești (Peșteana), Ștubei ș.a. Întrucât aspectele economice, sociale și demografice din această zonă se întind pe o perioadă de peste două secole și jumătate, caracterizate prin mari mutații și acordări juridice, ne propunem să prezentăm doar istoria moșiei și satului Broscari în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea.

Precizăm că satul Broscari nu apare în corpusul de *Documente privind Istoria României B. Țara Românească* și nici în *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*¹¹, valorosul instrument de lucru pentru istorici alcătuit de Nicolae Stoicescu, probabil din cauza identității de nume cu alte două sate din Oltenia (în Vâlcea și în nordul Mehedinților).

---

⁸ Biserica a fost construită de Dumitrana Știrbei, soția lui C. Știrbei biv vel stolnic, între anii 1765-1768; înnoită de Barbu Știrbei în 1840 și „restaurată” de Lecomte du Nouy în 1906. Vezi P. Gârboviceanu, *Șapte biserici cu averea lor proprie*, București, 1904, pp. 147-198; N. G. Dinculescu, *Bisericile Craiovei*, Craiova, 1942; Cezar Avram, Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, Ion Pătroi, Ion Zarzără, *Bisericile Craiovei*, Craiova, Editura Helios, 1998.

⁹ Hrisovul domnesc din iunie 1637 a fost transferat la Muzeul Național de Istorie din București. Publicat de D. Bălașa în „Mitropolia Olteniei”, an XXIV, 1972, nr. 7-8, pp. 629-631.

¹⁰ Alte trei pergamente de la Matei Basarab vv. datate 2 iulie 1641, 20 decembrie 1643 și 14 martie 1646 au fost preluate de Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale încă din 1974. Publicate de D. Bălașa, *Un pergament din arhiva Bisericii «Sfânta treime» din orașul Craiova*, în „Mitropolia Olteniei”, an XXV, 1973, nr. 11-12, pp. 1001-1002 și *Documente păstrate în arhiva Bisericii «Sfânta treime din Craiova»* an XXVI, 1974, nr. 1-2, pp. 101-103.

¹¹ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România 1. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. 1 A-L, Craiova, Mitropolia Olteniei, 1970.

Într-o hotărnicie din 1662¹², pe vremea domnului Grigore Ghica, este menționat hrisovul de la Mircea Ciobanul, când s-a fixat hotarul cu 24 de boieri dintre Rogova și Broscari „de către satul Oreahovița ... din Măgora Goală la vale în piatră din matca văie lângă apă, de aici în gura Padeni(i), de aici pe supt Padina Largă și piscu, iar în piatră, de aici la lacul cu Laptele Secu și prin drum spre Dunăre până ... unde să hotărește cu Hinova în piatră”. Așadar, putem considera că o atestare documentară indirectă a satului Broscari este încă din anul 1546¹³.

În timpul domniei lui Mihai Viteazul, puternicii boieri Buzești au reușit, cu forța, să se facă stăpâni peste ocinile boierilor Drăgoești, între acestea figurând Broscari și Rogova. Intrarea în stăpânirea Buzeștilor a acestor sate s-a făcut deoarece neamul boierilor Drăgoiești, la sfârșitul secolului al XVI-lea, nu mai avea descendenți în linie bărbătească, ci doar unul în linie feminină, Neacșa, care va sfârși în pribegie, în Moldova, în anul 1610. Un document cunoscut cuprinde mențiunea cum că frații Buzești „s-au ridicat în silnicie și în puterea lor de s-au făcut rude cu acei boieri Drăgoești, Radu postelnic și Socol comis, care au stat în pribegie doi ani peste Carpăți cu Petru vv Cercel”¹⁴.

Au urmat mai multe procese între Buzești și marele spătar Cârstea pentru moștenirea Drăgoieștilor.

Forța economică și politică etalată de boierii Buzești și protecția voievodului Mihai Viteazul au dus la formarea unei întinse stăpâniri de sate și de moșii de către acești boieri în partea de sud-vest a județului Mehedinți. Totuși, disputa lor cu marele spătar Cârstea a fost

¹² SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Manuscris 10, ff. 41-42.

¹³ Deducția este confirmată de invocarea hrisovului „încă din zilele Mircii Vodă” într-o hotărâre a Judecătoriei Mehedinți din 2 mai 1839.

¹⁴ *Documente privind istoria României, veacul XVII, vol. II B. Țara Românească*, București, Editura Academiei Române, 1951, p. 127.

pierdută în fața lui Mihai Viteazul „pentru toate satele și țiganiile câți sunt de moștenire Drăgoeștilor, lui jupan Radu postelnic Bidiviul și fratelui său jupan Socol comis”, [căci] ei au căzut la înțelegere, în fața mitropolitului Eftemie, ca să ție ei acele dedine, sate și țigani, iar venitul jupăținei Maria și a fiicei ei Neacșa să se hrănească cu el cât vor fi ele vii, să le dea ei pe an și fiicei ei Neacșa”¹⁵. Buzeștii, însă, „ca niște oameni ce erau atunci vlastelini”, nu au respectat „această întocmire până când a plecat Mihail vv din țară”¹⁶.

Procesul dintre Buzșeti și Cârstea s-a reluat în timpul lui Simion Movilă și „iar au rămas Buzeștii de lege”. Comparând informațiile acestea cu un hrisov dat de Radu Mihnea voievod la Târgoviște prin anii 1612-1613, putem aprecia că decizia lui Simion Movilă în cazul moștenirii Drăgoeștilor i-a determinat pe Buzești de „s-au ridicat cu oști asupra lui Simion vv de l-au scos din țară”¹⁷.

O ultimă confruntare pe tema moștenirii Drăgoeștilor a fost în a doua domnie a lui Radu Mihnea, între „Sima stolniceasa lui Stroe stolnic și cu oamenii Buzeștilor” și jupan Cârstea spătar revenit din pribegie, pierdută, de asemenea, de Buzești¹⁸.

Cu toate că acest document este foarte clar în ceea ce privește schimbarea proprietarilor, totuși, satul Broscari, care făcuse parte din posesiunile Drăgoeștilor, în anul 1637 va fi stăpânit de Preda spătar, feciorul lui Tudosie mare logofăt și nepotul lui Preda banul Buzescu.

La 3 februarie 1637, acesta îi va vinde cu 240 de aspri lui Necula pârcălabul din Glogova jumătate din satul Broscari „ot sudtvo Mehedinți, de în câmpu și de în pădure și de în apă și cu plaiu de vii și cu rumâniile ciți se vor a fla pre aceasta jumătate de sat și cu tot venitul

---

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 128.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 128-129.

și de-u șezutul satului de pretutindinea oarecât să va alege, de preste tot hotarul”¹⁹ și ¼ din satul Căzănești („de preste tot satul a 4-a parte cu rumâni ciți se vor afla și cu tot venitul de incimpu și de pădure și de în apă și de în sezutul satului de pretutindinea oracit se va alege di preste tot hotarul”)²⁰.

Cealaltă ½ a satului Broscari este menționată într-un hrisov domnesc din 3 iulie 1658 ca aparținând lui jupan Vladul vel agă „pentru că au avut schimb cu jupăneasa Elina băneasa a Radului banul Buzescu”²¹, când a dat satul Izvorul.

Împărțirea satului Broscari și vânzarea lui către boierii Glogoveni este efectul procesului de destrămare a marelui domeniu de Mehedinți al Buzeștilor²². La fel s-a întâmplat și cu satul vecin Rogova.

În concluzie, trebuie arătat că procesul complicat al transiterii, cumpărării-vânzării moșiei Broscari este o elocventă expresie nu numai a tendinței boierilor de îmbogățire, dar și a unor raporturi între domni și boierii olteni, între acțiunile politice ale voievodului și poziția socială a Buzeștilor. Aceștia din urmă, cu oștile Jiului și ale Mehedinților vor fi alături de Mihai Viteazul, dar tot ei sunt aceia care-l vor alunga pe Simion Movilă pentru faptul că nu le-a confirmat stăpânirea peste satele din partea de S-V a Olteniei.

Caracteristică procesului de formare a proprietății feudale este tendința cumpărătorilor de a obține odată cu pământul și o oarecare cantitate de forță de muncă, sau de a încerca să mențină sau să extindă rumânia. Acest fenomen social a dus până la confruntarea între boierii

¹⁹ Acest proces se accentuează mai deosebit după moartea marelui ban Radu Buzescu II (20 - 24 iulie 1648).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Naționale, vol. IX 1657-1659*, București, 2012, p. 258.

²² Cornelia Stăncuț, Vladimir Osiac, *Din istoricul moșiei Ragova*, în „Historica”, II, 1971, p. 128.

cu proprietăți vecine, iar în cazul satului Broscari între Necula pitar cu mănăstirea Tismana (2 aprilie 1657). Existau însă, numeroase încercări ale unor țărani de a scăpa de rumânie, invocând diverse motive: fie că erau din sate, altele decât cel ce fusese obiect de vânzare („cum sunt rumâni de-n Stubee, nu sunt din satul Necolei părcălab den Broscari”²³ – 14 iunie 1652), sau că legătura lui Mihai Viteazul nu „i-au apucat” în satul Broscari („iar Măria Sa ... au dat învățătură să se facă carte de blestem neiertat asupra voastră, ca să adeveriți cu sufletele voastre, pre drept unde vor fi născut și unde vor fi crescut și unde vor fi șezut și lăcuit mai mult, acolo să-i dați să fie”²⁴ – 2 februarie 1653), fie că sunt „rumâni din sat domnesc ot Gogoș”.

Interesant este că țăranii rumâni încercau să scape de rumânie ori de câte ori se schimba voievodul sau proprietarul moșiei. Niciun act din această epocă, pentru zona Blahniței, nu confirmă un câștig pentru ei. O parte dintre acești țărani erau liberi, dar fără pământ. Ei se stabileau pe un domeniu în virtutea unui acord, neputând fi vânduți odată cu domeniul. Libertatea acestora este încălcată de proprietari, care mereu îi chemau în judecăți ce se sfârșeau totdeauna cu dreptatea boierului. Adevărata cauză a acestei situații era nevoia de brațe de muncă pentru moșii²⁵. Expresia din documente pentru procesul de aservire ce începe să se accentueze până ia proporții de masă către sfârșitul secolului al XVII-lea este „tragerea la birnici să vă fie rumâni” (5 mai 1676).

Documentele menționează, în același timp, permanența tendinței stăpânilor de moșii de a-și însuși noi pământuri, români și robi, dovadă fiind numeroasele certuri pe hotar, pe de o parte, între

---

²³ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. XXXVII (1652), București, Editura Academiei Române, 2006, p. 182.

²⁴ *Ibidem*, vol. XXXVIII (1653), București, Editura Academiei Române, 2009, p. 36.

²⁵ Despre poziția socială a acestora vezi A. V. Gîdei, *Contribuțiuni pentru Istoria Socială a Țărănimii noastre*, București, 1904, p. 21.

mănăstirea Tismana – proprietara unei părți a satului Rogova și boierii Glogoveni, pe de altă parte, între boierii Glogoveni și moșnenii hinoveni.

În loc de concluzie, considerăm că mănunchiul de documente inedite referitoare la o zonă rurală cu densitate demografică apreciabilă din sud-vestul Olteniei este un izvor important pentru istoria satului medieval românesc și pentru aprecierea unor particularități ale evoluției domeniului și structurii sociale feudale din această parte a țării.

Istoria moșiei și satului Broscari este parte integrantă a istoriei bisericii Sf. Treime din Craiova și izvor important pentru genealogia a patru vestite neamuri de boieri mari din Oltenia (Drăgoești, Buzești, Glogoveni și Știrbei).

*

*   *

Domeniile funciare boierești, transferate unor ctitorii eclesiastice, spre o mai stabilă ocrotire, tot în seama familiilor de boieri, au făcut parte din relația structurală a puterii în stat conștientă de binomul: putere politică și apărare militară. Societatea românească a fost, dintotdeauna, într-o piramidă socială în care boierii și moșnenii au asigurat continuitățile și libertățile în viața statală și protecția creației materiale.

Domeniul funciar al unui boier era elementul de forță socială și militară creat, nu atât prin cucerire încă din epoca de început a Evului Mediu ca în părțile occidentale ale Europei, ci rezultatul unei dinamici economico-sociale și politico-militare. Detașarea în societatea românească, pe parcursul a mai multor secole, a „mai marilor pământului” sau a „puternicilor acelor locuri”, atestați în secolul al XIII-lea, încorporează sensul istoric al formării (constituirii) și

perpetuării existențiale a tuturor domeniilor funciare motivată social și economic, dar și ca repere politico-militare de exercitare a puterii administrative, militare, judecătorești de către feudali sau clanuri de boieri, deținători de dregătorii și susținători ai domniei precum banoveții Basarabi (participanți la crearea domniei în Țara Românească), banii Olteniei din neamul Craioveștilor, ispravnicii de scaun din Craiova în secolul al XVII-lea, căpitanii de margine etc.

Perpetuarea stăpânirii domeniilor funciare în cadrul familiei nobiliare (chiar și prin răscumpărări, în anumite cazuri) contopește o durată mare în timp a acestora prin moșteniri succesive. Pe de altă parte, condiționalitatea lor strâns legată de nevoia de priveghere și întâmpinare militară a factorilor externi invadatori, la marginile statului, în special a otomanilor și tătarilor, a motivat elitele social-politice să-și consolideze poziția și perpetuarea acesteia, să lupte, prin ridicarea în fruntea statului a domnilor din neamul Craioveștilor Basarabești, ce s-au dovedit recuperatori, într-o oarecare măsură și modalitate diplomatică, a libertății statale, și să respingă orice înstrăinare de pământ către otomani.

O hartă a domeniilor funciare din Câmpia Olteniei prezintă altercația domeniilor marilor mănăstiri ctitorite de călugărul Nicodim (Vodița, Tismana, Gura Motrului), Barbu Craiovescu (Bistrița), sau domnii Mircea cel Bătrân (Cozia), Matei Basarab (Arnota) și Constantin Brâncoveanu (Hurezi), toate sub protecția domnească, cu cele ale boierilor – descendenți, înrudiți cu marele neam al Craioveștilor, transferate în seama unor ctitorii ale lor din Craiova: bisericile Obedeanu, Otetelișeanu, Știrbei, Sf. Dumitru, Jitianu, Bucovăț etc.

Bibliografie

Surse inedite

SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Manuscris, 10.

Lucrări generale, studii și articole

Avram, Cezar, Dinică, Ciobotea, Osiac, Vladimir, Pătroi, Ion, Zarzără, Ion, *Bisericile Craiovei*, Craiova, Editura Helios, 1998.

Bălașa, Dumitru, *Un pergament din arhiva Bisericii «Sfânta treime» din orașul Craiova*, în „Mitropolia Olteniei”, an XXV, 1973, nr. 11-12.

Bălașa, Dumitru, *Documente păstrate în arhiva Bisericii «Sfânta treime din Craiova»*, în „Mitropolia Olteniei”, an XXVI, 1974, nr. 1-2.

Ciobotea, Dinică, Ilie, Liviu Marius, *Structuri sociale pe valea Drinței-Mehedinți. Documente*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2003.

Ciobotea, Dinică, Rățoi, Tudor, *Dicționarul istoric al localităților din județul Mehedinți*, vol. I-III, Drobeta Turnu-Severin, Editura Didahia Severin, 2024.

Dinculescu, N. G., *Bisericile Craiovei*, Craiova, 1942.

Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. XXXVII (1652), București, Editura Academiei Române, 2006.

Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. XXXVIII (1653), București, Editura Academiei Române, 2009, p. 36.

Documente privind istoria României, veacul XVII, vol. II B. Țara Românească, București, Editura Academiei Române, 1951.

Donat, Ion, Pătroi, Ion, Ciobotea, Dinică, *Catagrafia Obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, Editura Helios, 2000.

Feneșan, Costin, *Invazia tătarilor în Oltenia în vara târzie și toamna anului 1717*, în „Oltenia”, seria a III-a, anul V, 2011, nr. 1-2.

Gârboviceanu, P., *Șapte biserici cu averea lor proprie*, București, 1904.

Gâdei, A. V., *Contribuțiuni pentru Istoria Socială a Țărănimii noastre*, București, 1904.

Schwantz von Springfels Friedrich, *Descrierea Olteniei la 1723*, ediție, trad. din limba germană, studiu introductiv, note și indice de Mircea-Gheorghe Abrudan; pref. de prof. dr. Ion-Aurel Pop, Brăila/Cluj-Napoca, Editurile Academiei Române și Istros, 2017.

Stăncuț, Cornelia, Osiac, Vladimir, *Din istoricul moșiei Ragova*, în „Historica”, II, 1971.

Stoicescu, Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România 1. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), vol. 1 A-L*, Craiova, Mitropolia Olteniei, 1970.

RELATĂRI ADEVĂRATE DESPRE ȘTIRI FALSE: VOCABULARUL DE TIP FAKE NEWS ÎN PROTO-PRESA SFÂRȘITULUI DE SECOL XVI. SURSE VATICANE

OANA-ANDREIA SÂMBRIAN*

***Abstract:** The main goal of this work is to illustrate the way fake news used to be propagated, especially in the last decade of the 16th century, which coincides with the Long Turkish War, especially through the missionary activity of the Jesuits. The article bases its research on the books consulted at the Vatican's Apostolic Library.*

***Keywords:** 16th century, manipulation, fake news, Jesuits, Girolamo Frachetta.*

Invenția tiparului în secolul al XV-lea a revoluționat pentru totdeauna felul în care se produce și circulă informația. Dacă înainte de Guttenberg se poate vorbi despre știri false ce se propagă cu precădere în manieră orală, prin intermediul zvonisticii, odată cu apariția tiparului, elementele de propagandă și control au fost codificate, iar din momentul în care includem pe axa cronologică conturarea sistemului internațional de Poștă (cu începere din anul 1590) putem afirma că intrăm într-o nouă epocă a comunicării.

Acest nouă modalitate de punere în circulație a informației prin intermediul Poștei a imprimat mesajului transmis o nouă caracteristică, a cărei importanță a rămas valabilă până în ziua de astăzi: viteza de propagare a știrilor. Pentru că prima știre care ajunge

la receptor este totodată cea care se impune pe piața informației, fiind mult mai greu de dezmințit decât de fabricat. Emitenții știrilor se vor trezi astfel prinși în ițele întortocheate ale unui autentic război informațional, ale cărui părți constituente sunt rețelele de informatori și tipografiile, ambele categorii jucând un rol major în culegerea și transmiterea știrilor.

Războiul cel lung (1593-1606) poate fi considerat primul război de tip informațional, întrucât „beneficiază” din plin de sistemul internațional de poștă ce a dus la promovarea mesajului pe distanțe mari. În centrul acestui sistem internațional se afla Spania, al cărei sistem de poștă era funcțional încă din 1580¹ și de unde pleca corespondența către Lumea Nouă (o dată pe an în luna mai) de la Sevilla. În condițiile în care în lumea actuală conceptul de *information warfare* s-a impus drept o parte constituantă a conflictului militar, cred că este important să urmărim rădăcinile acestui tip de conflict care se conturează cu mult înainte de secolul XXI când este atestat în mod oficial.

Războiul informațional este definit pe site-ul organizației Nord-Atlantice drept

„o operațiune condusă pentru a câștiga un avantaj informațional asupra adversarului. Consistă în a controla informația din spațiul propriu, a proteja accesul la propria informație, în timp ce se culege și se folosește informația adversarului, distrugând sistemele de informație ale acestuia și întrerupând cursul transmiterii informației sale. Războiul informațional nu este un fenomen nou, dar conține elemente inovatoare precum efectul dezvoltării tehnologice,

---

* Cercet. șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor.

¹ Carmen Espejo Cala, *La circulación de las noticias en España a finales del siglo XVI: relaciones de sucesos de Rodrigo de Cabrera (1595-1600) sobre las guerras turcas*, în „Estudios sobre el mensaje periodístico”, nr. 1/2015, p. 92.

ceea ce are ca efect diseminarea informației mai rapid și la o scară mult mai largă”².

Studierea războiului cel lung ca război informațional ne demonstrează însă faptul că dezvoltarea mijloacelor tehnologice a stat încă din secolul al XVI-lea la difuzarea mai rapidă și la scară mai largă a informației, nefiind deloc o noutate în secolul XXI.

Articolul nostru are ca scop realizarea unei analize a lexicului utilizat în secolul al XVI-lea cu scopul de a-l manipula pe cititor, fie că vorbim despre scrieri religioase sau de sorginte politico-militară.

Însă mai întâi aș dori să prezint tipul de document care stă la baza diseminării majorității știrilor de propagandă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, și anume *avvisi*, care în fapt reprezentau foi volante considerate precursorile ziarelor de astăzi și pe care, în continuare, le voi numi protoziare (aș dori să insist asupra implementării acestui termen, preferabil celui actualmente folosit în istoriografie de „pre-ziar”, întrucât această ultimă formulare înseamnă că ne referim la tot ceea ce a existat înainte de apariția ziarelor, pe când prin utilizarea termenului „proto-ziar” subliniem faptul că deja considerăm *avvisi* drept forme incipiente de ziare, atât prin formă, cât și prin conținut). Pentru a demonstra corespondența dintre *avvisi* și ziarele actuale iau în considerație trei aspecte:

În primul rând, **tematica** lor, identică ziarelor de astăzi, care variază de la aspecte politico-militare (*Avviso dei progressi del Principe di Transilvania. Dove s'intende quello che ha fatto in Moldavia, Vallachia e Bulgaria*. Publicati per Bernardino Beccari. In Milano, 1595), la știri despre calamități naturale (*Relación del espantable terremoto que agora nueuamente ha acontecido en las yndias en vna ciudad llamada Guatimala*

---

² https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/5/pdf/2005-deepportal4-information-warfare.pdf, consultat în data de 11 iunie 2024.

es cosa de grande admiración y de grande exemplo para que todos nos enmedemos de nuestros pecados y estemos apercebidos para quando dios fuere seruido de nos llamar, 1541), evenimente extraordinare, uneori miraculoase (*Curiosa y verdadera relación de un pescado que cogieron vnos pescadores este verano passado en el mar de Liorna, ciudad de Italia en la Toscana*) sau știri cu iz de cancan renascentist (*Novo aviso di alcuni casi crudelissimi occorsi nella nobilissima città di Granata, Provincia di Spagna, stampato in Mantova, in Ferrara, in Cremona e in Brescia. Et ristampato in Venezia, per Lodovico Larducci, 1590; Copia d'un caso compassionevole occorso nella città di Padova d'un gentiluomo il quale per l'inganno d'una Fantasca uccise la moglie e il suo fidel servo. Dove poi accorto dello inganno uccise la serva e s'impiccò da se stesso, caso pieno di esempio a quelli che crede facilmente alle false lingue, In Milano, per Pandolfo Malatesta s.a.)*

Un alt element comun între *avvisi* și ziarele zilelor noastre se referă la **structură**. În secolul al XVI-lea, titlul includea adesea adjectivul „adevărat” (*Adevărata relatare despre descendența Serenissimului Sigismund Bathory, Principe al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești...*), ceea ce demonstrează, pe de o parte, intenția emitentului de a-și convinge cititorii, și pe de alta, dirijarea atenției receptorului asupra unei știri ce se dorea a fi importantă, tot astfel cum ziarele de azi folosesc sintagme și fraze exagerate menite să sublinieze o așa-zisă importanță a temelor tratate („sedință crucială”, „dezvăluiri bombă”, „scene șocante”, „avertisment cutremurător”, „gest extrem”).

În *avvisi*, subiectul expus este prezentat încă din titlu în mod **clar** și **concis** – două caracteristici ale știrilor jurnalistice, astfel încât cititorul să știe de la bun început dacă este sau nu interesat în a lectura tematica expusă (ex: *Cea de-a șaptea relatare despre marea bătălie pe care armatele Majestății sale și ale Serenissimului Principe al Transilvaniei au dat-o cu turcii lângă Agria, oraș din Ungaria Superioară*). A se nota deopotrivă

că atât în secolul al XVI-lea cât și actualmente, relatarea știrilor de război pune accentul pe exagerare, atât a victoriilor aliaților, cât și a înfrângerii adversarilor.

Motivul acestor exagerări se regăsește pentru sfârșitul de secol XVI-începutul de secol XVII foarte clar expus în opera lui Girolamo Frachetta, *Il seminario dei governi di stato et di guerra di Girolamo Frachetta da Rovigo nel quale sotto cento diece capi si comprendono intorno a otto mila massime o proposizioni universali e regole o insegnamenti di stato e di guerra*, publicat pentru prima oară în 1613 și adresat „al potentissimo e felicissimo Philippo Terzo, Re di Spagna e delle Indie”. Girolamo Frachetta este un personaj relevant în războiul cel lung (1593-1606), cu aspirații la curia papală, care inițial a activat ca informator pentru familia d’Este și ulterior ca spion în favoarea Spaniei. Din postura de aspirant la curie el a împărtășit în operele sale opinia iezuiților despre evenimentele din ultima decadă a secolului al XVI-lea, de exemplu adulația față de principele transilvan Sigismund Bathory căruia îi dedică diferite *Orationes* prin care, în contextul abdicărilor sale, îl roagă să nu abandoneze lupta antiotomană. Bathory este menționat inclusiv în *Il seminario dei governi* ca model de principe care a plecat în mod voluntar din statul său și ulterior a revenit³.

În lucrarea mai sus menționată, Frachetta inițiază o dezbatere extrem de interesantă referitoare la legitimitatea războiului, *la ragione di guerra*⁴, făcând diferența între războiul împotriva otomanilor, prezentați ca „nemici della Religione”, caz în care războiul este justificat, și războiul împotriva altor principii, recunoscuți în mod legal de către supușii lor, a căror singură vină este aceea de a nu fi fost

---

³ Girolamo Frachetta, *Il seminario dei governi di stato et di guerra di Girolamo Frachetta da Rovigo nel quale sotto cento diece capi si comprendono intorno a otto mila massime o proposizioni universali e regole o insegnamenti di stato e di guerra*, in Venetia, per Evangelista Deuchino, 1617, p. 54.

⁴ *Ibidem*, p. 52.

creștini. Așa cum rezultă din argumentare, „nu e de dorit să faci rău ca să obții un bine...”⁵ („Non conviene far un male acciocché nasca un bene et molto meno par che sia giusto il levar i regni e gli imperi a quei Principi che dai loro sudditi sono riconosciuti per legittimi e giusti se non ci è altra causa che il voler introdurre la fede”), iar pe de altă parte, Frachetta afirmă că în ciuda faptului că Dumnezeu își dorește salvarea tuturor popoarelor, El nu vrea să se impună prin violență: „non vuol Dio conferirlo ad alcuno per forza, desidera che tutti si salvino ma non violenta niuno”⁶.

Răsfoind indexul tematic din *Il seminario dei governi*, identificăm subiecte interesante precum afirmațiile despre religie: religia ca modelatoare a virtuților morale, religia care nu interzice războiul nedrept sau religia ca factor de a menține oamenii sub ascultare („Religione, si deve introdurre e conservare nei popoli se si vuol che sieno ubidenti”). Capitolul 102 este dedicat de Frachetta tematicii *Avvisi*, unde, așa cum afirmam mai devreme, acesta reflectează asupra importanței diseminării știrilor de război. Referitor la relatarea victoriilor, Frachetta menționează că acestea țin sus moralul celor asediați, în timp ce îi demoralizează pe atacatori⁷. Dintre cele mai interesante afirmații ale autorului italian despre *avvisi* menționăm recomandarea de verificare a informației prezentate, cine este autorul și purtătorul știrii pentru a se asigura că nu sunt spioni, cenzurarea informațiilor care ar fi putut duce la demoralizarea armatei („Il Principe o Capitano d’esercito deve porre ogni studio perché non si divulgino quelle nove che possono far perdere l’animo ai suoi soldati o sollevar i popoli”)⁸, înlăturarea oricărui sentiment de tristețe în relatarea bătăliilor care ar

---

⁵*Ibidem.*

⁶*Ibidem.*

⁷*Ibidem*, p. 723.

⁸*Ibidem.*

fi putut neliniști populația („Principe o altri che comanda deve in arrivando avisi di rotte ricevute operare che non si mostrino in publico segni di mestizia per non impaurire la moltitudine”)⁹ și inclusiv încurajarea de a recurge la manipulare prin știri false (emiterea de știri cu sens opus) atunci când descoperirea adevărului ar fi putut aduce prejudicii de orice fel („Temendosi che non si scopra una nuova vera, la cual saria preiudiciale, si devono preoccupare gli animi degli uomini divulgandone un altra in contrario”¹⁰).

Având în vedere importanța lui Frachetta în războiul informațional din ultima decadă a secolului al XVI-lea și luând în calcul cele împărtășite de el regelui Spaniei în 1613, nu există dubiu asupra necesității studierii lexicului protoziarelor din perspectiva manipulării și a fake news-ului.

Revenind pentru moment la structura protoziarului, aceasta mai cuprinde autorizația de exclusivitate acordată tipografiei (în general, documentele cu care am lucrat acordă acest drept pentru o perioadă care variază între una și trei luni), ceea ce poate fi echivalat cu actualele drepturi de autor: „Îl autorizăm pe Rodrigo de Cabrera, tipograf, pentru a imprima această relatare, și timp de treizeci de zile să nu o mai tipărească nimeni, sub pedeapsa de zece mii de maravedi”.

Un al doilea aspect al *avvisi*, dincolo de structură, este legat de problema pecuniară. Relatarea trebuia să se vândă, prin urmare interesul, pe de o parte, tema aleasă, care trebuia să fie de interes pentru cititor sau abonat (ambasadorii erau de obicei abonați la *avvisi* cu caracter militar), iar pe de alta, era important ca documentul să menționeze locul unde putea fi achiziționat, motiv pentru care întâlnim specificații precum: „Tipărit la Sevilla, în casa lui Rodrigo de

---

⁹*Ibidem.*

¹⁰*Ibidem.*

Cabrera, la Madalena, în casa care a fost spitalul Rosario, se vinde acolo”.

Cel de-al treilea aspect la care mă refeream atunci când indicam motivele pentru care *avvisi* sunt precursorile ziarelor actuale este legat de lexicul folosit pentru a convinge cititorul de veridicitatea celor relatate, ceea ce de multe ori lua forma manipulării.

Lexicul manipulării este un domeniu extrem de extins, iar în primul rând, după cum recomanda Frachetta, trebuia stabilit autorul știrii pentru ca mai apoi să se înțeleagă posibilele interese în intenționalitatea difuzării știrii. În opinia lui José Luis Villar, autorul era de obicei o persoană cultă, aparținând îndeosebi mediului ecleziastic, existând însă și cazuri când autorii făceau parte din ramura erudiților mireni¹¹. În ceea ce privește documentele consultate până în prezent la Biblioteca Apostolică Vaticană, autorii lor sunt în exclusivitate iezuiți.

Atunci când ne referim la iezuiți trebuie să avem în vedere faptul că ne aflăm în fața unei rețele extrem de performante de producere și difuzare a știrilor, contaminate de multe ori de o manipulare voită a opiniei cititorului. Compania spaniolă înființată de Ignațiu de Loyola a fost creată cu scopul de a cuceri lumea cu Evanghelia la subraț. A fost reorganizată din punct de vedere operativ în timpul lui Claudio Acquaviva, a cărui funcție de general se suprapune pe războiul cel lung, și avea în centrul misiunii sale predica¹².

---

¹¹José Luis Villar, *Las relaciones de sucesos en la América virreinal y sus contextos de producción y difusión. Contribución a un catálogo de textos impresos*, în „Memoria y civilización”, nr. 22/2019, p. 23.

¹²Perla Chinchilla Pawling, *El padre Claudio Acquaviva y la predicación de misión. El caso novohispano*, în Martín María Morales, Roberto Ricci (eds.), *Padre Claudio Acquaviva propósito generale della Compagnia di Gesù e il suo tempo*, L'Aquila, Edizioni Libreria Colacchi, p. 129.

Este extrem de relevant faptul că principala componentă a misiunii iezuite se bazează pe factorul discursiv, deci pe limbaj, retorică, lexic, întrucât un discurs este convingător nu numai prin conținutul său, dar mai ales prin forma de prezentare și prin carisma celui care îl declamă, fapt remarcat și de generalul iezuiților care în misivele sale către Compania lui Iisus realizează autentice analize de limbaj manipulator. Astfel, într-o epistolă din 1613 către misionarii din America, Acquaviva dădea instrucțiuni precise „pentru a forma buni predicatori... cu scopul de a câștiga suflete”¹³, afirmând că „scopul principal al oratorului este acela de a convinge și de a emoționa inimile”, vorbind din perspectiva celui care deține o informație pe care ascultătorul nu o posedă. Astfel, Acquaviva sugerează că trebuie căutat un echilibru între înțelegerea mesajului și activarea mecanismelor afective la care se ajunge „expunând și explicând în mod clar, folosindu-se de probe solide, stabilind principii care ulterior să fie aplicate cu exactitate, capabile să trezească în ascultător sentimentele ce se doresc a-i fi trezite”¹⁴.

Pentru a putea trage câteva concluzii asupra lexicului utilizat pentru a determina apariția unei emoții în cititor vom utiliza două exemple de *avvisi*, unul cu caracter religios și celălalt cu caracter militar.

În *Avviso dell'aspra et crudel morte data a Baldassare Borgognone in Delfi d'Hollandia e la sua constantia per aver ammazato il Principe d'Orange inimico della Santa fede Cattolica* este prezentat supliciul la care este supus Baldassare Borgognone, în urma asasinării principelui Wilhelm de Orania la 10 iulie 1584, eveniment descris drept „una meravigliosa

---

¹³*Ibidem*, p. 130.

¹⁴ Claudio Acquaviva, *Epistola del P. Claudio Acquaviva general de la Compañía de Jesús a los provinciales de la misma, que contiene las instrucciones propias para formar buenos predadores: fecha 28 de mayo de 1613*, în *El Señor de Baudry, Guía de la Divina Palabra en la que se contiene la doctrina de San Francisco de Sales*, Madrid, Imprenta de D. José Félix Palacios, 1844, p. 163.

impresa” întrucât principele îi priva pe foarte mulți oameni de „adevărata libertate creștină”. Fapta lui Borgognone este prezentată ca un act de curaj, pus în serviciul „binelui comun și al libertății patriei noastre” („per utilità comune e per la libertà della noastra patria”). Principele de Orania este prezentat prin expresii și termeni precum „inamic perfid” (“il perfido inimico”), „infedeltà”, “ribelle”, “dannato”. Prin contrast, asasinul este prezentat drept “fino all’ultimo della sua vita di buonissimo cuore”, ceea ce din punct de vedere moral este în dezacord cu fapta comisă.

Prezentarea supliciilor la care a fost supus Borgognone se realizează prin intermediul unui lexic ce ține să evidențieze o situație miraculoasă, în care torturatul îndură fără pic de aparent disconfort ororile cele mai inimaginabile, iar Dumnezeu pare să îl protejeze de durere, legitimând astfel fapta comisă: „Cosi la prima notte seguente fu cinque volte crudelmente bastonato e dopo tutto impiastrato con mele e presentato così melato all’animale che si chiama Becco, acciò con la sua ruvida lingua leccandolo, tutta la pelle lacerata ed infranta levasse via: ma l’animale, più di essi amorevole, non lo volse pur toccare.” Iată, deci, o primă apariție de miraculos în redarea evenimentelor, ce contribuie la prezentarea personajului nostru drept un sfânt martir. Relatarea continuă cu alte suplicii menite să întărească imaginea de martirizat:

„Negli altri giorni e notti seguenti con tutti i modi che pensar si possono fu horribilmente tormentato. Di nuovo sospeso, legato gli fu al detto grosso del piede un peso di 150 libbre e gli fu messo dopo in piedi un paio di scarpe fatte di cuoio crudo e unte bene con olio, e la persona tutta unta con il lardo fresco e così ignudo fu posto ad un fuoco grandissimo acciò tutto si abronzassi. Di più, fu cotto ed arso su entrambe braccia...ancora li furono cacciate certe stecche fra la

carne e l'ugna dei diti e con tutto ciò non dimostrò pur un minimo segno di dolersene”.

Această imagine ne duce cu gândul la Sfântul Laurențiu, diacon și martir, ars de viu pe un grătar în anul 258 în timpul împăratului Valerian. Miracolul experimentat de Borgognone face ca „Tolto dipoi dai tormenti dolcemente allegro con tutti ragionava... alcuni dicevano che non era uomo”. Iată, deci, cum relatarea dirijează în mod gradual atenția și sentimentele cititorului de la oroare la beatitudine și miraculos în dorința obținerii „aprobării” supreme.

Menținerea cititorului într-un spectru afectiv de oroare și oprobriu este constantă pe parcursul relatării. Spre finalul acesteia, documentul indică „per il resto degli ultimi tormenti (dei qualli solo la memoria genera grandissimo spavento...)”, menținând astfel tensiunea cu care cel care citea își continuă lectura. Moartea lui Baldassare Borgognone survine în timp ce acesta era adâncit în rugăciune „in orazione elevato”, murmurând psalmii și făcându-și semnul crucii în timp ce era eviscerat. Relatarea acestei *mors horribilis* se încheie tot într-o notă de miraculos, prezentând capul tăiat al lui Borgognone „più bello di prima”, o trimitere la sfinții înmiresmați.

Scopul acestei relatări este prezentarea imaginii creștinului catolic în confruntarea cu nemiloșii protestanți, capabili de cruzimi inimaginabile, ceea ce determină în cititorul relatării menținerea și alimentarea sentimentelor de frică și oroare față de un celălalt-alter, cât și justificarea constantelor intervenții armate în Țările de Jos (a se vedea incursiunile spaniole ale lui don Juan de Austria) pentru care se căuta susținerea populației prin înrolarea în rândurile armatei. Dacă această relatare ar fi fost făcută în zilele noastre, probabil că din titlu nu ar fi lipsit sintagma „Caz șocant”.

În ceea ce privește relatările de război vom constata utilizarea unui lexic similar în prezentarea confruntării dintre Bine și Rău, unde aliații și dușmanii sunt ilustrați ca prototipuri lineare dihotomice: cei buni sunt foarte buni, iar cei răi sunt foarte răi.

Iată câteva exemple și observații rezultate din analiza unui *avviso* de la 1600, intitulat *Relatione del seguito dell'Armata hollandese in Fiandra. Da che arrivò in detta provincia che fu alla fine di giugno finché è partita di là che seguì al primo d'Agosto 1600* (Publicata per Bernardino Beccari alla Minerva, in Roma, appresso Nicolò Mutio, 1600).

Pentru început, aș dori să împărtășesc faptul că în cadrul acestei relatări de șapte pagini, cuvântul „inamic” are o pondere aproximativă de trei apariții pe pagină, iar termenii cel mai des întâlniți pentru a-i descrie pe dușmani sunt „rebeli”, „eretici” și referiri la Diavolul personificat: „stavano procurando la reduttione de' ribelli di Zelanda e Hollanda alla pace e ubidienza loro, instigò il Demonio Mauritio Capo di essi ribelli a tentar l'impresa del forte San Andrea” (1v); „inglesi, scosesi e francesi heretici” (2r); “entrò in Fiandra tra le città di Gant e di Bruges, depredando e abbrugiando il paese e per indurre i popoli a ribellione inviò certe lettere stampate a tutte le città e terre piene di essortazioni” (il nemico) (2r); Giunto l'Arciduca a Bruges intese chel'inimico; „Alloggiò S.A. la notte...dove avendo avuto notizia che il Nemico aveva passato il canale...si risolse di andarlo a trovare e combatterlo” (2v); „l'Avanguardia di esso Nemico”, che cargò così valorosamente che vi rimasero tutti con tre pezzi d'artiglieria che conducevano (2v).

Felul în care este redat rezultatul confruntării este în acord total cu expunerea lui Frachetta: atunci când există pierderi, trebuie să demonstrezi că pierderile inamicului au fost și mai mari, astfel încât soldații și publicul să nu se demoralizeze: „de morti rimasero sulla Piazza in seicento senza comparazione assai più di quelli dell'Inimico

che di quelli di S.A.” (3v); „Finita la battaglia, il Serenissimo Arciduca non essendo punto perduto l’animo, anzi divenuto più vigoroso e più forte, raccolse tutte le sue genti in grandissima diligenza et impedì che il nemico non potè tentare per allora impresa niuna” (3v).

Câteva concluzii se desprind din această analiză:

- prezentarea confruntărilor dintre aliați și dușmani se realizează prin crearea de perechi dihotomice din punct de vedere lexical, unde fiecare dintre cele două forțe ce se opun este personificarea unei Calități sau a unui Defect suprem;
- avizele tipărite se folosesc de lexic pentru activarea în interiorul cititorului a sentimentelor primare de frică și violență, astfel încât acesta să susțină din toate punctele de vedere războiul;
- de cele mai multe ori, inamicul nu are un nume sau o identitate, el este depersonificat, reprezentând pur și simplu un Rău colectiv, de unde și repetițiile multiple ale termenului „inamicul”; pe de altă parte, eroul coaliției este de fiecare dată individualizat, fie prin nume și prenume, fie prin funcție, astfel încât cititorului să îi fie clar la cine se referă textul;
- manipularea afectivă poate fi reprezentată prin următoarea schemă: sentiment-atitudine-acțiune, ceea ce se traduce în faptul că textul, prin lexicul abordat, generează un sentiment ce duce la apariția unei atitudini, ceea ce se transformă în cele din urmă în efectuarea unei acțiuni.

Astfel, sentimentele sunt direcționate în direcția dorită, după cum ar fi afirmat Acquaviva.

Bibliografie

Acquaviva, Claudio, *Epístola del P. Claudio Acquaviva general de la Compañía de Jesús a los provinciales de la misma, que contiene las*

instrucciones propias para formar buenos predicadores: fecha 28 de mayo de 1613, în El Señor de Baudry, Guía de la Divina Palabra en la que se contiene la doctrina de San Francisco de Sales, Madrid, Imprenta de D. José Félix Palacios, 1844, pp. 154-171.

Avviso dell'aspra et crudel morte data a Baldassare Borgognone in Delfi d'Hollandia e la sua constantia per aver ammazato il Principe d'Orange inimico della Santa fede Cattolica, in Roma, appresso Bartholomeo Bonfadino e Tito Diani nella Stampa al Pelegrino, 1584.

Avviso dei progressi del Prencipe di Transilvania. Dove s'intende quello che ha fatto in Moldavia, Vallachia e Bulgaria. Publicati per Bernardino Beccari, in Milano, 1595.

Copia d'un caso compassionevole occorso nella città di Padova d'un gentiluomo il quale per l'inganno d'una Fantesca uccise la moglie e il suo fidel servo. Dove poi accorto dello inganno uccise la serva e s'impiccò da se stesso, caso pieno di esempio a quelli che crede facilmente alle false lingue, in Milano, per Pandolfo Malatesta, f.a.

Chinchilla Pawling, Perla, El padre Claudio Acquaviva y la predicación de misión. El caso novohispano, în Martín María Morales, Roberto Ricci (eds.), Padre Claudio Acquaviva prepósito generale della Compagnia di Gesù e il suo tempo, L'Aquila, Edizioni Librería Colacchi.

Curiosa y verdadera relación de un pescado que cogieron vnos pescadores este verano passado en el mar de Liorna, ciudad de Italia en la Toscana, en Valencia, 1679.

Espejo Cala, Carmen, La circulación de las noticias en España a finales del siglo XVI: relaciones de sucesos de Rodrigo de Cabrera (1595-1600) sobre las guerras turcas, în „Estudios sobre el mensaje periodístico”, nr. 1/2015, pp. 89-103.

Frachetta, Girolamo, Il seminario dei governi di stato et di guerra di Girolamo Frachetta da Rovigo nel quale sotto cento diece capi si comprendono

intorno a otto mila massime o proposizioni universali e regole o insegnamenti di stato e di guerra, in Venetia, per Evangelista Deuchino, 1617.

Novo aviso di alcuni casi crudelissimi occorsi nella nobilissima città di Granata, Provincia di Spagna, stampato in Mantova, in Ferrara, in Cremona e in Brescia. Et ristampato in Venezia, per Lodovico Larducci, 1590.

Relación del espantable terremoto que agora nueuamente ha acontecido en las yndias en vna ciudad llamada Guatimala es cosa de grande admiración y de grande exemplo para que todos nos enmedemos de nuestros pecados y estemos apercebidos para quando dios fuere seruido de nos llamar, 1541.

Relatione del seguito dell'Armata hollandese in Fiandra. Da che arrivò in detta provincia che fu alla fine di giugno finché è partita di là che seguì al primo d'Agosto 1600, publicata per Bernardino Beccari alla Minerva, in Roma, appresso Nicolò Mutio, 1600.

Villar, José Luis, *Las relaciones de sucesos en la América virreinal y sus contextos de producción y difusión. Contribución a un catálogo de textos impresos*, în „Memoria y civilización”, nr. 22/2019, pp. 1-34.

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/5/pdf/2005-deeportal4-information-warfare.pdf, consultat în data de 11 iunie 2024.

LOCUL DOCUMENTELOR SLAVO-ROMÂNE DIN REVISTA „ARHIVELE OLTENIEI” ÎN ISTORIA ȘTIINȚEI ROMÂNEȘTI

COSMIN VILĂU*

Abstract: This paper presents the place of the magazine “Arhivele Olteniei” (1922-1943) in the history of Romanian science, with reference to Slavic-Romanian texts. The publicists/translators of the texts are presented, their method of exposition - the translation of the text into Romanian, having interest as a source of documentation and less with specifying the characters of the documents, so a small number of them are accompanied by exegetical.

In addition to the historical part of documentation, they are also important from a linguistic point of view, as they also include Romanian elements, especially in onomastics and toponymy, being not inconsiderable monuments from the period of cultural Slavonism from the Romanians.

Key words: document, Slavic-Romanian, Oltenia, historical, cultural.

„Arhivele Olteniei”¹, publicația despre care vom vorbi în lucrarea de față, este una dintre cele mai valoroase reviste științifice românești, având un profil enciclopedic. Întemeiată la Craiova, în anul 1922, cu apariție trimestrială, sub conducerea dr. Charles Laurigier,

---

* Prof. dr., Școala „Ecatarina Teodoroiu” din Târgu-Jiu; e-mail: cosmin.vilau@yahoo.com

¹ Pentru mai multe informații, vezi mai pe larg Justin Constantinescu, Florea Firan, Tudor Nedelcea, *Arhivele Olteniei (1922-1943). Bibliografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983; Cosmin Vilău, *Oltenia în istoria slavisticii românești*, Craiova, Editura Alma Cons., 2009, pp. 152-155.

având colectivul de redacție format din Ștefan Ciuceanu din Craiova, Toma G. Bulat din Râmnicu-Vâlcea, Al. Bârcăcilă din Turnu-Severin și C.D. Fortunescu, acesta din urmă fiind secretarul de redacție, profesor de limba franceză în Craiova, ucenic și colaborator al lui Nicolae Iorga. El a fost conducătorul *de facto* al revistei și, prin activitatea sa, publicația s-a ridicat la un nivel științific remarcabil, astfel că, înțelegându-i valoarea ca om de știință, Charles Laugier l-a făcut codirector în anul 1923, iar din 1926 i-a cedat definitiv conducerea.

Apariția acestei reviste este și un efect al activităților științifice din țara noastră, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, când evenimentele de răsunet din istoria românilor, în special Marea Unire din 1918, au dat un impuls deosebit cercetării trecutului istoric românesc. Bogdan Petriceicu Hasdeu și Ioan Bogdan au deschis studiile de slavistică din țara noastră, înțelegând pe deplin importanța textelor slavo-române pentru istoria românilor, iar în Oltenia au activat Alexandru Ștefulescu și Witold Rola Piekarski².

Pentru slavistica românească această revistă este importantă, întrucât a avut o rubrică pentru documente, între care și cele slavo-române. De publicarea lor s-au ocupat: George Fotino³, Ion Vlădoianu, N. P. Romanescu, C. Danielescu, Stoica Nicolaescu, Emanoil Hagi Mosco⁴, C. S. Nicolăescu-Plopșor, Ilie Chiriță și Elena Eftimiu⁵.

---

² Despre Alexandru Ștefulescu și Witold Rola Piekarski, vezi Cosmin Vilău, *Studiile de slavistică ale lui Alexandru Ștefulescu*, în „Romanoslavica”, XLI, 2006, pp. 160-174; Idem, *Oltenia în istoria slavisticii românești*, pp. 123-142.

³ George Fotino (1896-1969) a fost istoric și jurist român, membru corespondent al Academiei Române, preocupat, pe lângă studiile juridice, și de cercetarea istorică (Ștefan Ștefănescu, *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p.146).

⁴ Emanoil Hagi-Mosco, n. la 5 oct. 1882 la București, cu studii de drept la Toulouse și de arhitectură la Roma, membru al Comisiei Heraldice Române (Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, București, Editura Seculum, 1999, p. 385).

⁵ Elena Eftimiu, publicist, născută la București, licențiată în istorie și geografie, cu studii de doctorat în istorie și geografie la Praga, traducătoare din diverse limbi slave (Lucian Predescu,

Documentele slavo-române s-au publicat mai mult din interes istoric, ca izvor de documentare, de a aduce la cunoștința celor interesați evenimente petrecute în lumea medievală românească. Majoritatea autorilor au publicat doar traducerea în românește a textului, foarte sumar s-au precizat caracterele lor, astfel că, un număr mic dintre ele sunt însoțite de comentarii exegetice și nu se menționează la toate limba scrierii. Avem și un caz de publicare a facsimilului pe lângă textul slavon și traducerea în românește: hrisovul lui Radu cel Frumos din 28 iun. 1469, prin care domnitorul întărește lui Dragu și fraților săi, cumnatului Fătul și lui Boica cu frații săi mai multe seliști de ocină (Anexa 1).

Unele conțin și textul slavon pe lângă traducerea în română: hrisovul lui Alexandru II Vodă din 1 febr. 1570, prin care domnitorul întărește, ca urmare a unor judecăți, lui Radu, Oprea și Stan, cu fiii lor, părți de ocină din Păușești și Prundeni (Anexa 2); hrisovul lui Radu Șerban, din 6 martie 1604, prin care întărește lui Neacșu logofătul mai multe cumpărături de ocine în Vulpești („Arhivele Olteniei”, II, nr. 8, iul. – aug. 1923, pp. 306-308); hrisovul lui Alexandru Iliăș Vodă din 12 apr. 1629, prin care unor locuitori din Mehedinți li se întăresc părțile lor de ocină din Caraula („Arhivele Olteniei”, II, nr. 8, iul. – aug. 1923, pp. 308-311).

Putem aprecia că în acest număr al revistei actele sunt publicate cu îndeplinirea normelor științifice și anume: pe lângă transcrierea textului în alfabet chirilic și traducerea în românește, apare și o descriere a documentului referitor la materialul grafic, dimensiuni, inscripția de pe pecete și culoarea, dacă aceasta s-a păstrat. Considerăm că autorii au căutat să dea o traducere și o transliterare cât mai exacte, dar, cu toate acestea, constatăm și fenomenul erorii: în

---

Enciclopedia..., p. 302; Gh. Barbă, *Elena Eftimiu la 80 ani*, în „Romanoslavica”, XXII, 1984, pp. 473-477).

hrisovul din 28 iun. 1469, antroponimul ±erb] – Șerb este transcris Șerbu. Cel mai probabil, acest nume apare în documentele slavone și românești sub forma Șerbu sau Șerbul, iar autorul transliterării și traducerii a fost influențat.

Activitățile expuse în documentele slavo-române publicate aici sunt în concordanță cu mediul epocii medievale românești; ca o trăsătură comună, în toate actele întâlnim același motiv pentru care se emiteau: *afacerile zilnice ale societății*, așa cum avea să menționeze Ioan Bogdan la deschiderea cursurilor de slavistică la Universitatea din București: „De limba slavonă se serveau românii – bineînțeles cărturarii, adică clerul mai înalt și boierii învățați în afacerile lor zilnice. În această limbă se scriau corespondențele private, zapisele, foile de zestre, documentele de moșii și de judecăți, cu un cuvânt, toate actele scrise, câte se obișnuiau pe vremurile acelea în relațiile dintre oameni” (*Însemnătatea studiilor slave pentru români studiilor slave pentru români*, București, 1894, p. 17). Cele mai multe dintre ele sunt date pentru întărirea unor suprafețe de pământ către anumite persoane sau mănăstiri. În afară de cele trei menționate mai înainte, mai amintim hrisovul lui Basarab Voievod din 22 apr. 1519, acordat mănăstirii Vișina pentru dania jumătății din Porceni („Arhivele Olteniei”, XXI, nr. 119-124, ian.-dec. 1924, p. 155); hrisovul lui Matei Basarab din 26 iulie 1633, prin care se întărește eliberarea din robie a oamenilor din Dobriceni Megiași – Vâlcea, cu pedeapsă asupra paharnicului Chisar („Arhivele Olteniei”, XIV, nr. 77-78, ian.-apr. 1935, pp. 352-353).

Important este însă hrisovul lui Neagoe Basarab, emis la 9 iunie 1520, prin care, împreună cu Ianoș, craiul Ardealului, stabilește hotarul dintre Țara Ardealului și părțile dinspre munți ale Olteniei, acesta având caracter general și putem cunoaște, la acea dată, frontiera dintre cele două țări românești („Arhivele Olteniei”, V, nr. 25-26, mai-

aug. 1926, pp. 207-208). Aici întâlnim *afaceri externe* ale societății medievale românești.

Unele dintre documente au dispărut în decursul timpului, iar actualmente cunoaștem despre existența și despre conținutul lor doar din paginile revistei „Arhivele Olteniei”, așa cum este hrisovul din 20 apr. 1520, emis de către Radu de la Afumați, prin care întărește armașului Sinu și fiului său, Vali, un sălaș de țigani („Arhivele Olteniei”, XVIII, nr. 104-105, iul.-dec. 1939, p. 439) sau porunca lui Leon Tomșa din 26 mai 1630, prin care întărește lui Gorgan ocină în Criva de Jos – Romanați („Arhivele Olteniei”, XVI, nr. 89-91, ian.-iun., 1937, p. 430).

Documentele publicate aici au servit ca sursă de informare pentru fundamentala ediție *Documente privind istoria României*, seria B. Țara Românească, București, 1954 și *Documenta Romaniae Historica*, seria B. Țara Românească, București, 1966 și urm. Foarte importante pentru filologie sunt elementele românești: omonime, toponime și substantive comune; până în prezent s-au realizat două lucrări de seamă: G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec XVI)*, București, 1974 și ****Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române (1374 -1600)*, București, 1981, coord. Gheorghe Bolocan. Aceste lucrări însă nu sunt complete, cu tot efortul depus de autori. Ca exemplu de termeni lipsă sunt actele din 24 apr. 1543, prin care *Radu Vodă dă poruncă lui Radu și lui Dragomir să țină moșia din Padureți*⁶, *arătându-i și hotarele.* („Arhivele Olteniei”, XVIII, nr. 104- 06, iul.-dec. 1939, pp. 439-440) și din 20 oct. 1548, prin care *Mircea Vodă dă o carte de judecată între [Radu] și Dragomir deoparte și între Tatul și Manea de altă parte. Aceștia doi din urmă rămân de lege și de judecată,*

---

⁶ În traducerea din „Arhivele Olteniei” apare forma *Pădureț*, ceea ce este inexact; în *Documenta Romaniae Historica*, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 1981, se redă și textul slavon, având forma *padureci*.

apoi Domnul întărește stăpânirea lui Radul și a lui Dragomir la Pădureț⁷ („Arhivele Olteniei”, XVIII, nr. 104-106, iul.-dec. 1939, p. 441); se menționează despre existența termenilor *Padureți* și *Pădureți*.

Ca o perspectivă a sarcinilor viitoare ale cercetării științifice asupra elementelor românești ar fi, pe de o parte completarea cu termenii omiși, iar pe de altă parte, extinderea peste 1600, an la care s-au oprit Gheorghe Bolocan și colectivul de autori, interesante fiind evoluția lor în decursul timpului, fiind prezente alternanțele fonetice.

O mare utilitate a publicării textelor slavo-române aici a fost pentru monografiile locale, întrucât în structura unei asemenea lucrări autorul trebuie să prezinte atestarea documentară a localității analizate, a toponimelor și hidronimelor întâlnite în regiune, iar în perioada respectivă, a slavonismului cultural, sunt principalele surse de documentare.

În 1943, revista și-a întrerupt apariția; a reapărut în 1981, sub egida Academiei Române, dar în această nouă serie nu mai apar publicații ale documentelor slavo-române, cel mai probabil din cauza lipsei de noi descoperiri.

A fost apreciată și de oamenii de știință contemporani. Astfel, polemicul Ilie Bărbulescu i-a dăruit lui Fortunescu studiul *Influențe ale cirilicei catolice asupra cirilicei ortodoxe de la români*, Iași, 1941, extras din „Arhiva”, XLVII, 1940, nr. 3-4, păstrat actualmente în Biblioteca Universității din Craiova – depozit Istorie Geografie, cota III 8261, inventariat cu nr. 22.987, cu următorul autograf: Domnului coleg C. D. Fortunescu și excelentei reviste „Arhivele Olteniei” ce diriguiește cu

---

⁷ Potrivit publicistului, actul original s-a pierdut, iar textul de față este după o traducere veche; în *Documenta Romaniae Historica*, seria B, Țara Românească, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 1981, pp. 316-317, este publicată doar traducerea, astfel că nu putem fi siguri dacă nu era forma *Padureți*.

urări de sănătate, viață lungă și izbândă în aspirații. Prof. Ilie Bărbulescu.

*

* *

Prin publicarea zecilor de documente slavo-române, această publicație olteană a adus la lumină mărturii despre trecutul vechi din această parte a țării, despre „afacerile zilnice” de aici, parafrazându-l pe Ioan Bogdan, fiind astăzi izvoare de documentare pentru filologie, istorie, teologie și nu numai. Progresele științifice ale slavisticii românești, îndeosebi pe latura lingvistică și paleografică, din a doua jumătate a secolului al XX-lea, permit cercetătorului științific, în momentul de față, să abordeze analiza acestor izvoare dintr-o altă perspectivă. Toate acestea îi conferă un loc de seamă în rândul revistelor științifice românești.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

Bogdan Ioan, *Însemnătatea studiilor slave pentru români*, București, Editura Socescu & Comp., 1894.

Barbă, Gh., *Elena Eftimiu la 80 ani*, în „Romanoslavica”, XXII, 1984, pp. 473-477).

Constantinescu, Justin, Firan, Florea, Nedelcea, Tudor, *Arhivele Olteniei (1922-1943). Bibliografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

*** *Documenta Romaniae Historica*, seria B. Țara Românească, București, 1966 – prezent.

*** *Documente privind istoria României*, seria B. Țara Românească, București, Editura Academiei Române., 1954.

*** *Enciclopedia istoriografiei românești*, coord. Ștefan Ștefănescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material Românesc. Oameni și înfăptuiri*, București, Editura Seculum, 1999.

*** *Slava veche și slavona românească*, coord. Pandelescu Olteanu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.

Vilău, Cosmin, *Oltenia în istoria slavisticii românești*, Craiova, Editura Alma Cons., 2009.

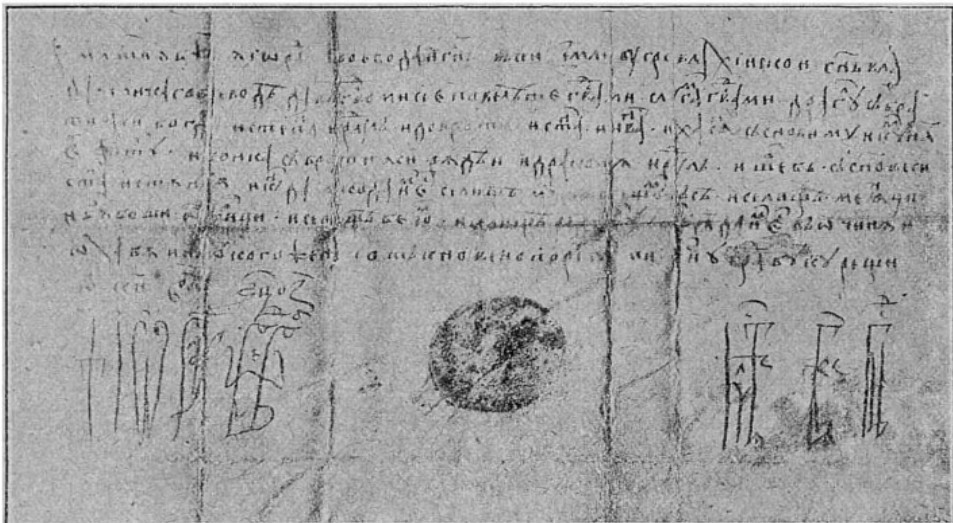
Vilău, Cosmin, *Studiile de slavistică ale lui Alexandru Ștefulescu*, în „Romanoslavica”, XLI, 2006, pp. 160-174.

ANEXE

Anexa 1. Hrisovul lui Radu cel Frumos din 28 iun. 1469, prin care domnitorul întărește lui Dragu și fraților săi, cumnatului Fătul și lui Boica cu frații săi mai multe seliști de ocină

Sursa: „Arhivele Olteniei”, II, nr. 8, iul.- aug 1923, pp. 301-302.

† Млстїиѡ бжїиѡ іѡ рѡулѡ воевода и гнѣ вьсен земе
 ѡѣгровлаѡинскон снѣ влада великаго воеводѣ дава гво ми
 сїе повельнїе гва ми слѣга гва ми драгѣ съ братїиѡ си
 богда и степа и рѡулѣ и добротѡ и ста и ива и хаса съ
 снѡви мѣ и кѣна е фѣтѣ и боика съ братїиѡ си рѡдѣи и
 драготѡ и рѡулѣ и шебѣ съ сноѣ си ста и стѡниѡ и
 къда іако да и е селищѣ мѣтѡшещѡ вьсь и селищѣ
 мѣѡци и бѣбоши ѡ жици и селищѣ бечѡ и селищѣ рад...ѣ
 сего рад да и е вѣ ѡчинѡ и ѡхабѡ и ни ѡ когоже нѣпо-
 тѣкновено по ре гва ми. пи ѣ гра бѣкѣреци ю ки вѣ ѣ сѡѡз.

† Іѡ Радѣѡ Воевода [L. P.] Млстїиѡ Бжїиѡ Гсднѣ.

Pergament. (21×14 cm) Pecetia mică, rotundă, de ceară roșie s'a pierdut.

Traducere :

† Cu mila lui Dumnezeu Io Radul, Voevod și Domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad Voevod. Dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele slugelor Domniei mele : lui Dragul cu frații săi Bogdan și Stepan și Radul și Dobrotă și Stan și Ivan și Hasan cu feciorii lui și cumnatul lui Fătul, și Boicu cu frații săi, Rădei și Dragotă și Radu și Șerbu cu feciorii săi, Stan și Stănilă și Cănda, ca să le fie seliștea Murtășeștilor toată, și seliștea Meianții și Bărboșii dela Jilții și seliștea Beciu și seliștea Rad[ese]lul. Drept aceea să le fie de ocină și ohabnică. Și de nimeni neclintită, după zisa Domniei mele.

Scrisă în cetatea București, Iunie 28 în anul 6977.

† Io. Radul Voevod (L. P.) din mila lui Dumnezeu Domn.

Anexa 2. Hrisovul lui Alexandru II Vodă din 1 febr. 1570, prin care domnitorul întărește, ca urmare a unor judecăți, lui Radu, Oprea și Stan, cu fiii lor, părți de ocină din Păușești și Prundeni

Sursa: „Arhivele Olteniei”, II, nr. 8, iul. – aug 1923, pp. 303-306.

II. Un hrisov dela Alexandru II Vodă (1568—1577)

București—1570 [7078] Februar 1. Domnul întărește, după judecată, lui Radul și Oprea și Stan cu feciorii lor, părțile lor de ocină din Păușești și din Prundeni. Aceștia se judecaseră în mai multe rânduri, pentru aceste părți, cu Popa Oprea.

† Млстїю бжїю Іѡъ Алїѡандрѡ, воевода и гсднѣ въсон земли ѡгррѡвлахїскоє, снѣ велїкаг и прѣдобраг мирчев воевода, снѣ мнїхнев воеводѣ дават гдсво ми сїю повелѣнїе гдсва ми радѣлаше и ѡпрев и станше и сз нїх снєи елице им бѣ даст, іакож да им ест вчнѣ ѡ пѣшєцї д го дел вт по вѣсѣ вчна, вт по въсом хотаром, елика се хокет изврат ѡ ѡ прѣндѣни пакї д го дел вт по вѣсѣ вчна, вт по въсом хотаром, вѣре елика се хокет изврат, занєж им ест стара и праве вчнє и за дѣдїне, ецє вт прї дни покоїнои бастѣраб воевода занєж им ест вїла далї тєх вчнє вїш речнє вїшем речним и мєнитєм людїи вт радѣла тѣштѣвѣнѣла, занєж нѣст вїл ѡмал радѣла ни єдин снѣ вт тѣлаѣ єм, анѣ ест вїл іалов. таж сї ест бїѡ дал радѣла тѣштѣвѣнѣла нєгов дел за вчнѣ вїш речнє вѣсє вт пѣшєцїи и вт прѣндѣни. а дѣдїи им наниє кѣзан и мнїкѣла и радѣла, внї сѣт вїлї дали радї дше радѣлаше тєре га сѣт писал ѡ спою помѣник вт ста монастїр нарїцанимаг говорѣ цѣкнѣ за ѡспри тѣрскї, аспри готвї ѡе и єдин панцир и єдин хєлмѣ и єдин поїас за стрєбрѣ и єдин кон добрѣ радї помѣн єг. а кѣзан и мнїкѣла и радѣла ѡни сѣ вїли далї тєх колатїє радї тєх вчнє вїш речнє вт пѣшєцїї д дел и вт прѣндѣни пак д дел. а по том радѣла и впрѣк и стан, внї имаш прѣх прѣд гдсва ми сѣ попа впрѣк. и тако прѣш попа впрѣк прѣд гдсва ми, како ест вїлє тєх вчнє вїш речнє нєговє за дѣдїне. таж въ том гдсва ми глєдах и прочтѡх

книг поконном мирчев воеводѣ, и книг поконном петрашко воеводѣ. и тако знаедох гдсво ми, како ест книѣ далі дѣдї им виш речни тѣх колатѣ виш речне радї тѣх вчне виш речне, и како сѣ били имали [прѣх] пред поконном лирча воевода и пред поконном петрашко воевода и како б.... (șters) заклеа вї болѣри вт пред поконни виш речне виш гспдарн, и нѣст бил заклеа попа впрѣк ни.... како не имат радѣла и впрѣк и стан вчнѣ, а нѣ видох и прочтох гдсво ми книг поконним гспдри за встанѣк. таж попа впрѣк, не хотеш вставити снцѣ, нѣ паки преш и пред гдсво ми. штем гдсво ми сѣд по правдѣ и по старѣ закон и сѣ вѣсѣми чстипими правители гдсва ми. и дадох гдсво ми іакож да се дрѣжит радѣла [и впрѣк и стан] виш речне вчне, а попа впрѣк такожде ре вт... (șters) гдсво ми. и дадох и гдсва ми вишем людїи, іакож да им ест сїе виш речне вѣ вчне и вѣ ѡхѣб им и снѣ им и вѣком им и прѣвночитом им. и вт никогѣ непоколѣбилию пѣ реч гдсва ми. сѣж и свѣдѣтеле поставлѣ гдсва ми: жѣпан нѣкое велики дворник и жѣпан іван велики логѣет и вадѣк вист, и стан спат и митрѣк ком и івашко стол и гонцѣк пѣх и жѣпан стонка вел постелник. и ис. жѣпан нѣкое вел дворник. и аз дѣмитрѣ вт сѣпата еж на пис а ѣ вѣкреци мѣца фе. а дни влѣт ≠ зѣн.

† Iw Аліѣандрѣ воевода [L. P.] мистїю бжїю гсднѣ.

Pergament. (38×29 cm.) Pecetia mare aplicată, de ceară roșie, bine păstrată, cu legenda: Io Alexandru Voevod și Domn (Țării) Românești = Iw Аліѣандрѣ воевода и гсднѣ (земі) оугровладхискоѣ.

Traducere:

† Cu mila lui Dumnezeu, Io Alexandru Voevod și Domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și prea bunului Mircea Voevod, fiul Mihnei Voevod.

Dă Domnia-mea această poruncă a Domniei-mele lui Radul și lui Oprea și lui Stan și cu feciorii lor câți Dumnezeu le va da ca să le fie lor de ocină la Păușești a patra parte de peste toată ocina de peste tot hotarul cât se va alege și la Prundeni iarăși a patra parte de peste toată ocina, de peste tot hotarul vericât se va alege, pentru-că sunt ale lor bătrâne și drepte ocine și de moștenire încă din zilele răposatului Basarab Voevod, pentru-că au fost date aceste ocine mai sus zise, mai sus zișilor și numiților oameni, de Radul Tăștăbeanul, pentru-că n'au avut Radul nici-un fiu din trupul lui, ci au fost sterp; deci și-au dat Radul Tăștăbeanul partea lui de ocină mai sus zisă toată, din Păușești și din Prundeni; iar moșii lor anume Căzan și Micul și Radul, ei au fost dat pentru sufletul lui Radul de l-a fost scris în sfântul pomenic (*sic*) de la sfânta mănăstire numită Govora, în preț de 6000 aspri turcești, aspri gata cinci mii și o zea și un coif și un brâu de argint și un cal bun, pentru pomenirea lui; iar Căzan și Micul și Radul, ei au dat aceste bucate pentru aceste ocine mai sus zise, din Păușești a patra parte, și din Prundeni iarăși a patra parte. Iar dupe aceia, Radul și Oprea și Stan, ei au avut pără înaintea Domniei-mele cu Popa Oprea. Și așa pără Popa Oprea dinnaintea Domniei mele cum că au fost aceste ocine mai sus zise ale sale de moștenire. Și întru aceia Domnia mea am căutat și am cetit cartea răposatului Mircea Voevod și cartea răposatului Pătrașcu Voevod și așa am aflat Domnia mea cum că au fost dat moșii lor mai sus ziși, acele bucate mai sus zise, pentru aceste ocine mai sus zise și cum că au avut pără dinnaintea răposatului Mircea-Voevod, și dinnaintea răposatului Pătrașcu Voevod și cum că [au luat] lege 12 boieri dinnaintea răposaiților mai sus ziși domni și n'au fost jurat Popa Oprea nici-cum că n'au avut Radul și Oprea și Stan ocină; și am văzut și am cetit Domnia-mea cărțile răposaiților Domni de rămas. Ci Popa Oprea n'au voit să se lase astfel și iarăși au părât și dinnaintea Domniei-mele; iar într'aceia Domnia-mea am judecat dupe dreptate și dupe legea veche și cu toți cinstiții dregători ai Domniei-mele și am dat Domnia-mea ca să țină Radul [și Oprea și Stan] mai sus zisele ocine, iar Popa Oprea de așisderea au [rămas de lege dinnaintea] Domniei mele. Și am dat Domnia-mea oamenilor de mai sus ca să le fie mai sus zisele părți de ocină ohabnică, lor și feciorilor lor și nepoților lor și strănepoților lor și de către nimeni să nu se clin-tească după zisa Domniei-mele.

Iată și marturi am pus Domnia-mea: jupân Neagoe vel dvor-

nic și jupân Ioan vel logofet și Badea Vistier și Stan Spătar și Mitrea comis și Ivașco Stolnic și Gonțea paharnic și jupân Stoica vel postelnic și ispravnic jupân Neagoe vel dvornic și eu Dumitru din Săpata carele am scris în București, luna Februar 1-a zi, în anul 7078 (1570).

† Io Alexandru Voevod

Din mila lui D-zeu Domn

Inscripția pe pecetie: „*pecetia lui Io Alexandru Voevod și Domn al (Țării) Românești*“.

Anexa 3. Hrisovul lui Alexandru Iliș Vodă din 12 apr. 1629, prin care unor locuitori din Mehedinți li se întăresc părțile lor de ocină din Caraula.

Sursa: „Arhivele Olteniei”, II, nr. 8, iul. – aug. 1923, pp. 308-311.

IV. Un hrisov de la Alexandru Iliș Vodă (1627—1629)

București.—1629 [7137] April 12. Domnul întărește megiașilor Stan Mehedințul și Gligore, gîherile lui Meiuță, și lui Opriș și Oprea Ghinea și Lupulețul și fiului lui Popa Sava părțile lor de ocină din Caraula în județul Mehedinți.

† Млстию вжию Іѡ Ілѣξανдроу, воевода и гднѣ въсѡи зѣлме Уггроввлахѣнскоѣ, снѣ великаго и прѣдобраго покоиннаг ѿѡ илнѡш воевода. дават гдсво ми сѣ повѣненіе гдсво ми ввемзи люді мѣгѣаш наиме: стан мѣхдинцѣл и глнгорѣѣ, зет мѣютѣв, и ѡприш, и ѡпрѣк гнна и лоуиш-лецѣл и снѣ попек савев ѡт караѣла ѡ сѣс сновн нѣ, ели-цем вгѣ дасть, іакож да сѣт нѡ вчнѣ ѡ караѣла, въ сѣд-ствѡ мѣх. дѡн тѣчѣ ннѣнн дѣлн за вчнѣ, ѡт полю и ѡт шѣла и ѡт вод и ѡт виноградау и ѡт сѣдалеиу селов ѡт по сѣдѣ, вѣре енка сѣтит избрат ѡт по въсом хотаром, да сѣ мирно ѡт къ болѣринѣ гдсво ми мнѣаю клѣч ѡт коцо-фѣнн зѡнеж ест негова стара и правава вчнѣ и зѡ дѣденѣ. аптѡм къдѣ ест бнл сѣда въ днѣ гдсво ми ѡ дрѣзи се-лѣнн ѡт сѣло ѡт караѣла, ѡнн продадошесѣ вснѣх вечнн бо-лѣринѣ гдсво ми мнѣаюв ключ коцофѣнн. а сѣн виш речннн иленннннн людіе, мѣгѣашн ѡт караѡула, ѡнн... се сѣт про-дал вечнн мнѣаюв ключ, ннже по ѡнн, ннже вчнѣ нѡ, анѣ ест встѣл кнѣзн сѣс делове нѡ за вчнѣ. анѣ ѣвоим сѣ дѡ нѣ нѣ вечнѣет. та же ест пришеѣ прѣд гдво ми ѡу вѣлннннѣ днѣван кѣпно сѣс мнѣаю ключ тере сѣт казал и свѣдѣтествовал ест ѡ мнѣаю ключ ѡн сам ѡу днѣван прѣд гдсво ми, како сѣн чѣвци нѣет възнимѣ ѡт него нн еднн новѣцѣ, ннже се сѣт продаѣ вечнн, ннже ѡнн, ннже вчнѣ

им; ꙗко нѣ ест встал кнѣзи въ село със дѣлове их за вчнѣ.
 тем радї гдсв ми сътвори им сѣт сїю кннг гдсв ми на
 рѣка ми их и дадох гдсв ми станов мединица и глигоріев,
 зет меіюѡтъв и ѡприш и ѡпрев гинѣ и лѣпѣлецѣлов
 и снѣвом поп сѣвнѣ. ꙗкож дах дрѣжит ниѣне дѣли за
 вчнѣ със добро мирно ѡт къ миѣаю ключ и да сѣт им
 вчнѣ дѣдинѣ, како ест бил и ѡт прѣжде врѣм. и пак
 да ест глигоріев, зет меіюѡтъв вчнѣ ѣ кѣкѣиаци, ꙗкож ест
 подлѣ със вчна ѡт карѣла. ꙗли дѣлѣ тѣс том се меіюѡ-
 тѣв въсах ѡт пѣлю и ѡт шѣма и ѡт вод и ѡт лозин
 и ѡт сѣдѣлице селов ѡт по свѣде и ѡт по вѣс хотаром,
 вари ѣлика се хтитѣ извѣрати; за ниже ест негва права
 вчнѣ ѡт над тѣстѡм сї меіюѡтъ. таже къда ест бил
 съда въ дни гдсв ми ꙗ село кѣкѣиаци ꙗни их ест прода-
 доше са вѣсих вечни делове им за вчнѣ миѣаюв ключ
 кѡцофѣкѣла, а дел меіюѡтъв тѣстѡм глигоріев. ѡна ест
 встал непродана ꙗ нѣст ѣзнал новци. свѣдѣтелствовал
 ест глигоріе със мног добри люди ѡт плениць на илѣ
 цигѣнѣлѣ и ѣюрка и ѡпрѣ форцан, како нѣст покоѣпил
 миѣаюв ключ дел меіюѡтъв. сег радї дадох съм гдсв ми
 вѣмзи людіе ѡт карѣла виш речнѣ, ꙗкож да мѣ им
 вчнѣ дѣдинѣ им и сновом вчнѣ дѣднѣ и вѣ ѡхав сно-
 вом и вѣком и прѣвнѣчетом. и ни ѡкогождѣ непоколебим
 поризом гдсв ми. сег ѣвѣ сведѣтелїе постѣвнѣх гдсв ми:
 жѣпан хриза вел двор и жѣпан владѣла вел лѡгфѣт и жѣ-
 пан трѣфанда вел вист и жѣпан миѣла вел спат и жѣпан
 дѣмитраки вел стол и жѣпан дѣаманди вел ком и жѣ-
 пан костандин вел пѣх и жѣпан кондило вел пѣст и
 исправникѣ жѣпан владѣла вел лѡгфѣт. и на писах аз свѣре
 грам въ настолѣ градѣла оѣ боѣкоѣрѣште, меца апрелїе вї

ДНИ И УТ АДАМА ДУ НИК (ВЪ) ТЧЕНІЕ ЛКТѠМЪ ВЪЛКЪ
 ≠ ЗРАЗ А Ѡ РѠЖ ДСТВО ХВѠ ≠ АХКѠ.

† ІѠ АлександрѠ Ковевда [L. P.] Млстїю Бжїю Гсднѣ.
 (SS) ИѠ АлександрѠ Ковевда.

Pergament (54 cm.×32 cm.) Pecetia aplicată, de ceară roșie, s'a pierdut. Crucea și litera capitală cu ornamentații în roșu și albastru. Semnătura proprie a Voevodului.

Traducere :

† Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru Voevod și Domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și prea bunului răposatului Io Ilieaș Voevod.

Dă Domnia-mea această poruncă a Domnii-mele acestor oameni megiași anume Stan Mehedințul și Gligore, ginerile lui Meiuță și Opriș și Oprea Ghinea și Lupulețul și fiul lui Popa Sava din Caraula și cu fiii lor căți Dumnezeu le va da ca să le fie lor moșie în Caraula în județul Mehedinț, însă numai părțile lor de moșie din câmp și din pădure și din apă și din vie și din vatra satului de peste tutindenea vericât se va alege de peste tot hotarul ca să fie în pace de către boerul Domnii-mele Mihai Clucer din Coșofeni pentru că este a lor bătrână și dreaptă moșie și de moștenire; iar după aceia când au fost acum în zilele Domnii-mele și ceilalți săteni din sat din Caraula ei s-au vândut toți vecini boerului Domnii mele lui Mihai Clucer Coșofeanul, iar acești de mai sus ziși și numiți oameni megieași din Caraula ei nu s-au vândut vecini lui Mihai Clucer nici dâșii, nici moșiile lor ci au rămas cnezi cu părțile lor de moșie; dar temându-se să nu-i facă vecini, de aceia au venit înaintea Domnii-mele în marele Divan împreună cu Mihai Clucer de au spus și au mărturisit Mihai Cluceriu el singur în divan înaintea Domnii-mele cum că acești oameni n'au luat de la dânsul nici-un ban, nici s'au vândut de a fi vecini nici ei, nici moșiile lor, ci au rămas cnezi în sat cu părțile lor de moșii. Drept aceia Domnia-mea le-au făcut această carte a Domnii-mele la mâinile lor și au dat Domnia-mea lui Stan Mehedințul și lui Gligorie ginerile lui Meiuță și lui Opriș și lui Oprea Ghinea și Lupulețului și fiului lui Popa Sava ca să fie părțile lor de moșii cu bună pace de către Mihai Cluceriu și să le fie lor moșie de moștenire precum au fost și mai dinainte.

Și iar să fie lui Gligorie ginerile lui Meiuță moșie în Cucueaț care este alături cu moșia din Caraula, însă partea socrului său Meiuță, toată, din câmp și din pădure și din apă și din vie și din vatra satului de preste tutindenea și de peste tot hotarul vericât se va alege pentru că este a lui dreaptă moșie de la socrul său Meiuță. Deci când au fost acum în zilele Domniei-mele, apoi satul Cucueații ei s'au vândut toți vecini cu părțile lor de moșie lui Mihail Clucer Coșofeanul, iar partea lui Meiuță, socrul lui Gligore, ea a rămas nevândută și nici au luat bani (și) au mărturisit Gligore cu mulți oameni buni din Plenița, anume Țigănelea și Giurcă și Oprea Forțan cum că n'au fost cumpărat Mihai Clucer partea lui Meiuță; drept aceia am dat Domnia-mea acestor oameni din Caraula mai sus ziși ca să le fie lor moșie de moștenire lor și feciorilor moșie de moștenire și ohabnică, feciorilor și nepoților și strănepoților și de către nimeni să nu se clinească după porunca Domnii-mele.

Iată dar și mărturii am pus Domnia mea: jupân Hriza vel dvornic și jupân Vladu vel logofet și jupân Trufanda vel vistier și jupân Mihul vel Spătar și jupân Dumitrache vel stolnic și jupân Diamandi vel comis și jupân Constandin vel paharnic și jupân Condilo vel postelnic și ispravnicu jupân Vladul vel logofăt. Și am scris eu Soare grămătic, în scaunul cetății București în luna Aprilie 12 zile și de la Adam până acum cursul anilor în anul 7137 iar de la nașterea lui Christos 1629.

† Io Alexandru Voevod (L. P.) Din mila lui D-zeu Domn.
 † (ss) Io Alex. Voevod

Notă.—Hrisovul dela Radu cel Frumos ne-a fost citit mai întâi de Dn. Profesor Dinculescu. A fost studiat apoi de Dn. Fotino, pe care acest document îl interesa și dintr'un punct de vedere juridic. Transcrierea sub forma aceasta este a D-sale, sub a căruia îngrijire s'a cules și tipărit și textul slavon al hrisovului de care vorbim.

O EPISCOPIE MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ – A ARMATEI ȘI EPISCOPII SĂI

ION-NICOLAE I. MUTU-STREHAIA*

FELICIA-ALEXANDRINA CRIȘAN**

„România este patria noastră și a tuturor românilor.

E România celor de demult și-a

celor de mai apoi

E patria celor dispăruți și a celor ce

va să vie”

(Barbu Ștefănescu-Delavrancea)

Abstract: *An important role, alongside the Family, School, Church and Health, was and is represented by the Romanian Army, which, over the centuries, has been and is alongside the People, both in times of peace and war, which they defended with great human sacrifice, so that we, those present, can enjoy freedom, but also today's times, which, admittedly, are not always sunshine and roses, but let's give glory to God for everything! After the creation of Great Romania, on 1st December 1918 in the Citadel of Alba Iulia, new Bishoprics were established (in Oradea, Constanta but also abroad, in Europe, America, etc.), including the Bishopric of the Romanian Army with the first headquarters in Bucharest then in Alba Iulia, the city of the Great Union, on Sunday, 1st December 1918 (date which after 1989,*

---

* Prof. Dr., Gradul I Didactic; titular la Liceul Tehnologic „Decebal”, Drobeta-Turnu-Severin (Jud. Mehedinți); adresă de e-mail: avvamiron@yahoo.com.

** Prof. Gradul I Didactic; titular la Liceul Tehnologic „Decebal”, Drobeta-Turnu-Severin (Jud. Mehedinți); adresă de e-mail: felicrisan@yahoo.com

when the communist regime was removed, became Romania's National Day). Thus, on 20th July 1921, the Law on the Organization of the Military Clergy was promulgated. The first spiritual leader of the Army Episcopate was Priest Vasile Saftu, appointed in December 1921. The first Bishop, who would pastor the Army Episcopate, however, for a short period, was †Justinian Teculescu, then elected as Bishop of the White Citadel- Ismail, followed by Bishops †Ioan Stroia and †Partenie Ciopron, who wrote selected pages in the History of the Church, the Army and the People.

Keywords: Church, Army, Bishops, Soldiers, Country.

Un rol important, alături de Familie, Școală, Biserică și Sănătate, l-a avut și îl are **Armata** sau **Oastea Română**, care, de-a lungul veacurilor, a fost alături de Popor, apărându-l cu mari jertfe umane, pentru ca, noi, acum să ne bucurăm de vremurile de azi, care, ce-i drept, nu sunt chiar *pline de lapte și miere*, dar să-I dăm slavă lui Dumnezeu pentru toate!

După făurirea României Mari, la 1 Decembrie 1918, s-au înființat/reînființat Episcopii noi (Vadului și Feleacului – Cluj, Oradea, Constanța; în Basarabia, la Bălți și Ismail; Episcopia Misionară din America; Episcopia Maramureșului etc.)¹, printre care și **Episcopia Armatei**, cu sediul, mai întâi la București, apoi la Alba Iulia. Astfel, la 20 iulie 1921, se promulga *Legea privitoare la Organizarea Clerului Militar*. Primul conducător spiritual al Episcopiei Armatei a fost **Protopopul Vasile Saftu**, numit în decembrie 1921. Însă, **cel dintâi Episcop** ce avea să arhipăstorească aici, remarcându-se printr-o aleasă activitate misionar-pastorală, mai ales ca Preot, a fost **Episcopul †Justinian Teculescu**.

---

¹ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, pp. 437 ș. urm.

Vlădica †**Justinian** (sau grafiat **Iustinian**) s-a născut în Voinești (din actualul județ Covasna) într-o familie numeroasă, cu zece copii, la 1 noiembrie 1865, din părinți Matei și Paraschiva, dându-i la botez numele de **Ioan**. Și-a început anii de școală în localitatea natală (1872-1877), apoi a continuat la Brașov, în cadrul Liceului „Andrei Șaguna” (1877-1885). Studiile universitare le-a urmat și absolvit la Institutul Teologic-Pedagogic „Andreian” din Sibiu (1885-1888). Datorită meritelor deosebite la învățătură a primit o bursă, spre a merge peste hotare, dar a refuzat. În anii studenției, a colaborat cu o serie de ziare și reviste ale vremii. Dând răspuns chemării, de a fi dascăl, în perioada 1888-1891, a funcționat ca învățător în Comuna Râșnov (jud. Brașov). În 1891, se va căsători cu Eliza, fiica Pr. Iosif Comănescu, din Codlea și a primit hirotonia întru Preot, pe seama Parohiei Râșnov, unde era și învățător.

A slujit ca Paroh, perioadă de 10 ani (1891-1901) și pentru misiunea preoțească desfășurată, i s-a acordat rangul de Protopop (sau Protoiereu) de Alba Iulia, ascultare îndeplinită vreme de două decenii (1901-1922), fiind un neobosit misionar în Via și Ogorul Domnului, mergând foarte des în cele 46 de Parohii ale Protopopiatului dat spre păstorire, îndemnând la refacerea bisericilor, ridicarea altora noi. Totodată, a purtat de grijă școlilor, remarcându-se un destoinic luptător și apărător al valorilor strămoșești, numărându-se, printre acei Preoți „cu crucea-n frunte”, cum bine așternea în poezia sa *Un răsunet*, Andrei Mureșanu ce avea să devină Imn Național, după căderea comunismului, în 1989. I s-a încredințat Protopopului Ioan Teculescu și funcția de Președinte al *Despărțământului Societății Astra*, din Alba Iulia (1902-1923), la care s-au adăugat multele activități, printre care cele pastorale, misionare, îndemnându-i pe Preoți să predice mai intens, spre zidirea sufletească a credincioșilor, în special celor din Ardeal, greu încercați de-a lungul istoriei.

Anul 1909 a reprezentat unul de grea încercare pentru Protoiereul Ioan Teculescu, deoarece, va rămâne văduv, prin moartea soției, care i-a dăruit 7 copii (4 fete și 3 băieți). Greutățile nu l-au îngenuncheat pe Pr. Ioan, ce și-a continuat vasta misiune duhovnicească, social-culturală. În primul război mondial nu a fost recrutat de armata austro-ungară, asemenea altor intelectuali români (nevoiți să lupte contra propriului popor), deoarece se bucura de un ales prestigiu, însă era obligat să se prezinte zilnic (dimineața și seara) la Prefectura Poliției din Alba Iulia. În anul Marii Uniri, din 1918, Protopopul Ioan Teculescu era ales Președinte al *Consiliului Național Local* din Alba Iulia ce s-a ocupat de organizarea Marii Adunări Naționale, de la 1 Decembrie 1918, când s-a proclamat Unirea Ardealului cu Regatul României. Ca un arc peste vremuri, mai târziu, i se vor recunoaște meritele de ostenitor la făurirea României Mari când, în 1930, în Nr. 1, din luna ianuarie al *Buletinului Cetății Albe-Ismail* se menționa faptul, că Regele Carol al II-a al României i-a conferit, prin Decretul Regal, Nr. 2270/1929, Înalta Distincție *Ordinul Steaua României în Gradul de Mare Ofițer*.

Un an mai târziu, în 1919, cu ocazia venirii Prințului Moștenitor Carol, pentru prima dată, în Cetatea Bălgradului (Alba Iulia), Prot. Ioan Teculescu a rostit o aleasă cuvântare. Pentru vrednicia sa ajungea Senator, iar la 17 martie 1920 a ținut, în Senatul României, alocuțiunea *În numele Ardealului*, cu prilejul împrumutării țărănilor din Basarabia. La 30 martie 1921, într-o cuvântare din cadrul *Congresului Biblic* desfășurat la Sibiu, recita o poezie, creație proprie numită *Biserica străbună*. Nu putea lipsi Protoiereul Ioan Teculescu nici de la marele eveniment din 15 octombrie 1922, cu prilejul Încoronării la Alba Iulia, a Regelui Ferdinand I *Cel Loial* sau *Întregitorul* și al inimoasei Regine Maria, când a rostit o înălțătoare cuvântare.

Însă viața Protopopului Ioan Teculescu a luat o nouă întorsătură, odată cu 18 martie 1923, când a decis să își închine viața lui Dumnezeu, intrând în monahism la istorica vatră monahală arădeană Mânăstirea Hodoș-Bodrog, primind la tunderea în călugărie, după rânduială, un nou nume/patronimic, în cazul său, **Justinian** (sau **Iustinian**). Pe rând, a trecut prin toate treptele bisericești, iar la finele lui 1922 era numit Episcop al Armatei, fiind hirotonit la 5/18 martie 1923, investit la 18/31 martie 1923, iar la 10 aprilie 1923 era întronizat, **cel dintâi Episcop al nou înființatei Episcopii a Armatei**, cu sediul la Alba Iulia, unde mulți ani își desfășurase misiunea de Protopop. Ca Întâistătător al Eparhiei Armatei, Episcopul †Justinian Teculescu a arhipăstoit doar 18 luni (din aprilie 1923 – decembrie 1924), dar nu a stat degeaba și asemenea Bincredinciosului Împărat Justinian cel Mare al Bizanțului (pomenit pe 2 august), bun arhistrateg, al cărui nume îl primise la călugărie a întocmit *Regulamentul de funcționare al Clerului Militar*; a organizat, dar și a prezidat primele examene, în urma cărora s-au recrutat Preoții Militari și astfel a pus bazele noii instituții și anume Episcopia Armatei.

Ținându-se cont de bunul spirit organizatoric al Vlădiciei †Justinian, încă de pe vremea când era Protopop, Sf. Sinod, prin Măritul Colegiu Electoral îl chema la o nouă ascultare, departe de locurile dragi, în Basarabia istorică. Așadar, în urmă cu un veac, la 17 decembrie 1924, era ales Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail (cu Reședința la Ismail, Eparhie înființată la 10 martie 1923), urmând în scaunul vlădicesc luminaților Episcopi †Nectarie Cotlarciuc și Sfântului Dionisie Erhan (Canonizat/trecut în rândul Sfinților, în 2018, iar Proclamarea Solemnă a Canonizării sale s-a făcut Duminică, 27 octombrie 2019, de către P.F.†Daniel, Patriarhul României, la Catedrala Patriarhală; *Sf. Ierarh Dionisie*, fiind prăznuit anual la 17

septembrie. Eparhia Basarabiei de Sud este arhipăstorită de tânărul și energicul Vlădică †Veniamin Goreanu, fiind cel dintâi Episcop de aici, ce s-a preocupat de Canonizarea Sf. Ierarh Dionisie Erhan)². La 20 decembrie 1924, Vlădica †Justinian primea învestirea la Palatul Regal din București ca Episcop al Cetății Albe-Ismail, iar a doua zi, la 21 decembrie 1924, a avut loc întronizarea sa, la Ismail, fiind primit cu multă căldură.

La 27 martie 1925, cu prilejul aniversării a 7 ani de la Unirea Basarabiei cu Patria Mamă, din 27 martie 1918, Episcopul †Justinian, în calitate sa de Senator, a rostit o *Cuvântare* la aniversarea Unirii Basarabiei, în cadrul Senatului României. Ca Ierarh la Cetatea Albă-Ismail a fost mator, la o seamă de evenimente, precum cel din zilele de 8 și 9 septembrie 1925, cu ocazia sosirii Familiei Regale, la o Expoziție organizată în Chișinău.

La acestea, se adaugă numeroasele vizite canonice în Eparhie, preocupându-se de bunul mers al Parohiilor și credincioșilor, al Școlilor Eparhiale (ca în cazul Seminarului Teologic „Melchisedec Episcopul”, din Ismail). Așa cum s-a mai spus Episcopul †Justinian Teculescu s-a remarcat și ca un bun orator, fapt ce a dus ca în 1931, la îndemnul colaboratorilor, apărea volumul *Pentru Neam și pentru Lege*, la Sighișoara, în Tipografia „Miron Neagu”. Lucrarea cuprindea cuvântările și predicile Vlădiciei †Justinian, rostite cu diferite ocazii ca Preot la Râșnov; Protopop de Alba Iulia; ca Senator; Episcop al Armatei și al Eparhiei Cetatea Albă-Ismail, menționând, că a dedicat

---

² Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Argeșului*, în „M.O.”, Anul XVII (1965), Nr. 7-8, p. 628; Flori Tiulea, *Aflarea moaștelor Episcopului basarabeian DIONISIE ERHAN, unul din făcătorii Marii Uniri de la 1918*, în „Lumea Monahilor”, Nr. 135/Sept. 2018, pp. 32-41; Redacția Revistei „Lumea Credinței”, Triplă bucurie în Dealul Patriarhiei, Nr. 11/Nov. 2019, p. 2 (despre Proclamarea Canonizării Sf. Ierarh Dionisie Erhan, Episcopul Cetății Albe-Ismail); Prof. Dr. Ion-Nicolae I. Mutu-Strehaia, *Un nou Sfânt în Ortodoxia Românească: Episcopul basarabeian †Dionisie Erhan, luptător pentru Marea Unire din 1918*, în „Arcade”, Anul XVII (2019), Nr. 4, pp. 48-50.

cartea „Preoții mele din Eparhia Cetatea Albă-Ismail”. Iar, în Nr. 16-17/1932, al Revistei „Luminătorul”, ce era Publicația Mitropoliei Basarabiei, din Chișinău după *Cuprins* s-a dat trista veste, a trecerii la Domnul, a Episcopului †Justinian Teculescu, în ziua de 16 iulie 1932, la ora 16.00, în sanatoriul din Brașov. După dorința sa, Vlădica †Justinian Teculescu a fost înhumat, în cimitirul bisericii din localitatea natală, Voinești (Covasna), lângă părinții săi.

Fotografie episcopului, cu dedicație pentru credincioșii din Alba Iulia

Fig. nr. 1. Episcop †Justinian Teculescu
(imagini din arhiva personală)

Astfel, după plecarea, în 1924, a Vlădiciei †Justinian ca Episcop al Cetății Albe-Ismail (din Basarabia), în locul său era numit, la 20 mai 1925³, †Dr. **Ioan Stroia**, cu gradul de General de Brigadă. Noul Episcop s-a născut în ziua de 20 ianuarie 1865, la Fântânele (fosta Cacova, jud. Sibiu). Studiile și le-a început în localitatea natală, apoi a mers la Ciclul Gimnazial Energetic German, din Sibiu (1879-1887), continuate la Gimnaziul „Andrei Șaguna” din Brașov. Între 1887-1890 a urmat Institutul Teologic sibian, unde s-a remarcat la învățătură, fapt pentru care i s-a acordat o bursă, pentru aprofundarea și continuarea studiilor în afară, la Jena, Budapesta (din Ungaria, cu studii de Pedagogie, Istorie și Geografie, între 1890-1893 doar un semestru) și Leipzig (unde a urmat un curs de *Lucru manual pentru școlile populare* din acel oraș german), încununat cu Doctoratul, obținut la Jena, dec. 1893 în Litere și Filosofie, susținând Teza de Doctorat cu tema: *Sistemul de educație al pedagogului Theodor Waitz (1821-1864)*.

Revenind în țară, Dr. Ioan Stroia era numit profesor la Seminarul Teologic „Andreian”, din Sibiu (1894-1901). Se va căsători (va avea două fiice), apoi va intra în Cler și între 1901-1908, a îndeplinit ascultarea ca Protopop de Săliște, ridicând sediul Protopopiatului și o nouă clădire pentru școală, fiind numit și Inspector Școlar la Săliște. Dar nu a rămas acolo (la Săliște) și a primit promovarea ca Protopop și Inspector Școlar la Sibiu (1908-1919). În 1909, activa ca membru de seamă al Societății Culturale ASTRA (întemeiată de către Sf. Mitropolit Andrei Șaguna al Transilvaniei), bucurându-se de aprecierea colaboratorilor. După cum s-a menționat anterior, Protoiereul Ioan Stroia, pe lângă demnitatea de Inspector Școlar la Sibiu (1919-1922), va fi numit Inspector Școlar General al Județului Sibiului (1922-1923), luptând printre altele împotriva maghiarizării școlilor transilvănene.

---

³ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 464.

Încă, din 1918 luase parte la Sinodul Arhidiocezan, alături de alți 36 de deputați, care au avut curajul și demnitatea românească de a vota împotriva maghiarizării Școlilor Confesionale Românești, fiind ales Președinte de Onoare al *Ligii Antirevizioniste Române*, din Ardeal.

Împreună cu alți dascăli români, Protopopul/Protoiereul Dr. Ioan Stroia s-a ocupat de revizuirea manualelor, redactarea altora noi, tipărind articole în Periodicele vremii, pentru apărarea valorilor românești în: *Telegraful Român*, *Vatra Școlară*, *Revista Teologică*. Nu a uitat niciodată misiunea sa de dascăl și de pedagog, publicând lucrări teologice, pedagogice, la care s-au adăugat manualele școlare, din care menționăm: *Momente etice din Cuvântarea lui Iisus Christos de pe Munte* (Sibiu, 1895/1896); *Idealurile morale. Priviri generale asupra celor mai marcante sisteme de etică* (Sibiu, 1900/1901); *Abecedar pentru anul prim de școală* (Sibiu, 1906, reeditat, în 1916); *Carte de cetire pentru al doilea an de școală* (Sibiu, 1907, reeditat, în 1914) etc. Pentru o perioadă a îndeplinit și funcția de Consilier Mitropolitan, între 1923-1925, în cadrul Centrului Eparhial din Sibiu. Dată fiind activitatea depusă, Sf. Sinod, în Ședința de lucru din 20 mai 1925, l-a numit pe Protopopul Prof. Dr. Ioan Stroia ca Episcop al Armatei, fiind înaintat la gradul de General de Brigadă. Desigur, după cum este rânduiala, mai întâi s-a călugărit, păstrându-și la tunderea în monahism numele de **Ioan** (primit și la botez). Apoi a fost hirotonit întru Arhiepiscop, la 15 iunie 1925, investit la 20 iunie același an și întronizat la Alba Iulia.

După numirea ca Episcop al Armatei și citat prin Ordin al Ministrului Apărării Naționale, Vlădica General de Brigadă, †Dr. Ioan Stroia a primit confirmarea în noua demnitate și din partea Regelui Ferdinand I al României. **Episcopul †Ioan a cerut aprobarea din partea forurilor superioare, ca Eparhia Armatei ce își avea sediul la București să fie transferată, în Alba Iulia, Capitala Marii Uniri, de la 1 Decembrie 1918 –, fapt pentru care cererea sa a fost pusă în practică.**

Împreună cu Pr. Colonel Dr. Ioan Dăncilă, ce conducea Școala Militară de Ofițeri Activi Nr. 2 „Principele Carol”, din Sibiu au elaborat noile instrucțiuni legate de serviciul religios în Armată, pe timp de pace și în vreme de campanie. Noul Statut întocmit de Vlădica ȚIoan a stat la baza activității religioase în cadrul Armatei, până în 1948, când misiunea confesională, din Oastea/Armata Română va fi desființată de comuniști, iar instrucțiunile abrogate și implicit Episcopia Armatei își vor înceta activitatea.

În calitatea de Episcop al Armatei, Generalul de Brigadă Dr. ȚIoan Stroia s-a preocupat de bunul mers al Inspectoratului Clerului Militar, a vizitat în mod permanent capelele militare, fiind alături de Preoți și Ostași, a luat o atitudine vehementă asupra catolicilor, care urmăreau să pătrundă în rândul Armatei, alterându-i caracterul tradițional. A fost prezent la toate activitățile și ceremoniile militare mai importante, bucurându-se de aprecierea mirenilor, dar și celor din Armată. Nu a uitat, nici de cele ale sufletului, Ierarh, fiind a ctitorit ansamblul și complexul monahal „Sf. Ioan Botezătorul” din Alba Iulia. După o spornică și vastă activitate misionară, pastorală, educațională pusă în slujba Școlii (ca dascăl și inspector), Bisericii (ca Protopop și Ierarh), Armatei Române (al cărei Episcop și General a fost), dar și al Neamului din care s-a ridicat, pentru care a luptat, prin înființarea de școli și tipărirea de manuale, **Episcopul Armatei, Generalul de Brigadă, Dr. ȚIoan Stroia** s-a mutat la Domnul, în ziua de 18 aprilie 1937, la vârsta de 72 de ani, în Alba Iulia. Slujba prohodirii s-a oficiat pe 20 aprilie 1937, cu toată rânduiala cuvenită unui Ierarh al Bisericii și după cum a dorit, înhumarea s-a făcut, în ctitoria sa, de la Schitul „Sf. Ioan Botezătorul”.

Fig. nr. 2. Episcopul Dr. †Ioan Stroia
(imagine din arhiva personală)

Vlădicii Dr. †Ioan Stroia i-a urmat în scaunul de Episcop al Armatei Române, **Arhimandritul Dr. Partenie Ciopron**, o personalitate emblematică a Bisericii, dar și a Oștirii Române. Viitorul Episcop al Armatei s-a născut la 30 septembrie 1896, în Comuna Păltiniș, jud. Botoșani (fost Dorohoi), primind la botez numele de **Ștefan-Petre**. La vremea cuvenită, tânărul **Ștefan Ciopron**, cântăreț bisericesc în strana Mănăstirii Slatina (ctitorie a Domnitorului Alexandru Lăpușeanu, jud. Suceava), la 20 de ani era chemat sub drapel, la oaste, în octombrie 1916, luptând pe front, în primul război mondial; încorporat la 1 noiembrie 1916, făcându-și stagiul militar, până la data de 1 aprilie 1921, mânat de gândul: „*De voi muri pe câmpul de luptă, e o onoare pentru mine, iar aceasta va fi o alegere făcută de Dumnezeu, Care încearcă pe cei care-L Slăvesc*”. În 29 iunie 1917, fiind

rănit, în luptele de la Cașin-Oituz, primea decorația *Crucea Comemorativă*, cu baretele Oituz și Carpați, la care s-a adăugat și un *Act scris de bună conduită*, pe care a avut-o în perioada serviciului militar. Dar, alta urma să fie rânduiala lui Dumnezeu cu tânărul oștean Ștefan-Petre Ciopron, care nu a uitat de făgăduința, făcută lui Dumnezeu la plecarea pe front, că de va scăpa cu viață se va călugări: „*Doamne, dacă scap cu zile, Ție îți voi sacrifica restul vieții mele*”. Și astfel, revenind la vatră, în ziua Prăznuirii Sf. Împărați Constantin și Elena, la 21 mai 1921, se călugărea la Mănăstirea Slatina, primind la tunderea în monahism numele de **Partenie**.

Remarcat de către Mitropolitul †Pimen Gerogescu al Moldovei (1909-1934), care în urma unei vizite la Mănăstirea Slatina, unde a participat la slujbă îl auzise cântând, pe tânărul călugăr Partenie, a solicitat să fie transferat la Mitropolie, unde avea nevoie de un Diacon la Catedrala Mitropolitană din Iași. Partenie Ciopron nu a neglijat cartea, continuând studiile teologice la: Școala de Cântăreți bisericești (Iași); Seminarul Teologic „Veniamin”, din Iași (1922-1929), apoi cu binecuvântarea Mitropolitului †Pimen, a urmat Facultatea de Teologie din Cernăuți (1929-1933), unde obținea Doctoratul în Teologie. La 22 iulie 1921, era hirotonit ierodiacon (diacon călugăr) la Mănăstirea Neamț, de Episcopul †Nicodim Munteanu al Hușilor (viitorul al doilea Patriarh al României), delegat de Mitropolitul †Pimen; apoi, la 20 aprilie 1934 devenea ieromonah (preot călugăr), iar după câteva zile, la 25 aprilie 1934, ridicat la treapta de Arhimandrit și Duhovnic, fiind rânduit să slujească la Catedrala Mitropolitană din Iași.

A primit mai multe ascultări: Exarh (Superior) al Mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor (1934-1935); Profesor de Științe Religioase și Religie, pentru Elevele Ortodoxe, de la Liceul de Fete „Notre Dame de Sion” din Iași (1936-1937); Școala de Ucenici (care aparținea de Ministerul Muncii și Ocrotirilor Sociale, unde a predat cursuri serale,

dar se ocupa și de aprovizionarea cu cele necesare la cămin; lucru săvârșit și la Căminul de Ucenice „Gheorghe Gh. Mârzescu”, fiind ales Președinte al Comitetului); Consilier Referent în cadrul Cancelariei Mitropolitane din Iași.

Nu a lăsat nici ogorul literelor nebăgat în seamă, astfel, la îndemnul și cu sprijinul său, se puneau bazele Revistei călugărești *Viața Monahală*, editată la Mănăstirea Cetățuia, în care se publicau articole privitoare, la viața călugărească despre rolul Monahismului; totodată, a colaborat și cu Periodicul Eparhiei, *Mitropolia Moldovei*, făcând parte din Comitetul Redacțional. Printre altele a scris lucrările: *Despre Castitate și Arhieria Mântuitorului Hristos după rânduiala lui Melchisedec*, la care s-au adăugat studii, articole. Și tot acolo la Cetățuia, din inițiativa sa se înființa o *Școală Călugărească*, în vederea recrutării viitorilor Stareți de mănăstiri.

După mutarea la cele veșnice a Mitropolitul +Pimen (la 11/12 noiembrie 1934), Arhim. Partenie Ciopron își dădea demisia din toate demnitățile administrative, pe care le avusese în Cadrul Centrului Eparhial Mitropolitan, rămânând, doar Preot-slujitor la Catedrala Mitropolitană din Iași și Profesor de Religie la Liceul de Fete „Notre Dame de Sion”, tot din Iași. Așa se prezenta situația Arhim. Partenie, când i s-a propus să-și depună *Memoriul* pentru Eparhia vacantă a Armatei. Așadar, în *Memoriul de Activitate* al Arhim. Prof. Dr. Partenie Ciopron, pe atunci Candidat de Episcop Militar, întocmit la Iași, în septembrie 1937 la început prezenta procedurile de alegere a unui nou titular al Eparhiei Armatei, rămasă vacantă după decesul la 18 aprilie 1937, al Episcopului Dr. +Ioan Stroia (1865-1937; Episcop militar între 1925-1937). Ca urmare, Ministerul Apărării Naționale întreprinsese procedurile convenite către Sf. Sinod, în baza Legislației în vigoare, spre a propune trei candidați la Scaunul de Episcop al Armatei Române.

Pentru început, la 16 iunie 1937, *Procesul-verbal* al Comisiei Sf. Sinod număra 14 candidați: 2 Arhieriei-vicari; 5 Arhimandriți; 1 Protosinghel; 1 Ieromonah și 5 Preoți de mir (văduvi). Câteva zile mai târziu la 22 iunie 1937, Sf. Sinod, prin Adresa cu Nr. 1996, înainta Ministerului Apărării Naționale, lista cu cei trei candidați rămași, conform Art. 12 din Legea Clerului Militar: Arhimandrit Dr. Iuliu Scriban, profesor universitar; Arhimandrit Dr. Partenie Ciopron, de la Iași; Pr. Anton Angelescu, de la Brăila –, candidați, care, din cei 14, au întrunit cel mai mare număr de voturi. Drept urmare, prin Adresa Nr. 14139/10 iulie 1939, Ministerul Apărării Naționale înștiința Sf. Sinod, că, din Înalt Ordin Regal (al Suveranului Carol al II-lea), s-a hotărât, ca, Arhim. Prof. Dr. Partenie Ciopron să fie numit Episcop al Armatei. Din motive de vacanță, Sf. Sinod, abia la 24 septembrie 1937, adresa *Chemarea* Arhim. Dr. Partenie Ciopron la înalta treaptă a Arhieriei, pentru postul de Inspector al Clerului Militar, cu titlul de „Episcop de Alba Iulia”, fapt, pentru care, i s-a cerut să-și întocmească *Memoriul de Activitate*, depus la Sf. Sinod, în vederea Examinării Canonice, după rânduială, de către Comisia Canonică.

Luându-se în seamă activitatea depusă, adăugându-se și participarea directă la războiul pentru Reîntregire, Sf. Sinod l-a ales și numit pe Arhim. Dr. Partenie Ciopron, cs Episcop al Armatei, în ziua de 17 iunie 1937, hirotonit Arhieriu la 25 septembrie 1937, investit la 8 octombrie 1937 și întronizat la 10 octombrie 1937. În demnitatea de Întâistătător al Eparhiei Armatei și al „Străjii Țării”, dar și de Inspector al Clerului Militar, Episcopul Dr.†Partenie Ciopron s-a dovedit și arătat un destoinic arhipăstor, bun gospodar, *oștean*, iscusit organizator și diriguitor în Via Oastei Țării. Astfel, s-a preocupat de organizarea concursurilor pentru ocuparea locurilor vacante, de Preoți Militari, după cum urmează: în iulie 1939 (11 Preoți); februarie 1940 (9 Preoți); noiembrie 1940 (20 de Preoți); iunie 1941 (13 Preoți);

noiembrie 1941 (20 de Clerici); decembrie 1943 (10 Preoți) –, fiind nevoie, de o asiduă misiune preoțească, mai ales, că, se intrase deja în al doilea război mondial. În această direcție, i-a îndemnat pe Preoții Militari să asigure asistență religioasă ostașilor, prin cuvântări și predici scurte, dăruindu-le iconițe, cruciulițe, dar și prin Sfintele Taine ale Spovedaniei și Împărtășaniei și desigur, săvârșirea slujbelor de înmormântare soldaților, care își jertfiseră viața pe câmpurile ce luptă, pentru apărarea Țării și a Credinței Strămoșești.

Preoții Militari aflați în campanie, aveau asupra lor, permanent, o lădiță, cu cele de folos săvârșirii serviciului religios pe vreme de război. Așadar la 20 iulie 1941, Episcopul Dr.†Partenie Ciopron adresa Preoților Militari Activi: *Ordinul Circular Nr. 35*, în care le reamintea sarcinile, ce trebuiau îndeplinite pe front, fiind de fapt, un *Ordin de Campanie al Episcopiei*, menționând, că: „*Episcopul Militar, cu statul său major, se află pe front încă din primele zile ale mobilizării, cercetând pe ostașii răniți de prin spitale și binecuvântând trupele care urmează să intre în luptă*”. Totodată, îi îndemna pe Preoții Militari să aibă o bună colaborare cu ofițerii și trupa în care slujeau, spre îndeplinirea misiunii, ce le revenea, în calitate de confesori, sfătuindu-i, ca: „...*Predicile și serviciile divine, pe care aveți ocazia să le ofițiați, să fie scurte, cu mult fond și mult cuvânt. Cuvântul preotului militar să meargă direct la inima ostașului*”.

Datorită intensei activități depusă de Episcopia Armatei, prin Preoții săi Militari, bine organizați de Episcopul †Partenie, s-au redus mișcările de partizani, iar în urma intrării trupelor române în Basarabia și Bucovina de Nord s-au redat Cultului, sute de biserici devenite depozite sau săli de spectacole, scopului liturgic, botezându-se prunci se oficiau cununii, slujbe de înmormântare; s-au ridicat locașuri noi de cult, cu sprijinul populației locale și al soldaților. Autoritatea Episcopiei Armate s-a extins și asupra lagărelor militare

de prizonieri (care primeau pe Preoții Militari cunoscători de limbile rusă/ucraineană), dar și în regiunile supuse administrației militare românești.

Tot Episcopul †Partenie s-a îngrijit de apariția Revistei *Arma Cuvântului*, ce va deveni *Organ Oficial al Armatei Române*, iar în paginile ei vor apărea cuvântări, îndemnuri, Pastorale la Nașterea și Învierea Domnului etc. S-a ocupat direct de reformarea asistenței confesionale din cadrul sistemului militar românesc; a întărit legăturile dintre Preoți și militari/ofițeri; s-a aflat în prima linie a campaniei de adevărată „cruciadă contra bolșevismului”, coordonând direct activitatea misionar-pastorală din Ucraina, dar și în alte locuri unde soldații români au dus lupte pe Frontul de Est; totodată i-a încurajat și pe cei de alte confesiuni religioase (greco-catolici, musulmani, catolici) să beneficieze de asistență spirituală. Astfel, colaborarea dintre *Cruce* (Biserică) și *Spadă* (Armată) s-a dovedit de o mare importanță și necesitate; când, după 22 iunie 1941, intrarea Preoților în rândurile Armatei, aflate în campanie s-a realizat pe două căi, conform, desigur, Legislației în vigoare la acea vreme, prin concurs pentru Clerul Activ și mobilizarea restului Preoțimii pe căile militare obișnuite. Cadrul legislativ al Campaniei din Răsărit fusese trasat, încă din 1940 de către Episcopia Armatei, așa cum reieșea din Nr. 6-7 al Revistei/Oficialului Armatei, *Arma Cuvântului*, menționându-se că viitoarea luptă se va da: „Pentru Cruce, pentru civilizație, pentru libertate, pentru a face ca Europa să răsuflă ușurată de amenințarea permanentă a Rusiei bolșevice [...] Cu noi este Dumnezeu! Pentru aceasta războiul ce-l purtăm este sfânt”.

Între 1941-1944, Vlădica †Partenie a fost Locțiitor de Episcop la Bălți. Acesta a continuat să conducă Episcopia Armatei, până în august 1948, când s-a retras la pensie. Totodată, menționăm că în același an, odată cu retragerea acestui ierarh, s-a desființat și Eparhia Armatei, prin implicarea regimului politic instaurat, cel comunisto-

bolșevic. După 1948, Înaltul Ierarh †Partenie a îndeplinit mai multe ascultări: Profesor și Director al Seminarului Monahal de la Mănăstirea Neamț (1948-1949 –, pe temeiul noului Statut de Organizare și funcționare al Bisericii noastre, cu 1949 s-a hotărât și aprobat deschiderea unui Seminar Monahal la Neamț, care a luat ființă, în februarie 1949, avându-l ca prim director, pe Episcopul †Partenie Ciopron; instituție de învățământ, desființată în 1952, fiind înființată, încă din 1855); Episcop-vicar patriarhal (1949-1950); Stareț al Mănăstirii „Sf. Ioan cel Nou” de la Suceava (1950-1961); Loțiitor de Episcop al Romanului și Hușilor (decembrie 1961 – februarie 1962), iar în 18 februarie 1962, era ales Episcop al Romanului și Hușilor, întronizat la 4 martie 1962, păstorind, până la 1 ianuarie 1978, când s-a retras din scaun, pensionându-se a mers la Mănăstirea Văratec, având o casă construită prin a sa purtare de grijă. S-a mutat la Domnul, în ziua de 28 iulie 1980, fiind înhumat în cimitirul așezământului monahal.

Din cele relatate, se poate constata că, drumul vieții Vlădiciei †Partenie Ciopron, dar și al vrednicilor săi Înaintași, †Justinian Teculescu și †Ioan Stroia, deși presărat cu tot felul de încercări, l-au parcurs cu abnegație, fiind *destoinici străjeri*, ce și-au pus toată viața în slujba lui Dumnezeu, Bisericii și Oștirii Române. Pomenirea lor din neam în neam!

După evenimentele din decembrie 1989, când a căzut regimul comunist, s-a reluat activitatea Bisericii Ortodoxe Române, în cadrul Unităților Militare, prin ridicarea de biserici, capele, unde slujesc Preoți Militari, ce acordă cele de folos sufletelor Oștenilor Țării. Astfel, în 2021, s-au împlinit 25 de ani de la prima promoție de Preoți Militari, de după 1989, din 1996; dar încă nu există o Eparhie a Armatei Române.

Fig. nr. 3. Revista *Arma Cuvântului*, a Episcopiei Armatei și Episcopul Dr. †Partenie Ciopron (imagini foto din arhiva personală)

M.S. REGELE MIHAI I ÎNTÂMPINAT DE CĂTRE P.S. PARTENIE, EPISCOPIUL ARMATEI

Fig. nr. 4. (imagine foto din arhiva personală)

Bibliografie selectivă

Lucrări generale, studii și articole

Carciga, Dragoș, *Preoții militari români*, în „Cruciada contra bolșevismului”, în „Historia”, Anul XI (2011), Nr. 116, pp. 44-49.

Cornea, Luminița, *Chipuri uitate. Episcopul Justinian Teculescu*, în „Magazin Istoric”, LII (2019), serie nouă, Nr. 6, pp. 38-42.

Ioniță, Alexandru M., *Episcopul Dr. Partenie Ciopron*, în „B.O.R.”, Anul XCVIII (1980), Nr. 9-10, pp. 939-940.

Diacon Ivan, Ioan și Pr. Porcescu, Scarlat, *Mănăstirea Neamț*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1981.

Prof. Dr. Mutu-Strehaia, I. Ion-Nicolae, *O Eparhie uitată – Episcopia Armatei. Ultimii Episcopi: Dr. †Ioan Stroia și Dr. †Partenie Ciopron*, în „Arcade”, Anul XVII (2019), Nr. 4, pp. 45-47.

Prof. Dr. Mutu-Strehaia, I. Ion-Nicolae, *Un nou Sfânt în Ortodoxia Românească: Episcopul basarabean †Dionisie Erhan, luptător pentru Marea Unire din 1918*, în „Arcade”, Anul XVII (2019), Nr. 4, pp. 48-50.

Prof. Dr. Mutu-Strehaia, I. Ion-Nicolae, *Dr.†Partenie Ciopron – ultimul Episcop al Armatei Române – 125 de ani de la naștere*, în „Arcade”, Anul XIX (2021), Nr. 4, pp. 54-57.

Pr. Prof. Dr. Păcurariu, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, București, Editura Enciclopedică, 2002.

Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006.

Pr. Prof. Dr. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Iași, Editura Trinitas, 2008.

Pr. Prof. Dr. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Compendiu*, București, Editura Basilica, 2013.

Redacția Revistei „Lumea Credinței”, *Triplă bucurie în Dealul Patriarhiei*, Nr. 11/Nov. 2019, p. 2 (despre Proclamarea Canonizării Sf. Ierarh Dionisie Erhan, Episcopul Cetății Albe-Ismail).

Pr. Șerbănescu, Nicolae, *Episcopii Argeșului*, în „M.O.”, Anul XVII (1965), Nr. 7-8.

Tiulea, Flori, *Aflarea moaștelor Episcopului basarabean DIONISIE ERHAN, unul din făcătorii Marii Uniri de la 1918*, în „Lumea Monahilor”, Nr. 135/Sept. 2018, pp. 32-41.

OLTENIA, IDENTITATE NAȚIONALĂ, IDENTITATE EUROPEANĂ ÎN 1990

FLORIN F. NACU*

Abstract: *The article presents a projection of how Oltenia presented itself in 1990, from a national and European point of view. At that time, in Oltenia there was an architecture of European inspiration, modern and contemporary, trying to reintegrate on all levels in the Western European perspective, which had stopped after 1945 and had partially resumed in 1965-1980.*

Key words: *Oltenia, 1990, national identity, European identity, Craiova*

Anul 1990 a marcat o revenire a Olteniei, ca parte a României, la tradițiile de dinainte de 1945-1948, adică perioada dintre instaurarea primului guvern comunist și naționalizarea economiei.

Evident, nu putem vedea cum se prezenta Oltenia anului 1990, fără a înțelege faptul că, în 1990, Oltenia era produsul perioadei 1968-1989, la nivelul activității politice, economice și chiar culturale.

Revoluția din decembrie 1989 a produs o schimbare la nivel politic, național, dar, la nivel regional, local, lucrurile s-au pus în mișcare mai greu din punct de vedere economic, social, politic. Asta pentru că, de exemplu, anul 1990 debuta sub semnul situației trasate la Congresul al XIV-lea al PCR din noiembrie 1989. Nu numai că Nicolae Ceaușescu fusese reconfirmat în fruntea partidului și statului, dar directivele economice din 1990 erau cele care se votaseră la acel

---

* Cercet șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor, email: florinnacu86@yahoo.ro

congres cu o lună înainte de Revoluție. Era făcută o evaluare a finalului de cincinal (anul 1990 era final de an cincinal), dar și o proiecție a perioadei 1991-1995.

Considerații introductive

Așadar, Oltenia, regiunea natală a lui Nicolae Ceaușescu și, evident, regiunea în care făcuse primii pași în politica de după ieșirea comuniștilor din ilegalitate trebuia să dea un exemplu pe toate planurile, nu doar economic. Deci, anul 1990 era, practic, în siajul cincinalului 1986-1990.

Din punct de vedere administrativ, până la adoptarea Constituției din 21 noiembrie 1989, Oltenia rămânea cumva centrată pe legislația de dinainte de decembrie 1989. Reformele CFSN-CPUN, prin decretele din decembrie 1989-aprilie 1990, fuseseră de suprafață, adică se desființase PCR, funcția de stat era diferită de funcția de partid. Adică se revenea la primar, la prefect, la președinte de consiliu județean, în locul denumirilor de „prim secretar”. Se mai punea o problemă, aceea a resursei umane. În primul rând, Revoluția nu avusese o elită care să înlătore complet vechea organizare și vechii demnitari locali și județeni.

În euforia acelor timpuri, oamenii care erau disprețuiți fuseseră schimbați prin proteste și acțiuni violente, dar în locul lor nu puteau veni decât tot comuniști care fuseseră scoși din actul de conducere de către leadershipul de partid și de stat de dinainte de decembrie 1989 sau care erau cunoscuți ca „dizidenți de catifea”. Ori, au fost aduși oameni care, fie nu erau membri de partid, fie erau, dar nu avuseseră funcții politice și erau respectați în fabricile, uzinele sau colectivele de muncă în care își desfășuraseră activitatea înainte de Revoluție.

Presa locală își schimbase denumirea, tenta articolelor, dar gazetarii erau formați tot la școala de dinainte de 1989. Evident, schimbările de la nivelul instituțiilor publice educaționale, sanitare, de cercetare-proiectare, culturale fuseseră tot de „sus în jos”. În 1990, deja trecuse euforia Revoluției și lucrurile trebuiau să fie reșezate pe ceea ce trebuia să se numească „făgașul normal”.

În 1990, în iunie, minerii au trecut prin Craiova, au devastat stația CFR, au avut schimburi dure de replici cu liderii politici postdecembriști, continuând marșul spre Capitală, unde au ajuns în dimineața zilei de 14 iunie 1990.

Oltenia până în 1990. Influențele asupra anului 1990

Perioada 1968-1989 este, pentru Oltenia, o perioadă în care se succed regimuri politice, se fac cunoscute ideologii, au loc confruntări. Prin poziția strategică și importanța sa istorică, Oltenia a fost, în permanență, supusă atât eforturilor politice, militare, cât și analizelor istoriografice. Multă vreme, în epoca modernă, Oltenia avusese individualitatea sa administrativă și întâietate politică în Țara Românească. Unirea lui Mihai Viteazul, Revoluțiile de la 1821 și 1848 au depins de oamenii Olteniei. Chiar și după Unirea din 1859, Oltenia continuase să reprezinte o miză importantă în jocurile politice. Fiind o regiune cu o importanță agrară și zootehnică, în Oltenia erau mari familii boierești care se implicaseră activ în viața politică. Orașul Craiova, după București și Iași, a fost, după 1878, un oraș care a dat României numeroase personalități mai mult sau mai puțin controversate¹.

---

¹ Florin Nacu, *Ideologii și proiecte politice în Oltenia (1920-1989). Aspecte istoriografice regionale, naționale și europene*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, nr. 20/2020, pp. 1432-1433.

Intervalul 1968-1989 a fost marcat de intrarea Olteniei sub semnul industrializării intensive, sistematizării satelor, comunelor și orașelor. Proclamarea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de Președinte al României (1974), cutremurul din 1977, întărirea cultului personalității, criza economică și alimentară profundă sunt elemente la care trebuie să se refere oricine dorește să se ocupe de istoria Olteniei. Anul 1989 a marcat Revoluția din decembrie, moment în care Oltenia a început să sufere transformări, unele domenii aproape dispărând, altele continuând să reziste².

Ajuns în fruntea PCR în 1965 și președinte al României socialiste în 1974, Nicolae Ceaușescu și-a impus apropiată în funcții înalte de răspundere. Foarte multe cadre de partid și mulți demnitari proveneau din Oltenia, mai ales din județul lui natal, Olt (frații lui – Ilie, Nicolae-Andruță, cumnatul Lică Bărbulescu, Lina Ciobanu etc). În politica externă și economică s-au remarcat Ștefan Andrei și Petre Gigea, care au avut unele performanțe recunoscute, fără a fi rude cu Nicolae Ceaușescu. Din punct de vedere ideologic, Nicolae Ceaușescu a confundat politica partidului cu propriile sale viziuni, a absolutizat cultul personalității.

Nicolae Ceaușescu s-a inspirat în politica sa de independență față de Moscova din activitatea vecinului de la sud-vest, Iosip Broz Tito, liderul Iugoslaviei. Proiectul de apropiere început de către Dej, după aproape un deceniu de distanțare pe fondul neînțelegerilor Tito-Stalin, a fost continuat și dezvoltat de Ceaușescu, așa fiind dat în exploatare Complexul Hidro-Energetic și de Navigație Porțile de Fier I și Hidrocentrala Porțile de Fier II. Astfel, Dunărea a devenit navigabilă fără niciun fel de obstacole naturale, iar în 1984, s-a dat în folosință Canalul Dunăre-Marea Neagră. Totuși, Nicolae Ceaușescu

---

² Cezar Avram, Roxana Radu, *Politica socială românească între tranziție, reformă și criză*, Craiova, Editura Aius, 2011, pp. 10-11.

nu a înțeles că nu este de ajuns să produci mult ci să produci bine, teză avansată de Ion Gheorghe Maurer, pe care Ceaușescu a ignorat-o complet.

Schimbarea de lider al partidului unic, adoptarea unei noi Constituții în anul 1965, desprinderea de comandamentele ideologice ale Moscovei au impus o nouă reorganizare administrativ-teritorială. Se va reveni în 1968 la județe. Proiectul inițial avea în plan 37 de județe, dar s-a ajuns la 39 împreună cu municipiul București.

România a traversat, din 1920 până în 1989, o istorie a reformelor administrative axată pe găsirea unei căi originale bazate pe tradiția românească, dar care s-a confruntat cu spectrul influenței administrației condiționate de război și influențe ale administrației sovietice care s-au menținut încă un deceniu după retragerea trupelor sovietice din România.

Ulterior, au fost organizate județele Călărași, Ialomița și Sectorul Agricol Ilfov, subordonat Bucureștiului. Așadar, în anii 70-80, România a avut 40 de județe și municipiul București.

După 1956, s-a resimțit nevoia revenirii graduale la situația administrativă tradițională românească, până la renunțarea, în 1968, la modelul sovietic.

Oltenia sub zodia centralizării și industrializării. Ce s-a moștenit în 1990

Evident, cuvântul de ordine după 1968 a fost centralizarea. Nici măcar într-o glumă nevinovată vreun activist de partid nu a încercat să aducă vorba despre regionalizare sau descentralizare. Singurul domeniu unde regionalizarea s-a păstrat a fost în domeniul tehnic al organizării administrării căilor ferate, unde existau „regionalele CFR”. Evident, acestea erau structuri strict tehnice subordonate Ministerului

Transporturilor care răspundeau direct centrului și nu aveau inițiative.

O componentă esențială a administrației românești în perioada analizată a fost existența unei conduceri care a evoluat dinspre autoritarism, spre dictatură militară de extrema dreaptă și dictatură politică de extrema stângă, ca rezultat al evoluțiilor politico-militare specifice perioadei premergătoare celui de al Doilea Război Mondial și perioadei postbelice.

Totuși, în perioada 1960-1981, Oltenia a fost, chiar în perioada comunistă, angrenată valorilor europene din punct de vedere economic.

La Craiova, au venit în vizită doi lideri, unul sovietic, Nikita S. Hrusciov, și unul francez, generalul Charles de Gaulle. Primul a fost destul de nemulțumit că Uzina Electroputere fabrica locomotive după licențe occidentale (suedeză mai ales), iar cel de al doilea a surprins pe toată lumea când l-a salutat pe fostul său coleg de școală militară, generalul Polihron Dumitrescu.

Ca urmare a cooperării cu francezii, dacă la finele anilor '60 ai secolului al XX-lea, la Pitești (Colibași-Mioveni), în Muntenia, la circa 100 km de Craiova s-au fabricat automobile după platformele Renault 8 și Renault 12, la Craiova, deja la începutul anilor '80, prin cooperarea cu francezii de la Citroen, s-a fabricat modelul Olcit, o mașină pentru tineret, cu două uși și destul de competitivă, vândută apoi și în Occident, sub numele *Axel*.

Combinatul Petrochimic fusese construit în colaborare cu specialiști din Germania, Franța, după 1961. De asemenea, în domeniul mineritului de subteran și carierelor de suprafață, în domeniul prelucrării lemnului, în Oltenia s-a introdus tehnologie occidentală.

Oltenia în 1990: patrimoniu, minorități, cultură

Principalele case de patrimoniu de dinainte de 1948, care supraviețuiseră cutremurelor din 1940 și 1977, erau de inspirație arhitecturală occidentală, franceză mai ales.

În Oltenia, a fost un puternic grup etnic de italieni, veniți mai ales la finalul secolului al XIX-lea, dar și în perioada interbelică. Aici erau puternice comunități de greci și evrei. Grecii erau atestați din Evul Mediu și Epoca Modernă, dar un val important a fost de refugiați comuniști după războiul civil din 1946-1949.

Cum Italia și Grecia erau de cealaltă parte a Cortinei de Fier, legăturile după 1990 s-au reluat, mulți greci sau italieni emigrând, dar alții au rămas. Romano-catolicii și evanghelicii, evreii au avut lăcașuri religioase în orașele Olteniei.

Drobeta-Turnu Severin, în contextul relației cu Iugoslavia după 1965, una specială, cauzată de proiectul hidrotehnic Porțile de Fier, a fost o mică oază de spirit occidental prin „micul trafic” de frontieră, care s-a păstrat și chiar după anii 2000.

Județele de munte, precum Gorj și Vâlcea, dar și Mehedinți, având create legături cu județele din Ardeal, unde civilizația occidentală n-a putut fi pe deplin eradicată de către regimul comunist au avut și ele după 1990 o reluare a tradițiilor, mai ales după migrarea sașilor din Sibiu și Brașov, a șvabilor din Banat spre Germania.

Singurele județe rămase cumva neschimbate, dar și ele au început din 1990 să se apropie de lumea occidentală, au fost Dolj și Olt, însă Craiova și Slatina, puternice centre industriale vor încerca să țină pasul cu stilul occidental.

Oltenia în 1990 - primele schimbări

Evident, în Oltenia, stilul occidental și primele afaceri private au fost deschise de către foști studenți greci, arabi, turci, iranieni în Craiova. Din 1990, a continuat să se mențină un flux constant al studenților străini în centrul universitar principal al Olteniei, care a fost și este Craiova. Treptat, centre universitare au apărut în Târgu-Jiu, Râmnicu Vâlcea și Turnu Severin.

Anul 1990 este, așadar, pentru Oltenia, anul în care încep să se manifeste schimbările economice, unele dure, care au afectat populația, generând șomaj. Din punct de vedere identitar însă, Oltenia și-a păstrat un spirit european, occidental pe care cele patru decenii și jumătate de regim comunist nu le-a șters, pentru că, așa cum am arătat, relațiile statului comunist cu Occidentul s-au derulat într-un ritm ascendent din anii '60 până la începutul anilor '80, criza de regim de la finele anilor 80 nefiind de natură să modifice spiritul european al Olteniei.

Oltenia în 1990, avea o echipă de fotbal foarte iubită, Universitatea Craiova. În primii ani de după 1989, va reuși să câștige cel puțin o dată Campionatul și Cupa României.

Fără îndoială, cel mai mare centru economic și cultural al Olteniei în 1990, era Craiova. Având spre Nord-Est, Est și spre Vest mari platforme industriale, Oltenia concentra activitatea muncitorilor din Dolj, dar și din Vâlcea, Gorj, Olt și Mehedinți. Existau toate ramurile industriale, de la industria grea, la cea auto, alimentară, textilă, petrochimică și aviatică.

Filiași era centru dedicat producției de transformatoare, la Calafat, Bechet erau porturi, Calafatul beneficiind și el de o industrie cu specific alimentar.

Drobeta Turnu Severin era bine ancorat în realitatea economică a Olteniei la 1990. Existau industrie constructoare de vagoane, de nave fluviale, de prelucrare a lemnului, alimentară.

Vânju Mare, Orșova, Strehaia aveau și ele o importantă pondere industrială și agricolă, cu accent pe producția de nave, dar și de cazane și țevi industriale.

Râmnicu Vâlcea era un oraș dedicat industriei petrochimice, alături de Govora, în timp ce Drăgășani producea jante auto, pantofi sport, dar avea un rol în industria alimentară și de vinificație.

Horezu, Brezoi, Berbești-Alunu erau angrenate în sistemul de exploatare a lemnului, a cărbunelui în cariere de suprafață. În 1990, exista în proiect o linie ferată Târgu Jiu-Râmnicu Vâlcea.

Vâlcea, Gorj și Mehedinți, dar și Dolj au avut unele dintre cele mai cunoscute termocentrale, dar și fabrica producătoare de apă grea necesară Centralei Atomo-Electrice de la Cernavodă.

În Olt, Slatina era un centru al aluminiului, Balșul avea producția de osii, boghiuri feroviare alături de mașini agricole. La Caracal, se produceau vagoane, iar la Corabia, era prezentă industria alimentară.

Gorjul era dedicat industriei lemnului, dar și exploatărilor de cărbune și petrol. Fără îndoială, sistemul hidroenergetic de pe Dunăre, Olt și Lotru reprezenta un atu al Olteniei. În 1990, Oltenia a fost principala putere hidroenergetică a României.

Punctele tari ale Olteniei în 1990

Hydrocentrala Porțile de Fier I reprezintă cea mai mare hidrocentrală de pe fluviul Dunărea. Are o putere instalată de 1080 MW. În aval există și hidrocentrala Porțile de Fier II, cu puterea instalată de 250 MW. Ambele hidrocentrale sunt exploatate în

parteneriat cu partea sârbă. Centralele română și sârbă la Porțile de Fier I cumulează 2160 MW, iar cele de la Porțile de Fier II cumulează 500 MW. Capacitatea maximă a turbinelor este de 8700 m³/s. Centrala Porțile de Fier I este amplasată la 15 km amonte de orașul Drobeta Turnu-Severin. Centrala Porțile de Fier II la 60 km în aval. A fost ridicată între 7 septembrie 1964 și 16 mai 1972.

Navigația pe Dunăre este asigurată prin ecluze realizate pe cele două maluri la ambele obiective, ele având împreună o capacitate de trafic de 52,4 milioane tone/an pentru ecluzarea pe câte un sens și 37.2 milioane tone/an pentru ecluzarea în ambele sensuri.

Sistemul Porțile de Fier I este una din cele mai mari construcții hidrotehnice din Europa și cea mai mare de pe fluviul Dunărea. Lacul său de acumulare cu un volum de peste 2200 milioane mc. Lacul cuprinde în principal zona Defileului Dunării, cel mai mare defileu din Europa, cuprins între localitățile Baziaș și Orșova. Zona Porțile de Fier este caracterizată de un bogat potențial arheologic, istoric și turistic. Pentru protejarea habitatului său natural deosebit, regiunea defileului Dunării a fost inclusă în Parcul Natural Porțile de Fier. Turbinele originale ale hidrocentralei au fost construite de către LMZ Leningrad, dar ulterior construcția acestora a fost licențiată de UCM Reșița.

Oltenia, din punct de vedere cultural și etnic, era locuită, în 1990, de români creștin-ortodocși. Mai erau minoritățile rromă, evreiască, greacă, italiană, sârbă, bulgară, cehă. Evident, înainte de 1989, politica statului comunist a fost să reloce locuitori din zonele mai sărace cum era Moldova, către activitățile industriale și agricole din Oltenia. O importantă parte din populația instruită, care provenea din zona Olteniei, se îndrepta spre Sibiu, Valea Jiului, Timișoara și București.

Sibiul, Timișoara, Valea Jiului erau preferate de cei din Vâlcea, Mehedinți, Gorj, Bucureștiul era preferat de cei din Olt și Dolj.

Oltenia rămâne, fără îndoială, un tablou al coexistenței dintre tradiție și modernitate în anul 1990. Practic, perioada comunistă după naționalizarea din 1948, a păstrat realitatea existentă anterior și a augmentat-o în conformitate cu trendul economic al Blocului de Est.

Din a doua jumătate a secolului al XX-lea, politica de industrializare generalizată și măsurile de extindere a suprafeței agricole a țării au condus o accelerare a specializării inteligente, deoarece responsabilii cu activitatea de planificare și extindere încercau să reducă dezavantajele constatate la fața locului, pe care linia oficială fie le ignora, fie le dorea reduse, până la eliminare.

Practic, domeniul tradițional presupune individualizarea Regiunii Sud-Vest Oltenia, ceea ce conferă un sentiment de mândrie locală și o anumită specializare. Prezența în regiune a Craiovei, cel mai mare oraș din sudul României, situat pe axa Timișoara București, a dus la atragerea forței de muncă interesată în dezvoltarea specializării inteligente asigurate de centrele școlare preuniversitare și cel universitar.

Dezavantajul major al domeniului tradițional a fost constituit de pericolul plafonării. Zonele economice dependente de un anumit tip de activitate devin cele mai expuse pericolului pauperizării în contextul stagnării și chiar regresului economic.

Începând din a doua jumătate a secolului al XX-lea, în centrele puternic industrializate ale Olteniei, precum și în Craiova, singurul centru universitar, au apărut institutele de proiectări și de cercetări, în toate domeniile (tehnic, petro-chimic, agricol-zootehnic, economic, informatic, socio-uman, învățământ teoretic și profesional), menite să descopere, să creeze mijloace moderne care să optimizeze procesul productiv, să asigure o înaltă calificare a resursei umane.

Regiunea Sud-Vest Oltenia a fost o regiune puternic industrializată. Au existat și mai există și azi elemente care țin de: industria extractivă, în județele Gorj, Mehedinți și Vâlcea, Olt (exploatări miniere de adâncime și suprafață, exploatări de petrol și gaze naturale), industria de prelucrare a lemnului (Vâlcea, Gorj, Mehedinți), industria alimentară (toate județele), industria constructoare de mașini, locomotive, vagoane, material rulant (Dolj, Olt), siderurgie, metalurgie (Olt), petrochimie (Vâlcea, Dolj), automobile (Dolj), avioane (Dolj), șantiere navale (Mehedinți), turism, servicii (Mehedinți, Vâlcea, Gorj și mai puțin în Olt și Dolj), sectorul hidroenergetic (Mehedinți, Vâlcea, Olt), termoenergetic (Mehedinți, Gorj, Dolj), termonuclear (Mehedinți), textile (Dolj), vinificație (Vâlcea, Mehedinți, Dolj, Olt)³.

Industrializarea s-a bazat atât pe exploatarea resurselor regionale, cât și pe cele provenite din alte regiuni (prelucrarea aluminiului de la Slatina, județul Olt), influențând direct mediul înconjurător.

Sudul județelor Olt și Dolj cunoscuse crearea unei infrastructuri menite să impulsioneze agricultura pe nisipuri (zona Dăbuleni, județul Dolj), legumicultura, susținute prin sisteme de irigații⁴.

În județul Gorj, înainte de 1989, a existat preocuparea construirii celui mai mare lac artificial din România, lacul Ceauru, prezent ca atare pe toate hărțile României. El era proiectat să se alimenteze din pâraiele din bazinul Jiului, din viituri și să contribuie la diminuarea riscului de inundații și chiar la producerea de energie electrică. Proiectul a rămas însă nefinalizat, iar în zona proiectată, acoperită de apele lacului, lucrările efectuate s-au distrus.

În județul Mehedinți, la Strehaia, unde exista o tradiție a prelucrării metalelor neferoase, a funcționat o fabrică de țevi și cazane

---

³ N. Marcu, *Istoria economică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979, p. 10.

⁴ *Ibidem*, p. 11.

din aramă, unde forța de muncă provenea aproape în totalitate din rândurile meșteșugarilor locali, care continuau specializarea la locul de muncă.

În județul Vâlcea, s-a distrus cea mai importantă investiție feroviară ce viza conectarea pe calea ferată a județelor Gorj și Vâlcea, care pe lângă scopul industrial, avea și unul strategic și chiar turistic.

Degradarea patrimoniului fostei Uniuni Generale a Sindicatelor din România (UGSR) a determinat ca o mare parte a infrastructurii turistice a Olteniei să se distrugă. În județul Vâlcea, s-a distrus proiectul uneia dintre cele mai mari pârtii de schi din România și cel al celei mai mari stațiuni montane.

Considerații finale

Regiunea Sud-Vest Oltenia cuprinde pe teritoriul său 40 de orașe (12,5 % din totalul orașelor României), 11 orașe având statutul de municipiu. Mediul rural conține 408 comune formate din 2070 de sate (din care 121 de sate aparțin de orașe sau municipii).

Din punctul de vedere al populației, principalele orașe ale Olteniei sunt: Craiova (300.182 locuitori), Râmnicu-Vâlcea (111.701 locuitori), Drobeta Turnu-Severin (109.444 locuitori), Târgu Jiu (96.318 locuitori) și Slatina (80.282 locuitori). În Oltenia, mai multe localități urbane au o populație între 10/20.000 locuitori și 50.000 locuitori: Strehaia, Vânju Mare, Orșova, Baia de Aramă, Turceni, Rovinari, Târgu Cărbunești, Tismana, Bumbești-Jiu, Țicleni, Novaci, Motru, Segarcea, Filiași Dăbuleni, Băilești, Calafat, Bechet, Caracal, Scornicești, Drăgănești-Olt, Balș, Potcoava, Piatra Olt, Corabia, Horezu, Berbești-Alunu, Govora, Bălcești, Drăgășani, Băbeni, Olănești, Ocnele Mari, Brezoi, Călimănești.

În Regiunea Sud-Vest Oltenia, trăiau, în total, 2.225.108 locuitori, dintre care 1.068.281 în mediul urban și 1.156. 827 în mediul rural, ceea ce indică preponderența ușoară a locuirii în mediul rural (52%) în raport cu cel urban (48%)⁵.

Craiova reprezintă astăzi un pol național de creștere, din zona sa metropolitană care cuprinde o întindere radială de circa 45 km, făcând parte un număr 24 de localități. 47% din populația Olteniei activează în domeniul agriculturii. În domeniul industrial predomină, la nivelul Olteniei, industria energetică și a materiilor prime, urmate de industria auto, a componentelor auto, mașinilor agricole, construcției de locomotive, reparației de locomotive. Un rol remarcabil îl au serviciile, turismul și activitățile comerciale. Domeniile industriale considerate ca având valoare adăugată mare sunt slab reprezentate în regiunea Sud-Vest Oltenia⁶.

Regiunea Oltenia cuprinde trei universități de stat la Craiova (UCV și UMF) și Târgu Jiu și mai multe secțiuni de universități de stat sau private. Universitățile contribuie, în special pe plan tehnologic, la dezvoltarea regională integrată.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

Avram, Cezar, Radu, Roxana, *Politica socială românească între tranziție, reformă și criză*, Craiova, Editura Aius, 2011.

Marcu, N., *Istoria economică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.

---

⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁶ *Ibidem*, p. 43.

Murgescu, Bogdan (coordonator), *Istoria României în texte*, București, Editura Corint, 2001.

Nacu, Florin, *Ideologii și proiecte politice în Oltenia (1920-1989). Aspecte istoriografice regionale, naționale și europene*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, nr. 20/2020, pp. 1428-1435.

Surse web

<https://ad-astra.ro/2004/03/26/un-domn-fanariot-pu-in-cunoscut-emanuel-giani-rosetti-manole-ruset-1715-1794/>, accesat la 13 martie 2023

<http://www.adroltenia.ro/wp-content/uploads/2014/07/PDR-SV-Oltenia-2014-2020-1.pdf>, accesat la 31 august 2022.

http://www.mdrl.ro/_documente/regiuni/4.SW_ro.pdf, accesat la 30 august 2022

http://www.romaniaactualitati.ro/structuri_administrative_in_istoria_romaniei_1920_1968-39973, accesat la 12 noiembrie 2022.

STUDII DE FILOSOFIE

PHILOSOPHY STUDIES

CĂLĂTORIILE MODERNITĂȚII ROMÂNEȘTI. -PARADISUL NEGLIJAT AL LUI DINICU GOLESCU-

ION MILITARU*

Abstract: *Some kind of fatality caused the beginnings of Romanian modernity to be accompanied by a mirror effect: the reflection of Romanian reality in the notes, impressions, observations and comparisons that the bright minds of Romanian travelers made when they broke the sedentary crust and traveled to the western part of Europe.*

The travels of Romanian modernity were late, selectively made, but not without impact and long-term effects on the national consciousness. Dinicu Golescu's famous journey brought two realities face to face: one, autochthonous, sedentary, blind to the present and to its own historical self, the other, advanced, prosperous and progressive. The effect of the comparison: a broad movement of progress, of molding after the image and likeness of the most advanced world, facilitating all the movements that were possible throughout the 19th century.

Keywords: *modernity, history, sedentarism, progress, comparison.*

I s-a reproșat lui Dinicu Golescu că idealizează inventând și descriind o lume ireală pe care o estetizează cosmetizând-o: „Golescu călătorește ingenuu într-un peisaj care-l încântă și din elementele căruia își construiește o utopie”¹, iar cartea însăși „are la bază o antiteză, - fiind concepută ca o comparație antitetică între utopia

---

* Cercetător științific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C.S. Nicolăescu-Plopșor, al Academiei Române; e-mail: militaruiou_l@yahoo.com

¹ Mircea Anghelescu, în Dinicu Golescu, *Scrisori*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glosar și indice de Mircea Anghelescu, București, Editura Minerva, 1990, p. 34.

civilizației apusene, idilice și fără umbre, așa cum o vede călătorul nostru, și rămânerea în urmă a Principatelor”². Paradoxal, George Călinescu îi reproșează, invers, că nu are gust pentru artă, emoțiile sale sunt de natură cantitativă, supuse criteriilor de mărime, fără emoția artistică pură și fără rafinament: „Ca privitor de lucruri de artă și de frumusețe, Golescu este însă nici vorbă un primitiv /.../ El are înțelegerea țăranului care merge la bălci, sperietura de tot ce e mare și cu meșteșug. Măsura lui estetică este stânjenul”³. Iar ceea ce propune el, imaginea idilică a unei lumi recomandate ca model, ar ține de ficțiune și utopie:

„Însemnarea poate fi considerată ca o mică utopie expusă sub forma unei călătorii nu într-o țară cu totul inventată, ci într-una din care se rețin numai elementele necesare formării unui model utopic: societatea civilizată și activă al cărei exemplu Golescu îl propune compatrioților săi /.../ autorul se instalează în utopia lui ca într-un spațiu al firescului...”⁴.

Când, în prelungirea observațiilor de mai sus, discută cu diverși, inventează parteneri și dialoguri care, în realitate, nu au existat. Prin urmare, idilizează, iar modelul său de lume, departe de apartenența la realitate, ține de ficțiune.

„Raiul cel pământesc, adecă Italia”

La capătul călătoriei în Italia, un episod plin de relevanță, vine să sprijine setul aprecierilor de mai sus: „raiul cel pământesc, adecă

---

² *Ibidem*, p. XLIV.

³ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Minerva, 1986, p. 80.

⁴ Mircea Angheliescu, *op. cit.*, p. XXXIII.

Italia/.../ unde trebuie să trăiască tot omul care are avere, căci liniștita viețuire și de obște bune năravuri, anevoie le va găsi cinevaș în multe locuri, convins că tot omul, carele din orice pricină nu mai găsește mulțumire să trăiască unde va fi trăit, acolo meargă să-ș găscă mulțumire”⁵. Tot Italiei aparține conversația, inventată sau nu, este fără importanță, cu *bătrânul neamț*:

„Întorcându-mă la Trieste, unde făceam băi în mare, între alții ce să scâlda s-au întâmplat și un neamț, carele, întrebându-mă de unde sunt și pe unde am umblat, și spuindu-i, când au auzit că numesc și numele Milanului, ca un nebun au sărit de m-au îmbrățișat, strigând: A! Milanu, Milanu, și acest neamț fiind și om ca de 60 de ani, la care este foarte anevoie de a fi așa lesne furios. Apoi spunându-i că, din nenorocire, numai o zi și jumătate am șazut în Milan, puțin au fost să mă scuipe. Așa este Milanul de frumos, încât bătrânul neamț, căci șazuse în anul trecut 3 luni de zile, cuvântând numele Milanului îl coprinsese neastâmpărare”⁶.

Orașele italiene, numite în ordine călătoriei, Trieste, Veneția, Padua, Vițenția, Verona, Brestîia, Milanu, Paviia, Cremona, Mantua îi furnizează argumentul pentru fixarea unei realități concrete a paradisului, forma superlativă a existenței sale istorice. El apare însă cu mult înainte, centrul său presupune o margine al cărei capăt Dinicu Golescu îl întâlnește imediat ce străbate munții, ajungând la Brașov. Cel dintâi capitol, prima parte a însemnărilor sale este despre „Cronștatd, ce-i zice românește Brașov”⁷.

Ceea ce Italia va oferi superlativ, justificând aprecierea și echivalarea cu paradisul, va oferi Brașovul, în sens restrâns, având

---

⁵ Dinicu Golescu, *op. cit.*, p. 64.

⁶ *Ibidem*, p. 75.

⁷ *Ibidem*, p. 5.

„deosibite pravili și obiceiuri, iar un strein, cum va intra în satele lor, numai dupe cele ce vede cunoaște a lor vrednicie și că au pravili drepte, spre fericirea națiii”⁸. Aici vede

„în toate satele case de zid cu câte trei și patru odăi, geamuri pe la ferestre, jalogii văpsite, și întrînsele paturi, lăviți, mese, lăzi, scaune, toate văpsite, oglinzi, chipuri, ceasornice, rânduri de așternuturi destule, și de masă cu prisos, și oricâte vase spre gătitura bucatelor și întrebuințarea mesii, toate le au cu prisos, pă cât socotesc că le-ar trebui peste tot anul, și în veci îmbrăcați curat ; iar sas cu picior gol nu să va învrednici nimeni să vază”⁹.

Spre deosebire de paradisul clasic în formula sa consacrată, în cel secularizat există mobilitate, devenire. Cei dintâi locuitori ai acestuia, copii, au parte de învățătură. De-a lungul întregului său itinerariu Dinicu Golescu vede mai întâi școli. La Brașov vede cum

„la satele lor au foarte bună orânduială, spre podoabă, buna viețuire și învățătura copiilor, căci toți copii trebuie să învețe carte, încât să poată citi și a scrie, și cele trebuincioase trei socoteli, adunarea, înmulțirea și scăderea. Și preoții lor sunt datori o dată pe săptămână, duminica, la doao ceasuri dupe prânz, să cuvinteze către toți copiii satului ce sunt în vârstă de zece ani și până se însoară : cum să-ș păzească datoriia către Dumnezeu, cum să să poarte către părinții lor, către cei mai bătrâni și către toți sătenii”...¹⁰.

Ultima tușă a modelului: „Dintr-aceste bune îngrijiri ale acestui neam, judece fieșcine că un neam așa iubitor de muncă, așa

---

⁸ *Ibidem*, pp. 5-6.

⁹ *Ibidem*, p. 6.

¹⁰ *Ibidem*.

binecrescut, bine învățat în datoriile sale, bine prăvilnicit în dreptățile sale, bine mânat pe cale fericirii, nu poate să nu ajungă la sfârșitul spre care tot omul privește”¹¹.

În sinteză: „Și de voiu merge spre câștigarea luminii, și mulțime alte bune chibzuiiri și urmări, spre odihnă și folosul aceștii nații, mi-ar fi trebuit vreme și hârtie, mai vârtos în vreme ce am să cuvintez pentru multe orașe”¹².

Mai departe, căci orașele sunt cele care îi atrag atenția, sunt Făgăraș, Avric, Ermanștad (Sibiul), Milembah (Sebeșul), Carlsburg (Beligrad), Torda, Clauzenburg (Cluju), Grosvardain (Oradia-Mare), Peșta, Ofen (Buda), Naidorf, Raab, Viselburg, Aghenburg, Prezburg (Pojonu), urmând Viena. Înainte de a intra în Viena și a începe lungul șir al comparațiilor punând față în față realități antitetice, cele europene și cele de acasă, ale Valahiei, introduce acel capitol special peste care nu se poate spune că istoricii literari și exegeții au trecut cu ușurință: *Cuvântările deosibite*. În ele introduce maxima reflecție asupra a ce a lăsat în urmă și ce are înaintea. Pe o astfel de diferență va construi întreaga strategie a mizei, alta decât cea literară, turistică sau de plăcere.

Aici, în Austria, trăiește emoționat spectacolul încoronării împăratului Austriei. Nu se poate opri *a lăcrăma*, căci

„aceste neconținute glasuri și strigări ale norodului și ale multora lacrimi de bucurie făcea pe fieșcare să să cutremure. Dar eu, carele mi-am adus aminte că pe la noi, la acest feliu de paradie, unii înjură, alții scuipă, și muierile blestemă ; căci nu numai nu au pricină pentru care din tot sufletul să ureze bine stăpânitorilor, ci împotriva”¹³.

---

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, pp. 6-7.

¹³ *Ibidem*, p. 18.

Viena, înainte de Italia și orașele sale, îi oferă varianta primă a unei urbanități desăvârșite. Aici constată că

„nu este mai folositor lucru decât a privi cinevaș cu mare băgare de seamă mijloacele cu care stăpânirea ș-au adus pe tot norodul, mari și mici, la o așa bună orânduială și liniștită viețuire, încât toți petrec ca niște frați, și mai vârtos a vedea cinevaș blândeța celor mari ce arată către cei mici. Și a celor de tot proști viețuire este vrednică de pildă căci peste puțină este într-un așa mult norod să vază omul doi oroșani gâlcevindu-se sau ocărându-să, fiindcă pe aceștea îi ridică poliția, pe care întâi îi ceartă pentru a lor necuviincioasă urmare, cu care aduc desfăimare la tot orașul, apoi le cercetează pricina care pot avea...”¹⁴.

În Viena numără piețele, bisericile, teatrele, descrie locuințele, modurile în care se face judecata. Căminele de caritate, împărțite și ele în funcție de cei în nevoie, școlile: pentru surzi și muți, pentru orbi, pentru buna viețuire, pentru comerț, pentru fete, pentru medicină, veterinare, juridice, economice... Apoi spitalele: obștești, mânăstirești, de caritate, pentru preoți, pentru evrei, pentru nebuni... în total 12, dacă nu mai multe (nu are pretenția de a le inventaria pe toate!).

Îl uimește palatul imperial al Vienei „căci nu are trebuință de a să împrējura cu ziduri, nici când să culcă a să închide cu lacate multe, fiindcă cunoaște într-u adevăr iubirea norodului și a tuturilor celor deobște pământeni și streini, căci singur să simpte că-i sunt urmările către norod întocmai ca ale unui părinte către fii”¹⁵.

Și iarăși contrastul: „O! Ce deosebire de la noi; ne plecăm până ne dă capul de pământ și rămânem foarte mulțumiți când numai cu coada ochiului să vor uita către noi, căci trupurile nu le mișcă, parcă

---

¹⁴ *Ibidem*, pp. 19-20.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 33-34.

sunt de ceară și le tem să nu să frângă. Iar când ne vor zâmbi a râde, atunci cu mare bucurie trebuie să povestim către familie și către oamenii casii”¹⁶.

Părăsind Viena, ajungând la Baden, află cum un cărbunar, de pe urma muncii lui, deține o casă cu grădină, o moară, plus 20000 de florini cu care cumpără fiului cel mare un acaret. Inevitabil își amintește ce lăsase în urmă exclamând:

„O! Să cutremură mintea omului când își va aduce aminte că făptura dumnezeirii, omenirea, frații noștri, au fost câte 10 așternuți pe pământ cu ochii în soare, și o bârnă mare și grea pusă pe pântecile lor, ca mușcându-i muștele și fânțarii, nici să poată a să feri/.../.Alți creștini, tot pentru dare de bani, au fost spânzurați cu capul în jos și alți iarăși închiși în coșare de vite, unde le-au dat fum și alte asemenea pedepse...”¹⁷.

Este aici, la cuvântarea care urmează descrierii orașului Baden, vârful contrastului. Pedepsele numite aparțin unei lumi care nu aproximează nimic, o derivă care împiedică lexicul să definească sat, oraș, biserică, oameni...:

„intrând cinevaș într-acele locuri unde să numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiei lui, și, în scurt, nimică, ci numai niște odăi în pământ, ce le zic bordeie, unde intrând cinevaș nu are a vedea alt decât o gaură numai în pământ, încât poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrii, și un coș de nuiele scos afară din fața pământului și lipit cu balegă. Și după sobă, încă o altă gaură, prin

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 34.

¹⁷ *Ibidem*, p. 47.

care trebuie el să scape, fugind cum va simți că au venit cinevaș la ușă-i; căci știe că nu poate fi alt decât un trimis spre împlinire de bani. Și el neavând să dea, ori o să-l bată, ori o să-l lege și o să ducă să-l vânză, pentru un an, doi și mai mulți /.../ Și apoiu intrând cinevaș întru acele bordeie ale lor, peste puțină era de a găsi pe trupurile lor și în casă lucru de zece lei; căci și căldarea cu care o să-și facă mămăliga nu o are fieșcine, ci sînt 5-6 tovarăș pe una. Și când aceștia, din norocire, prindea de veste când vinea în satul lor zapciu, polcovnicu, căpitanu, mumbașir isprăvnicesc, mumbașir domnesc, fugea atît ei cât și muierile lor, și copiii care putea fugi, prin păduri și pe munți, întocmai ca dobitoacele cele sălbatice când le gonesc vânătorii cu câinii, căci știia că, prinzându-i, nu mai este altă vorbă decât cerere de bani, și ei, neavând bani, vor lua gârbaciuri pe spinare. Nu crez că cel mai rău tiran stăpânitor, văzând chiar cu ochii lui pe această făptură dumnezeiască, pe acest deopotrivă cu el om, fugând pe munți și prin păduri cu picioarele goale până în genunche și cu mâinile până la cot goale, negre și pârlite, și haina pe care o au pe ei numai din bucățele, iar copiii de tot despouați, nu crez că nu i să va muia inima, cât de sălbatic și rău va fi, și va mai cere bani de la o așa stare de oameni”¹⁸.

Starea lumii și structura paradisului

I s-a reproșat lui Dinicu Golescu că-și ficționalizează călătoriile, imaginând dialoguri inexistente, inventând parteneri de dialog și, mai ales, selectând din cele văzute, segmente anume, imagini și situații convenabile. Că, descriind paradusul *Evropii*, nu livrează lumea reală, ci imaginea unei lumi a dorinței, absorbție a unei subiectivități îndoielnice.

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 48.

Există însă minuție, gradație a întâlnirii care face ca ideea de ordine, rigoare și structură să fie dominantă astfel încât imaginea finală a unei lumi apte să susțină o ontologie a paradisului, să devină credibilă.

Totul începe de la margine, paradisul lui Dincu Golescu are o spațialitate tangibilă pentru că, în fond, avem de-a face cu un surogat, un substitut al formulei tari, un paradis secularizat. Or, dacă se poate vorbi, conform lui Leibniz, de lumea de față ca cea mai bună dintre lumile posibile, nu este justificat să vedem aceeași lume ca mai aparoape de paradis, fie și ca expresie mimetică, copie, în sens platonician? Lumea căzută, indiferent de adâncimea căderii, având în sine germenul binelui și al înălțării, poartă în sine fărâme de paradis.

Ce este straniu, în cele din urmă, în această conjuncție în care Dinicu Golescu pune lumile, este că trece dintr-una într-alta ca și când nu există hiatus, nu există granițe și, prin urmare, nici dificultăți de ascensiune.

Nu există nicio relatare pentru felul în care intră în Brașov. Nu există nici graniță, nici vamă, nici drum, nici oboseală a călătoriei. Nimic de felul care să sugereze că se intră într-o lume nouă, diferită, în care subiectivitatea să fie bulversată, trecerea de pe un meridian pe altul, în măsură să radicalizeze lumile, așa cum vor fi ele descrise mai departe.

Se trece de la un oraș la altul descriindu-se ordinea lor, frumusețea, buna rânduială și confortul. Există, așadar, în contul acestei lumi, cea mai bună dintre cele posibile, spațiu, circulație, mișcare, călătorie, atenție mereu trează...

Cu alte cuvinte, există margini ale paradisului și există plenitudine identificată cu Italia. Tocmai raportul margine – centru face posibilă cartografia acestuia astfel încât parcurgerea *Însemnării* are valoarea spațialității, fără ca spațiul să semnifice evaluare

calitativă, intensitate sau profunzime. Cele dintâi calități consemnate la Brașov nu sunt mai puțin desăvârșite decât ultimele, consemnate în Germania sau Italia.

Modelul celei mai bune lumi

Modelul însuși nu poate fi separat de ideea lui Leibniz că o lume în varianta existenței celei mai bune între cele posibile poate funcționa ca model. Or, dacă o astfel de lume este un model, lumea *Evropii*, de care vorbește Dinicu Golescu și a cărei descriere o face, are rădăcini și raporturi puternice cu cea dintâi lume, în ordinea discursului, cea regăsită în Italia.

Deși o astfel de lume aparține variantei superlative a existenței, ea se îmbunătățește continuu, avansează spre sine într-o formă și mai înaltă. Există, adică, în această lume, învățământ structurat unor direcții precise. Paradisul este populat în această variantă cu ființe diferite ca gen, vârstă, ocupații, stări. Pentru toate există școli, învățământ special ca și cum esența acestei lumi nu este încă atinsă, spre ea se fac eforturi continue fără ca imaginea să-i fie afectată de critica lipsei de actualitate. Când enumeră școlile existente în Viena, o face cu voluptate, ca și când în spatele prezenței lor nu ar fi lipsa, un anume caracter deficitar în chip generic.

O problemă a posterității: descriptivismul

Odată parcursă bibliografia deloc numeroasă din jurul lui Dinicu Golescu – explicabilă și prin faptul că o ediție relativ completă apare extrem de târziu, în 1990, datorată lui Mircea Angheliescu, de care ne-am folosit în referințele de text, de aici ! – rămâne constatarea privind dominarea aspectului descriptiv în detrimentul celor ținând

de lectura unor straturi de adâncime, filosofice sau chiar larg teoretice. Fără a fi numite de către Dinicu Golescu, acestea nu pot fi îndepărtate de text fără a risca interpretarea săracă. Este adevărat, propriile afirmații ale lui Dinicu Golescu par să închidă textul în mize politice, sociale sau economice. Totuși, pentru a-și susține relevanța mizelor, el se folosește de exemple care reprezintă și altceva decât ilustrații la îndemâna călătorului obișnuit. *Evropa*, așa cum este ea descrisă reprezintă o imagine, a paradisului, cum am văzut, o idee sau o reprezentare de adâncime. O astfel de viziune este, după părerea mea, substratul care justifică schimbarea dezirabilă.

Un călător fără chip

Să fie doar condescendența care îl determină pe Mircea Iorgulescu să-i concedă europenitatea lui Dinicu Golescu? O europenitate pe care el ar fi avut-o cu mult înainte de călătoriile sale, dobândită în fel și chip, pe urma unui învățământ precar, a unei educații firave și a unei tradiții culturale mai mult decât îndoielnice. În ciuda apartenenței sale la clasa de sus a lumii românești, raportarea la ea nu este de natură să o califice cu potențial de europenitate. Din descrierile pe care le face uimirii stârnite în călătoriile sale de vestimentația orientală, de propriile admirații și uimiri la întâlnirea cu geografia urbană și cultivată a Europei, nu poți decât să consemnezi distanța personajului de această lume. Când el se descrie ca trăind o adevărată apostazie a valorilor în raport cu ce vede și înțelege, nu este joc de teatru. Dinicu Golescu nu este ipocritul care mimează uimirea și admirația. El le trăiește efectiv consemnându-și propriile mutații. El devine european, nu este.

Este dificil de văzut care sunt resorturile determinante pentru Mircea Iorgulescu atunci când vede o europenitate ad hoc în cazul

călătorului nostru. *El nu devine european*, crede Mircea Iorgulescu, *ci este*, considerând, contrar faptelor că: „Constantin Golescu aderă la valorile vieții europene fără rezerve dar și fără uimiri, fără încântări copilărești, de primitiv ce descoperă, buimăcit, civilizația. El nu devine european, ci este”¹⁹.

Cu neștiință vom intra și în pământ

Cărui gen aparține această timpurie, precoce lucrare a literaturii noastre moderne, *Însemnare a călătoriei mele*, *Constantin Radovici din Golești făcută în anul 1824, 1825, 1826*? Aparține ea literaturii, așa cum consemnează toate istoriile de gen, fără să se împiedice prea mult, sau deloc, de intențiile declarate ale acesteia? Aparține seturilor înglobante ale documentelor istorice, așa cum nu întârzie să o prezinte orice istorie a secolului al XIX-lea? Sau cărei alte specialități? Niciuna dintre variante nu se susține. Ea nu este literatură din moment ce scopul declarat nu aparține gratuității și nici desfătării estetice. Nu este document de cancelarie provenit din dorința de a întocmi rapoarte asupra lumii occidentale și nici a lumii de acasă.

Dacă nu este nimic din toate acestea, ce poate fi? Poate că nu este totuși greșit atunci când istoricii literaturii o includ fără ezitare în istoria literaturii române, și nici atunci când istoricii o văd ca document istoric în măsură să descrie o lume. În ciuda clarității, cele două fraze ale cuvântului introductiv nu par să lămurească problema.

„Însemnare a călătoriei ce am făcut eu, Constantin Golescu, coprinzătoare de câte orașe am văzut, și într-însele orice vrednic de însemnare, cum și prin sate, sau pre drumuri, orice deosibit lucru am văzut. Așijderea și deosibirea neamurilor și a semănăturilor, cum și

---

¹⁹ Mircea Iorgulescu, în Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu, Editura Minerva, 1977, pp. 237-238.

apele, și poștele, și orice obicei și faptă bună am văzut, spre folosul națiii mele am însemnat, arătând și urmările cele rele ce cunosc că să urma în patria noastră, carele nelipsind, hotărât, nici noi cinste, nici norodul fericire nu putem dobândi”²⁰.

*

Lipsa de titlatură a cuvântului prevenitor de aici, gramatica încâlcită, topica, sintaxa, tot ce ține de limba literară poate fi un indiciu în tipul de scriere al lui Dinicu Golescu. *Însemnare a călătoriei mele* aparține, înainte de toate, efortului limbii de a se preciza și funcționa după reguli încă inexistente. De altfel, încă de începutul notațiilor, atunci când Dinicu Golescu ajunge la Brașov, începându-și jurnalul de călătorie, el o face în limba română. Repede ajunge însă la eșec: limba română nu era pregătită să exprime tot ce trebuia consemnat și calificat generic drept *deosibit*. Mărturisirea lui:

„Eu plecând din Brașov, am început să scriu celea ce vedeam în limba națională, și nu după zile multe, ci după puține, am fost silit să scriu în limba grecească; căci foarte des întâmpinam vederi de lucruri ce nu le aveam numite în limba națională, cum: șadârvanul, statue, cascade, și altele, pentru care ar fi trebuit să zăbovesc ceasuri, socotindu-mă de unde s-ar cuveni să le întrebuițez, și așa am fost silit să las limba națională; și scriind și eu, m-am întrebat de este această scrisoare în limba națională? Și de nevoie a, spus că este grecească, mai poftorind că în patriia noastră toți fiii nobleții obicinuesc mai mult în limba grecească să scrie”²¹.

---

²⁰ *Ibidem*, p. 2.

²¹ *Ibidem*, p. 53.

Iar mai târziu, când pledează pentru învățământ și școală, problemele legate de limbă și umanoare sunt prioritare. Atunci când închipuie un manual de filosofie morală pentru școala din Golești, compilând traduceri cu propriile adaosuri și păreri, pledează pentru învățatură cu accent pe limbă: „Iubirea de învățatură este cu adevărat virtute de om, când privește la desăvârșirea lui cea cuvântătoare...”²², iar în *Înștiințarea pentru școala din Golești*, îi implică pe părinți astfel încât „să învețe copiii dumnealor limba românească, nemțească, grecească, latinească și italienească”²³, prioritare fiind citirea și scrierea, cunoștințele despre limbă, adică.

Când consemnează lucrurile *deosibite* întâlnite, ce îi reține atenția în primul rînd sunt școlile. În Viena le numără și precizează specialitatea, 16, în total, cărora li se adaugă, spune el, diferite zidiri pentru cadre, adică muzee: „acia cum ajunge omul, întră într-o mare casă cu multe odăi, și toate pline cu lucruri din vechime”²⁴. Sunt 16 școli cu tot atâtea profiluri....

Și pentru că școlile foloseau cartea, bibliotecile, *violothecile*²⁵, cum le numește el în prima parte a lucrării, din cauza aceluiași deficit de limbă, sunt consemnate în fiecare oraș vizitat. Toate subordonate aceluiași dezidrat al luminării generale. La Minhen, *violothica* are 400000 de tomuri, din care 12000 *manuscripturi*..²⁶ între care *Iliada* lui Omir și *Cartea lui Theocrit ce să numește Idilien*.

Nu cumva deficitul de limbă, neputințele acesteia, reprezintă indiciul pentru cum trebuie privit totul, cel puțin acum, când nu știm încă ce reprezintă scrierea lui Dinicu Golescu?

*

---

²² Dinicu Golescu, *op. cit.*, p. 343.

²³ *Ibidem*, p. 346.

²⁴ *Ibidem*, pp. 37-38.

²⁵ *Ibidem*, p. 9.

²⁶ *Ibidem*, p. 90.

Absența lexicului o resimte mereu, iar atunci când închipuie sau visează la instituții noi, închipuie o școală în care dominante sunt umanoarele, gramatica, limbile străine, traducerile.

Când descrierea îi pare deficitară, invocă vederea: „este lucru de mirare, nu folosește auzirea descrierii, este trebuință de vedere”²⁷. Limba, neputincioasă, prin absentă atâtor cuvinte, a topicii și sintaxei pentru a descrie ce călătorul vrea este înlocuită cu vederea.

Nu are, de exemplu, cuvântul pictor, pentru descrierea tuturor *zidirilor* ce adăpostesc *cadre*, folosindu-l pe cel de *zugrav*²⁸. Pentru bănci, spune *laviti la ședere*, sau folosește turcismul *bez* pentru *excepție făcând...*

*

Însemnare a călătoriei mele, fără a i se refuza apartenența la literatură sau istorie, este o carte de judecată a lumii, dincolo de faptul că este vorba despre o lume a sa, deficitară, și o lume exemplară, care nu este a sa. Iar exemplaritatea acestei lumi pe care el o recunoaște văzând-o în non-apartenența ei, este posibilă în funcție de această unică categorie cu care operează, aflată în spatele judecății făcând-o posibilă: paradisul.

Încheiere

Nu există însă disperare. Atâta vreme cât cele descrise ca aparținând *Evropii* sunt reale, totul este posibil. Ultimele cuvinte aparțin unui spirit neînfrânt de disperare, fără tonul pustiitor al celui

---

²⁷ *Ibidem*, p. 62.

²⁸ *Ibidem*, p.93.

mai disperat spirit, cel al eclesiastului. Contrar acestuia, Dinicu Golescu găsește resurse să afirme:

„căci nădejdea este nedespărțită de tot omul ce să află încă pre pământ, această nădejde având și eu, mă bucur nădăjduind că negreșit va veni vreme întru care Patria mea, nu zic în puțini ani, să se sămuiască întocmai cu orașele cele mari ce am văzut, ci măcar pasul cel dintâi să se facă, ce aduce toate noroadele spre fericire, carele pas este unul și numai unirea, spre folosul obștii, ce de multe ori am cuvântat”²⁹.

Epitaful acesteri scrieri pesimist - optimiste, în esența ei, poate împrumuta cuvintele din introducerea la

„*Adunarea de pilde*: Primește dar cu dragoste, o cetitoriule! și căutând nu la micșorimea, ci la copriinderea ei cea folositoare și la râvna mea, roagă-te dinpreună cu mine tatălui luminilor să le răverse și în patria noastră cea acoperită de norul cel întunecos al neînvățăturii, ca să putem și noi, cei rămași în urma tuturor națiilor, zărind lumina cea adevărată, să fim fiii luminii și, slăvind pre cela ce ne-au arătat-o, să vedem pace pe pământul nostru bună voire între oameni”³⁰.

*

Sunt rare excepțiile în care un umanist român să nu fi scris despre Dinicu Golescu, astfel încât este firească întrebarea: ce i-a atras pe toți la acest autor care nu a excelat în nimic special, nici în stil, nici în expresie sau valoare artistică. Cu atât mai mult cu cât, situându-se la începutul literaturii române moderne, a avut de partea sa toate

---

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 120.

neputințele începutului: informația insuficientă, limba tatonantă și nu încă formată, expresivitatea și stilul. Dincolo de toate variantele de răspuns, filologice, istorice sau politice rămâne experiența unei lumi pe care Dinicu Golescu nu a ezitat să o descrie drept o experiență a celei mai bune lumi posibile.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

Anghelescu, Mircea, în Dinicu Golescu, *Scrieri*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glosar și indice de Mircea Anghelescu, București, Editura Minerva, 1990.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Minerva, 1986.

Golescu, Dinicu, *Scrieri*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografie, glosar și indice de Mircea Anghelescu, București, Editura Minerva, 1990.

Iorgulescu, Mircea, în Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu, București, Editura Minerva, 1977.

CUM L-AM CUNOSCUȚ ȘI CE AM ÎNVĂȚAT DE LA CONSTANTIN NOICA

ȘERBAN N. NICOLAU*

*„ ... ploaia, ploaia aceea de toamnă,
care nu știe nimic despre culesuri.”*

(Constantin Noica)

***Abstract:** In the '70s of the last century, Constantin Noica had become a special and unique cultural presence in the Romanian space. At the end of the '50s, Constantin Noica, after 10 years of mandatory residence at Câmpulung Muscel, had been convicted to 25 years in prison, in the trial of the so-called "Noica-Pillat lot", together with over 30 Romanian intellectuals, including Nicolae Steinhardt. He only managed to do a few years of detention, between 1958 and 1964, when all political prisoners were released, following some pardon decrees of the communist authorities. Thanks to the intervention of Acad. Athanase Joja, a Marxist philosopher since the '20s and an important Romanian logician, Constantin Noica, along with other former political prisoners, is employed at the Logic Center of the Romanian Academy, where he remains until his retirement, with the Center's disbandment in 1975.*

At the end of the years '60 he begins to publish studies and translations from Aristotle's Greek commentators, alongside his own works, such as the Twenty Seven Levels of the Real (1969), the first volume published after his release, or the trilogy about Romanian utterance, Romanian philosophical utterance (1970), Creation and beauty in

---

* Cercetător științific III, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române; e-mail: nicolauserban54@yahoo.com

Romanian utterance (1973) and The Romanian sentiment of being (1978). He imagines and fights for the imposition of several cultural projects not necessarily related to philosophy, such as the campaign for the facsimile of Eminescu's notebooks or the editing of the original work of Teofil Corydaleu, the last great Aristotelian commentator on the Greek language. One of these cultural projects, thanks to which I got to know Constantin Noica in 1981, and through him, Alexandru Surdu in 1986, is directly linked to Craiova and could be called "The 22 or performance culture" after the title of the essay published by Noica in the fall of 1980 in the magazine "Ramuri" with the support of Marin Sorescu.)

Keywords: *performance culture, cultural instrumentation, cultural coach, cultural model, cultural project.*

Vom începe prin a da câteva sumare repere biografice strict necesare¹. Constantin Noica s-a născut la 12/25 iulie 1909, în comuna Vitănești din județul Teleorman, într-o familie de aromâni, Grigore și Clementa Noica, mici moșieri. Face studii gimnaziale la liceul „Dimitrie Cantemir” (1920-1924) și liceale la liceul „Spiru Haret” (1924-1928) din București. În liceu l-a avut profesor de matematică pe Dan Barbilian, poetul Ion Barbu, cu pseudonimul său literar. În revista literară a liceului, „Vlăstarul”, debutează cu poemul în proză *O poveste*, în 1927.

Urmează Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București (1928-1931), pe care o absolvă cu teza *Problema lucrului în sine la Kant* și unde-l are, timp de trei ani, profesor pe Nae Ionescu, unul dintre cei mai importanți filosofi români interbelici. Școala creată în jurul acestuia cuprindea nume care aveau să devină embleme ale

---

¹ Această sumară biografie a lui Constantin Noica a apărut prima oară în Șerban N. Nicolau, *Sistemul filosofic al lui Constantin Noica*, în vol. *Istoria și teoria sistemelor filosofice românești*, coord. Ștefan-Dominic Georgescu, Marius-Augustin Drăghici, București, Editura Academiei Române, 2022, pp. 120-162.

culturii române: Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Petre Țuțea, Vasile Băncilă. Colaborează la cotidianul „Ultima oră” încă de la înființarea sa (1928), publicând numeroase eseuri, cronici, note, interviuri. De asemenea, publică eseuri sau cronici și în „Vremea”, „Rampa” și „Credința” (1933-1934).

După facultate face stagiul militar la Batalionul de Vânători de Munte din Sinaia (1931-1932), apoi, între anii 1932-1934, este bibliotecar la Seminarul de istorie a filosofiei al lui P. P. Negulescu. Împreună cu Mihail Polihroniade, Haig Acterian și Mircea Eliade înființează societatea culturală „Criterion”, la ale cărei întruniri participă aproape doi ani. Deși este simpatizant al Legiunii Arhanghelului Mihail, condusă de Corneliu Zelea Codreanu alături de majoritatea prietenilor lui, deopotrivă trecuți prin școala lui Nae Ionescu, nu se va înscrie în Legiune decât după asasinarea Căpitanului, în noiembrie 1938. În anul 1933 urmează cursurile Facultății de Matematică a Universității din București. În perioada ianuarie-iunie 1934 face parte din comitetul de redacție al revistei „Convorbiri literare”, alături de Ioan I. Cantacuzino, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, H.H. Stahl.

Debutează editorial în 1934, cu volumul *Mathesis sau bucuriile simple*, lucrare tipărită la propunerea Comitetului pentru premierea tinerilor scriitori needitați. Se căsătorește, în același an, cu englezoaica Wendy Muston și se mută la Sinaia, unde traduce lucrări din Descartes și Kant. În această perioadă, apar lucrările *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), *De Caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (1937) și *Viața și filosofia lui René Descartes* (1937).

Obține o bursă a statului francez, între primăvara anului 1938 și primăvara anului 1939. Susține și obține, în mai 1940, doctoratul în filosofie la Universitatea din București, cu teza *Schiță pentru istoria lui*

„Cum e cu puțință ceva nou?”. În august 1940, publică revista „Adsum” (sunt aici, sunt de față, sunt prezent), apărută într-un singur număr, pe care o scrie singur și o publică din fonduri proprii. Intenția lui Noica este aceea de a fi un martor imparțial al martiriului mișcării legionare prigonite de regimul Frontului Renașterii Naționale, condus de către regele Carol al II-lea. Între 1940-1944, este referent de filosofie la Institutul Româno-German de la Berlin. În această perioadă, frecventează seminarul lui Martin Heidegger, un filosof deja bine cunoscut și vestit în cultura germană și europeană. Datează de atunci și colaborările sale cu Constantin Floru și Mircea Vulcănescu, cu care editează patru dintre cursurile universitare ale profesorului lor, Nae Ionescu, mort subit în 1940, la 50 de ani, precum și anuarul „Izvoare de filosofie”.

După război, între 1949-1958, autoritățile comuniste îl trimit în domiciliu obligatoriu la Câmpulung-Muscel. În 1958 este arestat, anchetat și condamnat la 25 de ani de muncă silnică, împreună cu toți participanții la seminariile private organizate de el în perioada domiciliului obligatoriu la Câmpulung, lotul acestora fiind cunoscut la proces drept „grupul Noica-Pillat”.

După șase ani de închisoare, executați la Jilava, este eliberat, în august 1964, în urma unui decret de grațiere dat de autoritățile comuniste pentru toți deținuții politici din pușcăriile regimului, dar va fi urmărit informativ de către securitatea sistemului până la moartea sa. În urma unor intervenții ale academicianului Athanase Joja, cunoscut logician și filosof marxist dinainte de război, fost președinte al Academiei Române (1959-1963), o parte dintre deținuții politici de marcă din domeniul filosofiei și logicii, între care și Constantin Noica, sunt angajați ca cercetători științifici la proaspăt înființatul Centru de Logică al Academiei. Potrivit mărturiei academicianului Alexandru Surdu, coleg la Centrul de Logică cu

Noica, de la sosirea acestuia până la desființare, în 1975, prieten și discipol al acestuia, Noica considera că cei zece ani petrecuți aici au fost cei mai fericiți, liniștiți și rodnici ani ai vieții lui.

Noica are o activitate deosebită la Centrul de Logică, în colectivul de logică clasică, traducând și publicând din comentarii grecești ai lui Aristotel două volume de comentarii la *Categoriile* (1968) și *Despre interpretare* (1971). În 1969, publică primul volum după eliberarea din închisoare, *Douăzeci și șapte trepte ale realului*. În 1970, apare *Rostirea filosofică românească*, care, alături de *Creație și frumos în rostirea românească* (1973) și *Sentimentul românesc al ființei* (1978), formează trilogia dedicată sistemului filosofic al rostirii românești.

În 1975, Constantin Noica se pensionează odată cu desființarea Centrului de Logică al Academiei și va petrece peste zece luni pe an retras la Păltiniș, într-o cameră modestă, închiriată dintr-o cabană turistică, scriind, publicând și definitivând sistemul său filosofic. Până la moartea sa apar, pe rând, volumele *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești* (1975), *Despărțirea de Goethe* (1976), *Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan* (1978), *Povestiri despre om după o carte a lui Hegel* (1980), *Devenirea întru ființă* (1981), *Trei introduceri la devenirea întru ființă* (1984) și *Scrisori despre logica lui Hermes* (1986).

Moare în urma unei embolii pulmonare, la 4 decembrie 1987, în spital la Sibiu și este înmormântat la Schitul Păltiniș, în urma unei aprobări speciale a Mitropolitului Ardealului, Antonie Plămădeală. În 1990, este ales membru post-mortem al Academiei Române.

*

Când, după 25 de ani de interdicție, i se permite de către autoritățile comuniste să publice, în 1969, *Douăzeci și șapte de trepte ale realului*, prima lucrare după *Jurnalul filosofic* din 1944, Constantin Noica era o personalitate cunoscută mai ales în rândul generației lui, a inițiaților în filosofie și a intelectualității în genere. Peste încă un deceniu și ceva, el era cunoscut până și liceenilor mai răsăriți, nemaivorbind de tineretul universitar. În anii '60-'70, Noica venea după două decenii de opresiune stalinisto-bolșevică pe toate planurile societății românești, inclusiv cel cultural, pe fondul unei ușoare relaxări politico-ideologice inițiată la începutul anilor '60 de conducerea comunistă a lui Gheorghiu-Dej și continuată din 1965, e drept că nu pentru mult timp, ci doar până la începutul anilor '70, de Ceașescu, noul conducător al României.

Generația filosofică interbelică formată la școala lui Nae Ionescu, din care făcea parte Constantin Noica, fusese, în bună măsură, decimată în închisorile comuniste, precum Mircea Vulcănescu, mort în detenție în 1952, sau împrăștiată în cele patru vânturi, precum Emil Cioran și Mircea Eliade, emigrați în Occident. „Dintre toți cei închiși, povestea Alexandru Surdu, care a avut șansa să-i fie coleg la Centrul de Logică al Academiei din 1964 până în 1975, să-i fie elev și discipol, apoi colaborator și prieten până la moarte, dintre toți cel mai vioi a ieșit din pușcărie Noica”. Într-adevăr, în cei 23 de ani câți avea să mai trăiască, Constantin Noica nu numai că și-a definitivat sistemul filosofic pe care-l plănuiise în tinerețe, dar a fost deopotrivă o prezență culturală de o certă și incontestabilă autoritate în publicistica literară și filosofică a vremii.

Cel puțin trei proiecte culturale de mare anvergură a imaginat Noica în această perioadă. Primul însemna publicarea operei lui Teofil Corydaleu, atenianul din secolele XVI-XVII, cu studii în Italia, la

Padova, unde-și ia doctoratul cu cel mai important aristotelician al vremii, Cesare Cremonini, ajuns mai târziu rectorul Academiei din Constantinopol, pe care o reformează din temelii, punând bazele învățământului filosofic și gândirii libere din Balcani. În ciuda faptului că este, fără îndoială, așa cum a demonstrat Noica, ultimul mare comentator de limbă greacă al lui Aristotel, încheind cea mai veche școală, dublu milenară, dintre școlile comentatorilor aristotelici, opera lui a fost ignorată din motive greu de înțeles, de către editorii germani din secolul al XIX-lea ai corpusului comentatorilor greci (*Commentaria in Aristotelem Graeca*).

În plus, pentru noi, românii, însemnătatea lui Corydaleu e cu atât mai mare, cu cât România a fost, timp de un veac și jumătate (sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea), prin cele două Academii Domnești de la București și Iași, unde predau elevii elevilor lui de la Constantinopol după comentariile acestuia centrul învățământului filosofic din Balcani și al filosofiei grecești, în genere. După două volume bilingve, din cele șapte proiectate, cu textul grecesc și traducerea în franceză a lui Noica, cele cuprinzând comentariile la logică și metafizică, proiectul, la care, de altfel, nu contribuiseră cu nimic, a fost oprit de către autoritățile culturale comuniste.

Al doilea proiect, cu certitudine mai important decât primul în ochii lui Noica, însemna facsimilarea caietelor lui Eminescu, care, la aproape un veac de la dispariția autorului, rămăseseră inedite, ca și comentariile lui Corydaleu. „Vecinii noștri de la răsărit au țeasta lui Lenin și o expun s-o vadă toată lumea, spunea Noica cu ironie amară. Noi avem cu caietele lui Eminescu ceea ce era în capul celui mai mare român care a existat vreodată, dar nu facem nimic pentru a fi cunoscute”.

Trebuie spus că Noica era unul dintre cei mai profunzi cunosători ai întregii opere a lui Eminescu, până la publicistica și caietele păstrate la Biblioteca Academiei, unde prea puțini le răsfoiseră în ultimul secol. După publicarea, în 1975, a volumului *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Constantin Noica a început o adevărată campanie de sensibilizare în presa culturală a vremii, pledând pentru publicarea în facsimil a caietelor lui Eminescu. Ca și în cazul proiectului Corydaleu, autoritățile au rămas surde și insensibile. Ele au fost publicate abia după anul 2000, prin strădania academicianului Eugen Simion. Așa încât, la centenarul nașterii lui Constantin Noica, în 2009, academician post mortem din 1990, pe masa prezidiului din Aula Academiei, în locul operelor complete ale lui Noica, pe care Academia Română n-a primit permisiunea să le publice din partea editurii Humanitas, care se pare că a cumpărat drepturile de autor nu ca să-l publice pe Noica, ci ca să nu-l publice în ediție completă și critică, stăteau ca un monument megalitic *Caietele lui Eminescu*. Un fel de dreptate peste timp tot i s-a făcut acestui mare bărbat al culturii române, care se bătuse atâta pentru publicarea lor!

Al treilea mare proiect cultural imaginat de el este și cel datorită căruia am ajuns să-l cunosc pe Constantin Noica. El este cu siguranță și cel mai utopic dintre toate. Ar putea fi numit „Cei 22”, după titlul eseului *Cei 22 sau cultura de performanță*, publicat de către Constantin Noica în revista „Ramuri” din Craiova, în toamna lui 1980. Supoziția de la care pleacă Noica este aceea că în memoria scurtă a lumii, la scara istoriei mai degrabă rămân performanțele culturale ale unei nații, decât performanțele de altă natură. Dintre cei 22 de milioane de locuitori, cât avea pe atunci România, spunea Noica, este imposibil ca unul la un milion să nu aibă o înzestrare absolut excepțională în câte vreun domeniu cultural, umanist sau științific, pentru că ideile lui se refereau la întreaga sferă a culturii omenești. Problema este ca să-i

găsești pe cei 22, iar aici se pare că nu există rețete generale și părerile sunt mai mult decât împărțite.

Dar soluția, spune Noica, este sub ochii noștri și, conștient sau nu, oamenii o aplică de mult timp. Pornind de la domeniul arhicunoscut al sportului, Noica arată că în sport performanța se judecă după ce ai antrenat un mare număr de tineri, pe care-i supui la toate rigorile domeniului un timp foarte îndelungat, iar în cultură, o viață întreagă, mulțime din care se vor desprinde cei câțiva cu adevărat dotați pentru domeniul respectiv. Tuturor acestor tineri le trebuie antrenori potriviți, de la cei necunoscuți și umili, care să le îndrume primii pași, până la cei care au obținut ei înșiși o performanță în domeniul respectiv și au devenit nume mari. Noica îi numește în finalul articolului său „ploaia, ploaia aceea de toamnă, care nu știe nimic despre culesuri”, adică ploaia care dă toamna viață bobului de grâu și care nu mai este la vremea recoltei. Judecând după evoluțiile ulterioare, când vorbea despre antrenori, Noica se gândea la prietenii și cunoștințele sale din cele mai diverse domenii, nume mari ale culturii române la acel ceas istoric, al căror acord de participare la acest proiect cultural îl avea sau urma să-l obțină.

Data fiind indiferența la asemenea inițiative a autorităților culturale comuniste ale vremii, pe care Noica o cunoștea din proprie experiență foarte bine, și profitând, pe de altă parte, de faptul că, deși îndeaproape supravegheat de securitatea sistemului, aparent avea libertatea să facă ce voia, Noica a luat pe cont propriu proiectul. Concret, Noica a început, din toamna lui 1980, să facă turnee prin țară în marile orașe universitare, acolo unde avea multe contacte culturale și prieteni, cerându-le să identifice tineri până în 30 de ani, cu pregătire universitară, interesați de câte un domeniu și dornici să se supună unui antrenament cultural așa cum îl imagina el.

Cunosc detalii despre cum s-au petrecut lucrurile în cazul meu. Între anii 1972-1976, fusesem student al Facultății de Matematică a Universității din Timișoara, cu specializare în informatică. La Timișoara, Noica era prieten cu doctorul Mircea Lăzărescu, în care avea încredere deplină, medic psihiatru de clinică și cadru universitar la Facultatea de Medicină, pe care-l cunoscuse bine în anii '70 la Sibiu, în casa lui Relu Cioran, fratele lui Emil Cioran.

Doctorul Lăzărescu îl însoțea atunci pe profesorul de psihiatrie Eduard Pamfil al cărui asistent, probabil, era. Profesorul Pamfil era o somitate a psihiatriei românești și un fel de patriarh al domeniului, care călătorea destul de des la Paris, unde își făcuse studiile universitare și și luase doctoratul înainte de război. Fiind prieten cu Emil Cioran, presupun că era o legătură între Sibiu și Paris. Prin urmare, Noica l-a rugat pe Mircea Lăzărescu să găsească pentru programul lui câțiva tineri din Timișoara. La recomandarea profesorilor noștri de filosofie de la universitate, Constantin Grecu și Viorel Colțescu, prieteni cu doctorul Lăzărescu, am ajuns eu împreună cu un alt coleg și prieten de la matematică, Silviu Rusu Corduneanu, pe lista de la Timișoara, care, în paranteză fie spus, nu cuprindea decât cinci nume. Așa se vor fi petrecut lucrurile și în alte locuri, așa cum, de pildă știu că în Craiova, în care eu ajunsesem prin repartiție guvernamentală în 1976, Noica a apelat la Marin Sorescu cum apelase, la Timișoara, la doctorul Mircea Lăzărescu.

Trebuie spus că inițiativa lui Constantin Noica a fost făcută la vedere, discret, e drept, dar neconspirativ, la fel ca și celelalte două proiecte, publicarea lui Corydaleu și publicarea caietelor lui Eminescu. Dovada cea mai bună este semnalul care anunța această inițiativă, articolul său din revista „Ramuri”, publicat în toamna lui 1980. Inițial, autoritățile cultural-comuniste au tolerat toate aceste lucruri, evident fără să le încurajeze, dar supraveghindu-le

îndeaproape prin securitatea sistemului, așa cum aveam să constat în 1984, când mi s-au cerut oficial explicații la Securitate asupra interesului meu pentru Constantin Noica și asupra vizitelor mele la Păltiniș.

Din experiența proprie și din discuții ulterioare cu alți tineri care trecuseră pe la Păltiniș, iată cum proceda Noica cu cei ajunși la el. În urma discuțiilor, rezulta o fișă pe numele tânărului cu trei rubrici: ce vrea? ce știe? ce-i trebuie? Cu alte cuvinte, mai întâi, care este domeniul pe care vrea să-l abordeze și care-i sunt întrebările, apoi, ce instrumente de cercetare potrivite are deja și, în al treilea rând, cu ce trebuie întregit acest instrumentar. Noica își nota toate aceste lucruri, precum și evoluțiile ulterioare, în niște carnețele. Radu Gabriel Pârvu, un tânăr germanist din Argeș, pe care l-am cunoscut în cabana lui Noica, la Păltiniș, ajuns după 1990 profesor de filosofie la Universitatea din Pitești și un distins traducător de filosofie germană, a scris scenariul unui film documentar realizat de regizorul Șerban Marinescu („Noica: ce știe?, ce vrea?, ce-i trebuie?”, 2011) despre acest experiment al lui Noica, în care vorbește tocmai despre această primă etapă.

În cazul meu, pentru că declarasem că mă interesează filosofia, absolvent de matematică-informatică cum eram, lucrurile păreau mai complicate și aproape fără mare speranță. Când ataci un domeniu al cunoașterii omenești, spunea Noica, „trebuie să fii bine și potrivit instrumentat”, cu alte cuvinte, să stăpânești instrumentele care-ți permit accesul direct, nu mijlocit, la esența domeniului. În filosofie, în speță, Noica nu admitea că poți înțelege un filosof altfel decât citindu-l în original. Este ca și cum ai vrea să devii fizician, constructor, inginer în genere fără să stăpânești bine matematica. De aici și imperativul, transformat în condiție de rămânere în preajma lui, al învățării limbii grecești și al limbii germane. Avea o vorbă pe care ne-a spus-o la

sfârșitul primei vizite la Păltiniș: „fiecare are dreptul la o primă întâlnire; pe a doua însă trebuie s-o merite!” Evident că „instrumentele” nu se limitau la limbile clasice și moderne, ci cuprindeau și partea realistă, cea a științelor.

Ajunși aici, trebuie să facem o mică paranteză în legătură cu învățarea limbii grecești. Nu Noica m-a băgat primul sub un duș rece în legătură cu instrumentele filosofiei, dintre care, la loc de cinste, se afla limba greacă. Primii au fost profesorii mei de filosofie de la Universitatea din Timișoara, Constantin Grecu și Viorel Colțescu. La sfârșitul anilor '70, împreună cu alți prieteni din generația lor, între care și doctorul Mircea Lăzărescu, care n-aveau pe-atunci decât patruzeci și ceva de ani, i-au căutat pe vechii profesori de limba greacă de la liceul clasic timișorean, un cuplu soț-soție destul de vârstnici de-acum, și i-au convins să-i învețe limba greacă. În anii '50, puterea comunisto-stalinistă desființase toate liceele clasice din marile orașe ale României. Ultimul desființat atunci se pare că a fost liceul clasic din Craiova, actualul Liceu Elena Cuza, în 1958. Când i-am povestit întâmplarea asta, la una dintre primele vizite, Noica mi-a ținut o lecție socratică ad-hoc despre cunoșterea propriilor limitări. „Întotdeauna mai important decât să cunoști ce știi, este să cunoști care-ți sunt limitările, ce nu știi, ce-ți trebuie și nu ai încă”.

Cei de care acceptase Noica să se ocupe personal, măcar pentru un timp, până le găsea un antrenor cultural potrivit, între care m-am numărat și eu, primeau sarcini concrete pe perioade bine definite. De exemplu, în legătură cu filosofia antică greacă, lectura tuturor textelor păstrate de la filosofii greci în trei, patru luni. Sau parcurgerea scrierilor Sfinților Părinți mai importanți pentru filosofia patristică în cinci, șase luni. Sau lectura principalelor opere filosofice din Antichitate în contemporaneitate în maximum doi ani. Noica avea în minte și ne dicta tot felul de asemenea liste de lecturi absolut

indispensabile în concepția lui pentru formarea noastră. Ca să rămâi în preajma lui trebuia să dovedești seriozitatea intențiilor tale și a preocupărilor filosofice prin învățarea obligatorie a limbii eline și germane, pentru că, spunea el, acolo, în cultura greacă și în cea germană clasică, s-au petrecut cele două miracole ale gândirii omenеști.

Un alt lucru de cea mai mare importanță pe care-l făcea Noica pentru tinerii care ajungeau la el era acela de a le căuta un antrenor cultural potrivit fiecăruia, el neputând, în mod evident, să se ocupe nici măcar de toți cei interesați de filosofie, nemaivorbind de celelalte domenii unde nu se pricepea. Așa am ajuns să-i cunosc, cu recomandarea lui, pe Anton Dumitriu, în 1982, și pe Alexandru Surdu, în 1986. Pentru ca cititorul să-și facă o idee despre ce însemna un dialog cu Constantin Noica, am să reproduc mai jos discuția în urma căreia m-a trimis la Alexandru Surdu².

«În iarna lui '85-'86 l-am văzut pe Constantin Noica de trei ori, în decembrie la Păltiniș și București, iar între 17 și 19 ianuarie, împreună cu profesorii mei timișoreni, Constantin Grecu și Mircea Lăzărescu, din nou la Păltiniș. La ultima întâlnire a avut loc dialogul în urma căruia Noica m-a trimis la Alexandru Surdu, dialog pe care am să-l reproduc aici după notele pe care le-am făcut la câteva zile. În ciuda strădaniei mele de a nota cât mai precis, reproducerea este aproximativ exactă, în schimb este adevărată, ca să folosesc binomul exactitate-adevăr care îi plăcea mult lui Noica.

„*Constantin Noica*: ... Am să-ți povestesc teoria celor cinci deliruri. Există, cred eu, cinci deliruri. Primul este delirul etilic.

---

² Acest dialog a fost publicat prima oară în Șerban N. Nicolau, *Trei dialoguri cu Constantin Noica* (decembrie '85 - ianuarie '86), în *Modelul cultural Noica*, vol 1-2, culegere alcătuită de Marin Diaconu, cuvânt înainte de Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009, pp. 395-417.

Trebuie să recunoaștem, ca pe o realitate, că alcoolul produce un soi de delir care duce dincolo de real. Nu trebuie să fii neapărat bețiv ca să-l cunoști. Vine apoi delirul erotic și fiecare îl cunoaște într-unul din ceasurile vieții lui. Eros-ul aduce cu sine o deschidere către celălalt, către altul. În al treilea rând, există un delir politic. Omul vrea să se autodepășească, ca în celelalte două forme enumerate. În al patrulea rând, avem un delir cultural. Și cultura este, desigur, o formă de beție. Doar că locul alcoolului, eros-ului sau al politicului este luat acum de cultură și setea de cultură. În fine, vine, în al cincilea rând, delirul ideii sau delirul filosofic, forma superioară a delirului. Se spune că există o „nebulie”, un „delir” al ideii și, în general, nu se greșește. Și nevastă-mea zice că sunt „nebul”, dar nu se duce la doctor! Filosofia e „altceva” și acest lucru îl surprinde simțul comun când spune ceea ce spune. Așa cum se întâmplă în fizica particulelor – sub bombardamentul cu particule un electron își poate schimba orbita pe care evoluează și sare pe una superioară – așa se întâmplă în filosofie. Sari de pe orbita normalității și atunci e firesc să fii numit așa cum ești numit. Dar nu e vorba aici de nebunia joasă a cazului patologic, de care dă seamă psihiatria lui Lăzărescu, ci de nebunia superioară a ideii! Ești posedat de o idee așa cum se spune în creștinism că ești posedat de necuratul. De un asemenea „bombardament” ai tu nevoie acum, dar ca să-i rezști trebuie să fii bine instrumentat! Greaca și germana, adică lectura la sursă a celor două miracole din filosofie, cel grecesc și cel german. Altfel n-ai să sari din normalitatea joasă niciodată! Mai ales că vii din afara filosofiei, cum vii tu dinspre matematică. E bine că ai făcut matematică, îți dă o disciplină a gândului altfel greu – dar nu imposibil – de obținut. Ajungi ușor la logică și la filosofia matematicii, la fundamentele ei. Dar asta încă nu e filosofie! Mai e nevoie de ceva. Spune-mi, l-ai mai vizitat pe Anton Dumitriu, parcă ți-am dat odată câteva rânduri către el?

Șerban Nicolau: Mi-ați dat, în primăvara lui '82. L-am văzut de câteva ori, am avut câteva discuții legate mai ales de matematică și fundamentele ei filosofice. Mi-a dăruit după prima discuție chiar și o carte, *Mecanismul logic al matematicilor*, apărută în '68, pe care, evident, n-o aveam și nici n-o citisem. Eram în clasa a VIII-a când a apărut! Dar simt că este prins în multe proiecte personale și n-am vrut să-l deranjez prea mult.

C.N.: Așa este! La vârsta asta toți suntem prinși și avem nevoie de timp. E uimitor cu câtă nesăbuiță își cheltuiesc oamenii singurul lucru pe care nimeni nu li-l mai dă înapoi, timpul! Ajungi să-l prețuiești doar odată cu vârsta! Deci nu-l vezi pe Dumitriu ca pe un eventual „antrenor” cultural în cazul dumatiale și, ca să fiu sincer, nici eu nu-l mai văd acum. Cazul tău e ceva mai special pentru că ai vrut să treci cu arme și bagaje în tabăra filosofiei. Cam puține la început, și armele și bagajele, darăștia patru ani și ceva îmi confirmă că nu ai pierdut timpul, deși n-ai făcut tot ceea ce trebuia!

Ș.N.: Nu vreau să mă înțelegeți greșit. Am avut enorm de câștigat cunoscându-l pe dl. Dumitriu, pentru care am, de altfel, o aleasă admirație și un adânc respect. Prima oară am auzit de domnia sa în studenție, când s-a publicat a doua ediție a *Istoriei logicii*, în '75. Apoi, încet-încet am ajuns să-i cunosc și o bună parte dintre cărți.

C.N.: Pe de altă parte, nici n-am dreptul să-l încarc acum cu așa ceva. Dar e bine să păstrezi legătura cu el. Spune-mi, de Alexandru Surdu ai auzit, desigur?

Ș.N.: Sigur! Prima oară tot în studenție, când au apărut *Elementele de logică intuiționistă*. Apoi, când a apărut *Neointuiționismul*, la un an sau doi diferență. Erau genul de lecturi care mă prinseseră atunci, cele de logică vreau să spun. Apoi, interesându-mă de logica aristotelică, spre sfârșitul anilor '70, i-am descoperit în *Probleme de logică*, din care recuperasem într-un anticariat timișorean primele trei

volume, studiile de logică clasică, care erau cu totul altceva decât ceea ce puteai citi în mod obișnuit despre subiect. Tot aici citisem interpretarea dvs. la *Categoriile* lui Aristotel. Poate vă amintiți articolele dânsului despre judecată ca principiu formal, despre noțiune ca formă logică independentă, despre definiția aristotelică a silogismului. Sau interpretările la primele capitole din *Categoriile* aristotelice.

C.N.: Bineînțeles că le știu! Crede-mă, acolo sunt spuse lucruri în premieră europeană! Acolo e sâmburele unei întregi teorii, formele prejudicative, peste care Occidentul, cu tot cu sutele lui de ani de interpretare aristotelică, n-a dat!

Ș.N.: Nu știam nimic precis, dar bănuiam o legătură strânsă între dvs. și dl. Alexandru Surdu. Apoi am întrebat și am aflat câte ceva. Acum o lună, la București, în legătură cu notele la *Sofistul*, am avut și confirmarea când l-ați numit „fratele meu Sandu Surdu”! Dar n-am avut șansa să-l cunosc personal.

C.N.: Iar ce n-ai aflat am să-ți spun eu acum! Aici, la Păltiniș, Alexandru Surdu are un statut și un tratament special! Stă de-a dreapta tatălui, cum se spune, și de-asta îi zic „fratele” meu! Omul e un „ales” în filosofie. Din păcate, vine prea rar aici! Îl cunosc de mult, din '64, de când m-am angajat la *Centrul de logică* după „concediul” de câțiva ani pe care mi-l dăduseră cu generozitate autoritățile. Și nu sunt ironic! Chiar a fost un concediu ... Sandu Surdu se mișcă la fel de ușor și într-un text din Platon sau Aristotel, sau comentarii lui greci, ca și în logică sau în fundamentele matematicii. Asta numesc eu bună instrumentare! Greacă, latină, germană, franceză, chiar italiană în ultimul timp – pentru că se întâmplă ceva bun acolo, mai ales în istoria filosofiei – și, bineînțeles engleza, cu care de altfel trebuie să fii servit, ca la poker – deși eu mănânc, tu mănânc, el mănâncs nu-mi spune prea mult. Lipsa asta de flexionaritate a englezei e îngrijorătoare! Pe de altă

parte, logica matematică, matematica și toate celelalte științe, numite prost, pozitive. Să zicem c-ai avea acces la ultimele și că lucrezi, cum văd c-o faci în ultimii ani, la celelalte! Dar nu e suficient! Sandu Surdu, de pildă, are un stagiul de specializare în logică simbolică și fundamentele științelor în Olanda, la Institutul de Matematici al Universității din Amsterdam.

Ș.N.: Știu, de acolo și cele două cărți de logică intuiționistă. Trebuie să vă mărturisesc că prin '77-'78, încercând să citesc tot ce aveam la dispoziție despre logica aristotelică, am dat de articolele dvs. și ale d-lui Surdu din *Probleme de logică*. Le-am reluat de curând, acum înarmat cu puțină greacă, pentru că acum 6-7 ani simțeam că nu-nțeleg mare lucru. Dar tot răul a fost spre bine, așa cum spuneți dvs., că nu există rău absolut și bine absolut, că orice bine poate sfârși prin a fi un rău până la urmă, sau că orice rău poate fi transformat, dacă știi cum, într-un bine. Așa c-atunci am alergat la București unde aveam un unchi, văr primar cu mama, mare profesor la filologie, cu rugămintea de a-mi face rost de un curs de greacă de la clasice. Un om admirabil, a cărui ținută intelectuală și anvergură culturală nici n-o bănuiam, copil fiind, atunci când îi ședem pe genunchi. Trebuie să-l cunoașteți, e prof. Chițimia.

C.N.: Sigur că-l cunosc, I. C. Chițimia! Ai dreptate, un om deosebit! Și el e un „ales” în domeniul lui. Mă bucur să aud că îți simțeau deja singur limitările!

Ș.N.: Nu chiar singur! După ce-am terminat facultatea, am păstrat legătura cu profesorii mei din Timișoara. Dintre matematicieni, prof. Reghiș și prof. Papuc mă impresionaseră în mod deosebit. Dar optând pentru informatică, un fel de „fundătură” a matematicii, cum ați spune dvs., am ales „despecializarea”, tot cu un cuvânt al dvs. Sunt, apoi, profesorii de filosofie, începând cu asistentul meu de la curs, dl. Chișu, apoi prof. Constantin Grecu, prof. Viorel

Colțescu și prof. Mircea Lăzărescu, cei prin care am și ajuns în toamna lui '81 la dvs. Oamenii aceștia, pe la sfârșitul anilor '70 îi căutaseră pe vechii profesori de la secția de studii clasice a nu știu cărui liceu din Timișoara, soț și soție parcă, pensionari de mult, și începuseră în particular greaca. E vorba de puterea exemplului. Mi-am zis că, dacă ei la 40 de ani fac asta, eu la nici 30, câți aveam atunci, n-am nici-o scuză să n-o fac. Ceea ce nu înseamnă că lucrurile îmi erau atât de clare ca după dușul rece de la primele întâlniri cu dvs.!

C.N.: Probabil că mi-ai mai spus, dar am uitat. Cum ai ajuns la d-na Donat?

Ș.N.: Pur și simplu m-am interesat cine face cursul de greacă la filologie. D-na Donat îl făcea și i-am cerut permisiunea de-a asista la el. Am primit-o, așa încât am devenit cel mai disciplinat student, iar după vreo lună și ceva, văzând că „nebunul” nu se sperie, m-a chemat la dansa și mi-a spus: „N-ai să înveți mare lucru aici. Oamenii ăștia nu prea sunt interesați. Vino la mine acasă. Am să mă ocup de dumneata special”. Ceea ce a și făcut și face în continuare, ori de câte ori am nevoie. E important să știi că ai pe cine să întrebi când nu pricepi prea mult. N-a acceptat niciodată, sub amenințarea retragerii oricărui sprijin, să-i plătesc orele, zicând că nebunia mea o răsplătește suficient. V-am folosit numele, la început, când i-am povestit în două cuvinte întâlnirea cu dvs. Știe multe lucruri despre dvs. și vă cunoaște numele din studenție. Pe la începutul anilor '50, studentă la limbi clasice în București, mi-a povestit că s-a făcut și o chetă printre colegii ei, pe ascuns, pentru dvs., pe când erați la Câmpulung. E un om deosebit de generos. Așa că am beneficiat de mai mult de zece lecții gratuite de greacă cum vă place să spuneți!

C.N.: Știi c-ai avut mare noroc?

Ș.N.: Știu!

C.N.: Și nu numai în cazul ăsta, ci și cu timișorenii tăi! Ești norocos, domnule, dar norocul trebuie și căutat și bine slujit. Într-un fel, ți-l faci singur. Trebuie să calci cu dreptul, cum calc eu pe coperta *Jurnalului* lui Liiceanu, nu cu stângul cum calcă el!

Ș.N.: Îmi amintesc că în decembrie '83 – nu vă ascundeam că m-am bucurat când a apărut *Jurnalul de la Păltiniș* –, m-ați întrebat puțin iritat cum de n-am observat lucrul cel mai important, adică felul cum calcă fiecare în poza de pe copertă!

C.N.: Să lăsăm! A curs deja prea multă cerneală despre asta! Așa că uite ce-ai să faci. Ai să te duci și ai să-l cauți pe Alexandru Surdu. E la fel de generos ca toți de care mi-ai vorbit. În plus, are har de dascăl. Ar fi un minunat profesor. Din păcate, nu i s-a permis. A avut și el o mulțime de neazuri în ordinea concretă a lucrurilor. Nici nu-i membru de partid ... Dar tot răul e spre bine. E liber să-și facă treaba pentru care a fost ales. El e unul care a rezistat bombardamentului, ba mai mult, a „sărit” deja pe altă orbită. Dar știi de ce? Am să-ți spun eu de ce! Pentru că este excepțional instrumentat, adică are arme și bagaje, și pentru că are în vârful degetului cele două miracole de care-ți spuneam mai înainte, cel grec și cel german. Altfel nu se poate!”.

Acestea sunt, pe scurt istorisite, întâmplările care m-au făcut să-l cunosc pe Alexandru Surdu. Dincolo de aceste întâmplări însă, mai important este modul în care vorbea Constantin Noica despre „fratele” lui Alexandru Surdu. Cine l-a cunoscut știe foarte bine că Noica nu era omul care să se joace cu cuvintele. Din contră, își cântărea și-și alegea foarte bine cuvintele, care puteau să fie de la foarte blânde la foarte tăioase, dar folosite exact la momentul și în împrejurările potrivite. Așa am aflat din gura lui Constantin Noica că „fratele lui, Sandu Surdu, este un ales în filosofie, care stă de-a dreapta tatălui, că este excepțional instrumentat pentru cultura mare, cu arme și bagaje potrivite vocației sale filosofice, generos și cu har de dascăl”. Lucruri

de care aveam să mă conving singur, începând din vara lui 1986, când l-am cunoscut pe Alexandru Surdu cu recomandarea lui Constantin Noica».

Multe lucruri am învățat de la Constantin Noica, unele pe care le mai auzisem, dar venind de la el căpătau altă greutate, altele pe care le intuiau, dar cele mai multe la care nu mă gândisem niciodată. Cu Noica nu învățai numai prin programele gândite pentru tine sau prin sarcinile, care păreau uneori de neatins, pe care ți le dădea. Cu Noica învățai tot timpul în care erai în preajma lui. Așa, de pildă, a fost o întâmplare petrecută la Păltiniș în iarna lui 1985, pe care-o reproduc cum am consemnat-o într-un volum colectiv de memorii publicat la centenarul nașterii lui³.

«Păltiniș, 19 dec. 1985

[Ajunsesem în Sibiu, venind de la Craiova, după o noapte de mers cu trenul, pe la 7 dimineața. Luasem din spatele gării unul din „camioanele” tip transport de muncitori care circulau iarna în locul autobuzelor din timpul verii și pe la 8 și jumătate urcam prin nămeți, căzuți parcă din copilăria mea, spre cabana domnului Noica. În fața ușii așteptau 3-4 dulăi de-ai casei, locatarii Păltinișului. Când m-am apropiat la vreo 10 metri, „șeful” lor s-a ridicat și m-a avertizat elegant doar cu un mârâit. Nu-mi era frică de câini, dar nu știu de ce m-am oprit și am ales s-aștept afară. Era aproximativ ora la care domnul Noica cobora la cantina personalului stațiunii unde mânca de mulți ani. Îi cunoșteam pe ore ziua, foarte ordonată de altfel. Mai târziu mi-a plăcut să văd în această întâmplare o mână nevăzută și atotștiutoare. De bună seamă, așa trebuie să fi fost, de vreme ce lecția care-a urmat a fost o altă demonstrație din seria „filosofia poate începe de oriunde”. N-a trecut mult și domnul Noica, ținând în mână o plasă de care rar

---

³ Șerban N. Nicolau, *op. cit.*, pp. 396-397.

se despărțea, a ieșit și a coborât pe potecă însoțit de dulăii transformați brusc în potăi care nu-și mai încăpeau în piele văzându-și adevăratul stăpân. Când s-a apropiat și m-a recunoscut a început să zâmbească. Înțelese!]]

Constantin Noica: Te așteptam. Am primit acum câteva zile cartea ta poștală. Bine ai venit, dar să știi că nu-ți fac nimic! Te temi de câini?

Șerban Nicolau: Mă bucur să vă revăd! Nu mă tem, am crescut în Strehaia, un orașel de țară, cu câini în curte. Îmi sunt dragi chiar toți câinii. Dar se pare că vă păzesc tare bine!

C.N.: Sunt prietenii mei care mă așteaptă în fiecare dimineață. Mă conduc la masă și apoi mă însoțesc în plimbarea mea. De ce crezi că stau cu mine? Eu n-am ce să le dau să mănânce pentru că mănânc la cantină. De fapt, nici nu au nevoie, sunt câini de la hotelurile de aici, cum e Cindrelul, unde toată lumea le dă să mănânce. Nu vezi ce grași sunt? Suntem deopotrivă colocatarii stațiunii! Dar stau cu mine pentru că eu vorbesc cu ei. De asta au nevoie de la mine, nu de mâncare pe care o au din belșug. De „conversația” mea au nevoie! De *logos*! Chiar și ei, sau mai ales ei, simt puterea asta adâncă a cuvântului rostit! Nu-ți dă de gândit asta? Pe mine mă pune adesea pe gânduri ... ».

Una dintre vorbele des repetate de Noica la început era remarca lui Edison, care-ar fi spus că „geniul înseamnă 1% inspirație și 99% transpirație”. Cu alte cuvinte, secretul succesului în cultura de performanță este munca, Noica însuși fiind un exemplu în acest sens. „Ești bine așezat în viață dacă fiecare duminică este o zi de muncă și fiecare zi de muncă este o duminică”, spunea el.

Ca să ducă la capăt ideea prietenului său, Mircea Vulcănescu, privind virtuțile filosofice ale limbii române, concretizată în trilogia din anii '70 privind rostirea filosofică românească, Noica citise toate scrierile vechi românești, până la cele religioase. Acolo găsisese

concepte, precum „rostire”, sau operatori filosofici, precum „întru”, care-i vor sluji mai târziu la construcția propriului sistem de gândire. Când căuta o comoară, Noica săpa tot ogorul, fiindcă „nu se știe niciodată peste ce-ai să dai!”. Când a vrut să-l publice pe Teofil Corydaleu în greacă și să-l traducă în franceză, proiect reușit doar în parte, spre știința și folosul Europei Apusene, ignorantă și nepăsătoare în privința Orientului ei, cu toate că aici, în Răsărit, timp de peste un mileniu Bizanțul știuse să păstreze comorile Antichității clasice grecești, vreme în care Apusul se scufundase în barbarie și ignoranță încât trebuia să învețe araba ca să-l citească în Spania pe Aristotel tradus, Noica împreună cu doi cărturari greci cititori de manuscrise au dat piept cu cea mai mare colecție de scrieri corydaleene din Europa. Trebuie spus că România, datorită celor două Academii Domnești de la București și Iași, este posesoarea celei mai mari colecții, peste 150 de manuscrise, cuprinzând comentariile lui Corydaleu la scrierile lui Aristotel, provenite în general din notițele elevilor celor două institute superioare românești, singurele din Balcani alături de Academia din Constantinopol. Oricine s-ar fi descurajat și ar fi renunțat, nu și Noica.

Tot de la Noica am învățat că nu există, în genere, în viață, lucruri bune și lucruri rele. Altfel spus, orice lucru considerat bun poate sfârși prin a fi un rău, după cum orice lucru considerat rău poate sfârși prin a se dovedi ceva bun în economia unui destin și al unei vieți. La cea mai superficială privire asupra vieții lui, oricine constată că acest om deosebit a fost greu încercat de soartă încă înainte de război, de exemplu, când i s-a refuzat, în mod nedrept, ocuparea unui post în învățământul universitar, ceea ce, în paranteză fie spus, l-a făcut pe Lucian Blaga să demisioneze, ca protest, din comisia de examinare. Viața i-a devenit un coșmar în perioada stalinistă, când, după zece ani de domiciliu obligatoriu la Câmpulung Muscel, este arestat, în 1958, împreună cu întregul lot Noica-Pillat, anchetat de Securitate și

condamnat la 25 de ani de închisoare, din care n-a făcut decât puțin peste șase ani, eliberat fiind odată cu toți deținuții politici prin decretele de grațiere din 1964. A trecut peste toate acestea datorită caracterului său deosebit și calităților sale elevate, convertind printr-un talent neobișnuit orice rău într-un bine. „Nu are rost să te certți cu milițianul din colț, ai altceva mai bun de făcut!”, obișnuia să glumească despre aceste lucruri.

Noica a fost omul care în filosofie a pus totul sub semnul întrebării și a prețuit întrebarea bine pusă mai mult decât răspunsul. Orice afirmație trebuie verificată, indiferent de prestigiul sursei din care vine. Lecția aceasta a trecut-o tuturor celor care l-au urmat într-un fel și i-au fost prin preajmă, iar eu am primit-o încă o dată de la Alexandru Surdu când ajunsese, prin 1988, redactor șef la *Revista de filosofie*. Într-un text despre Aristotel îl citam pe Heidegger care făcea afirmația că filosofii greci, în genere, și Aristotel, în speță, „se întrebau asupra ființei”, își puneau întrebarea „ce este ființa?”. „Ai verificat asta în textul lui Aristotel?”, mă întrebă Surdu. „Nu”, răspund eu, „o spune Heidegger”, invoc eu autoritatea”. „Hai să vedem textul lui Aristotel”, zice Surdu. Textul spunea cam așa: „Ceea ce este ființa, este ...” și urma răspunsul. Deci Aristotel nu se întreba, ci afirma, nu exista întrebarea invocată de Heidegger în textul lui Aristotel, ci substantivizarea întrebării după care urma răspunsul. De dragul economiei demonstrației lui, Heidegger îl cita trunchiat pe Aristotel.

O întrebare bine pusă, ne învâța Noica, este mai importantă decât orice răspuns, pentru că întrebarea te neliniștește, ține spiritul treaz și te scoate din confortul răspunsului. Într-o filosofie trebuie să cauți nu răspunsurile, soluțiile sale, ci întrebările din spatele lor. Așa este și filosofia lui Noica, te scoate din confortul soluțiilor, te neliniștește, te pune pe gânduri și te învață, cum spunea Alexandru Surdu, lecția aspră a filosofiei, „totul de la început”, totul regândit de

la capăt. Pilduitoare este, în acest sens, relația lui Noica cu gândirea lui Aristotel. Dacă în anii '30 Noica vedea în categoriile aristotelice niște răspunsuri încremenite și nefertile pentru gândire, în anii '60 și după, probabil, în urma contactului cu textul original grecesc, el remarcă că numele aristotelice grecești ale categoriilor sunt, de fapt, întrebări substantivizate, păstrând astfel amintirea întrebării originare, adică cele zece întrebări esențiale ce se pot pune unui lucru: ce este?, ce fel?, cât de mare?, unde?, când? etc. De aici și admirația lui pentru încercarea Principelui Cantemir de a traduce în românește numele categoriilor aristotelice în ființa lor, care să păstreze amintirea întrebării originare, adică cerința pentru substanță, cântință pentru cantitate, feldeință pentru calitate etc.

Multe lucruri am învățat de la Constantin Noica și nu numai legate de filosofie, ci de viață în general. Pentru mine și cu siguranță pentru mulți alți tineri din generația mea, a fost „ploaia aceea de toamnă care nu știe nimic despre culesuri”. Totuși, socotesc că cea mai importantă lecție pe care am învățat-o de la el, pe parcursul anilor dintre '81 și moartea sa din '87, a fost lecția patriotismului și a naționalismului în cel mai pur și bun sens al cuvântului. Nu prin lecții și teoretizări discursive, ci prin ceea ce gândea, ceea ce scria, ceea ce făcea, ceea ce-l preocupa și ceea ce încerca să ne treacă și nouă, celor din preajma lui, prin însăși viața lui trăită ca un bun român. Fără nicio îndoială, Constantin Noica, alături de Alexandru Surdu, care i-a fost în preajmă din 1964 până la moarte și pe care Noica îl numea „fratele meu Sandu”, au fost unii dintre cei mai mari și buni români și doi bărbați de seamă ai culturii române pe care au slujit-o toată viața lor.

Pentru cel puțin următoarele șapte motive, Constantin Noica va rămâne unul dintre marii oameni de cultură români, pe care l-am numit, pe urmele lui Alexandru Surdu, „un Eminescu al filosofiei românești”. În primul rând, Constantin Noica schițează *o nouă logică*

(logica lui Hermes), diferită prin concepte și operații logice de logica clasico-tradițională. În al doilea rând, el dezvoltă o nouă viziune asupra ființei, îmbinând-o cu devenirea, nu opunând-o tradițional, explicând astfel toate precaritățile ei. În al treilea rând, Constantin Noica este cel care, pe urmele Principelui Cantemir și ale lui Mircea Vulcănescu, desăvârșește primul sistem filosofic al rostirii românești. În al patrulea rând, el elaborează o concepție originală, diferită și chiar opusă în multe privințe față de încercările occidentale asupra culturii europene în ansamblu. În al cincilea rând, Constantin Noica editează critic în greacă și traduce în franceză, în premieră mondială, două comentarii inedite ale lui Teofil Corydaleu, ultimul mare comentator aristotelic de limbă greacă, primele dintr-o plănuită ediție în șapte volume. În al șaselea rând, Noica este primul traducător într-o limbă modernă, cea română, a primilor comentatori greci ai tratatelor de logică aristotelică. În al șaptelea rând, el este inițiatorul unei campanii de sensibilizare în presa culturală a deceniilor al VIII-lea și al IX-lea pentru facsimilarea integrală a caietelor lui Eminescu, lucru petrecut după anul 1990.

Bibliografie

Nicolau, N. Șerban, *Sistemul filosofic al lui Constantin Noica*, în vol. *Istoria și teoria sistemelor filosofice românești*, coord. Ștefan-Dominic Georgescu, Marius-Augustin Drăghici, București, Editura Academiei Române, 2022, pp. 120-162.

Nicolau, N. Șerban, *Trei dialoguri cu Constantin Noica (decembrie '85 - ianuarie '86)*, în *Modelul cultural Noica*, vol. 1-2, culegere alcătuită de Marin Diaconu, Cuvânt-înainte de Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009, pp. 395-417.

CĂLĂTORIA LUI PAUL RICOEUR LA CHICAGO: TIMP ȘI POVESTIRE

LORENA-VALERIA STUPARU*

Abstract: *Between 1970 and 1985, French philosopher Paul Ricoeur taught at the Divinity School of the University of Chicago, where he formed a close friendship with Mircea Eliade. He was elected an honorary member of the American Academy of Arts and Sciences in 1971, and the success enjoyed by his works during this period, especially *Time and Narrative* (trilogy published in 1983, 1984, 1985), prepared Ricoeur's return to France in 1985, as an intellectual of international prestige, whose conception became increasingly influential.*

*Time and Narrative (Temps et récit), a work centered on the poetics of narrative and elaborated during the period in which the philosopher traveled between Paris and Chicago, anticipates the great hermeneutic and antropological themes (such as, narrative identity, memory and history) developed by Paul Ricoeur in his famous writings *Du texte à l'action, Soi-même comme un autre, La mémoire, l'histoire, l'oublie, Parcours de la reconnaissance.**

Key words: *narrative identity, academic journey, poetics of narrative, memory, time.*

---

* Cercet. șt. III dr., Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române, București, email: valerastuparu@yahoo.com

Argument

Am ales acest subiect din opera lui Paul Ricoeur în virtutea faptului că, analiza și interpretarea legăturii dintre noțiunile de timp și povestire (explorată în trilogia *Timp și Narațiune*, elaborată și publicată în perioada în care filosoful francez a fost profesor la Divinity School a Universității din Chicago) oferă o perspectivă largă asupra teoriei construirii identităților individuale, locale, comunitare, naționale prin intermediul narațiunii.

Opera lui Paul Ricoeur, din a doua jumătate a vieții sale, este străbătută de ideea importanței povestirii, a citirii și interpretării narațiunilor care, asemenea călătoriilor, ne deschid orizontul, ne îmbogățesc viața, ne ajută să ne cunoaștem mai bine pe noi înșine, în comparație cu alții.

Așadar, alegerea titlului acestui text poate fi considerată un pretext pentru a prezenta concepția lui Ricoeur despre identitatea narativă (căci ce altceva este aceasta decât capacitatea de a pune într-o poveste convingătoare timpul unei vieți individuale sau colective, al unui timp personal sau istoric?) și poate furniza argumente teoretice pentru importanța temei „Identitate Națională - Identitate Europeană” dezbătute din multiple puncte de vedere în cadrul Simpozionului Național organizat la Craiova pe 23-24 mai 2024 de Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor.

Textul de mai jos rezumă câteva repere ale unei biografii intelectuale cu sens, ideea identității narrative ca expresie a acțiunii omului capabil care se poate povesti și poate povesti despre sine și lumea sa, continuitatea în timpul povestitorului și al receptorului ca marcă a definirii identității, prietenia lui Paul Ricoeur cu Mircea Eliade și întâlnirile lor în spirit.

Timpul și povestea lui Paul Ricoeur (biografie intelectuală)

Pentru Ricoeur, timpul povestirii, timpul vieții mature a fost totuna cu timpul operei, al creației intelectuale, deși a avut și o viață de familie împlinită (soția, Simone, fiul, Marc), a legat prietenii și a trăit cu toată intensitatea până în ultima zi a vieții sale, așa cum se arată și în titlul unei cărți publicate postum care reunește fragmente ale unor meditații în marginea unor texte biblice sau despre speranțele și angoasele personale¹.

Scriind despre timpul operei și timpul vieții, filosoful identității narrative face următoarele disocieri: „Cele două timpuri, cel al operei și cel al vieții, care până acum se suprapuneau, se disociază: [creatorul] părăsește timpul nemuritor al operei și se repliază în timpul trecător al vieții (nemuritor nu vrea să însemne etern, ci doar netins de caracterul de a fi muritor al ființelor vii)”².

Scenariul construirii identității personale ca expresie a capacității de a-ți aminti de tine însuși și mai ales de a pune acest lucru într-o poveste, care mai mult decât o desfășurare a conștiinței de sine, înseamnă o acțiune, gravitează în jurul operei în cazul marilor creatori, așa cum este și cazul filosofului în discuție:

„Datele nașterii și ale morții [creatorului] încadrează datele de producere a fiecărei opere ca eveniment al vieții; dar aceste date încadrate sunt în același timp momente în care opera se extrage din timpul vieții și se reînscris în timpul nemuritor – angelic – al operei, timpul trans-istoric al receptării operei de către alte ființe care au timpul lor propriu”³.

---

¹ Paul Ricoeur, *În viață până la moarte*, prefață de Olivier Abel, posfață de Catherine Goldenstein, traducere din limba franceză de Dorel Bucur, București, Editura Spandugino, 2017.

² *Ibidem*, p. 88.

³ *Ibidem*, pp. 88-89.

Recunoscut în calitate de filosof ce a combinat descripția fenomenologică cu interpretarea hermeneutică drept urmaș spiritual deopotrivă al lui Edmund Husserl, Hans Georg Gadamer și Martin Heidegger, situat într-o perspectivă mai largă în descendența filosofiei lui Karl Jaspers, Paul Ricoeur abordează în cărțile sale o gamă variată de probleme, mergând de la limbaj, traducere, literatură și interpretare, până la teoria cunoașterii, etică, politică, religie și fenomenele sociale.

Ricoeur a fost nu numai un gânditor a cărui operă se impune prin importanța și „urgența temelor” dezbătute, prin profunzimea și impresionanta încărcătură documentară, prin originalitatea stilului și interpretării, dar a împărtășit toate acestea și în calitate de profesor la mai multe universități din Franța (Strasbourg, Sorbona, Nanterre) și din America de Nord (Montreal, Yale, Chicago).

După ce a absolvit într-un mod strălucit studii de filosofie în 1934-1935, cariera lui a fost întreruptă de al doilea război mondial, pentru a servi în armata franceză începând cu anul 1939. Unitatea sa militară a fost capturată în timpul invadării Franței de către germani în 1940, filosoful petrecând următorii cinci ani ca prizonier de război, perioadă în care l-a cunoscut pe Mikel Dufrenne, l-a citit pe Karl Jaspers și a început o traducere a *Ideilor* lui Edmund Husserl⁴.

Ricoeur a predat în Franța între 1948 și 1970 și, pentru scurt timp, la Universitatea Catolică din Louvain din Belgia, înainte de a obține un post de profesor la Divinity School of the University of Chicago (din 1970 până în 1985), unde a legat o strânsă prietenie cu Mircea Eliade. A fost ales membru onorific al Academiei Americane de Arte și Științe în 1971, iar succesul de care s-au bucurat lucrările sale din această perioadă, în special *Time and Narrative* (editată în 1983,

---

⁴ David Pellauer, Bernard Dauenhauer, *Paul Ricoeur*, în *Stanford Encyclopedia of Philosophy* <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/ricoeur/>, accesat în 14 iunie 2024.

1984, 1985) au pregătit întoarcerea lui Ricoeur în Franța, în 1985, ca intelectual de prestigiu internațional, a cărui concepție a devenit din ce în ce mai influentă, unul dintre intelectualii a cărui gândire a fost influențată de Ricoeur fiind filosoful politic american John Rawls.

În 1999 lui Ricoeur i-a fost acordat Premiul Balzan pentru Filosofie, fiind invocată capacitatea sa de a aduce laolaltă cele mai importante teme ale filosofiei secolului al XX-lea și de a le elabora într-o sinteză originală care transformă limbajul (în special) într-un „loc” ales, care dezvăluie o realitate ce poate fi interpretată în moduri diferite și totuși coerente. În același an, el și coautorul André LaCocque (profesor emerit la Hebrew Bible at Chicago Theological Seminary) au primit premiul Gordon J. Laing din partea University of Chicago's Board of University Publications pentru cartea *Thinking Biblically: Exegetical and Hermeneutical Studies*. La 29 noiembrie 2004, Ricoeur a fost distins cu cel de-al doilea premiu John W. Kluge (împărțit cu Jaroslav Pelikan) pentru realizările de-o viață în domeniul științelor umaniste. La moartea sa, în 2005, prim-ministrul francez Jean-Pierre Raffarin a declarat că „tradiția europeană umanistă este e în doliu pentru unul dintre cei mai talentați exponenți”⁵.

Unicitatea operei filosofice a lui Paul Ricoeur se reflectă în fiecare dintre numeroasele cărți care îi poartă semnătura, cât și în privirea de ansamblu asupra lor: *Gabriel Marcel et Karl Jaspers. Philosophie du mystère et philosophie du paradoxe* (1947); *De l'interprétation. Essai sur Freud* (1965); *Le Conflit des interprétations. Essais d'herméneutique I* (1969); *La Metaphore vive* (1975); *Temps et récit* (1983; 1984; 1985); *Du texte à l'action. Essais d'herméneutique II* (1986); *À l'école de la phénoménologie* (1986); *Le mal: Un défi à la philosophie et à la théologie* (1986); *Lectures I: Autour du politique* (1991); *Lectures II:*

---

⁵ A se vedea https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Ric%C5%93ur, accesat în 14 iunie 2024.

La Contrée des philosophes (1992); *Soi-même comme un autre* (1990); *Lectures III: Aux frontières de la philosophie* (1994); *Réflexion faite. Autobiographie intellectuelle* (1995); *L'Ideologie et l'utopie* (1997); *Penser la Bible* (1998, avec Andre LaCoque); *La mémoire, l'histoire, l'oublie* (2000); *Le Juste II* (2001); *De la traduction* (2001); *Parcours de la reconnaissance* (2004).

Așadar, Paul Ricoeur (1913-2005), filosof, autor al unui număr considerabil de lucrări de hermenutică filosofică, și-a dedicat gândurile analizei subiectului, acțiunii acestuia și relației sale cu timpul, stabilind totodată un dialog constant cu psihanaliza, lingvistica și semiotica. Lucrările lui abordează, într-o formulă originală și sub multiple aspecte, tema identității narrative, noțiune operațională atât la nivelul analizei identității individuale sau a comunităților restrânse, cât și la acela al identității naționale, europene sau al unei entități mai largi, cosmopolite.

Identitatea narativă, expresie a capacității de a povesti

Din punct de vedere fenomenologic și hermeneutic, identitatea individuală a persoanei poate fi definită, așa cum a făcut-o Paul Ricoeur, drept identitate narativă construită de „omul capabil” să spună, să facă, să povestească și să se povestească: a spune implică mai ales faptul de a spune povești sau de a povesti despre ce ai făcut, și ambele reprezintă deopotrivă forme de „acțiune” prin care conștiința de sine individuală este împărtășită celorlalți. Este capabil omul care spune o poveste pentru că înseamnă că are ce să povestească, pentru că a făcut ceva și mai ales pentru că poate crea o narațiune pe această bază (chiar dacă în cele mai multe cazuri, când faci lucruri, când întreprinzi acțiuni, cuvintele vin de la sine, în ciuda piedicilor modestiei, poate al faptului că nimeni nu te ascultă): „că de n-ar fi, nu

s-ar povesti”; această formulă introductivă a poveștilor nemuritoare conține premisa definirii aristotelice a adevărului, chiar și în cazul în care acesta se înființează pur și simplu prin poveste.

După Ricoeur, un om capabil este acela care prin intermediul limbajului său narativ specific și diferit de al altora⁶ își construiește propria istorie și pe aceea a comunității din care face parte și o poate expune celorlalți, fie așa cum a perceput-o direct, fie prin limbajele politic, istoric, simbolic sau metaforic în care se regăsește sau prin limbajul conceptual al unei filosofii întemeiate fenomenologic. Deoarece, atât reflecția asupra omului care vorbește, cât și aceea asupra omului care acționează aparțin deopotrivă problematicii omului capabil, este vorba de o identitate construită de subiect, mai mult sau mai puțin „inventată”, fie ca alternativă subiectivă la identitatea „obiectivă” construită de percepția celorlalți, fie ca identitate descoperită și recunoscută în actul trăirii într-un timp istoric sau al receptării unor istorii scrise, și acest lucru îl analizează filosoful francez în celebra *Soi-même comme un autre* (1990) unde arată cum a propus noțiunea de *identitate narativă* în *Temps et Récit III* (1985), pentru a răspunde întrebării dacă istoria și ficțiunea (ca tipuri de povestire) pot fi integrate:

„Am formulat atunci ipoteza conform căreia identitatea narativă, fie a unei persoane, fie a unei comunități, ar fi locul căutat al acestui chiasm între istorie și ficțiune. Conform preînțelegerii intuitive pe care o avem despre această stare de lucruri, oare nu considerăm viețile umane mai lizibile atunci când sunt interpretate în funcție de istoriile pe care oamenii le povestesc despre ei? Iar aceste

---

⁶ Paul Ricoeur, *Parcours de la reconnaissance*, Paris, Éditions Stock, 2004, p. 152. După Ricoeur cuvântul „altfel” pune în mișcare „o întreagă problematică (...), aceea a identității personale asociată puterii de a povesti și a se povesti”. În acest sens filosoful mărturisește că a propus termenul de *identitate narativă* pentru a formula problema și totodată pentru a-i găsi soluția.

povești de viață nu devin, la rândul lor, mai clare când le sunt aplicate modele narative – intrigi – împrumutate din istoria propriu-zisă sau din ficțiune (dramă sau roman)? Pare deci plauzibil să considerăm valabilă următoarea înlănțuire de aserțiuni: înțelegerea de sine este o interpretare; la rândul său, interpretarea de sine găsește în povestire, printre alte semne și simboluri, o mediere privilegiată; aceasta din urmă împrumută atât din istorie, cât și din ficțiune, făcând din povestea unei vieți o istorie fictivă sau dacă preferăm, o ficțiune istorică, intersectând stilul istoriografic al biografiilor cu cel românesc al autobiografiilor imaginare. Ceea ce lipsea acestei aprehensiuni intuitive a problemei identității narative este o înțelegere clară a ceea ce este în joc în însăși problema identității aplicată persoanelor sau comunităților”⁷.

Astfel, este ușor de observat faptul că, omul capabil este și acela care învață să citească nu numai pentru a înțelege ceea ce a vrut să spună autorul, ci pentru a se citi și a se înțelege pe sine însuși prin intermediul unui model (într-o primă instanță prin solidaritatea cu personajul) căruia textul citit îi dă viață. Această viață „fictivă” care îi aparține totuși realității și adevărului de creație și receptare i se datorează autorului și, în același timp, receptorului care răspunde cu actul lecturii. Datorită acestei înțelegeri, pe firul povestirii apare și „omul interior” până atunci nedescoperit și nepovestit. Aceasta este descoperirea de sine în actul de lectură, o recunoaștere mai precisă a „sinelui însuși ca un altul” cu care cititorul era vag familiar, dar pe care încă nu îl întâlnește cu adevărat.

Noțiunea de identitate (individuală sau colectivă) se definește, așadar, mai întâi în conștiința de sine (sine personal sau „lărgit”, comunitar), conștiință proprie omului capabil să se decopere pe el

---

⁷ Idem, *Sinele ca un altul*, traducere din limba franceză de Alina-Daniela Marinescu și Paul Marinescu, București, Editura Spandugino, 2020, p. 154.

însuși și lumea lui, care poate exterioriza/spune lucruri cu sens despre această descoperire. Capabil este și cititorul („celălalt”) care, la rândul său, poate învăța din lectură să se înțeleagă și să-și construiască propria sa poveste, propria identitate subiectivă, dar nu una nerealistă, „bovarică”.

Punerea în poveste poate consta în actul de a spune nu numai pentru că ai devenit conștient de sine, dar și pentru a fi cunoscut și de alții. Poate fi, de asemenea, o „metaforă vie” a vieții care prin istoria și viața naratorului se desfășoară odată cu povestea. Aceasta poate lua multe forme – de la mitologie, trecând prin istorie și literatură, până la filosofie – ca, de exemplu, povestea ideii ca o fenomenologie a spiritului, după cum o spune filozoful român Constantin Noica, în cartea *Povestiri despre om: după o carte de Hegel*⁸.

Pe parcursul jocului persoană-personaj, narator-cititor, construcția identității de către subiectul povestitor și receptor, implică, de asemenea, dimensiunea temporală: în acest sens identitatea personală, văzută din perspectiva duratei, poate fi definită ca „identitate narativă”, deoarece „sinele auto-reflexiv”, numit de Ricoeur „ipseitate” se revelează, de asemenea, în dimensiunea sa istorică diferită de cea logică, deși nu o exclude pe aceasta. Potrivit acestei „hermeneutici a sinelui” (sintagmă consonantă cu aceea a „hermeneuticii subiectului” propusă de Foucault),

„ideea de identitate narativă oferă acces la o nouă abordare a conceptului de ipseitate care, fără referința la identitatea narativă, nu este în măsură să-și desfășoare dialectica lui specifică, aceea a raportului între două tipuri de identitate, identitatea imuabilă a lui

---

⁸ Constantin Noica, *Povestiri despre om : după o carte de Hegel*, București, Editura Humanitas, 2009.

idem (același), a aceluiași și identitatea mobilă a sinelui (*ipse*), considerat în dimensiunea sa istorică”⁹.

Ricoeur apelează la noțiune bergsoniană de durată pentru a exprima calitatea specific umană a timpului. În contextul teoriei narrative, primul termen al dialecticii identității și sinelui, și anume „identitatea *idem*” pentru același individ se definește prin

„toate trăsăturile de permanență în timp, de la identitatea biologică înscrisă în codul genetic, reperabilă prin amprente digitale, la care se adaugă fizionomia, vocea, mersul, trecând prin obiceiurile stabile sau, cum se spune, contractate, până la caracteristicile care l-au marcat accidental, dar prin care un individ se face recunoscut, ca în exemplul mării cicatrici a lui Ulise”¹⁰.

Cu alte cuvinte, „acelașiul” (sau „identitatea *idem*”) este fundamentul ontologic al persoanei sau al comunității, o situație care nu poate fi modificată propriu-zis prin actul narațiunii. Or, identitatea *ipse*, autoreflexivă, este aceea care poate produce o multitudine de variante ale individului sau colectivității, surprinse pe parcursul istoriei și istoriilor, în secvențe temporale diferite.

Imaginea de ansamblu este realizată „prin evocarea unei alte dialectici decât aceea între *idem* și *ipse*” și anume „dialectica identității și a alterității cu care se confruntă” și care evidențiază cele două laturi principale ale problemei identității, publicul și privatul (distincție istorică, efectuată încă de la începuturile civilizației grecești a Cetății unde identitatea ca împlinire a individului era condiționată de rolul său jucat în spațiul public, spațiu al desăvârșirii și recunoașterii

---

⁹ Paul Ricoeur, *Parcours de la reconnaissance...*, p. 153.

¹⁰ *Ibidem*, p. 154.

calităților morale și oratorice, așa cum arată Hannah Arendt în *Condition de l'homme moderne*¹¹). Astfel, „povestea unei vieți se amestecă cu cea a altora” – observă Ricoeur. De aceea, identitatea individuală devine o sinteză narativă între nivelul individual și colectiv al identității, iar „statutul memoriei colective în lumina memoriei individuale” este expresia capacității de „a-și aduce aminte” care le aparține „tuturor subiecților care-și găsesc expresia lor lexicală în oricare dintre pronumele personale, întreaga comunitate fiind calificată să spună «noi ceilalți»”. Dar „în proba confruntării cu celălalt, fie că este vorba de o persoană fie de o comunitate, identitatea narativă își dezvăluie fragilitatea sa”¹².

Și această fragilitate este manipulată de ideologiile puterii „prin medieri simbolice ale acțiunii, în principal favorizate de resursele de variație ale configurării narative de a povesti altfel”, și, în acest sens, „tentația identitară, constând în replierea identității-ipseitate pe identitatea-idem prosperă pe acest teren minat”. Dar, dacă o politizare excesivă efectuată din perspectiva multiculturalismului a privilegiat „o revendicare nedefinită, figură a «infinitalui rău»” de recunoaștere afectivă, juridică și socială a minorităților, veritabila recunoaștere de sine însemnând afirmarea identității personale apare odată cu „instaurarea unui subiect vorbitor” despre sine însuși¹³.

Consider că, potrivit viziunii lui Ricoeur, referitor la problema cercetării identității prin prisma teoriei narative, putem deduce complementaritatea dintre perspectivele convenționalist/construc-tiviste și esențialiste și putem formula câteva întrebări privitoare la

---

¹¹ Hannah Arendt, *Condition de l'homme moderne*, Paris, Calmann-Lévi, traduit de l'anglais par Georges Fradier, préface de Paul Ricoeur, 1961 et 1983.

¹² Paul Ricoeur, *Parcours de la reconnaissance...*, pp. 155-156.

¹³ *Ibidem*, p. 146.

relația dintre construcția trans-individuală și cea individuală a identității.

Din punct de vedere fenomenologic, un loc unde identitatea narativă configurată cu ajutorul memoriei (chiar și atunci când este înțeleasă drept „provincie a imaginației”) apare în calitate de componentă fundamentală a identității politice, este cartea *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (*Memoria, istoria, uitarea*). Aici Ricoeur arată cum se poate construi identitatea cu ajutorul memoriei: „Astfel, fenomenologia memoriei se deschide în mod deliberat asupra unei analize orientate spre obiectul memoriei, amintirea pe care o avem în fața spiritului; ea trece apoi prin etapa de căutare a amintirii, anamneza, rechemarea; în cele din urmă se trece de la memoria dată și exersată la memoria reflectată, la memoria de sine”¹⁴.

Problema comună de care sunt preocupate atât fenomenologia memoriei, epistemologia istoriei, cât și hermeneutica condiției istorice este „reprezentarea trecutului” și, de asemenea, după Ricoeur „în buna tradiție a doctrinei fenomenologice, întrebarea egologică”¹⁵.

Potrivit celor prezentate până aici, putem spune că, faptul de a-și aminti devine o putere a omului capabil. Este o abordare în spiritul fenomenologiei lui Husserl al cărui moștenitor este Paul Ricoeur, iar în acest context problema identității personale și a identității colective poate fi formulată după cum urmează:

„Aceste două întrebări sunt puse în spiritul fenomenologiei huserliene (...) Dacă spunem degrabă că subiectul memoriei este eul la persoana întâi singular, noțiunea de memorie colectivă nu poate face decât figura unui concept analogic, mai precis a unui corp străin în fenomenologia memoriei. Dacă se dorește evitarea închiderii într-

---

¹⁴ Idem, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Paris, Éditions du Seuil, 2000, p. II.

¹⁵ *Ibidem*, p. 3.

o aporie inutilă, atunci trebuie să ținem în suspans problema atribuirii cuiva – și deci tuturor persoanelor gramaticale – a actului amintirii, și să începem prin întrebarea «ce»¹⁶.

Ca și în *Parcours de la reconnaissance*, fenomenologia memoriei din *La mémoire, l'histoire, l'oubli* este structurată în jurul a două întrebări majore: „De ce anume îți aduci aminte? A cui este memoria?” și, în același timp, „se confruntă de la bun început cu o redutabilă aporie a limbajului comun: prezența în care pare a consta reprezentarea trecutului pare a fi aceea a unei imagini”¹⁷.

Dar, o astfel de identitate „imaginată” (construită de latura imaginativă a memoriei) selectează adesea doar componentele convenabile ale imaginii de sine, și anume cele care corespund unei imagini cel puțin suportabile pe care ne-o facem despre noi înșine sau despre comunitatea noastră, deși aceasta nu este o minciună voită, în sens ideologic.

Este posibil, desigur, să ne vedem pe noi înșine altfel decât ne văd alții, să păstrăm doar amintirea a ceea ce noi considerăm a fi important, dar la nivelul imaginii pe care ceilalți o au despre noi înșine, aceste amintiri să fie neglijabile. Chiar dacă identitatea subiectivă este aceea a unui adevăr trăit pe cont propriu, ea trebuie să se confrunte cu imaginea celui alt despre noi, fie ea greșită sau nu.

Sintetizând cele prezentate până aici, potrivit lui Ricoeur, omul capabil poate spune-face-povești și poate să se recunoască el însuși sau să recunoască o altă persoană sau o altă „lume” într-o stare, într-o imagine. De unde, posibilitatea narativă de a construi o identitate personală sau colectivă. Dar, fiecare are propriile sale percepții și amintiri, dintre care unele sunt greu de acceptat. Putem considera că,

---

¹⁶ *Ibidem*, p. II.

¹⁷ *Ibidem*, p. 5.

un om capabil este acela care poate rezista propriilor amintiri dureroase și neplăcute, acceptându-le realist în calitate de componente care participă la definirea identității sale. Și totuși, în acest joc al memoriei și al istoriei, uneori poate este nevoie de o „uitare creatoare”, pentru a vindeca melancolia existențială fundamentală a persoanei umane, așa cum remarca Hayden White pornind de la Ricoeur.

În fapt, problema identității ca identitate narativă poate fi considerată un bun început pentru răspunsul la întrebarea: „Ce cred oamenii despre ei înșiși?” în maniera prin care se reflectă o parte sau alta a problemei identității în povestea aventurii propriei conștiințe de sine, de grup, de comunitate/colectivitate.

Potrivit lui Ricoeur, această „aventură” începe odată cu „memoria reflectată trecând prin reminiscență”¹⁸ și face parte din „pragmatica” construirii identității, caracteristică omului dotat cu abilitatea de a face ceva cu propria sa memorie, atât în termeni de cercetare și reîntoarcere nostalgică la sine însuși, cât și în sensul de a descifra misterul vieții care-i stârnea curiozitatea încă din tinerețea lui, așa cum ne arată Hayden White: „Mai tânărul Ricoeur (...) a crezut în manieră existențialistă că ființa umană este un mister, iar existența sa un paradox”¹⁹.

Pe scurt, potrivit concepției lui Paul Ricoeur, căderea în istorie înseamnă că fiecare individ și fiecare comunitate trebuie să-și construiască propria identitate prin intermediul narațiunii desfășurate pe firul memoriei. Povestea contribuie deopotrivă la construcția identității subiectului, dar și la aceea unei comunități, iar continuitatea în timp face parte din sfera definiției.

---

¹⁸ *Ididem*, p. 4.

¹⁹ Hayden White „Guilty of History? The Long *Durée* of Paul Ricoeur”, in *History and Theory*, 46/May, 2007, p. 236.

De aceea, memoria care face exercițiul comprehensiunii posibilității de a fi pe care o conțin textul și contextul poate restabili identitatea autentică (fie personală, fie colectivă) și îi este propriu omului capabil (în sensul stabilit de Ricoeur) acest demers fenomenologic și hermenutic care angajează memoria și interpretarea.

Identitatea este exact lucrul care ne diferențiază unul de altul, pe unii de ceilalți; fiecare percepe, gândește, exteriorizează, face inteligibil și spune acest lucru în felul lui. Este o interpretare posibilă a mărturisirilor și considerațiilor lui Paul Ricoeur de mai jos: „Am întotdeauna grijă să vorbesc despre identitate *narativă*, adică o identitate constituită de povestirile pe care le relatăm despre noi sau care ne vin din partea altor naratori și care ne povestesc *cine* suntem noi”. Dar, „în afară de faptul că putem să relatăm mai multe istorii despre noi înșine și că istoria unora este întrepătrunsă cu istoria altora, identitatea despre care discutăm nu este cea a unui «același» substanțial, ci a unui «sine» responsabil”. Ceea ce înseamnă că „sinele responsabil, atât cel al unei comunități, cât și cel al unui individ, admite, precum personajele unei piese de teatru sau ale unui roman, o mare marjă de variație, un grad mare de «alteritate», care face din identitate o chestiune *problematică*”. Iar lipsa de toleranță în ceea ce îi privește pe alții este mai mult decât o nedreptate, „este o formă de a nu ne recunoaște pe noi înșine în calitate de personaj colectiv, în cadrul povestirii care pune bazele identității noastre narrative”²⁰.

Dar, dincolo de identitățile diferite și uneori conflictuale de-a lungul istoriei, există un trunchi comun al umanității și acesta este vizibil în universalitatea limbajului accesibilă prin traducerea limbilor

---

²⁰ Paul Ricoeur, „Pledoarie pentru acțiune. Interviu cu Éric Plouvier, 1988” în Paul Ricoeur, *Filosofie, etică și politică. Interviuri și dialoguri*, prefață de Michaël Foessel, texte îngrijite și prezentate de Catherine Goldensteinl, traducere din limba franceză de Alina-Daniela Marinescu, București, Editura Spandugino, 2019, pp. 65-66.

în care se gândește/scrive/vorbește despre identitate, temporalitate, alteritate, ficțiune, memorie și comprehensiune:

„Traducerea (...) constituie singura modalitate de manifestare a universalității limbajului în dispersarea limbilor. Narațiunea încrucișată (...) este singurul mod de a deschide memoria unora spre memoria celorlalți; iertarea (...) este singura modalitate de a fractura datoria și uitarea și de a înlătura astfel obstacolele din calea exercițiului justiției și a recunoașterii”²¹.

Așadar, traducerea (înțeleasă de Ricoeur ca hermeneutică) permite amintirea istoriilor, dar și uitarea create, înțelegerea complexă a poveștii care construiește identitatea cu ajutorul memoriei în care se actualizează timpul trecut și se înregistrează timpul prezent.

Timpul povestitorului și al cititorului

Temps et récit (Timp și povestire) deschide opera deplinei maturități a lui Paul Ricoeur, după cum remarca Michaël Foessel²².

Ca și în *La Métaphore vive*, și în *Temps et Récit* Paul Ricoeur acordă un rol important funcției create a imaginației (imaginația create), după cum mărturisește el însuși în *Prefața la Du texte à l'action. Essais d'herméneutique, II*²³.

Tot în *Temps et Récit* este introdusă în vocabularul filosofiei ricoeuriene sintagma „identitate narativă” (cu sensul de „produs

---

²¹ Idem, „Care este noul ethos al Europei?”, în Paul Ricoeur, *Despre traducere*, traducere și studiu introductiv de Magda Jeanrenaud, postfață de Domenico Jervolino, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 61.

²² Michaël Foessel, *Prefață*, în Paul Ricoeur, *Filosofie, etică și politică...*, p. 8.

²³ Paul Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, traducere de Vasile Tonoiu, București, Editura Humanitas, 1995, p. 7.

instabil al intersectării dintre istorie și ficțiune”²⁴) al cărei potențial filosofic este valorificat în *Sinele ca un altul* și în *Parcursul recunoașterii*, după cum am arătat.

Lucrare centrată pe poetica narativității și elaborată în perioada în care filosoful a călătorit între Paris și Chicago, *Temps et Récit* anticipează marile teme hermeneutice și antropologice dezvoltate de Paul Ricoeur în scrieri precum *Du texte à l'action*, *Soi-même comme un autre*, *La mémoire, l'histoire, l'oublie*, *Parcours de la reconnaissance*.

După studiul invenției poetice din *La Métaphore vive* (1975), aici este vorba despre invenția narativă, fie referitor la intriga și relatarea istorică, fie la narațiunea ficțională, în ambele cazuri premisa fiind aceea că timpul uman este timpul povestit.

Dacă volumele I și II dedicate istoriei, respectiv ficțiunii, *Timp și povestire III* revine pe un alt plan la *Timp și povestire I și II*: istoriografia, teoria literară a narațiunii ficționale și fenomenologia timpului. Dar dezbaterea trece de această dată de la opera de configurare temporală internă a poveștii, la puterea pe care aceasta din urmă o are de a refigura, cu alte cuvinte de a ilumina și transforma, experiența cotidiană a timpului. Ipoteza testată de prima secțiune a acestui volum este aceea că fenomenologia, prin lărgire și aprofundare, de la Sfântul Augustin la Heidegger, ajunge, în privința cosmologiei, într-o aporetică esențială a timpului.

A doua secțiune arată cum, la aceste impasuri ale gândirii, poate răspunde poetica narațiunii, și că o realizează mai precis cu resursele comune – împletite – ale istoriei și ficțiunii. O trecere în revistă critică a drumului parcurs în cele trei volume explorează apoi limitele pe care funcția narativă le întâlnește în ambiția sa de a se măsura cu aporiile pe care fenomenologia timpului le descoperă și le

---

²⁴ Paul Marinescu, *Cuvânt-înainte*, în Paul Ricoeur, *Sinele ca un altul...*, p. 6.

trezește: că timpul care este însăși condiția noastră marchează o oprire în fața căreia se desfășoară orice analiză²⁵.

Câteva titluri și subtitluri din *Timp și povestire III* sunt grăitoare în acest sens: *Timpul povestit; Timpul sufletului și timpul lumii; Poetica povestirii: Istorie, ficțiune, timp; Realitatea trecutului istoric; Lumea textului și lumea cititorului; Către o hermeneutică a conștiinței istorice, din care citez:*

„După ce l-am părăsit pe Hegel, mai putem pretinde că ne gândim la istorie și la timpul istoriei? (...) Răspunsul ar fi negativ dacă ideea de «mediere totală» ar epuiza câmpul gândirii. Rămâne o altă cale, cea a medierii deschise, neterminate, imperfecte, și anume o rețea de perspective încrucișate între așteptarea viitorului, receptarea trecutului, experiența prezentului”²⁶.

De ce sunt importante aceste câteva precizări legate de monumentală *Timp și povestire* redactată de Paul Ricoeur la Chicago și ce relevanță poate avea în cadrul unei Conferințe desfășurate la Craiova, cu tema *Identitatea europeană-Identitatea națională*, în cadrul secțiunii *Imagologia lumii românești în secolele XIX-XX?*

În primul rând, pentru că așa cum spuneam, aici sunt configurate marile teme ale lucrărilor viitoare în care este abordat subiectul identității narrative atât sub aspect individual, cât și comunitar/colectiv, subiectiv și obiectiv (dacă acest lucru este posibil privitor la identitate).

În al doilea rând, pentru că este vorba de o perioadă în care filosoful francez leagă o strânsă prietenie cu Mircea Eliade (filosof al

²⁵ A se vedea <https://www.seuil.com/ouvrage/temps-et-recit-paul-ric-ur/9782020089814>, accesat în 13 iunie 2024.

²⁶ Paul Ricoeur, *Temps et récit III. Le temps raconté*, Paris, Éditions du Seuil, 1985, p. 300.

religiilor și scriitor român mândru de genealogia sudică²⁷) a cărui preocupare pentru problemele timpului și povestirii sunt evidente atât în lucrările de istorie și filosofie a religiilor, cât și în nuvelele și romanele sale și în literatura autobiografică (jurnal, memorii, interviuri).

Narațiunea diaristică eliadescă din timpul prieteniei cu Paul Ricoeur

Chiar dacă pe cei doi prieteni îi leagă, între altele, pasiunea pentru ficțiune, ceea ce povestește Mircea Eliade în *Jurnal* reprezintă unul dintre cele mai frumoase capitole de istorie intelectuală europeană și universală.

Asemănările dintre autori în plan tematic pe anumite porțiuni ale operelor celor doi, fac și mai interesante deosebiri: de exemplu, timpul uman ca timp povestit este tratat de Eliade cu o accentuată pasiune pentru aspectele mitologic și sacru (ale timpului istoric sau cosmologic), pe când Ricoeur explorează mai cu seamă dimensiunile filosofică, psihologică și estetică; în stilul autobiografic diferența se manifestă în faptul că Mircea Eliade prezintă din abundență și aspecte legate de viața personală cotidiană, în timp ce Paul Ricoeur prezintă, cu precădere, o biografie intelectuală.

Dincolo de intersecțiile teoretice legate de viziuni originale asupra hermeneuticii, în special de binomul hermeneutica încrederii –

---

²⁷ „Nimeni nu știa exact să-mi spună de unde venise străbunicul. De la Dunăre, spunea unchiul Mitache. De la Olt, pretindea una din mătuși, și-mi spunea chiar numele satului: Arvirești. Drept dovadă îmi amintesc că pe mama o chema Ioana Arvira. În orice caz, îmi plăcea să mă știu descinzând dintr-o familie de răzeși moldoveni și un hangiu de la Dunăre sau de la Olt” – Mircea Eliade, *Memorii (1907 – 1960)*, ediția a II-a revăzută și indice de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991, p. 22.

hermeneutica suspiciunii, întâlnirile lui Paul Ricoeur cu Mircea Eliade sunt numeroase, atât în spirit, cât și în viață.

Mai întâi, întâlnirea în jurul tematicii simbolului, consemnată de Mircea Eliade în *Jurnalul* său, pe 15 octombrie 1959: „Pasionant articolul lui Paul Ricoeur «Simbolul dă de gândit» (*Esprit*, iulie-august 1959)”.

Remarcând că, pentru a răspunde la întrebarea „Cum putem gândi plecând de la simbolurile religioase?” Ricoeur își alege exemple din *Tratat de istorie a religiilor* și încearcă o hermeneutică filosofică nouă, pe care istoricul religiilor nu a îndrăznit să o folosească, Mircea Eliade constată totodată că, pătrunderea în esența fenomenului religios deschide un drum ce reînnoiește „problematika filosofiei contemporane”²⁸.

Într-un alt fragment de *Jurnal* ce invocă textul intervenției lui Corbin la Congresul de la Geneva din 1966, Eliade nu pierde prilejul de a-și mărturisi (indirect) prețuirea pentru Ricoeur concomitent cu definirea interpretării ca „transmutare”, ceea ce ne conduce în miezul hermeneuticilor încrederii și suspiciunii. Eliade consideră în acest fragment că el însuși, Corbin și Ricoeur încearcă să practice un tip de hermeneutică al cărei punct de plecare se află în convingerea că „o revelație, fie și efectuată într-un timp istoric bine delimitat, este întotdeauna transistorică, universală și susceptibilă de interpretări personale”. De fapt, spune el, „termenul «interpretări» nu e destul de precis: e vorba de transmutarea persoanei care primește, interpretează și asimilează revelația”, întărindu-și această observație cu o aserțiune programatică: „Eu merg și mai departe: «hermeneutica creatoare» de care vorbesc în atâtea studii recente provoacă transmutări echivalente chiar când confruntăm nu o „revelație” tip Coran, ci forme religioase

---

²⁸ Idem, *Jurnal Volumul I 1941-1969*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993, pp. 332-333.

exotice (India, etc.) sau «arhaice» («primitive»)" (5 februarie 1968)²⁹; sau chiar cu forme cotidiene, politizate, dintr-un timp de teroare a istoriei.

În octombrie 1973, Mircea Eliade consemnează un „Joint-Séminaire” cu Paul Ricoeur, având ca temă hermeneutica în filosofia și istoria religiilor: „Ricoeur face o excelentă prezentare istorică, de la Aristotel la Kant”³⁰. Așadar, istoricul religiilor fascinat de filosoful francez!

Alte întâlniri particulare, mărturia unei adevărate prietenii, sunt demne de amintit pentru capacitatea lor „filmică” de reconstituire a scenariului, imaginii, sunetului, jocului și cuprinsului/necuprins prin care circulă (vii și adevărate, într-un „du-te vino” continuu) ideile în lume: pe 10 ianuarie 1975, cu ocazia unei aniversări; invitații reciproce la masă – 4 mai 1975, 25 iunie 1975, 17 octombrie 1977, 29 ianuarie 1978, 23 noiembrie 1978; între 16 decembrie 1978-19 decembrie 1978, excursii în Yukatan; 15 februarie 1976 – mărturisirea lui Ricoeur că *Tratatul de istoria religiilor* eliadesc l-a ajutat să se elibereze de Karl Barth; pe 15 septembrie 1976, împreună cu Simone și Paul Ricoeur la Cairo; 11 septembrie 1976 – admirația lui Eliade față de preocuparea lui Ricoeur pentru ziare, evocându-i imaginea hegeliană a celui care intră în comuniune cu Spiritul Universal, citind jurnalul de dimineață, prin urmare conectându-se la istorie; pe 17 martie 1983, un alt seminar cu Paul Ricoeur la Chicago, cu tema „Mythical”; în data de 10 mai 1983, conferința lui Paul Ricoeur, dedicată, așa cum a declarat-o „emoționat” conferențiarul însuși, lui Mircea Eliade, „master, colleague & friend”³¹.

---

²⁹ *Ibidem*, p. 583.

³⁰ Mircea Eliade, *Jurnal. Volumul II 1970-1985*, ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, București, Humanitas, 1993, p. 132.

³¹ *Ibidem*, pp. 132-442.

Și o ultimă consemnare (din 21 aprilie 1975), ca un mic exercițiu de recunoaștere încrezătoare a alterității prin care se construiește identitatea; aici Eliade își amintește cum încerca să-i demonstreze lui Ricoeur „ca noi toți, admiratori al lui Aristotel”, cât de „modernă”, adică creștină, a fost concepția lui Alexandru cel Mare (de altfel elevul Stagiritului) asupra omului:

„«Aristotel susținea că sclavii sunt sclavi prin natura lor și că barbarii sunt *naturaliter* sclavi. Dar Alexandru, la Susa, s-a căsătorit cu două prințese ahenenide; în aceeași zi el a celebrat căsătoria a nouăzeci dintre cei mai apropiați camarazi ai săi cu descendentele unor familii nobile, după ritualul persan și căsătoria a zece mii de macedoneni cu fete iraniene. Atunci când macedonenii s-au revoltat la Opis, reproșându-i: «Ați făcut din perși rudele voastre!» – Alexandru a răspuns: «Dar din voi toți am făcut rudele mele!»³².

Acest fragment de jurnal este relevant pentru felul în care poate fi aplicată hermeneutica creatoare, încrezătoare și nesuspicioasă, istoriei. Este un motiv în plus pentru aprofundarea studiului comparativ al filiației Ricoeur-Eliade, spre a descifra ceva din urgența atitudinii optimiste și încrezătoare a judecăților noastre, ghidate de acești doi „umaniști”.

Cred că traseul prezentat aici cu ajutorul *Jurnalului* lui Mircea Eliade este convingător în privința unor afinități electivă și efective ale acestor doi mari gânditori. Căci Paul Ricoeur însuși profesa o hermeneutică a încrederii, și anume a speranței și optimismului, aplicându-se sensului istoriei secolului XX, în pofida nonsensului ce o-nlănțuia în angoasă. Așa cum se poate observa din comunicarea susținută la conferința sa *Adevărata și falsă angoasă* (ținută în cadrul

---

³² *Ibidem*, p. 195.

Întâlnirilor Internaționale de la Geneva, din 1953, în compania lui Mircea Eliade, Raymond de Saussure, Robert Schuman, Guido Calogero, François Mauriac, Albert Picot, Antony Babel, Ernest Ansermet), angoasa, având un obiect nedeterminat, poate face totuși obiectul unei hermeneutici creatoare în ordine pedagogică, socială și spirituală:

„Angoasa ne va învăța ceva numai dacă încercăm să înțelegem și, înțelegând reluăm contactul cu originea adevărului și vieții din care se hrănesc răspunsurile noastre la angoasă. A încerca, pentru a înțelege, a înțelege, pentru a depăși – sau, dacă nu se poate depăși, pentru a înfrunta –, aceasta îmi pare a fi maxima ce trebuie să guverneze meditația noastră”³³.

Din punctul unei hermeneutici creatoare, încă actuală aplicată istoriei, se poate vedea, așa cum a făcut-o Paul Ricoeur, cum în sfera noțiunii de angoasă ca revelatoare a nonsensului, încapă și ceva din speranță, ca finalitate a celei mai profunde pedagogii a umanității:

„Nimic nu este mai aproape de angoasa non-sensului, decât timida speranță. Și totuși acest act infim se produce în liniște și în același timp se ascunde și se arată în puterea de a recapitula, la rândul său, toate gradele de afirmare originare. Datorită acestei forțe recapitulative ea ajunge la același nivel cu reflecția, ca într-o oglindă spartă; ea este aceea care animă în secret această recucerire a eului profund, flagelat de angoasa culpabilității și optimismul tragic în fața ambiguității istoriei, finalmente energia psihică însăși și simpla dorință de a trăi existența cotidiană și muritoare”³⁴.

---

³³ Paul Ricoeur, „Vraie et fausse angoisse” în *L'angoisse du temps présent et les devoirs de l'esprit*, Éditions de la Baconnière, À Boudry – Neuchâtel (Suisse), 1954, p. 33.

³⁴ *Ibidem*, p. 53.

În concepția lui Paul Ricoeur, „timida speranță” se ascunde și se arată în cotidian, cu toată slăbiciunea și forța sa, ca și „sacral” viziunii eliadești. Într-un astfel de fuzionant și prietenos orizont, însăși hermeneutica suspiciunii poate fi privită cu încrederea cuvenită atitudinii interogative față de obiectul interpretării.

Dovada adevăratei prietenii: prezența lui Paul Ricoeur, împreună cu soția sa, Simone la agonia și la înmormântarea lui Mircea Eliade, după cum consemnează Ioan Petru Culianu³⁵.

Paul Ricoeur și Mircea Eliade – doi oameni capabili să povestească despre alții, despre istoriile naționale și istoria lumii, să se poate povesti pe sine pentru a configura identități pe baza memoriei, a dovezilor și a continuităților în timp.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

Eliade, Mircea, *Memorii (1907 – 1960)*, ediția a II-a revăzută și indice de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991.

Eliade, Mircea, *Jurnal. Volumul I 1941-1969*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993.

Eliade, Mircea, *Jurnal. Volumul II 1970-1985*, ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993.

Pellauer, David, Bernard Dauenhauer, *Paul Ricoeur*, în *Stanford Encyclopedia of Philosophy*

<https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/ricoeur/>, accesat în 14 iunie 2024.

---

³⁵ Ioan Petru Culianu, *Ultimele clipe ale lui Mircea Eliade. Mahaparinirvana*, în *Mircea Eliade, Memorii (1907 – 1960)*..., p. 511, p. 515.

Ricoeur, Paul, „Vraie et fausse angoisse” în *L'angoisse du temps présent et les devoirs de l'esprit*, Éditions de la Baconnière, À Boudry – Neûchatel (Suisse), 1954.

Ricoeur, Paul, *Time and Narrative (Temps et Récit)*, 3 vols. trans. Kathleen McLaughlin and David Pellauer, Chicago, University of Chicago Press, 1983-1985.

Ricoeur, Paul, *Temps et récit III. Le temps raconté*, Paris, Éditions du Seuil, 1985.

Ricoeur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, traducere de Vasile Tonoiu, București, Humanitas, 1995.

Ricoeur, Paul, *La mémoire, l'histoire, l'oublie*, Paris, Éditions du Seuil, 2000.

Ricoeur, Paul, *Parcours de la reconnaissance*, Paris, Éditions Stock, 2004.

Ricoeur, Paul, *Despre traducere*, traducere și studiu introductiv de Magda Jeanrenaud, postfață de Domenico Jervolino, Iași, Polirom, 2005.

Ricoeur, Paul, *În viață până la moarte*, prefață de Olivier Abel, posfață de Catherine Goldenstein, traducere din limba franceză de Dorel Bucur, București, Editura Spandugino, 2017.

Ricoeur, Paul, *Filosofie, etică și politică. Interviuri și dialoguri*, prefață de Michaël Foessel, texte îngrijite și prezentate de Catherine Goldenstein, traducere din limba franceză de Alina-Daniela Marinescu, București, Editura Spandugino, 2019.

Ricoeur, Paul, *Sinele ca un altul*, traducere din limba franceză de Alina-Daniela Marinescu și Paul Marinescu, București, Editura Spandugino, 2020.

Stuparu, Lorena, “Personal Identity as Phenomenology of Capable Man”, în *Mapping Heterogeneity: Qualitative Research in*

Communication, editors Loredana Ivan, Corina Daba-Buzoianu, Brenden Gray, Tritonic, 2014.

Stuparu, Lorena, *Simbol și recunoaștere la Mircea Eliade. Semnificații religioase, politice și estetice*, ediția a II-a (revăzută și adăugită), București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu”, 2017.

White, Hayden, „*Guilty of History? The Long Durée of Paul Ricoeur*”, în *History and Theory*, 46/May, 2007.

INDIVIDUALISMUL ȘI COEZIUNEA SOCIALĂ: EFECTE ȘI DILEME ÎN ORGANIZAREA POLITICĂ CONTEMPORANĂ

GHEORGHE DĂNIȘOR*

DIANA DĂNIȘOR**

***Abstract:** This article explores the importance of integrating spontaneity and justification in social thinking to create a balanced and harmonious society. The dichotomy between spontaneity and justification reflects a similar separation between reason and speech at the level of social discourse. Integrating these aspects influences political decisions, social relationships, education, and societal values. Unification leads to a more comprehensive and transparent approach in the decision-making process, promoting active citizen participation and more efficient governance.*

The text also delves into the complexity of the relationship between individualism and social cohesion in the context of contemporary political organization. In an era marked by the rise of individualism, the challenges and dilemmas in maintaining adequate social cohesion are outlined. The analysis covers aspects such as cultural diversity, community fragmentation, and their impact on social cohesion. Additionally, political and social strategies used to promote solidarity and inclusivity in an increasingly fragmented society are examined.

***Keywords:** individualism, social cohesion, cultural diversity, solidarity, community fragmentation.*

---

* Prof. univ. dr., Cercetător științific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C.S. Nicolăescu-Plopșor, al Academiei Române; Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România; e-mail: danisordiana@yahoo.ro

** Prof. univ. dr. habil., Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept; Membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România; e-mail: danisordiana@yahoo.ro

Introducere

Conceptul de grijă față de sine, împreună cu cele de libertate și independență, reprezintă un pilon al gândirii politice și sociale care se concentrează pe individualism. Acest individualism este adesea susținut și promovat de politic, atunci când adoptă o organizare a societății bazată în principal sau exclusiv pe *sermo*, adică pe discursul și valorile asociate libertății individuale și autonomiei personale.

Individualismul politic se manifestă prin accentuarea importanței libertății individuale și a independenței față de intervenția statului sau a altor autorități¹. În acest context, conceptele precum responsabilitatea personală și auto-determinarea sunt promovate ca valori fundamentale.

Cu toate acestea, accentul pus pe grijă față de sine și pe individualism poate conduce la o serie de consecințe în ceea ce privește comportamentul și relațiile umane în societate. Individualismul politic poate duce la o fragmentare a comunității și la slăbirea coeziunii sociale, deoarece accentul se pune pe nevoile și dorințele individuale în detrimentul binelui comun.

De asemenea, individualismul poate favoriza competiția excesivă și egoismul în relațiile interpersonale, în detrimentul solidarității și colaborării între membrii societății. Această abordare poate alimenta inegalitățile sociale și poate contribui la creșterea sentimentelor de alienare și izolare în rândul indivizilor.

Astfel, în ciuda beneficiilor pe care le poate aduce în promovarea autonomiei și libertății individuale, excesul de

---

¹ Roberta Nițoiu, Anca Ileana Dușcă, *Some considerations upon the general theory of the law's realization*, în „AGORA International Journal of Juridical Sciences”, volume III, no.1/2009, Editura Universității AGORA; Roberta Nițoiu, Anca Ileana Dușcă, *The state of law, a few accents*, în Revista „AGORA International Journal of Juridical Sciences”, volume III, no.1/2009, Editura Universității AGORA.

individualism poate avea consecințe negative asupra coeziunii sociale și a relațiilor interumane. Prin urmare, este important ca politicile sociale să echilibreze valorile individualismului cu cele ale solidarității și interconexiunii sociale pentru a promova o societate echilibrată și armonioasă.

1. Organizarea politică a societății și raportarea la *logos*-ul social

Organizarea politică a societății este o reflectare a modului în care indivizii și grupurile sociale își distribuie puterea, resursele și influența în cadrul comunității lor, căci „Puterea politică nu este niciodată independentă de raportul dintre forțele sociale, profesionale, religioase”². Acest proces este adesea ghidat de logica socială, care este un ansamblu de norme, valori și credințe acceptate de membrii unei societăți.

Conceptul de grijă față de sine, așa cum a fost expus de filosofii antici și reinterpretat în epoca modernă, sugerează că individul are responsabilitatea de a-și îngriji și dezvolta propria persoană într-un mod care să promoveze bunăstarea sa fizică, mentală și spirituală. În cadrul societății, această atitudine poate influența modul în care oamenii interacționează unul cu celălalt și cum își organizează viața în relație cu ceilalți.

„A avea grijă de sine” în Antichitate este cuvântul de ordine al filosofiei, este *epimeleia heautou* în greacă, un principiu fundamental pentru filosofi, sugerând că grija față de sine nu se referă doar la

---

² KHÔI, Lê Thành. VI. Structures et mouvements socio-politiques In: L'éducation: cultures et sociétés [en ligne]. Paris: Éditions de la Sorbonne, 1991 (généré le 04 mars 2024). Disponible sur Internet: <<http://books.openedition.org/psorbonne/76874>>. DOI: <https://doi.org/10.4000/books.pSORbonne.76874>.

aspectele interioare ale ființei, cum ar fi sufletul sau mintea, ci include și îngrijirea corpului, chiar dacă în unele școli filosofice aceasta este mai puțin accentuată. Este chiar mai important pentru filosofi decât celebrul „Cunoaște-te pe tine însuși!” A avea grijă de sine nu înseamnă doar să ai grijă de sufletul tău, de mintea ta, ci și de corpul tău, chiar dacă într-o măsură mai mică pentru unele școli. Cu toate acestea, trebuie să ai grijă într-o câtva de întregul tău „eu”, într-o manieră holistică.

Astfel, filosofia antică promovează o abordare integrată a ființei umane, în care fiecare aspect contribuie la bunăstarea și echilibrul general al individului. Cu toate acestea, reaproprierea exercițiilor spirituale în creștinism va trimite definitiv corpul în plan secund, asemenea doctrinelor platoniciene, care subliniază importanța sufletului în detrimentul trupului, și acesta va fi folosit doar ca instrument. Creștinismul pune accentul pe dezvoltarea spirituală și pe relația individului cu Dumnezeu, lăsând corpul într-o poziție de suport pentru aceste aspecte mai înalte ale ființei. Ceea ce este important este sufletul; corpul este acolo pentru a-l susține. În perioadele creștine, deci, corpul este perceput mai mult ca un instrument al spiritului și al credinței, în timp ce în filosofia antică, grija față de sine era privită ca o preocupare integrală, în care corpul, mintea și sufletul erau toate considerate esențiale pentru starea generală de bine a individului³.

Expresia „exerciții spirituale”⁴, care nu este de origine antică, este folosită de Pierre Hadot în repetate rânduri⁵, pentru a desemna o

---

³ Pierre Hadot, *Exercices spirituels*, în *Exercices spirituels et philosophie antique*, Paris, Editions Albin Michel, 2002.

⁴ *Ibidem*, pp. 19-74; Pierre Hadot, *Qu'est-ce que la philosophie antique?*, Gallimard, Paris, 1995, pp. 276-333.

⁵ Pierre Hadot, *Exercices spirituels...*, pp. 20-21; Pierre Hadot, *La philosophie comme manière de vivre*, Livre de Poche, 2003, pp. 150-152.

realitate antică pe care Michel Foucault, în cadrul cercetărilor sale despre grija față de sine la începutul anilor 1980, o va numi prin expresiile „practici ale sinelui” și „tehnici ale sinelui”⁶. Aceste trei expresii, în ciuda caracterului lor anacronic, reflectă un aspect important al discursului și al modului de viață filosofic al Antichității. Termenii greци *gumnasion* și *askesis*, traduși în mod obișnuit ca „antrenament” și „exercițiu”, exprimă dimensiunea practică și repetitivă a lucrului asupra sinelui implicată de viața filosofică și realizată prin practicarea exercițiilor spirituale.

Aceste practici nu se limitează doar la îngrijirea corpului sau a minții, ci vizează întreaga ființă a individului, acoperind dimensiunile corporală, morală, intelectuală, contemplativă și religioasă sau mistică. Astfel, atunci când sunt aplicate în îngrijirea corpului, antrenamentul și exercițiul sunt de natură fizică, în timp ce când sunt aplicate în îngrijirea sufletului sau a spiritului, acestea devin cognitive, etice sau chiar mistice. Termenul „spiritual” este folosit de Pierre Hadot pentru a exprima gama largă de practici implicate în grija față de sine, în lipsa unui termen mai adecvat. Acesta subliniază că viața filosofică și exercițiile spirituale asociate acesteia afectează toate aspectele ființei umane, aducând îmbunătățiri în multiplele sale dimensiuni. Practicile filosofice antice nu sunt deci doar teoretice sau contemplative, ci implică și un aspect practic și activ, care vizează îmbunătățirea întregii ființe a individului. Aceste practici sunt esențiale în formarea caracterului și dezvoltarea personală, fiind considerate instrumente cruciale pentru atingerea unei vieți echilibrate și împlinite⁷.

---

⁶ Michel Foucault, *La culture de soi*, în *Histoire de la sexualité, tome III. Le souci de soi*, chapitre III, Gallimard, Paris, 1994, pp. 55-94; Michel Foucault, *L'herméneutique du sujet. Cours au collège de France 1981-1982*, Gallimard, Paris, 2001.

⁷ Maël Goarzin, Philippe Hoffmann, Xavier Pavie, *Vivre en philosophe: Exercices spirituels antiques et contemporains*, 2020. fihal-03020164f, p. 9.

Pornind de la operele lui Michel Foucault și Friedrich Nietzsche, prin analiza complexă a conceptului de grijă față de sine, se poate vedea importanța emancipării individului de constrângerile morale și sociale și promovând ideea că grija față de sine este esențială pentru dezvoltarea unei existențe autentice și pline de sens. Foucault explorează ideea de grijă față de sine în lucrările sale *L'usage des plaisirs* și *Le Souci de soi*⁸, evidențiind tranziția de la preocuparea politică spre o estetică a existenței. El argumentează că, într-o societate dominată de norme și constrângeri morale, grija față de sine devine un act revoluționar prin care individul își recâștigă autonomia și libertatea interioară. Prin adoptarea unei perspective nietzscheene, Foucault subliniază importanța valorizării individului și a exprimării creativității personale în construirea unei vieți autentice și împlinite.

De asemenea, se remarcă contrastul între grija față de sine în filozofia antică, reprezentată de ideile stoicilor și epicurienilor, și morala creștină a renunțării de sine și a compasiunii pentru ceilalți. Nietzsche respinge ideea sacrificiului de sine în numele altora și promovează în schimb ideea că individul ar trebui să-și urmărească propriile interese și aspirații, într-o manieră care să nu aducă prejudicii altora. Considerând morala stoicismului superioară moralei creștine, Nietzsche afirmă că

„cei mai remarcabili reprezentanți ai moralității antice, cum ar fi Epictet, ignorau totul despre apologia actuală curentă a celui care se gândește la ceilalți și trăiește pentru ei; conform modului nostru moral, am fi constrânși să-i numim chiar imorali, deoarece au luptat

---

⁸ Hamdi Nabli, *Le concept de pouvoir. Histoire et sens de la controverse entre Michel Foucault et Jean Baudrillard. Philosophie*, Sorbonne Université, 2021. Français. ffNNT : 2021SORUL146ff. fftel03771354f

cu toate forțele pentru propriul ego și contra compasiunii față de ceilalți”⁹.

Pentru Foucault, efectul omniprezenței moralei creștine este substituirea istorică a grijii față de sine antică prin cunoașterea de sine, „care face din renunțarea de sine o condiție a mântuirii”¹⁰. „Filosofia antică și asceza creștină sunt plasate sub aceeași semn: cel al grijii față de sine. Obligația de a se cunoaște pe sine este unul dintre elementele centrale ale ascezei creștine”¹¹. Atât pentru Foucault, cât și pentru Nietzsche, grija față de sine este o manifestare a voinței de putere și a dorinței de a trăi o viață autentică și liberă de constrângerile morale și sociale. Prin îmbrățișarea acestei perspective, individul poate să-și creeze propriul său mod de existență și să-și exprime potențialul creativ într-un mod care să-i aducă satisfacție și împlinire personală.

Martha Nussbaum explorează ideile etice ale filosofiei elenistice, în special la Epicur, și examinează cum anume poate fi filosofia antică pertinentă pentru înțelegerea modernă a grijii față de sine¹². Filosofia elenistică și cultura populară acorda o importanță aparte emoțiilor, evidențiind faptul că acestea au un rol central în viața și experiența umană. Filosofi precum Marc Aureliu, vedeau filosofia ca pe o cale de transformare a lumii interioare a individului, prin conștientizarea și gestionarea emoțiilor. Ideea este că pentru a trăi o

---

⁹ Friedrich Nietzsche: „Vous dites que la morale de la pitié est une morale supérieure à celle du stoïcisme? Prouvez-le!”, *Aurore*, Paris, Gallimard, 1970.

¹⁰ Michel Foucault, *Technologies of the self* («Les techniques de soi»; université du Vermont, octobre 1982 ; trad. F. Durant-Bogaert), in Hutton P.H., Gutman H. et Martin L.H., éd., *Technologies of the Self. A Seminar with Michel Foucault*, Anherst, the University of Massachusetts Press, 1988, pp. 16-49.

¹¹ Michel Foucault, *Dits et écrits*, tome IV, D. Defert, F. Ewald et J. Lagrange (éd.), avec la collaboration de J. Lagrange, Paris, Gallimard, 1994; rééd. en 2 vol., coll. « Quarto », 2001, p. 787.

¹² Martha C. Nussbaum, *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics*, Princeton University Press, 1994.

viață mai virtuoasă și mai fericită, este crucial să înțelegem și să gestionăm emoțiile.

„Gânditorii elenistici văd obiectivul filosofiei ca pe o transformare a lumii interioare, compusă din credințe și dorințe, prin utilizarea argumentelor raționale. Și în cadrul acestei lumi interioare, ei își concentrează atenția în special asupra emoțiilor - furie, teamă, tristețe, iubire, milă, recunoștință și asupra emoțiilor care sunt legate de acestea și decurg din ele”¹³.

Prin analiza și examinarea emoțiilor, o persoană poate să-și regleze discursul interior și să-și îmbunătățească calitatea vieții. Acest lucru implică nu doar conștientizarea emoțiilor, ci și explorarea adâncă a lor, înțelegerea motivelor și a efectelor lor asupra gândurilor și acțiunilor noastre. Astfel, a învăța să ne gestionăm emoțiile devine o parte integrantă a căutării fericirii și împlinirii personale, ceea ce poate conduce la transformarea interiorului nostru și la îmbunătățirea calității vieții¹⁴.

2. Individualismul și efectele sale în organizarea politică

Individualismul reprezintă o forță semnificativă în societățile contemporane, influențând în mod substanțial organizarea politică și socială. În centrul acestei ideologii se află accentul pe autonomie și libertatea individuală, subliniind importanța realizării personale și a independenței față de constrângerile sociale sau autoritare. Conform lui Tocqueville, individualismul care nu este încă egoism, pasiune primitivă sau personală, ci un sentiment mai matur și mai calm care

---

¹³ *Ibidem*, p. 78.

¹⁴ Bertille de Vlieger, *Introspection des émotions et connaissance de soi*, Philosophie, Université de Lille, 2018. Français. ffNNT : 2018LILUH036ff. fftel-02092815f

„dispune fiecare cetățean să se izoleze de masa semenilor săi (...) în așa fel încât (...) să abandoneze de bună voie societatea sieși”¹⁵.

Dacă egalitatea provoacă gustul pentru independență, ea produce și o tendință spre independența socială, adică o repliere a cetățeanului asupra individului, a omului public asupra omului privat. Această idee arată că individualismul, în concepția lui Tocqueville, nu este echivalent cu egoismul sau indiferența față de ceilalți, ci mai degrabă reprezintă o preferință pentru autonomie și independență. Este o dorință de a-și urma propriile interese și aspirații fără a fi supus influenței prea mari a celorlalți sau a societății în ansamblu.

Totuși, această tendință spre individualism poate duce la o anumită retragere sau pasivitate în ceea ce privește angajamentul civic sau solidaritatea socială. Într-un sens mai larg, Tocqueville își exprimă preocuparea față de posibilitatea ca individualismul să conducă la o slăbire a coeziunii sociale și la o scădere a angajamentului civic într-o societate democratică, căci „individualismul este acest sentiment, această «maladie» cetățenească tipică timpurilor democratice, în care individul resimte nevoia retragerii din societate pentru a refuza virtuțile cetățenești și reconstrucția legăturii sociale”¹⁶. El observă că, în timp ce individualismul poate promova autonomia și libertatea personală, poate, de asemenea, să submineze solidaritatea și responsabilitatea față de ceilalți membrii ai comunității¹⁷.

Unul dintre principalele efecte ale individualismului în organizarea politică este promovarea libertății individuale și a dreptului fiecărui individ de a-și urmări propriile interese și aspirații.

---

¹⁵ Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 97.

¹⁶ Nicolas Arens, *La démocratie tocquevillienne. Un parcours dialectique*, „Revue interdisciplinaire d'études juridiques”, vol. 74, no. 1, 2015, pp. 181-202.

¹⁷ Alexis de Tocqueville, *op. cit.*, p. 98.

Această perspectivă politică susține că guvernul ar trebui să ofere un cadru în care fiecare individ să poată acționa în mod liber și să își exercite drepturile și libertățile fără a fi supus unor constrângeri excesive.

John Stuart Mill se distinge prin gândirea sa liberală, concentrată pe „natura și limitele puterii exercitate legitim de societate asupra individului”¹⁸. În centrul operei sale, relația dintre individ și societate devine o problemă vitală pentru viitor, explorată prin conceptele contradictorii de libertate și autoritate, care au modelat istoria omenirii. Recunoscând lupta istorică dintre libertate și autoritate¹⁹, el subliniază că protecția libertății necesită limite clare. Deși drepturile politice și controlul constituțional au limitat istoric puterea politică, Mill susține că aceste metode nu garantează o adevărată libertate.

Adoptând o perspectivă utilitaristă, Mill afirmă că „utilitatea este instanța supremă în toate destinele etice”²⁰. Conform lui, acțiunile trebuie evaluate moral în funcție de contribuția lor la fericirea individuală²¹. Gândirea utilitaristă a lui Mill joacă un rol central în concepția sa despre libertate, evaluând acțiunile individuale în funcție de contribuția lor la fericirea generală. Cu toate acestea, el recunoaște că restricțiile pot fi necesare, atunci când acțiunile individuale îi afectează negativ pe alții, încadrând astfel libertatea de responsabilitate față de societate. El susține restrângerea libertății individuale doar atunci când acțiunile dăunează intereselor altora²².

---

¹⁸ John Stuart Mill, *Despre libertate*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 7.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 8-9.

²⁰ *Ibidem*, p. 41.

²¹ John Stuart Mill, *L'utilitarisme*, Flammarion, Paris, 1988.

²² Jean-Marx Ferri, Xavier Lacroix, *La pensée politique contemporaine*, Bruylant, Bruxelles, 2001, pp. 351-365.

Mill avertizează contra unei „tiranii a majorității” opresive²³, insistând asupra protejării drepturilor individului împotriva acestei dominări, evidențiind pericolele autorității excesive a societății asupra individului. Favorizând dezvoltarea individualității, el se opune uniformizării și încurajează recunoașterea diversității umane în sânul societății.

Echilibrând libertatea individuală cu necesitatea constrângerilor sociale, Mill justifică constrângerea externă doar atunci când este necesară pentru a evita prejudiciile²⁴. El subliniază importanța definirii clare a acestor limite pentru a preveni abuzurile de putere²⁵.

Corelația strânsă dintre gândirea utilitaristă a lui Mill și principiile liberalismului evidențiază libertatea individuală ca fundament al unei colaborări sociale reușite. Viziunea sa complexă echilibrează drepturile individuale cu responsabilitățile față de societate, punând astfel bazele unei filozofii liberale care continuă să influențeze dezbaterile contemporane.

O consecință negativă a individualismului poate fi fragmentarea și atomizarea comunităților. Atunci când accentul cade exclusiv pe autonomia și libertatea individuală, există riscul ca solidaritatea socială să fie diminuată, iar legăturile interpersonale să devină mai slabe. Aceasta poate duce la o lipsă de coeziune socială și la creșterea sentimentului de izolare și alienare în cadrul societății.

Fragmentarea comunităților este adesea asociată cu individualismul excesiv, deoarece acesta poate promova o cultură a egoismului și a intereselor personale în detrimentul colaborării și

---

²³ John Stuart Mill, *Despre libertate...*, pp. 7-10.

²⁴ *Ibidem*, p. 17.

²⁵ Nicolae Popa, Gheorghe Dănișor, Ion Dogaru, Dan Claudiu Dănișor, *Filosofia dreptului. Marile curente*, ed. a 3-a, București, Editura C.H. Beck, 2008, pp. 480-481.

solidarității. Într-o societate în care fiecare individ urmărește în primul rând propriile interese, se poate instaura o lipsă de încredere și cooperare între membrii comunității, ceea ce poate contribui la slăbirea structurii sociale și la creșterea sentimentului de alienare.

În plus, individualismul poate accentua inegalitățile sociale, deoarece persoanele cu resurse mai mari pot să beneficieze mai mult de pe urma autonomiei și libertății lor, în timp ce cei săraci sau marginalizați pot fi lăsați în urmă. Această discrepanță în accesul la resurse și oportunități poate accentua diviziunile sociale și poate contribui la creșterea tensiunilor și conflictelor în societate.

Pentru a aborda aceste aspecte, cercetătorii din domeniul științelor sociale au investigat diverse aspecte ale individualismului și impactul acestuia asupra coeziunii sociale și solidarității comunitare.

Robert D. Putnam explorează declinul participării civice și a vieții comunitare în Statele Unite și analizează impactul individualismului asupra coeziunii sociale²⁶. Conform acestuia, noțiunea de „capital social” trimite la fenomenul structural al rețelelor și, în același timp, la dimensiunea culturală, sub forma normelor sociale care determină participarea activă a cetățenilor²⁷. Cei care sunt cei mai în măsură să-și exploateze la maxim drepturile civice sunt mai ales indivizii „dotați din punct de vedere social și cultural”²⁸: cu cât fac parte din rețele sociale „caracterizate prin structura lor orizontală, cu atât sunt socializați întru democrație și solidaritate reciprocă”²⁹.

---

²⁶ Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, 2000.

²⁷ Pippa Norris, *Democratic phoenix: Reinventing political activism*, Cambridge University Press, 2002, p. 138.

²⁸ Loïc Blondiaux, *Le nouvel esprit de la démocratie. Actualité de la démocratie participative*, Paris, Le Seuil, 2008, p. 70.

²⁹ Svenja Rauch, *Vers un renouveau de la démocratie? Apports et défis de l'emploi des nouvelles technologies de l'information et de la communication au sein de l'espace politique européen*, Master en études européennes, Université de Genève, 2012, p. 31.

Această analiză subliniază importanța conexiunilor sociale și a normelor culturale în formarea și menținerea coeziunii sociale și a participării civice într-o societate. O rețea socială bogată și un set de norme sociale sănătoase pot contribui la consolidarea solidarității și la promovarea unei culturi a participării active în cadrul comunității. Totodată, individualismul excesiv poate slăbi aceste conexiuni sociale și poate eroda coeziunea socială, având un impact negativ asupra participării civice și a vieții comunitare.

Sociologii americani din cea de-a doua jumătate a secolului XX³⁰ și-au orientat atenția spre scara individuală într-o optică a scoaterii la lumină a expresiilor fundamentale ale epocii lor, constatând un proces de declin inexorabil al sociabilităților sub greutatea individualismului, considerând că individualizarea eliberează indivizii din grupurile primare, eliberare ce generează o mare angoasă și o mare incertitudine în privința sensului existenței. Philip Slater³¹, spre deosebire de David Riesman, elimină chestiunea sentimentului de solitudine sau de izolare în contact cu ceilalți, „în mulțime”, insistând asupra „dinamicilor care conduc la căutarea de către indivizi a situațiilor și condițiilor de izolare și de solitudine”³².

Durkheim, Elias și Simmel subliniază creșterea autonomiei și a libertății individuale în societățile moderne și interconectate. Durkheim³³ accentuează importanța autonomizării individuale în

---

³⁰ David Riesman, Nathan Glazer, Reuel Denney, *The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character*, New Haven & London, Yale University Press, 1961 (1950).

³¹ Philip Slater, *The Pursuit of Loneliness. American Culture at the Breaking Point*, Boston, Beacon Press, 2006 (1970).

³² Sylvain Bordieci, *La solitude comme expérience sociale et expérience socialisatrice. Sociologie des inégalités et des arrangements sociaux devant la solitude aux États-Unis et en France*, Projet Concours 36/03.

https://www.academia.edu/31712123/LA_SOLITUDE_EXPERIENCE_SOCIALE_EXPERIENCE_SOCIALISATRICE_SOCIOLOGIE_DES_INEGALITES_ET_DES_ARRANGEMENTS_DEVANT_LA_SOLITUDE_EN_FRANCE_ET_AUX_ETATS_UNIS_2013

³³ Emile Durkheim, *De la division du travail social*, Paris, PUF, 2007 (1893).

societățile caracterizate de solidaritate organică, în timp ce Elias³⁴ evidențiază intensificarea interdependenței pe măsură ce civilizația progresează, iar Simmel³⁵ sugerează că multiplicarea relațiilor interpersonale în astfel de societăți poate favoriza libertatea individuală.

Cu toate acestea, este important să recunoaștem că creșterea autonomiei și a libertății individuale poate avea și consecințe negative, cum ar fi negarea interdependenței sociale. Într-o societate în care fiecare individ este încurajat să-și urmărească propriile interese, fără a lua în considerare interesele comune sau consecințele asupra celorlalți, solidaritatea și coeziunea socială pot fi afectate în mod negativ. Astfel, este important să se realizeze o abordare echilibrată a autonomiei și libertății individuale, luând în considerare și nevoia de a menține și promova relațiile interpersonale și interdependența socială în cadrul comunităților noastre.

Philip Slater aduce în discuție aspectele legate de solitudine și izolare în societățile occidentale industriale și postindustriale, oferind un model implicit de analiză a solitudinii în aceste societăți moderne. Acest model pune în centrul preocupărilor condițiile de articulare între solitudinea fizică și sentimentul de izolare, de a te simți - și chiar de a te vedea - singur în lume. Modul în care această articulare ia formă și produce efecte practice și de socializare este strâns legat de factori istorici, geografici, spațiali, etnici, sociali, culturali și generaționali, care trebuie luate în considerare pentru a înțelege fenomenele și sentimentele de solitudine.

Este esențial să luăm în considerare complexitatea relațiilor între formele predominante de solitudine în perioadele anterioare și

---

³⁴ Norbert Elias, *Le processus de civilisation. La dynamique de l'occident*, Calmann-Levy, Paris, 1973.

³⁵ Georg Simmel, *Philosophie de l'argent*, PUF, Paris, 1987.

cele care predominau în perioada studiată, contextul social general și aspirațiile sociale individuale și familiale, economia generală a încadrării spațiale a grupurilor sociale și așezarea rezidențială, starea generală a relațiilor dintre bărbați și femei și statutul în sfera domestică, segregarea etnică pe teritoriul național și culoarea pielii în cadrul mediului social. Aceste aspecte sunt esențiale pentru înțelegerea solitudinii ca stare și sentiment. Philip Slater a abordat aceste aspecte din biroul său de la Universitatea Harvard, reușind să reconstruiască condițiile practice și cognitive ale căutării solitudinii ca resursă esențială a existenței³⁶.

Reducerea solitudinii la izolare de către sociologie „este semnificativă pentru înclinația științelor sociale de a considera că societățile occidentale produc din ce în ce mai mult comportamente interesate care, subminând solidaritatea și separând indivizii unii de alții, favorizează întărirea subiectivităților în care sentimentul de a fi singur este predominant”³⁷. Deci, dacă izolarea este un fapt social, atunci însingurarea nu este decât o manifestare subiectivă a efectelor sociale ale individualismului³⁸.

Aceste lucrări oferă o perspectivă asupra modului în care individualismul poate afecta relațiile sociale și coeziunea comunităților, contribuind astfel la înțelegerea mai profundă a acestui fenomen și a implicațiilor sale în societate.

În plus, individualismul poate contribui la creșterea inegalităților sociale și economice, întrucât cei mai puternici și

---

³⁶ Sylvain Bordiec, *Des individus à la poursuite de la solitude. Individualisme, classe moyenne et sentiment de solitude chez Philip Slater, sociologue de l'Amérique*, în „Actes de la recherche en sciences sociales”, 2013; Idem, Critical Review of Eric Klinenberg, *Going Solo. The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*, The Penguin Press, New-York, 2012.

³⁷ Sylvain Bordiec, *La solitude comme expérience sociale et expérience socialisatrice...*, p. 15.

³⁸ Vezi Gheorghe Dănișor, *Solitude-isolement du monde. Une philosophie sur l'histoire échouée de l'humanité*, Paris, Éd. L'Harmattan, 2023.

avantajați pot să își folosească libertatea și autonomia pentru a-și maximiza propriile resurse și privilegii, în timp ce cei mai vulnerabili pot să fie lăsați în urmă sau să fie lipsiți de acces la oportunități egale.

Concluzii

Individualismul are efecte complexe în organizarea politică, promovând în același timp libertatea și autonomia individuală, dar generând și riscuri asociate cu fragmentarea comunităților și creșterea inegalităților sociale. Un echilibru între valorile individuale și cele comunitare este esențial pentru a asigura o societate echitabilă și bine funcționată. Începând cu romanticii și anarhiștii, până la teoria critică a Școlii de la Frankfurt, trecând prin Nietzsche și Heidegger, orientarea centrală a societății moderne conduce, după unii, la „un univers instrumental, uniform și mediocru”³⁹.

Numeroși autori au anunțat sfârșitul modernității și intrarea în post-modernitate.⁴⁰ Situându-se în sfera esteticii, „postmodernitatea se află pe teritoriul lui *sermo*, acea parte a *logos*-ului care tinde, din punctul de vedere al logicii umane, să-l elimine pe *ratio*, adică principiul, riscând să rămână la suprafață și să nu se intereseze de ceea ce se află dedesubt”⁴¹. Acordând importanță efemerului, neglijat atunci când omenirea s-a preocupat de principii, postmodernismul este important, dar trebuie să se treacă dincolo de postmodernism și

---

³⁹ Yves Bonny, *L'individualisme. de la modernité à la post-modernité. contribution à une théorie de l'intersubjectivité*, Thèse présentée à la Faculté des études supérieures et de la recherche en vue de l'obtention d'un Ph.D. en communications, Université McGill, Montréal Octobre 1989, p. 2.

⁴⁰ Vezi Gheorghe Dănișor, *Solitude-isolement du monde. Une philosophie sur l'histoire échouée de l'humanité*, pp. 201-206.

⁴¹ *Ibidem*, p. 201.

„a uni principiul și contingenta pentru a oferi un fundament existențial totului. Altfel, omul nu ar fi liber, nici de partea acceptării principiului fără contingență, nici de partea dispersiei în contingența fără principii. Astfel, nu va putea descoperi logosul universal și, în acest caz, logosul social”⁴².

În concluzie, relația dintre individualism și coeziunea socială este una complexă și dinamică. Creșterea individualismului poate submina coeziunea socială, dar există și strategii eficiente pentru a promova solidaritatea și incluziunea în cadrul comunităților diversificate. Este esențial să se recunoască diversitatea culturală și să se promoveze dialogul intercultural pentru a consolida coeziunea socială într-o lume caracterizată de schimbări rapide și de multiple provocări sociale și politice.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole:

Arens, Nicolas, *La démocratie toquevillienne. Un parcours dialectique*, în „Revue interdisciplinaire d'études juridiques”, vol. 74, no. 1, 2015.

Blondiaux, Loïc, *Le nouvel esprit de la démocratie. Actualité de la démocratie participative*, Paris, Le Seuil, 2008.

Bonny, Yves, *L'individualisme. de la modernité à la post-modernité. contribution à une théorie de l'intersubjectivité*, Thèse présentée à la Faculté des études supérieures et de la recherche en vue de l'obtention d'un Ph.D. en communications, Université McGill, Montréal Octobre 1989, p. 2.

---

⁴² *Ibidem.*

Bordiec Sylvain, *Des individus à la poursuite de la solitude. Individualisme, classe moyenne et sentiment de solitude chez Philip Slater, sociologue de l'Amérique*, „Actes de la recherche en sciences sociales”, 2013.

Bordiec, Sylvain, Critical Review of Eric Klinenberg, *Going Solo. The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*, New-York, The Penguin Press, 2012.

Bordiec, Sylvain, *La solitude comme expérience sociale et expérience socialisatrice . Sociologie des inégalités et des arrangements sociaux devant la solitude aux États-Unis et en France*, Projet Concours 36/03. <https://www.academia.edu/31712123>.

Dănișor, Gheorghe, *Solitude-isolement du monde. Une philosophie sur l'histoire échouée de l'humanité*, Paris, Éd. L'Harmattan, 2023.

Durkheim, Emile, *De la division du travail social*, Paris, PUF, 2007 (1893).

Elias, Norbert, *Le processus de civilisation. La dynamique de l'occident*, Calmann-Levy, Paris, 1973.

Ferri, Jean-Marx, Lacroix, Xavier, *La pensée politique contemporaine*, Bruylant, Bruxelles, 2001, pp. 351-365.

Foucault, Michel, *La culture de soi*, în *Histoire de la sexualité, tome III. Le souci de soi*, chapitre III, Gallimard, Paris, 1994.

Foucault, Michel, *Technologies of the self* («Les techniques de soi»; université du Vermont, octobre 1982 ; trad. F. Durant-Bogaert), in Hutton P.H., Gutman H. et Martin (L.H.), éd., *Technologies of the Self. A Seminar with Michel Foucault*, Anherst, the University of Massachusetts Press, 1988.

Foucault, Michel, *L'herméneutique du sujet. Cours au collège de France 1981-1982*, Gallimard, Paris, 2001.

Goarzin, Maël, Hoffmann, Philippe, Pavie, Xavier, *Vivre en philosophe: Exercices spirituels antiques et contemporains*, 2020. fhal-03020164f, <https://essec.hal.science/hal-03020164>.

Hadot, Pierre, *Exercices spirituels*, în *Exercices spirituels et philosophie antique*, Paris, Editions Albin Michel, 2002.

Hadot, Pierre, *La philosophie comme manière de vivre*, Livre de Poche, 2003.

Hadot, Pierre, *Qu'est-ce que la philosophie antique?*, Gallimard, coll. Folio, Paris, 1995.

Khôi Lê Thành. VI. „Structures et mouvements socio-politiques”, în *L'éducation: cultures et sociétés* [en ligne]. Paris: Éditions de la Sorbonne, 1991 (généré le 04 mars 2024). Disponible sur Internet: <<http://books.openedition.org/psorbonne/76874>>. ISBN : 979-10-351-0440-5. DOI : <https://doi.org/10.4000/books.psorbonne.76874>.

Mill John Stuart, *Despre libertate*, București, Editura Humanitas, 1994.

Mill John Stuart, *L'utilitarisme*, Flammarion, Paris, 1988.

Nabli, Hamdi, *Le concept de pouvoir. Histoire et sens de la controverse entre Michel Foucault et Jean Baudrillard*. Philosophie, Sorbonne Université, 2021. ffNNT : 2021SORUL146ff. fftel03771354f
Nietzsche Friedrich, *Aurore*, Gallimard, Paris, 1970.

Nițoiu, Roberta, Dușcă, Anca Ileana, *Some considerations upon the general theory of the law's realization*, Revista „AGORA International Journal of Juridical Sciences”, volume III, no.1/2009, Editura Universității AGORA.

Nițoiu, Roberta, Dușcă, Anca Ileana, *The state of law, a few accents*, Revista „AGORA International Journal of Juridical Sciences”, volume III, no.1, 2009, Editura Universității AGORA.

Norris, Pippa, *Democratic phoenix: Reinventing political activism*, Cambridge Universit Press, 2002.

Nussbaum, Martha C., *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics*, Princeton University Press, 1994.

Popa, Nicolae, Dănișor, Gheorghe, Dogaru, Ion, Dănișor, Dan Claudiu, *Filosofia dreptului. Marile curente*, ed. a 3-a, București, Editura C.H. Beck, 2008.

Putnam, Robert D., *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, 2000.

Rauch, Svenja, *Vers un renouveau de la démocratie? Apports et défis de l'emploi des nouvelles technologies de l'information et de la communication au sein de l'espace politique européen*, Master en études européennes, Université de Genève, 2012.

Riesman, David, Glazer, Nathan, Denney, Reuel, *The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character*, New Haven & London, Yale University Press, 1961 (1950).

Simmel, Georg, *Philosophie de l'argent*, PUF, Paris, 1987.

Slater, Philip, 2006 (1970), *The Pursuit of Loneliness. American Culture at the Breaking Point*, Boston, Beacon Press.

Tocqueville, Alexis de, *Despre democrație în America*, București, Editura Humanitas, 1992.

Vlieger, Bertille de, *Introspection des émotions et connaissance de soi*, Philosophie, Université de Lille, 2018. Français. ffNNT : 2018LILUH036ff. fftel-02092815f

**REALITĂȚI ECONOMICE
ȘI TRADIȚII JURIDICE**

**ECONOMIC REALITIES AND
JURIDICAL TRADITIONS**

CÂTEVA PROBLEME ÎN DOMENIUL PRODUCȚIEI DE ENERGIE ELECTRICĂ ÎN ROMÂNIA (1988)

PETRE OPRIȘ*

Abstract: *The depletion of Romania's crude oil deposits and the use of methane gas, especially in the chemical industry, have determined the construction of new hydropower plants and the drawing up of plans to gradually switch to obtaining electricity in nuclear power plants. The very high costs of those investments and the lack of funds necessary to pay off Romania's external debt led Nicolae Ceaușescu to postpone in the '80s the implementation of those projects and especially to take care about the power plants which were under operation, in the conditions in which the planned economic parameters were not reached at several thermal power plants.*

Keywords: *energy, gas, hydro power plant, oil, Romania.*

Când Gheorghe Gaston Marin a afirmat la Kremlin, la 10 mai 1955, că aproximativ 40% din exporturile românești erau alcătuite din produse petroliere¹, România se afla sub ocupație militară sovietică, iar Gheorghe Gheorghiu-Dej se pregătea să plece la Varșovia pentru a participa, începând din ziua următoare, la cea de-a doua așa-zisă *Conferință a țărilor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa*

---

* Director adjunct al Institutului Cultural Român de la Varșovia; cercetător onorific dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C.S. Nicolăescu-Plopșor; locotenent-colonel (în rezervă) email: petreopris@yahoo.com. Volum publicat recent: *Armată, spionaj și economie în România (1945-1989)*, Editura TREI, București, 2021.

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), fond Comitetul de Stat al Planificării, dosar nr. 173/1955, f. 135; Petre Opriș, *Istoria Fabricii de Autocamioane „Steagul Roșu” din Brașov, relatată de Gheorghe Gaston Marin (1955)*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, anul XXVI, nr. 1 (99)/2023, pp. 59-64.

(care s-a încheiat la 14 mai 1955 cu înființarea Organizației Tratatului de la Varșovia, cu consecințele de rigoare²).

În ultimii ani l-am menționat deseori pe Gheorghe Gaston Marin deoarece, printre altele, președintele Comitetului de Stat al Planificării (1956-1965) a fost desemnat în anul 1949 de Gheorghe Gheorghiu-Dej să conceapă împreună cu alți ingineri români și să pună în aplicare planul de electrificare a României în perioada 1950-1960. A fost o misiune dificilă, presărată atât cu succese (termocentrala de la Doicești, de exemplu), cât și cu probleme (care au determinat o amânare a punerii în funcțiune a unor capacități de producere a energiei electrice la hidrocentrala „V.I. Lenin” de la Bicz).

În aceeași perioadă, autoritățile de la București erau interesate să crească producția proprie de gaz metan până la circa 10 miliarde m³ pe an și să dezvolte o rețea de conducte magistrale prin care să fie transportat gaz metan – extras în principal din Podișul Transilvaniei – către anumite zone industriale din Transilvania, Banat, Moldova, Muntenia³ și, apoi, către Oltenia (pentru alimentarea cu materie primă a combinatului chimic amplasat în anul 1959 lângă Craiova, la

---

² Cf. Petre Opreș, Laura-Antoaneta Sava, *Un document inedit despre reorganizarea armatei române (martie 1961)*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 26, București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 243-270; Petre Opreș, *Focoasele nucleare ale armatei române și criza rachetelor nucleare sovietice din Cuba*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 27, București, Editura Academiei Române, 2013, pp. 169-182; Petre Opreș, Laura-Antoaneta Sava, *Reacțiile generalilor români după „Declarația de Independență” din aprilie 1964*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 29, București, Editura Academiei Române, 2015, pp. 218-239; Petre Opreș, Cezar Avram, *Aplicații militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia în anii '70 și efectele reorganizării armatei române*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 29, București, Editura Academiei Române, 2015, pp. 204-217; Petre Opreș, *Generalul Mihail Burcă și activitatea informativă a unor reprezentanți militari sovietici în România*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 31, București, Editura Academiei Române, 2017, pp. 177-187; Petre Opreș, Radu Stan, *Tentative de vânzare în străinătate a unor produse aeronautice românești (1984-1985)*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 32, București, Editura Academiei Române, 2018, pp. 135-149.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări, decembrie 1955 – iulie 1959*, București, Editura Politică, 1959, p. 80; *A început construcția marilor conducte pentru transportul gazului metan*, în „Scînteia tineretului”, anul XII, Seria II-a, nr. 2184, vineri, 11 mai 1956, p. 1.

propunerea lui Gheorghe Gaston Marin și sub îndrumarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej)⁴.

Conform studiilor făcute de specialiștii români, autoritățile de la București cunoșteau, în anul 1963, faptul că rezervele industriale de țiței descoperite în România erau de 564 sau 340-350 de milioane de tone, cele de gaze naturale erau de 667 de miliarde de metri cubi, iar nivelurile anuale de producție puteau fi, după anul 1980, de maxim 14-15 milioane de tone de petrol și 21 de miliarde de metri cubi de gaze naturale⁵. Aceste estimări infirmau expresia pe care ar fi auzit-o și utilizat-o în anul 1964 Nikolai Konstantinovici Baibakov, președintele Comitetului de Stat al Planificării al U.R.S.S. (1955-1957 și 1965-1985): „România plutește pe o mare de petrol și doarme pe o pernă de gaz”⁶.

Pentru a înțelege mai ușor cantitățile respective precizăm faptul că în perioada ianuarie-aprilie 1963 au fost extrase în România aproape 4 milioane de tone de țiței – mai precis, 3,959 milioane, cu 43.000 tone mai mult decât producția planificată – și 2,779 milioane de tone de cărbuni. Și tot atunci s-a înregistrat o producție de carne de 71.500 de tone, cu 10,2% mai puțin față de aceeași perioadă din anul 1962, când a fost încheiată cooperativizarea forțată a agriculturii în România⁷.

Fiind conștient de cantitatea limitată a resurselor de hidrocarburi autohtone pe care autoritățile de la București le puteau utiliza în perioada 1966-1980, Gheorghe Gaston Marin l-a informat pe Nicolae Ceaușescu despre situația respectivă încă de la preluarea puterii de către acesta, după decesul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

⁴ *Conducători ai partidului și statului la Craiova*, în „Scînteia tineretului”, anul XV, Seria II-a, nr. 3123, sâmbătă, 30 mai 1959, p. 1.

⁵ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 89/1963, f. 9.

⁶ Dumitru Chisăliță, *O istorie a gazelor naturale din România*, București, Editura AGIR, 2009, p. 318.

⁷ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 89/1963, f. 10.

Drept urmare, Nicolae Ceaușescu a insistat să fie realizate mai multe termocentrale care utilizau cărbuni drept combustibil deoarece erau mai ieftine și se construiau mai repede decât alte tipuri de surse industriale de producere a energiei electrice. În acest scop, reprezentanții României și U.R.S.S. au încheiat un „Acord pentru livrarea de utilaj energetic complet și acordarea de asistență tehnică de către U.R.S.S. pentru construirea și extinderea de centrale termoelectrice în R.S.R. în anii 1965-1967”⁸.

Totodată, epuizarea zăcămintelor de țiței din România⁹ și folosirea gazului metan mai ales în industria chimică au determinat construirea de hidrocentrale noi și întocmirea unor planuri pentru a trece în mod treptat la obținerea de energie electrică în centrale nucleare. În acest sens, liderul român dorea să fie finalizat complexul hidroenergetic de la Porțile de Fier (în cooperare cu Iugoslavia) și să se construiască la Islaz o hidrocentrală, împreună cu Bulgaria.

Separat, autoritățile de la București intenționau să realizeze treptat microhidrocentrale pe râurile interioare ale țării (pe Lotru și Olt, în primul rând)¹⁰ și să coopereze cu Uniunea Sovietică și Canada pentru construirea unor centrale nucleare-electrice pe mai multe amplasamente:

- la Pomi (pe râul Someș, la 20 km de Baia Mare), Vorona (în nordul Moldovei, pe malul stâng al Siretului), Comana (pe râul Neajlov) sau Galicea (în aval de confluența Oltului cu pârâul Topolog)

---

⁸ Mioara Anton, Ioan Chiper, *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, București, 2003, p. 249.

⁹ Cf. Petre Opreș, Laura-Antoaneta Sava, *Relațiile României cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. Efecte în dezvoltarea resurselor energetice românești*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 23, București, Editura Academiei Române, 2009, pp. 325-332.

¹⁰ Mioara Anton, Ioan Chiper, *op. cit.*, p. 91.

– o centrală sovietică de 400 MW, care urma să fie pusă în funcțiune în anul 1978;

- la Ruginoasa (la aproximativ 10 km de Pașcani, la malul lacului Mircești), Fălticeni (pe râul Șomuzul Mare), Mălini (pe râul Moldova, în apropiere de Fălticeni), Verești (pe râul Suceava), Bicz sau Roznov – trei grupuri energetice sovietice, fiecare având o putere de 1000 MW și care ar fi trebuit realizate după anul 1983;¹¹

- la Tălmăciu (în apropiere de Sibiu), Boita (la confluența Cibinului cu Oltul), Turnu Roșu (pe râul Olt) sau Avrig – cinci grupuri canadiene, fiecare cu o putere de 660 MW și care ar fi trebuit realizate după 1983¹².

Costurile foarte mari ale investițiilor respective și lipsa de fonduri necesare pentru achitarea datoriei externe a României¹³ l-au determinat pe Nicolae Ceaușescu să amâne punerea în practică a proiectelor respective în anii '80 și să se intereseze mai ales de centralele electrice aflate în funcțiune, în condițiile în care la mai multe termocentrale nu erau atinși parametrii economici planificați din următoarele cauze:

- calitatea energetică foarte slabă a șisturilor bituminoase românești expediate la termocentrala de la Anina;

- cantități insuficiente de cărbuni livrate de întreprinderile miniere românești;

- neasigurarea ritmică a vagoanelor necesare pentru transportarea cărbunilor;

---

¹¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Economică, dosar nr. 60/1983, f. 1-4.

¹² *Ibidem*, ff. 5-6.

¹³ Cf. Petre Opreș, *Nicolae Ceaușescu și datoria externă a României*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 25, București, Editura Academiei Române, 2011, pp. 213-231.

- livrarea în cantități insuficiente a uleiului necesar funcționării turbinelor energetice și neîncrederea în calitatea aditivilor incluși în uleiul românesc, în comparație cu cei existenți în uleiul importat;

- neasigurarea bazei materiale necesare efectuării de reparații și de modernizări ale capacităților energetice: grupul nr. 3 (de 330 MW) de la termocentrala de la Rovinari, în perioada 1 iunie – 12 noiembrie 1988; grupul nr. 7 (de 315 MW) de la termocentrala de la Ișalnița, în perioada 1 mai – 31 august 1988¹⁴;

- amânarea fortuită a reviziilor tehnice și a reparațiilor curente și capitale la câteva termocentrale deoarece situația energetică generală nu a permis oprirea grupurilor energetice conform planificării: grupul nr. 2 (de 100 MW) de la termocentrala de la Ișalnița, în perioada 1 septembrie – 2 octombrie 1988; grupurile nr. 2 și 6 (fiecare de 210 MW) de la Deva; grupul nr. 8 (200 MW) de la Doicești; grupurile nr. 1 (200 MW) și 6 (330 MW) de la Rovinari, în perioadele 1-13 mai, respectiv 15 august – 18 septembrie 1988; cazanul nr. 1 de la Paroșeni (50 MW), în perioada 16 mai – 16 iunie¹⁵; grupurile nr. 1, 4 și 6 ale termocentralei de la Iernut (alimentate cu hidrocarburi); trei grupuri de 25 MW, aflate la Fântânele și care utilizau hidrocarburi¹⁶;

- diverse probleme tehnice apărute în cursul exploatării instalațiilor energetice și a reparațiilor planificate a acestora.

În total, la data de 25 octombrie 1988 erau „17 grupuri nereparate, totalizând 2520 MW”¹⁷.

În cazul capacităților hidroenergetice noi, planificate pentru a fi puse în funcțiune în perioada 1 ianuarie – 30 septembrie 1988, situația a fost următoarea:

---

¹⁴ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 70/1988, f. 152.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*, f. 153.

¹⁷ *Ibidem.*

- două grupuri energetice de 29 MW la Drăgan-Munteni (obiective finalizate în ianuarie, respectiv martie 1988);
- două grupuri de 7,95 MW la Ostrovul Mare (obiective finalizate în ianuarie, respectiv iunie 1988);
- două grupuri de 7,95 MW la Păclișa (obiective finalizate în aprilie 1988);
- două grupuri de 7,95 MW la Cîrnești I (obiective finalizate în iunie 1988; din păcate, în septembrie 1988, bucșele capului de distribuție de la grupul nr. 2 s-au gripat după o oră de funcționare și a fost necesară înlocuirea acestora și reluarea în luna octombrie 1988 a probelor tehnice la acest grup energetic);
- două grupuri de 7,95 MW la Totești I (obiective finalizate în iunie 1988);
- două grupuri de 13,25 MW la Drăgănești (obiective adăugate la grupul energetic nr. 1 și finalizate în martie, respectiv iunie 1988);
- grupul nr. 4, de 13,25 MW, la Ipotești (obiectiv finalizat în luna mai 1988);
- două grupuri de 21 MW la Siriu-Surduc (obiective finalizate în iunie, respectiv mai 1988)¹⁸;
- grupul nr. 1, de 21 MW, la Colibița (obiectiv finalizat în iunie 1988)¹⁹;
- trei grupuri de 13,25 MW la Frunzaru (primele două obiective fiind finalizate în mai și iunie 1988. La cel de-al treilea grup energetic, planificat pentru a fi finalizat în august 1988, au fost înregistrate întârzieri la livrarea rotorului generatorului și a inelului compensator. De aceea, punerea sa în funcțiune a fost amânată până în luna octombrie 1988)²⁰;

---

¹⁸ *Ibidem*, f. 148.

¹⁹ *Ibidem*, f. 149.

²⁰ *Ibidem*, f. 148.

- două grupuri de 5,95 MW la Cîrnești II (obiective care nu au fost finalizate în lunile august, respectiv septembrie 1988 din cauza „lipsei de motorină. Centrala a fost predată la montaj cu întârziere de trei luni de către Trustul de construcții hidroenergetice. Punerea în funcțiune va fi în octombrie a.c.”²¹);

- două grupuri de 9 MW la Tileagd (obiective nefinalizate în luna august 1988 din cauza neterminării lucrărilor realizate de către Trustul de Construcții Industriale Oradea. Acesta nu a primit cantitățile de motorină și de ciment hidrotehnic H Z solicitate)²²;

- două grupuri de 9 MW la Lugașu (obiective nefinalizate în luna septembrie 1988 deoarece nu s-au primit cantitățile de ciment hidrotehnic H Z și de motorină solicitate)²³.

Mai multe detalii despre problemele apărute și despre modul cum Nicolae și Elena Ceașescu înțelegeau să intervină în domeniul producerii energiei electrice le putem găsi în stenograma ședinței din 28 octombrie 1988 a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., pe care o publicăm în continuare. Discuțiile pe această temă au avut loc după ce Emil Bobu și Ion Radu i-au trimis lui Nicolae Ceașescu, la 25 octombrie 1988, un raport comun „privind programele de punere în funcțiune a capacităților energetice, executarea reparațiilor capitale și modernizarea grupurilor termoenergetice și efectuarea pregătirilor pentru asigurarea producției de energie electrică în iarna 1988-1989”²⁴.

În raportul menționat și în stenograma reuniunii din 25 octombrie 1988 nu există referiri la întreruperile inopinate și repetate ale furnizării de energie electrică pentru populație, care deveniseră o obișnuință în anii '80 în România. De asemenea, în alte documente

---

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 149.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 142.

oficiale din acea vreme nu am găsit explicații despre aceste întreruperi și de aceea formulăm doar ca ipoteză legătura de cauzalitate dintre capacitățile energetice care nu au fost puse în funcțiune conform planificării făcute cu câțiva ani înainte sau care nu au fost reparate la timp și întreruperile apărute în furnizarea de energie electrică pentru populație.

Este adevărat faptul că exista și atunci moda activiștilor de mediu care doreau să protejeze Planeta, însă aceștia susțineau în acel moment faptul că Pământul se răcește din cauza poluării produse de omenire – exact invers față de ceea ce afirmă activiștii mai tineri de astăzi. Și dacă analizăm mai atent ceea ce spun aceștia, Prometeu nu ar fi avut nici o șansă să primească un premiu Nobel în zilele noastre deoarece, pentru a se întreține focul furat de la zei, ar fi trebuit să propună utilizarea unui combustibil ecologic și să plătească o taxă pentru emisiile de carbon rezultate de la focul respectiv.

Cât de mult era interesat Nicolae Ceaușescu de activitățile inițiate și susținute în Occident de diferite organizații neguvernamentale privind sursele neconvenționale de energie și valorificarea lor? În acest moment nu există nici o carte românească de istorie în care să fie prezentate ideile și acțiunile inițiate de Nicolae Ceaușescu în acest sens, probabil și pentru că astăzi activiștii de mediu nu doresc să fie asociați cu politica impusă de politicianul comunist în anii '80 în domeniul surselor neconvenționale de energie. Sunt ignorate documente românești, cu bună știință? Așa se pare. De aceea, ne-am propus să edităm unul dintre acestea, în premieră.

ANEXA nr. 1

Stenograma ședinței din 28 octombrie 1988 a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., în cursul căreia s-a discutat despre asigurarea producției de energie electrică în România, în iarna 1988-1989 (extrase).

STENOGRAMA

ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 28 octombrie 1988

Ședința a fost prezidată de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, secretar general al Partidului Comunist Român.

La ședință au participat tovarășii Emil Bobu, Elena Ceaușescu, Lina Ciobanu, Ion Coman, Nicolae Constantin, Constantin Dăscălescu, Ion Dincă, Miu Dobrescu, Ludovic Fazekas, Manea Mănescu, Paul Niculescu, Constantin Olteanu, Gheorghe Oprea, Gheorghe Pană, Dumitru Popescu, Gheorghe Rădulescu, Ștefan Andrei, Radu Bălan, Gheorghe David, Mihai Gere, Nicolae Giosan, Suzana Gâdea, Neculai Ibănescu, Vasile Milea, Ana Mureșan, Cornel Pacoste, Constantin Radu, Ion Radu, Ioan Toma, Ion Ursu, Vasile Bărbulescu, Silviu Curticeanu, Gheorghe Tănase.

Au fost invitați tovarășii Barbu Petrescu, Gheorghe Stoica, Gheorghe Paraschiv, Ioan Ungur, Petre Fluture, Nicolae Amza, Marin Enache, Radu Păunescu, Nicolae Vaidescu, Ion M. Nicolae, Gheorghe Constantinescu, Maria Flucșă, Paula Prioteasa, Pavel Aron, Alexandru Dimitriu, Alexandru Dimitriu, Constantin Zafir, Ion Ceaușescu, Irimia Catargiu, Ferdinand Nagy, Florea Gruia, Nicolae Mihalache, Ionescu Nicolae, Teodor Bărbulescu, Eugen Florescu, Constantin Mitea, Mihai Diamandopol.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Ați văzut ordinea de zi, tovarăși? Nu aveți alte probleme? (Nu).

Atunci să începem. [...]

PUNCTUL 2

Raportul privind modul în care organele și organizațiile de partid, consiliile oamenilor muncii din unități, centrale și ministere realizează sarcinile de punere în funcțiune a capacităților energetice, executarea reparațiilor capitale și modernizarea grupurilor termoenergetice și asigurarea producției de energie electrică în iarna 1988-1989

[*Tov. Nicolae Ceaușescu:*] Se constată că prevederile nu s-au realizat în bune condiții. De altfel, însăși producția de energie pe care o obținem pe cărbune în această lună este cu mult sub ceea ce s-a stabilit, deși s-au dat toate asigurările că producția de energie pe cărbune se va realiza în mod corespunzător, adică 4500 MW, mergând spre 5000 MW. Practic, însă suntem la 3500 MW. S-au golit din nou lacurile, deși în luna iulie eram cu ele la 90 și chiar 100 la sută pline. Am ajuns din nou la 34 și 43 la sută și numai în unele locuri la 86 la sută – deși tot timpul mi s-au dat asigurări că vom intra în iarnă cu lacurile pline.

Vreau să ascultăm ce s-a întâmplat și ce măsuri s-au luat, pentru că nu se poate merge mai departe în felul acesta!

Tov. Ion Dincă: Tovarășe secretar general,

Ministerul Energiei Electrice are programul aprobat de Dumneavoastră să execute 16 reparații capitale. Dacă luăm după numărul reparațiilor capitale executate, 12 sunt realizate și 4 sunt în restanță și anume: grupul energetic de 330 MW de la Turceni, grupul energetic nr. 7 de la Ișalnița, cazanul nr. 3 de 420 MW de la Giurgiu și grupul energetic nr. 3 de la Palas, de 150 MW. Am putea spune că aceste reparații capitale sunt întârziate datorită unor lipsuri de materiale de la

Ministerul Industriei Metalurgice, dar nu există pericolul să nu le executăm în cursul lunii viitoare. Acest program a fost discutat în Biroul executiv al guvernului.

Însă probleme mari avem în ce privește calitatea reparațiilor. Această situație o avem și la cazane și la grupurile energetice. Apar foarte des defecțiuni și vibrații. Toate acestea, la peste 1500 de ture, intră în vibrație. Apoi sunt neajunsuri în privința bobinajului de la motoare. Sârma de la Zalău este bună din punct de vedere al calității, dar izolantul nu este de calitate și se face scurtcircuit.

A treia problemă principală în ceea ce privește calitatea reparațiilor este că nu reușim să realizăm pompe de apă bune.

A patra problemă este în legătură cu aparatura de măsură și control din tablourile de comandă, care indică fals și duce la dese opriri.

În ceea ce privește calitatea materialelor livrate de metalurgie, vă raportează cu toată responsabilitatea că s-a înrăutățit simțitor calitatea țevelor, inclusiv a celor cu fluturași. Față de anul trecut, au apărut defecțiuni. În loc să aibă grosimea peretelui uniformă, este excentrică.

Accentul principal îl punem pe modul cum executăm reparațiile și pe controlul calității acestora. Prin măsurile luate împreună cu ministrii și viceprim-ministrii, considerăm că putem rezolva toate problemele pe care le avem.

O ultimă problemă pe care vreau să o ridic este în legătură cu completarea uleiului la grupurile aflate în funcțiune. Am introdus uleiul livrat, dar nu dă rezultate din cauza unor lipsuri de adeziv și în felul acesta vom distruge utilaje de mare valoare pentru niște lucruri de mică importanță.

Am discutat toate aceste probleme cu viceprim-ministrul și cu tovarășul Ion M. Nicolae, care au spus că vor lua măsuri. Sunt probleme și pentru alte categorii de motoare, inclusiv navale, unde se impune urgent asigurarea uleiurilor de calitate corespunzătoare.

O altă problemă este aceea a punerilor în funcțiune. Avem sarcina să terminăm cele două cazane de la grupul 8 de la Turceni, de 330 MW. Cazanul 1 este complet terminat. La cazanul 2 încă mai este de lucrat. Mai sunt de livrat materiale și utilaje. Am discutat cu tovarășii Barbu Petrescu și Marin Enache și au dat asigurări că până la 30 noiembrie vom primi de la „Vulcan” ultimele materiale. În aceste condiții, în luna martie 1989 vom termina și cazanul 2, astfel ca în trimestrul II anul viitor să intrăm experimental cu două grupuri.

Am primit decretul aprobat de Dumneavoastră cu Drobeta-Turnu Severin. Pentru execuția cazanului nr. 3 am luat utilaje de la Uzina „Progresul” – București și în cazul acesta vom avea o întârziere la Capitală. De asemenea, s-au luat măsuri ca două cazane pe păcură să le realizăm la sfârșitul lunii februarie, începutul lunii martie, să dispunem acolo de aceste cazane pe păcură.

Sunt date asigurări și de către viceprim-ministru și de ministru că vom primi materialele necesare.

O rămânere în urmă o avem la punerile în funcțiune la instalațiile pe hidraulică. Am avut plan în acest cincinal să punem în funcțiune 2150 MW și am pus 1410 MW. Sunt condiții pentru încă 230 MW și vom rămâne cu aproape 700 MW care nu se vor pune în funcțiune.

În Programul național aprobat de Dumneavoastră, potențialul energetic al României este de 15.450 MW.

Am luat măsuri să terminăm investițiile în Râul Mare-Retezat, la Siriu în Buzău și celelalte centrale.

Vă asigurăm că am luat toate măsurile și vom termina în curând aceste investiții. Dumneavoastră chiar ne-ați criticat într-o ședință a Comitetului Politic Executiv că am început aceste investiții de 13 ani – în 1975-1977 – și nu sunt puse în funcțiune nici acum. Acum am concentrat forțele necesare.

Avem rămâneri în urmă și la construcția hidrocentralelor pe Olt și pe sectorul Făgăraș.

Un alt sector de activitate este în legătură cu începerea lucrărilor la centrala nucleară de la Măcin...

Tov. Nicolae Ceaușescu: Nu asta am pus în discuție acum.

Tov. Elena Ceaușescu: Este vorba de lacuri, de golirea lor.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Am discutat problema că nu s-au realizat cel puțin reparațiile capitale. Nu discutăm acum toate problemele legate de energie. Avem un raport clar pe aceste probleme, dar acum discutăm problema asigurării energiei electrice pentru această iarnă.

Tov. Ion Dincă: Pentru iarna aceasta asigurăm energia.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Cum este asigurată?

Tov. Elena Ceaușescu: Prin golirea lacurilor?

Tov. Ion Dincă: Nu le-am golit.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Raportul este aici. Eu nu știu ce au reținut ceilalți tovarăși, dar eu am reținut, din ceea ce ai spus tu, că Ministerul Energiei Electrice trebuie felicitat pentru felul cum își desfășoară activitatea, că el lucrează foarte bine și că vina este a celorlalți; dar, repet, am înțeles că trebuie să felicităm și să decorăm Ministerul Energiei Electrice pentru felul cum conduce activitatea! Asta am înțeles eu din ceea ce a spus Dincă până acum. Nu am auzit nici un cuvânt despre deficiențele mari care există în Ministerul Energiei Electrice în organizare, în ce privește disciplina, în conducerea sectoarelor, în întreținerea centralelor. Cu concepția aceasta nu putem pune ordine în sectorul energetic!

Tov. Ion Dincă: Tovarășe Nicolae Ceaușescu,

Este adevărat, noi avem probleme în legătură cu disciplina, începând de la exploatarea în centrale pe gospodăria de cărbune, cazane, sala mașinilor, instalații electrice și aparatură.

Tov. Nicolae Ceaușescu: 80 la sută din problemele pe care le aveți sunt legate de proasta organizare în Ministerul Energiei Electrice, de indisciplină, de nefuncționarea cum trebuie a schimburilor, de nesupraveghere a instalațiilor. Nu aparatele de control trebuie să regleze, ci oamenii! În toată lumea aparatele au dat și dau impulsuri greșite. Am discutat nu o dată că nu trebuie să ne închinăm la ele! Noi am funcționat cu centralele și fără aparatură. Voi ați exagerat insistând pentru tot felul de aparatură sofisticată și ați slăbit ordinea, disciplina în sectorul energetic, supravegherea bunei funcționări. Eu sunt de acord ca să vedem și să discutăm lipsurile altora, dar nu se poate să nu vedem că, de fapt, 80 la sută din problemele acestea sunt legate de lipsurile întreprinderilor, ale Ministerului Energiei Electrice, a celor care se ocupă de energie – și aici trebuie să vedem problema. Nu se poate discuta așa. Cu concepția aceasta cu care ai venit tu aici, înseamnă să continuăm stările de lucruri negative de până acum. Noi am asigurat energia în vara aceasta, dar nu pentru că voi ați funcționat cum trebuie, ci pentru că am mărit consumul de păcură și de gaze cu totul nejustificat. Pe cărbune nu am livrat și nu livrăm energia care este stabilită. Asta este problema! Ați consumat din apă fără drept! Asta este problema care se pune și trebuie să analizăm serios, să dezbatem din nou cu organizațiile de partid, cu centralele, pe întreprinderi, cu județele și să luăm măsuri speciale de a pune în funcțiune și a asigura buna funcționare a utilajelor.

Trebuie să vedem și la construcția de mașini ce se întâmplă cu pompele, pentru că avem o întreprindere de pompe bună („Aversa” din București – *nota P. Opreș*). Nu suntem în stare să facem pompe?! Avem o întreprindere de ventilatoare bună (inițial, Întreprinderea de Construcții Aeronautice Românești, apoi Întreprinderea Metalurgică „Dealul Spirii”, în perioada 16 mai 1959 – 26 mai 1963, Fabrica de Ventilatoare²⁵ și, în cele

---

²⁵ Ventilatorul Real Estate SA București, Raport trimestrial întocmit în conformitate cu Regulamentul C.N.V. M. nr. 1/2006 pentru trimestrul I al anului 2010,

din urmă, Întreprinderea pentru Instalații de Ventilatoare Industriale din București²⁶ – nota P. Opreș). Am dezvoltat-o. Să vedem și cazanele. Nu trebuie să punem țevile care nu corespund. De altfel, în metalurgie trebuie să luăm măsuri serioase să rezolvăm cum trebuie, că avem capacitate, avem sisteme de control, inclusiv problema aceasta cu uleiul trebuie să o vedem, ca să se dea ulei corespunzător. Nu se poate una ca asta!

Tov. Ion M. Nicolae: În legătură cu uleiul, tovarășii s-au învățat ca, pentru utilaje, de 2-3 ani de zile, să ceară numai uleiuri cu aditivi din import. Am trimis un specialist bun de la institutul de cercetări care a cercetat și a asimilat un aditiv în țară, care este foarte bun, dar tovarășii vor tot ulei din import. Acum 5-6 ani mergeam numai cu ulei din import. Acum nu se mai poate! Sunt anumite sectoare unde dăm ulei din import, dar în această treabă nu este o atitudine justă. Tovarășul Fluture (Petre, ministrul Energiei Electrice, 1 octombrie 1987 – 22 decembrie 1989 – nota P. Opreș) face această treabă.

Tov. Constantin Dăscălescu: Este adevărat că la energie este creată o asemenea mentalitate în aparatul Ministerului Energiei Electrice. Le-am și spus-o și am și dat afară pe unii care, practic, nu făceau nimic. Noi avem o dezordine totală la câteva centrale. La Turceni și Rovinari grupurile sunt la pământ. Aceeași situație este la Doicești.

Când am fost la OLTCIT, am vizitat centrala de la Ișalnița și am văzut că acolo este ca la o farmacie.

Grupul 7 de la Turceni, care este nou, produce 160-170 MW. Este o indisciplină totală. Nu au voie să procedeze așa! Acolo trebuie să

<https://bvb.ro/info/Raportari/venu/venu-raport%20trim%20I%20202010.pdf>, pp. 2-3 (accesat la 25 decembrie 2022).

²⁶ Prima fabrică de avioane din București, de lângă intersecția Răzoare, e demolată pentru ridicarea unui business park, în City News București, 8 mai 2020, <https://bucuresticitynews.ro/prima-fabrica-de-avioane-din-bucuresti-de-langa-intersectia-razoare-e-demolata-pentru-ridicarea-unui-business-park/> (accesat la 25 decembrie 2022).

punem lucrurile la punct. La Doicești este aceeași dezordine, aveți dreptate! Puterea programată este de 240-250 MW și ei produc 60 MW.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Trebuie să producă 400 MW.

Tov. Constantin Dăscălescu: Grupul nou, pe total, trebuie să producă 500 MW. Dezordinea este jos!

În ceea ce privește metalurgia, tovarășul Dincă are dreptate. Au primit niște țevi și utilaje proaste, dar le-au dat înapoi.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Trebuie să se dea înapoi. Nici nu trebuie să fie preluate, dacă sunt proaste.

Tov. Marin Enache: La țeava cu aripioare nu am avut probleme. La cealaltă țeavă, am avut diferențe de grosime. Am sesizat uzina „Vulcan”, le-am dat înapoi, am luat măsuri, i-am sancționat pe toți și am întărit controlul.

Tov. Constantin Dăscălescu: Se urmărește în fiecare zi, dar noi trebuie să facem ordine în primul rând la minister. Aceasta trebuie să o înțeleagă și Costea, și Fluture, și toți din conducerea ministerului.

În legătură cu uleiul, l-am întrebat pe tovarășul Ion M. Nicolae dacă nu suntem în stare să facem acest ulei. Dar ei știu una și bună – să ceară numai din import! Trebuie să facem ceva!

Tot programul de reparații trebuie să-l terminăm la timp.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Timpul a trecut. Trebuia ca în luna octombrie să fie gata.

Tov. Ion Dincă: Ar mai fi vorba numai de două, care sunt programate în luna noiembrie.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Nu este vorba numai de cele două grupuri. Trebuie să ne apucăm să realizăm întreg programul energetic. Aici mai este problema ordinii, disciplinei, iar problema calității trebuie să fie pe primul plan.

Mi-a spus acum [Gheorghe] Oprea că ați trimis acum în Egipt, la probă, două camioane, unul bun și unul cu cutia de viteză proastă. De

ce? Aveți comenzi prea multe? Le-ați dat peste cap acum, când fabrica nu are de lucru? În general, toate reclamațiile se datoresc tocmai lipsei de atenție. Țăranii egipteni vor numai tractoare din România, nu vor alte tractoare – că acestea sunt bune, nu sunt sofisticate – pentru că ei nu știu să lucreze cu electronică. Au și ei dreptate! Dar sunt defecțiuni din cauza indisciplinei în producție. Repet: toate lipsurile care sunt, există, pur și simplu, din cauza indisciplinei în producție. Noi trebuie să facem din nou o dezbatere pe problema calității – pentru că asta este astăzi problema centrală, întreținerea utilajelor, disciplina, ordinea și răspunderea! Nu se poate lucra altfel! Aceasta este una din problemele pe care vroiam s-o ridic, dar pun acum problema aceasta a calității, a ordinii generale. Nu trebuie să arate fiecare unul către altul, ci să vadă lucrurile la el și să nu pună în producție dacă se trimit anumite utilaje de proastă calitate. Acestea trebuie date înapoi! Să terminăm cu sistemul acesta că ministerele, întreprinderile se acoperă între ele, își fac concesiuni una alteia și toate acestea în dauna calității producției. Trebuie să lichidăm această stare de lucruri, că aceasta nu este o atitudine responsabilă din partea nimănui! Fiecare răspunde de calitatea producției, iar cei care le primesc nu trebuie să primească lucruri de calitate slabă. Avem capacități și întreprinderi în stare să facă lucruri de bună calitate și trebuie să facem acest lucru! Dar la energie, tovarășe Dincă, trebuie să punem ordine, disciplină!

Tov. Ion Dincă: Vom acționa așa cum ați spus.

Tov. Nicolae Ceaușescu: De aceea am pus această problemă, să dăm tot ce este necesar, dar să luăm măsuri ca să întărim ordinea și disciplina. La voi schimbul trei nu funcționează.

Tov. Ion Dincă: Cele mai multe avarii se produc în schimbul trei.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Dacă oamenii nu sunt prezenți, voi credeți că aparatura trebuie să rezolve problemele. Nici un aparat din lume nu rezolvă problema. Nu vedeți, cele mai sofisticate aparate, chiar cele

pentru zborurile în Cosmos, nu dau rezultate! Trebuie să lucrăm cu oamenii. Nu trebuie să ne închinăm la aparatură. Sigur, aparatura trebuie să fie viabilă, dar noi trebuie să vedem, să verificăm. Nu se poate așa! În trecut, când nu aveam aparatură, nu mai aruncam vina pe aparatură. Există metode de verificare, inclusiv a temperaturii, cu aparatură, simplă, clasică. Nu este nevoie ca omul să stea închis la tabloul de comandă ca să spună dacă temperatura este bună sau nu este bună, ci trebuie să treacă din oră în oră, sau la fiecare jumătate de oră și să verifice. Așa este și în oțelărie, și în chimie, peste tot unde este foc continuu, nu să stea tot timpul să vadă ce arată aparatul. Atunci nu am avea nevoie să ținem decât 1-2 oameni și pe restul să-i trimitem acasă, nu să-i plătim ca să doarmă. Trebuie revăzut totul. Nu se poate una ca asta! Asta este problema!

De aceea am pus problema aceasta, acest raport, că trebuie să luăm măsuri foarte serioase, ca energia să funcționeze cum trebuie – și, practic, trebuie să luăm măsuri pentru toate sectoarele, în ceea ce privește calitatea. Calitatea este problema numărul unu. Nu se poate merge mai departe așa!

Dacă asupra acestor probleme nu mai aveți nimic de spus, atunci să stabilim ca guvernul să ia măsurile necesare pentru a pune ordine și să răspundă și să urmărească aceste probleme.

Sunteți de acord? (Toți tovarășii sunt de acord). [...]

- Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond C.C. al P.C.R.* – *Cancelarie*, dosar nr. 70/1988, f. 10; 13-18.

ANEXA nr. 2

Raport privind stadiul valorificării în România a resurselor energetice refolosibile și a surselor neconvenționale de energie în perioada 1 ianuarie – 31 august 1988 (12 octombrie 1988).

[Consemnare manu, cu cerneală albastră:] 2684/12.10.1988

Arhiva Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.

Nr. 1776 11 XI 1988

RAPORT

privind stadiul valorificării resurselor energetice refolosibile și a surselor neconvenționale de energie în perioada 1 I – 31 VIII 1988

În domeniul valorificării resurselor energetice refolosibile și surselor neconvenționale de energie pe primele 8 luni *s-au înregistrat nerealizări de 1198,0 tcc la resurse refolosibile și 301,1 mii tcc la surse neconvenționale, în principal, la:*

1. Ministerul Industriei Metalurgice cu 640,5 mii tcc la *resurse energetice refolosibile datorită întârzierii punerii în funcțiune a instalațiilor de recuperare prevăzute în plan, a neîntocmirii documentațiilor necesare introducerii în plan a unor capacități de recuperare pentru care sunt cunoscute soluțiile de valorificare, a nefuncționării la capacitate și parametrii de proiect a instalațiilor de valorificare existente și nerealizării planului de producție la fontă, cocs și laminate.*

2. Ministerul Industriei Chimice și Petrochimice la *resurse energetice refolosibile cu 473,9 mii tcc și cu 103,4 mii tcc la surse neconvenționale de energie, datorită neexecutării lucrărilor de investiții*

prevăzute (din 17 obiective cuprinse în plan, s-au pus în funcțiune numai 5), din cauza nedefinitivării soluțiilor de valorificare a resurselor produse pe unele platforme chimice, defecțiunilor înregistrate la unele instalații de recuperare, îndeosebi din combinatele petrochimice și cele de îngrășăminte, precum și nerealizării planului de producție la îngrășăminte și prelucrare țitei. La surse neconvenționale nu s-au realizat instalațiile de valorificare a metanolului din biomasă (sarcină anuală 150 mii tcc).

3. Ministerul Agriculturii nu a realizat la surse neconvenționale sarcina prevăzută *în plan cu 93,1 mii tcc*, în principal, la energia geotermală cu 53 mii tcc (sarcină de valorificare pentru energia care trebuia livrată de către Departamentul Geologiei), cu 26 mii tcc la biogaz, 8 mii tcc la energia vântului și 6 mii tcc la energia solară. Nerealizările se datoresc întârzierilor în realizarea obiectivelor de investiții prevăzute în plan și nesoluționarea de către furnizorii de utilaje a unor probleme tehnice privind reinjectarea apelor geotermale în sol și a pompelor de ape geotermale cu temperatură ridicată.

4. Consiliile populare județene nu au realizat sarcina de valorificare a surselor *neconvenționale cu 51,9 mii tcc*, rămâneri în urmă înregistrându-se la valorificarea energiei geotermale pentru încălziri cu 26 mii tcc, la energia solară cu 15 mii tcc și 10 mii tcc la biogaz produs în stațiile de epurare a apelor, ca urmare a întârzierilor înregistrate în realizarea lucrărilor de investiții pentru obiectivele propuse.

La nerealizările prezentate a contribuit și nesoluționarea la timp a unor probleme, după cum urmează:

- neasimilarea în producția curentă de către Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini a agregatelor de 100, 300 și 1000 KW pentru valorificarea energiei vântului;

- Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini și Ministerul Industriei Electrotehnice *nu au asimilat în producție agregatele de pompe submersibile* pentru livrarea apelor geotermale la temperaturi de 70-100°C;

- întâzieri în execuția obiectivelor *pentru valorificarea biogazului la Ministerul Agriculturii*, datorită neexecutării la timp de către constructor (în principal Ministerul Construcțiilor Industriale) a părților de construcții.

*

În vederea recuperării rămânerilor în urmă în valorificarea resurselor energetice re folosibile și a surselor neconvenționale de energie, în cadrul Consiliului de coordonare a activității din ramurile mine, petrol, geologie, energie electrică și termică, s-au stabilit cu conducerile ministerelor economice și celorlalți titulari de plan programe concrete de acțiuni care să asigure finalizarea lucrărilor și punerea în funcțiune a obiectivelor până la 30 noiembrie a.c.

ss. Ion Dincă (prim-viceprim-ministru al Guvernului – *nota P. Opriș*)

ss. Gheorghe Stoica (ministrul Aprovizionării Tehnico-Materiale și Controlului Gospodăririi Fondurilor Fixe – *nota P. Opriș*)

ss. Radu Bălan (președintele Comitetului de Stat al Planificării – *nota P. Opriș*)

• Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond C.C. al P.C.R. – Secția Economică*, dosar nr. 626/1988, f. 6-7.

Bibliografie

Surse inedite

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosarele nr. 89/1963; 70/1988;

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R. – Secția Economică, dosarele nr. 60/1983; 626/1988;

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Comitetul de Stat al Planificării, dosar nr. 173/1955.

Lucrări generale, studii și articole

Anton, M., Chiper, I., *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, București, 2003.

Chisăliță, D., *O istorie a gazelor naturale din România*, București, Editura AGIR, 2009.

Gheorghiu-Dej, Gh., *Articole și cuvântări, decembrie 1955 – iulie 1959*, București, Editura Politică, 1959.

Opriș, P., *Focoasele nucleare ale armatei române și criza rachetelor nucleare sovietice din Cuba*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 27, București, Editura Academiei Române, 2013.

Opriș, P., *Generalul Mihail Burcă și activitatea informativă a unor reprezentanți militari sovietici în România*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 31, București, Editura Academiei Române, 2017.

Opriș, P., *Istoria Fabricii de Autocamioane „Steagul Roșu” din Brașov, relatată de Gheorghe Gaston Marin (1955)*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, anul XXVI, nr. 1 (99)/2023.

Opriș, P., *Nicolae Ceaușescu și datoria externă a României*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 25, București, Editura Academiei Române, 2011.

Opriș, P., Avram, C., *Aplicații militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia în anii '70 și efectele reorganizării armatei române*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 29, București, Editura Academiei Române, 2015.

Opriș, P., Sava, L.-A., *Reacțiile generalilor români după „Declarația de Independență” din aprilie 1964*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 29, București, Editura Academiei Române, 2015.

Opriș, P., Sava, L.-A., *Relațiile României cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. Efecte în dezvoltarea resurselor energetice românești*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 23, București, Editura Academiei Române, 2009.

Opriș, P., Sava, L.-A., *Un document inedit despre reorganizarea armatei române (martie 1961)*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 26, București, Editura Academiei Române, 2012.

Opriș, P., Stan, R., *Tentative de vânzare în străinătate a unor produse aeronautice românești (1984-1985)*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 32, București, Editura Academiei Române, 2018.

Presă și surse web

A început construcția marilor conducte pentru transportul gazului metan, în „Scînteia tineretului”, anul XII, Seria II-a, nr. 2184, vineri, 11 mai 1956.

Conducători ai partidului și statului la Craiova, în „Scînteia tineretului”, anul XV, Seria II-a, nr. 3123, sâmbătă, 30 mai 1959.

Prima fabrică de avioane din București, de lângă intersecția Răzoare, e demolată pentru ridicarea unui business park, în City News Bucuresti, 8 mai 2020, <https://bucuresticitynews.ro/prima-fabrica-de-avioane-din->

bucuresti-de-langa-intersectia-razoare-e-demolata-pentru-ridicarea-unui-business-park/.

Ventilatorul Real Estate SA București, Raport trimestrial întocmit în conformitate cu Regulamentul C.N.V.M. nr. 1/2006 pentru trimestrul I al anului 2010, <https://bvb.ro/info/Raportari/VEU/VEU-raport%20trim%20I%202010.pdf>.

ANALIZA ȘI STRUCTURA INFRAȚIUNILOR DE MEDIU ÎN LEGISLAȚIA ROMÂNĂ

ȘTEFAN-CIPRIAN RAICEA*

***Abstract:** The institution of the crime is closely related to the institution of criminal liability, art. 15 par. (2) NPC stipulating that the crime is the only basis for criminal liability. Consequently, the New Penal Code eliminated the institution of replacing criminal liability with administrative liability in the event that a crime is found to have been committed. This does not lead in all situations to the criminal liability of the perpetrator, the legislator also foresees cases in which it is removed. The institution of criminal liability is in turn linked to the institution of criminal sanctions (punishments or educational measures), which can only be applied if a crime has been committed and the perpetrator is criminally liable.*

Environmental criminal law has a technical character par excellence, due to the very technical nature of the social relations it protects, which means that, in most cases, the subjects of crimes will be among those who carry out their activity in fields that can affect the quality of environmental factors. As far as environmental protection is concerned, at the level of special criminal law, the outline of a segment of crimes under the environmental protection regime was highlighted, with obvious trends of autonomy and transformation into environmental crimes.

***Keywords:** crime, criminal liability, environmental criminal law, environmental factors, environmental crime.*

---

* Student-doctorand la Școala Doctorală a Facultății de Drept, Universitatea din Craiova, e-mail: ciprian_raicea@yahoo.com

Infrațiunea. Noțiuni generale

Noul Cod Penal a regândit instituția infracțiunii, renunțând la vechea definiție dată de art. 17 alin. (1) din Codul Penal din 1969¹ și prevăzând în art. 15 alin. (1) NCP o definiție formală (nu substanțială, precum cea prevăzută de vechiul cod), potrivit căreia *infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o*². Astfel, au fost avute în vedere atât definițiile date infracțiunii în coduri penale europene, cât și concepția tradițională în această materie a dreptului penal român interbelic³.

Instituția infracțiunii este strâns legată de instituția răspunderii penale, art. 15 alin. (2) NCP prevăzând că *infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale*. În consecință, Noul Cod Penal a eliminat instituția înlocuirii răspunderii penale cu răspunderea administrativă în cazul în care se constată săvârșirea unei infracțiuni⁴. Aceasta nu conduce în toate situațiile la tragerea la răspundere penală a făptuitorului, legiuitorul prevăzând și cauze în care aceasta este înlăturată⁵. Instituția răspunderii penale este la rândul ei legată de instituția sancțiunilor penale (pedepse sau măsuri educative), care nu pot fi aplicate decât dacă a fost săvârșită o infracțiune, iar făptuitorul răspunde penal⁶.

¹ Potrivit C. Pen. 1969, infracțiunea era definită ca fiind fapta care prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală.

² Mihail Udroiș, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 3-a, București, Editura C. H. Beck, 2016, p. 63.

³ *Ibidem*.

⁴ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ediția a 5-a, București, Editura Universul Juridic, 2023, p. 137.

⁵ *Ibidem*, p. 177.

⁶ Voicu Pușcașu, *Drept penal. Partea generală I*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Universul Juridic, 2022, p. 196.

Din însăși definiția infracțiunii rezultă cele trei trăsături esențiale ale acesteia (comune tuturor infracțiunilor): *tipicitatea* (prevederea în legea penală a faptei atât sub aspect subiectiv, cât și sub aspect obiectiv), *antijuridicitatea* (fapta să fie nejustificată, ilicită) și *imputabilitatea* (fapta să fie imputabilă)⁷. Noul Cod Penal a eliminat pericolul social dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunii, urmând ca pentru infracțiunile care prezintă un pericol social concret extrem de redus și pentru care nu se justifică continuarea procesului penal, prin aplicarea mecanismelor oportunității, procurorul să poată dispune renunțarea la urmărirea penală, potrivit art. 318 din Codul de Procedură Penală, iar instanța, renunțarea la aplicarea pedepsei, potrivit art. 80 din Codul Penal. Așadar, lipsa pericolului social concret al unei fapte nu mai conduce la reținerea lipsei unei trăsături esențiale a infracțiunii⁸.

Această situație putea genera, la momentul intrării în vigoare a Noului Cod Penal și a Noului Cod de Procedură Penală, unele probleme referitoare la aprecierea legii penale mai favorabile, în ipoteza în care, pentru cauzele aflate în cursul procesului penal, se aprecia că faptele concrete prezintă un pericol social concret extrem de redus⁹. În acest scop, art. 19 din Legea privind punerea în aplicare a Noului Cod de Procedură Penală a prevăzut că atunci când, în cursul procesului, se constată că, în privința unei fapte comise anterior intrării în vigoare a Noului Cod Penal sunt aplicabile dispozițiile art. 18¹ C. Pen. 1969, ca lege penală mai favorabilă, procurorul dispune

---

⁷ *Ibidem*, p. 211.

⁸ Mihail Udrouiu, *op. cit.*, p. 65.

⁹ Ivan Gheorghe, *Achitarea inculpatului-faptă care nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni. Aplicarea legii penale mai favorabile*, în „Pro Lege”, nr. 4/2017, pp. 278-287.

clasarea, iar instanța dispune achitarea, în condițiile Codului de Procedură Penală¹⁰.

Inserarea vinovăției a fost realizată în cadrul comisiilor parlamentare mixte, care au dezbătut proiectul Noului Cod Penal, în vederea agreării unei forme cu privire la care Guvernul urma să își asume răspunderea în fața camerelor reunite ale Parlamentului, și a avut ca singur scop evidențierea (considerată de unii specialiști în drept penal inutilă) importanței vinovăției în structura normei de incriminare, în vederea evitării oricărei interpretări ce ar putea fi generată de noua definiție, în sensul că aceasta nu ar face referire și la vinovăție¹¹. Conform acestei opinii exprimată în doctrină, prin această inserare, nu se acordă autonomie vinovăției prin excluderea acesteia din cuprinsul tipicității și nu se abandonează concepția proiectului Noului Cod Penal cu privire la trăsătura esențială a tipicității, concepție care este majoritară în prezent la nivelul doctrinei europene în sensul includerii și a tipicității subiective¹².

În logica Noului Cod Penal, *vinovăția* este prevăzută ca *element constitutiv al infracțiunii*, fiind astfel analizată în cadrul trăsăturii esențiale a tipicității. Vinovăția, ca trăsătură generală a infracțiunii, este denumită de Noul Cod Penal *imputabilitate*, regăsindu-se, astfel, în cea de-a treia trăsătură esențială a infracțiunii¹³. Menționarea distinctă, în art. 16 alin. (1) lit. b) din Noul Cod de Procedură Penală, a vinovăției nu a fost de natură să întărească caracterul acesteia de trăsătură esențială a infracțiunii, ci de a evita orice inconveniente practice în interpretarea cauzelor care împiedică punerea în mișcare

---

¹⁰ Daniela Bratulea, *Clasarea și renunțarea la urmărirea penală. Dispoziții tranzitorii în cauzele aflate în cursul urmăririi penale*, în „Pro Lege”, nr. 4/2014, pp. 71-77.

¹¹ Mihail Udrouiu, *op. cit.*, p. 65.

¹² *Ibidem*.

¹³ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 173.

sau exercitarea acțiunii penale (eroarea din noul C. Pen., care fusese deja adoptat, a fost, astfel, reflectată ulterior și în noul C. Proc. Pen.)¹⁴.

Tipicitatea, prevăzută de art. 15 alin. (1) din Codul Penal drept prima trăsătură esențială a infracțiunii, rezultă din principiul legalității incriminării și presupune corespondența dintre fapta concretă săvârșită, direct sau indirect, de o persoană (acțiunea/inacțiunea comisă cu o formă de vinovăție care a determinat o anumită urmare) și elementele de natură obiectivă și subiectivă stabilite de legiuitor în modelul abstract (tip) prevăzut de norma de incriminare (legi organice sau ordonanțe de urgență ale Guvernului)¹⁵. O faptă concretă este tipică dacă ea corespunde modelului abstract prevăzut în norma de incriminare de legiuitor, atât sub aspect obiectiv, cât și sub aspect subiectiv¹⁶. Includerea în cadrul trăsăturii esențiale a prevederii în legea penală și a elementelor subiective din cuprinsul normei de incriminare rezultă cu claritate din dispozițiile art. 16 alin. (1) C.Pen., potrivit cărora *fapta constituie infracțiune numai dacă a fost săvârșită cu forma de vinovăție cerută de legea penală*¹⁷.

Tipicitatea nu se referă numai la comiterea de către autor a unei fapte în formă consumată, ci și la comiterea unei tentative incriminate sau la participația penală¹⁸. În acest caz, modelul abstract prevăzut de norma de incriminare din partea specială a Noului Cod Penal sau de legislația specială cu dispoziții penale ori de legile nepenale ce conțin și dispoziții penale se completează cu modelul

¹⁴ Mihail Udroi, *op. cit.*, p. 66.

¹⁵ Florin Streteanu, Daniel Nițu, *Drept Penal. Partea Generală*, București, Editura Universul Juridic, 2014, p. 264.

¹⁶ *Ibidem*, p. 265.

¹⁷ Constantin Sima, *Reflecții pe marginea noțiunii de tipicitate*, în „Dreptul”, nr. 1/2019, pp. 102-107.

¹⁸ Radion Cojocaru, *Modele de abordare a conceptului infracțiunii în spațiul românesc*, în „Buletin Științific, seria A, Fascicula Filologie”, nr. 1/2020, pp. 253-261.

abstract complementar prevăzut de partea generală a Noului Cod Penal¹⁹.

Fapta tipică nu constituie întotdeauna o infracțiune, fiind necesar să fie întrunite și celelalte trăsături esențiale, respectiv antijuridicitatea și imputabilitatea. Lipsa trăsăturii esențiale a tipicității face, în principiu, inutilă analiza celorlalte două trăsături esențiale²⁰. Noțiunea de faptă prevăzută de legea penală nu se confundă cu cea de ilicit penal (faptă penală sau infracțiune), prevederea în legea penală fiind numai una dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunii²¹. Analiza tipicității presupune studierea obiectului, a subiecților infracțiunii, a laturii obiective și a laturii subiective ale acesteia.²² Absența trăsăturii esențiale a tipicității poate conduce fie la dispunerea de către procuror a unei soluții de clasare, fie la dispunerea de către judecător a unei soluții de achitare²³.

În analizarea obiectului infracțiunii, trebuie distins între obiectul juridic și obiectul material²⁴. Obiectul juridic reprezintă valoarea socială și relațiile formate în jurul acesteia, protejate prin norma de incriminare, cărora li se aduce atingere prin săvârșirea infracțiunii (de pildă, patrimoniul, în cazul infracțiunii de furt, sau relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a raporturilor de serviciu, în cazul infracțiunii de luare de mită)²⁵. Nu există infracțiuni

---

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Valentin Mirișan, Carmen Adriana Domocoș, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 6-a, București, Editura Universul Juridic, 2019, p. 112.

²¹ *Ibidem*.

²² Traian Dima, Alin Sorin Nicolescu, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 4-a, București, Editura Hamangiu, 2023, p. 121.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Ilie Pascu, Andreea Simona Uzlău, Gheorghe Muscalu, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 5-a, București, Editura Hamangiu, 2023, p. 146.

²⁵ *Ibidem*, p. 148.

fără obiect juridic²⁶. În funcție de obiectul juridic, poate fi determinat subiectul pasiv al infracțiunii, care este titularul valorii lezate²⁷. Obiectul material este lucrul sau ființa vătămată sau pusă în pericol în mod nemijlocit prin acțiunea/inacțiunea prevăzută de norma de incriminare (de exemplu, lucrul sustras prin săvârșirea infracțiunii de furt, corpul persoanei în viață, în cazul infracțiunilor contra vieții și integrității corporale, sau corpul unei persoane decedate, în cazul infracțiunii de profanare de cadavre sau morminte, prevăzută de art. 383 alin. (1) din Codul Penal)²⁸. Nu toate infracțiunile au un obiect material. Astfel de infracțiuni sunt determinarea sau înlesnirea sinuciderii, amenințarea, lipsirea de libertate în forma de bază, violarea de domiciliu, violarea sediului profesional, nedenunțarea, omisiunea sesizării, inducerea în eroare a organelor judiciare, favorizarea făptuitorului, mărturia mincinoasă, ultrajul sau ultrajul judiciar comis prin amenințare, evadarea sau înlesnirea evadării în forma de bază etc²⁹.

Obiectul material al infracțiunii nu constituie produsul infracțiunii. De exemplu, în ipoteza falsificării unui înscris oficial prin contrafacere, înscrisul falsificat va reprezenta produsul infracțiunii, iar nu obiectul material al infracțiunii (infracțiune de rezultat fără obiect material). Dacă falsificarea se realizează prin alterare, înscrisul preexistent alterării reprezintă obiectul material al infracțiunii³⁰. Mijloacele de săvârșire a unei infracțiuni nu trebuie confundate cu obiectul material al acesteia. De exemplu, în cazul furtului calificat

---

²⁶ Alexandru Boroi, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 5-a, București, Editura C. H. Beck, 2022, p. 195.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Ionuț Andrei Barbu, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 2-a, București, Editura Universul Juridic, 2022, p. 84.

²⁹ Mihail Udrouiu, *op. cit.*, p. 68.

³⁰ Lavinia Valeria Lefterache, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 3-a, București, Editura Hamangiu, 2021, p. 172.

săvârșit prin efracție, obiectul cu care se forțează încuietorea nu reprezintă obiectul material al infracțiunii, ci mijlocul folosit la săvârșirea acesteia³¹.

În cazul în care, deși executarea acțiunii infracționale a fost complet efectuată, urmarea socialmente periculoasă (urmărită sau acceptată de făptuitor) nu s-a produs datorită lipsei obiectului material din locul unde făptuitorul credea că se află, se va reține săvârșirea unei tentative idonee la infracțiune³². În doctrină, s-a reținut în mod întemeiat faptul că obiectul material al infracțiunii poate servi fie la circumscrierea factorului intelectual al intenției, fie la stabilirea prejudiciului ori la determinarea încadrării juridice³³.

Subiecții infracțiunii-persoana fizică și persoana juridică

Constituie subiect al infracțiunii persoana (fizică sau juridică) care a săvârșit sau a participat la săvârșirea infracțiunii, respectiv persoana asupra căreia se răsfrânge urmarea infracțiunii. Subiectul activ al infracțiunii este persoana (fizică sau juridică) care a săvârșit nemijlocit sau a participat la săvârșirea infracțiunii³⁴. Prin urmare, este subiect activ al infracțiunii nu numai autorul acesteia, ci și coautorii, complicii ori instigatorii. Autorul este subiect activ al infracțiunii, însă nu orice subiect activ este și autor al infracțiunii³⁵.

Din punctul de vedere al analizei tipicității faptei, orice persoană fizică poate fi subiect activ al infracțiunii (de exemplu, un minor cu vârsta de 13 ani sau o persoană lipsită de discernământ poate

---

³¹ *Ibidem*, p. 173.

³² Traian Dima, Alin Sorin Nicolescu, *op. cit.*, p. 140.

³³ *Ibidem*, p. 144.

³⁴ Alexandru Boroi, *op. cit.*, p. 210.

³⁵ *Ibidem*, p. 212.

comite o faptă tipică)³⁶. Aspectele referitoare la aptitudinea psihofizică a persoanei de a înțelege semnificația acțiunilor sau a inacțiunilor sale ori a urmărilor acestora (factorul intelectual) și de a fi stăpână pe ele (factorul volitiv) vor fi avute în vedere cu ocazia analizării trăsăturii esențiale a imputabilității³⁷.

Persoana juridică poate fi subiect activ al infracțiunii dacă sunt îndeplinite următoarele condiții³⁸:

1. să existe o entitate care are personalitate juridică: condițiile în care o entitate dobândește sau pierde personalitatea juridică ori cele referitoare la reorganizarea persoanei juridice sunt guvernate de regulile Codului Civil sau de alte legi civile cu caracter special.

2. persoana juridică să nu fie exceptată de lege de la răspunderea penală (imunitate de jurisdicție penală a persoanei juridice): legea penală nu se aplică oricărei entități care are personalitate juridică. Potrivit art. 135 alin. (1) C. Pen., nu sunt subiecți activi ai infracțiunii: statul și autoritățile publice. În vederea determinării precise a autorităților publice și a distingerii acestora de instituțiile publice, art. 240 din Legea privind punerea în aplicare a Noului Cod Penal prevede că, în aplicarea dispozițiilor art. 135 din Codul Penal, prin expresia „*autorități publice*”, se înțeleg autoritățile prevăzute în mod expres în titlul III (art. 61-134) din Constituție, precum și în art. 140 și 142 din aceasta.

---

³⁶ George Antoniu, *Tratat de Drept Penal. Volumul I. Introducere în Dreptul Penal. Aplicarea legii penale*, București, Editura Universul Juridic, 2015, p. 150.

³⁷ *Ibidem*, p. 152.

³⁸ Mihail Udriou, *op. cit.*, p. 69.

3. să se fi săvârșit o infracțiune³⁹: a) în realizarea obiectului de activitate al persoanei juridice; b) în interesul persoanei juridice; c) în numele persoanei juridice⁴⁰;

4. infracțiunea să fie comisă de persoana juridică urmare a unei hotărâri adoptate în cadrul acesteia sau a neglijenței acesteia⁴¹

Există mai multe categorii de subiecți activi ai infracțiunii⁴²: a) subiect activ calificat (subiect propriu) – subiectul, pentru care legea impune îndeplinirea unei anumite calități (de exemplu, calitatea de funcționar public pentru săvârșirea infracțiunii de luare de mită); b) subiect activ unic-subiectul infracțiunilor ce nu pot fi comise în calitate de autor decât de către o singură persoană (de exemplu, în cazul infracțiunii de ucidere sau vătămare a nou-născutului de către mama aflată într-o stare de tulburare, care ucide sau provoacă vătămarea corporală a copilului nou-născut, imediat după naștere, dar nu mai târziu de 24 de ore de la aceasta); c) subiecți activi plurali-subiecți ai infracțiunilor ce nu pot fi comise decât de două sau mai multe persoane (de exemplu, în cazul infracțiunilor de incest sau bigamie)⁴³.

Subiectul pasiv al infracțiunii este persoana titulară a valorii sociale ocrotite penal, împotriva căreia s-a îndreptat infracțiunea și asupra căreia se răsfrânge urmare socialmente periculoasă a infracțiunii. Poate fi subiect pasiv al infracțiunii persoana fizică, persoana juridică de drept public sau privat, statul, în măsura în care sunt titularii valorii juridice protejate⁴⁴.

³⁹ Andra Roxana Trandafir, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, București, Editura C. H. Beck, 2023, p. 60.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 63.

⁴¹ Andra Roxana Trandafir, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, în „Analele Universității București – Seria Drept (AUB)”, nr. 1/2020, pp. 348-352, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1002566>, consultat pe 28.04.2024.

⁴² Traian Dima, Alin Sorin Nicolescu, *op. cit.*, p. 156.

⁴³ *Ibidem*, p. 158.

⁴⁴ Valentin Mirișan, Carmen Adriana Domocoș, *op. cit.*, p. 122.

În principiu, comiterea unei infracțiuni simple (formă a unității naturale de infracțiune) împotriva mai multor subiecți pasivi atrage reținerea unei pluralități de infracțiuni. Ca excepție, în cazul infracțiunii de omor, pluralitatea de victime atrage reținerea omorului calificat (art. 189 alin. (1) lit. f) C. Pen.), aflându-ne în fața unei infracțiuni complexe (unitate legală de infracțiune)⁴⁵. Tot astfel, pluralitatea de victime în cazul comiterii unei ucideri din culpă ori a unei vătămări corporale din culpă atrage reținerea variantei agravate a infracțiunii, prevăzute de art. 192 alin. (3) C. Pen., respectiv art. 196 alin. (4) C. Pen., aflându-ne în fața unei infracțiuni complexe (unitate legală de infracțiune)⁴⁶.

Există mai multe categorii de subiecți pasivi⁴⁷: a) subiect pasiv general (mediat) - statul ca reprezentant al societății; b) subiect pasiv special (imediat) - persoana vătămată direct prin infracțiune (de exemplu, proprietarul bunului furat); c) subiect pasiv calificat - subiectul pasiv pentru care legea impune îndeplinirea unei anumite calități (de exemplu, funcționarul public care exercită atribuții ce implică exercițiul autorității de stat în cazul infracțiunii de ultraj sau copilul nou-născut în cazul infracțiunii de ucidere sau vătămare a nou-născutului de către mamă); d) subiect pasiv principal-persoana ale cărei interese sunt ocrotite, în principal, prin norma de incriminare (de exemplu, statul, în cazul infracțiunii de ultraj); e) subiect pasiv secundar-persoana ale cărei interese sunt ocrotite, în subsidiar, prin norma de incriminare (de pildă, funcționarul în cazul infracțiunii de ultraj)⁴⁸.

---

⁴⁵ Mari-Claudia Ivan, *Unitatea de infracțiune*, București, Editura C. H. Beck, 2019, p. 56.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 57.

⁴⁷ Mihai Adrian Hotca, *Manual de Drept Penal. Partea generală*, ediția a 3-a, București, Editura Universul Juridic, 2022, p. 185.

⁴⁸ *Ibidem*.

Analiza subiectului pasiv al infracțiunii prezintă importanță în procesul penal pentru stabilirea încadrării juridice, în special, în cazul în care subiectul pasiv este calificat⁴⁹. De asemenea, prezintă relevanță în stabilirea în cursul procesului penal a persoanei vătămate pentru a-i fi comunicate drepturile, ori pentru a i se aduce la cunoștință posibilitatea de a se constitui parte civilă, ori pentru a se determina admisibilitatea unor acte procesuale ale acesteia⁵⁰. Persoana vătămată are posibilitatea de a retrage plângerea prealabilă sau să procedeze la împăcarea ori la încheierea unui acord de mediere⁵¹.

Latura obiectivă a infracțiunii

Latura obiectivă a infracțiunii este o componentă a conținutului constitutiv al infracțiunii, formată din: situația premisă, elementul material, urmarea imediată, legătura de cauzalitate, precum și locul sau timpul săvârșirii infracțiunii⁵². Situația premisă presupune existența unei situații de fapt sau de drept, prealabilă săvârșirii actului prevăzut de norma de incriminare și pe care acest act se grefează (de exemplu, existența unui raport prealabil de detenție, în cazul infracțiunii de abuz de încredere; existența unei persoane în viață, pentru săvârșirea infracțiunii de omor sau existența unei obligații legale de întreținere, în cazul infracțiunii de abandon de familie)⁵³.

Elementul material (*verbum regens*) constă în acțiunea sau inacțiunea interzisă prin norma de incriminare. Acțiunea poate consta într-un singur act de executare, dar și într-o pluralitate de asemenea acte. De exemplu, elementul material al infracțiunii de furt constă în

---

⁴⁹ Lavinia Valeria Lefterache, *op. cit.*, p. 190.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 198.

⁵² Alexandru Boroi, *op. cit.*, p. 230.

⁵³ *Ibidem*, p. 235.

luarea unui bun mobil din posesia sau deținerea altuia⁵⁴. Aceasta se poate realiza prin unul sau mai multe acte de executare comise în aceeași împrejurare⁵⁵. Inacțiunea poate constitui element material al unei infracțiuni doar în situația în care există o obligație legală sau convențională, generală sau cu caracter special de a nu rămâne în pasivitate⁵⁶.

Elementul material al infracțiunii poate fi prevăzut de legiuitor în formă unică (o singură acțiune sau inacțiune - de exemplu, în cazul infracțiunii de omor, elementul material constă în uciderea unei persoane) sau în formă alternativă (mai multe acțiuni sau inacțiuni, respectiv atât acțiuni, cât și inacțiuni)⁵⁷. De exemplu, în cazul infracțiunii de distrugere, elementul material constă în distrugerea, degradarea, aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun⁵⁸. Tot astfel, în cazul infracțiunii de abuz în serviciu, elementul material constă în îndeplinirea defectuoasă a unui act sau în neîndeplinirea sa⁵⁹.

Legiuitorul poate prevedea unele cerințe esențiale ale elementului material, cum ar fi modul de realizare a acestuia. De exemplu, în cazul infracțiunii de tulburare de posesie, prevăzută de art. 256 alin. (1) C. Pen., acțiunea de ocupare trebuie să fie realizată prin violență sau amenințare, desființarea ori strămutarea semnelor de hotar⁶⁰. De asemenea, prezintă relevanță intervalul de timp în care trebuie realizată activitatea infracțională. De pildă, în cazul infracțiunii de ucidere ori vătămare a nou-născutului de către mamă, prevăzută de art. 200 C. Pen., fapta trebuie săvârșită imediat după

---

⁵⁴ Valentin Mirișan, Carmen Adriana Domocoș, *op. cit.*, p. 140.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Ionuț Andrei Barbu, *op. cit.*, p. 130.

⁵⁷ Traian Dima, Alin Sorin Nicolescu, *op. cit.*, p. 156.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Horia Diaconescu, Ruxandra Răducanu, *Infracțiuni de corupție și de serviciu*, București, Editura C. H. Beck, 2018, p. 135.

⁶⁰ Alexandru Boroi, *op. cit.*, p. 250.

naștere, dar nu mai târziu de 24 de ore de la aceasta⁶¹. În funcție de modalitatea elementului material, infracțiunile pot fi clasificate în: a) infracțiuni comisive; b) infracțiuni omisive proprii; c) infracțiuni omisive improprii (comisive prin omisiune)⁶². Prin urmare, regula este că infracțiunile comisive se săvârșesc prin acțiune, iar infracțiunile omisive se săvârșesc prin inacțiune⁶³.

Urmarea imediată reprezintă urmarea acțiunii sau inacțiunii infracționale ce constă fie într-o stare de pericol pentru valoarea protejată de lege, fie într-o modificare fizică a realității înconjurătoare⁶⁴. Norma de incriminare poate conține forme alternative ale urmării imediate. Spre exemplu, în cazul infracțiunii de vătămare corporală, norma de incriminare prevede următoarele urmări imediate alternative: o infirmitate, leziuni traumatice sau afectarea sănătății unei persoane, care au necesitat, pentru vindecare, mai mult de 90 de zile de îngrijiri medicale, un prejudiciu estetic grav și permanent, avortul, punerea în primejdie a vieții persoanei⁶⁵. În funcție de urmarea imediată, infracțiunile pot fi clasificate în: a) infracțiuni de rezultat (materiale); b) infracțiuni de pericol (formale)⁶⁶. Infracțiunile de rezultat sunt acelea a căror urmare imediată constă într-o modificare fizică a realității înconjurătoare (rezultat material, vătămare)⁶⁷.

Rezultatul face parte din elementul constitutiv al infracțiunii, aceasta consumându-se în momentul în care se produce acest rezultat⁶⁸. Infracțiunile de pericol sunt acelea a căror urmare imediată

---

⁶¹ *Ibidem*, p. 255.

⁶² George Antoniu, *op. cit.*, p. 170.

⁶³ *Ibidem*, p. 175.

⁶⁴ Florin Streteanu, Daniel Nițu, *op. cit.*, p. 280.

⁶⁵ Voicu Pușcașu, *op. cit.*, p. 210.

⁶⁶ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 147.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 150.

⁶⁸ Ionuț Andrei Barbu, *op. cit.*, p. 220.

constă într-o stare de pericol pentru valoarea protejată de lege (de exemplu, infracțiunea de evaziune fiscală prevăzută de art. 9 din Legea nr. 241/2005), fără a se nota o modificare fizică a realității înconjurătoare⁶⁹. Infracțiunile de pericol pot fi clasificate la rândul lor în infracțiuni de pericol abstract (când starea de pericol pentru valoarea protejată este prezumată de legiuitor că există prin însăși incriminarea faptei-mărturia mincinoasă, inducerea în eroare a organelor judiciare) și infracțiuni de pericol concret (când norma de incriminare prevede cerința ca infracțiunea să producă o stare de pericol pentru valoarea protejată de lege-hărțuirea)⁷⁰.

Legătura de cauzalitate este un concept variabil care constă în raportul cauză - efect ce trebuie să existe între acțiunea sau inacțiunea prevăzută de norma de incriminare care constituie elementul material al infracțiunii și urmarea imediată a acesteia⁷¹. Este necesar să se determine dacă o anumită acțiune sau inacțiune a unei anumite persoane (fizice sau juridice) poate fi, în mod rezonabil, reținută drept cauză a urmării produse, avându-se în vedere contextul temporal și social în care a avut loc, printr-o abordare pragmatică, nu tributară unor aplicări mecanice a dreptului sau unor teorii abstracte⁷².

Locul și timpul săvârșirii infracțiunii nu condiționează, în principiu, existența acesteia, ori a unei forme a acesteia, cu excepția situației în care sunt elemente constitutive ale infracțiunii sau elemente circumstanțiale agravante⁷³. De exemplu, pentru existența infracțiunii de conducere a unui vehicul neînmatriculat (art. 334 C. Pen.), este necesar ca fapta să fie săvârșită pe drumurile publice⁷⁴.

---

⁶⁹ *Ibidem*, p. 225.

⁷⁰ Mihail Udroui, *op. cit.*, p. 90.

⁷¹ Traian Dima, Alin Sorin Nicolescu, *op. cit.*, p. 180.

⁷² *Ibidem*, p. 186.

⁷³ George Antoniu, *op. cit.*, p. 190.

⁷⁴ *Ibidem*.

Reprezintă elemente circumstanțiale agravante, de exemplu, tâlhăria săvârșită într-un mijloc de transport ori furtul săvârșit în timpul nopții⁷⁵.

Latura subiectivă a infracțiunii

Latura subiectivă constă în formele și modalitățile vinovăției cu care se săvârșește infracțiunea (intenție, culpă, praeterintenție)⁷⁶. Vinovăția constituie, așadar, unul dintre elementele constitutive ale infracțiunii, fiind inclusă în trăsătura esențială a tipicității, întrucât numai o faptă ce întrunește toate condițiile tipicității obiective și subiective este prevăzută de legea penală⁷⁷. Codul Penal nu instituie prezumții relative de vinovăție, fiind în sarcina organelor de urmărire penală să probeze îndeplinirea condițiilor referitoare la tipicitatea subiectivă a unei fapte⁷⁸. Noul Cod Penal a unificat regimul sancționator prevăzut de lege pentru acțiunea și inacțiunea comise cu aceeași formă de vinovăție, după cum urmează⁷⁹: a) fapta (acțiune sau inacțiune) constituie infracțiune atunci când este comisă cu intenție directă sau indirectă; b) fapta (acțiune sau inacțiune) comisă din culpă este infracțiune numai atunci când în lege se prevede în mod expres aceasta⁸⁰.

Există situații în care Codul Penal prevede explicit forma de vinovăție cu care se comite o infracțiune fie în denumirea marginală (de exemplu, uciderea din culpă, prevăzută de art. 192 C. Pen.,

---

⁷⁵ *Ibidem*, p. 195.

⁷⁶ Lavinia Valeria Letterache, *op. cit.*, p. 207.

⁷⁷ Valentin-Cristian Ștefan, *Considerații teoretice referitoare la vinovăția penală*, în „Dreptul”, nr. 8/2021, pp. 104-131.

⁷⁸ Andrada Nour, *Drept Penal. Partea generală*, București, Editura C. H. Beck, 2020, p. 120.

⁷⁹ Laura Maria Stănilă, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 2-a, București, Editura Universul Juridic, 2021, p. 150.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 158.

distrugerea din culpă, prevăzută de art. 255 C. Pen.), fie chiar în conținutul infracțiunii (de exemplu, în cazul neglijenței în serviciu, prevăzută de art. 298 C. Pen., neglijența în păstrarea informațiilor, prevăzută de art. 305 alin. (2) C. Pen.)⁸¹. Potrivit art. 16 alin. (1) C. Pen., fapta constituie infracțiune numai dacă a fost săvârșită cu forma de vinovăție cerută de legea penală, fiind astfel relevată importanța tipicității subiective în structura infracțiunii⁸². În vederea respectării principiului legalității incriminării, art. 16 alin. (2) C. Pen. enumeră formele de vinovăție, după cum urmează: intenția, culpa, intenția depășită (praeterintenția).

Persoanele juridice nu au o răspundere obiectivă, ci răspund penal dacă fapta a fost săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de lege. Astfel, persoana juridică poate comite o infracțiune fie cu intenție, fie din culpă ori cu praeterintenție⁸³. Vinovăția persoanei juridice este distinctă de cea a persoanei fizice care a comis activitatea infracțională, răspunderea penală a persoanei juridice fiind una directă, pentru fapta proprie, iar nu pentru fapta altuia⁸⁴.

Mobilul infracțiunii constă în impulsul (sentiment, interes) ce l-a determinat pe făptuitor să comită infracțiunea. Prevederea de către norma de incriminare a unui mobil special nu este incompatibilă, în esență, cu reținerea comiterii faptei și cu intenție indirectă⁸⁵. Lipsa

---

⁸¹ Mădălina Cristina Dănișor, *Drept Penal Partea generală*, București, Editura Universul Juridic, 2020, p. 136.

⁸² *Ibidem*, p. 140.

⁸³ Andra Roxana Trandafir, *op. cit.*, p. 187; Andra Roxana Trandafir, Valentina Dinu, *La responsabilité environnementale en droit pénal en Roumanie*, www.henricapitant.org.

⁸⁴ Constantin Duvac, Norel Neagu, Niculae Gament, Vasile Băiculescu, *Drept Penal. Partea generală*, București, Editura Universul Juridic, 2019, p. 250.

⁸⁵ Norel Neagu, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 2-a, București, Editura Universul Juridic, 2021, p. 90.

oricărui mobil poate fi un indiciu al stării de iresponsabilitate, care atrage reținerea unei cauze de neimputabilitate⁸⁶.

Infrațiuni la regimul protecției mediului prevăzute în Codul Penal Partea specială. Infrațiunea de infectare a apei prevăzută de art. 356 C. Pen.

Conform art. 356 C. Pen., constituie infracțiune infectarea prin orice mijloace a surselor sau rețelelor de apă, dacă apa devine dăunătoare sănătății oamenilor, animalelor sau plantelor⁸⁷. Obiectul juridic generic al infracțiunii îl constituie relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare, sunt asigurate prin respectarea regulilor de conviețuire socială și protecție a mediului⁸⁸. Obiectul juridic special al infracțiunii îl constituie relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare privesc sănătatea publică sub raportul securității surselor și a rețelelor de apă, astfel încât folosirea lor să fie posibilă fără un pericol pentru sănătatea oamenilor, animalelor și plantelor⁸⁹.

Obiectul material al infracțiunii este format din sursele și rețelele de apă⁹⁰. Așa cum s-a subliniat în doctrină, deoarece acțiunea de infectare se exercită în mod automat direct asupra apei, obiectul material al infracțiunii îl constituie fie apa care se găsește la o sursă (izvor, puț, rezervor, pârâuri, lacuri, râuri, fluvii, fântâni), fie apa

---

⁸⁶ Laura Maria Stănilă, *op. cit.*, p. 170.

⁸⁷ Remus Jurj, Vasile Drăghici, *Drept penal al mediului*, București, Editura Universul Juridic, 2022, p. 251.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 252.

⁹⁰ Gheorghe Durac, *Dreptul protecției mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, București, Editura Hamangiu, 2023, p. 200.

aflată pe rețeaua ei de scurgere (jgheaburi de adăpare, canal de irigare, conductă etc.)⁹¹.

Subiect activ al infracțiunii poate fi orice persoană fizică care răspunde penal, inclusiv persoana juridică. Poate fi subiect activ al infracțiunii chiar și persoana, fizică sau juridică, care are în folosirea sa sursa de apă (de exemplu, fântâna sau utilajele de îmbuteliere a apelor)⁹². În cazul în care autor al infracțiunii este persoana care se găsește în serviciul unei întreprinderi care furnizează apă sau a unei unități care posedă instalații de apă, aceasta va constitui o circumstanță agravantă a faptei⁹³. Participația este posibilă sub toate formele: coautorat, complicitate, instigare⁹⁴.

Subiectul pasiv general al infracțiunii este statul, ca titular al obligației de a adopta măsuri pozitive, concrete și efective, destinate să garanteze dreptul la un mediu sănătos, sancționând pasivitatea autorităților publice interne. Totodată, conform legii, apa face parte din domeniul public al statului⁹⁵. Subiectul pasiv secundar este orice persoană fizică afectată de poluarea apei, căreia i s-a pus în pericol viața, sănătatea și integritatea corporală a sa sau viața animalelor sale ori i s-a pus în pericol spațiul ambiental în care trăiește, producția agricolă ori industrială sau fondul piscicol⁹⁶. De asemenea, este subiect pasiv secundar al infracțiunii și persoana juridică ai cărei angajați au avut viața, sănătatea sau integritatea corporală pusă în pericol, ori ale

---

⁹¹ *Ibidem*, p. 202.

⁹² Cristina Mihaela Salcă Rotaru, *Dreptul integrat al mediului*, București, Editura Pro Universitaria, 2023, p. 94.

⁹³ Adrian Barbu Ilie, *Dreptul mediului*, București, Editura C. H. Beck, 2017, p. 60.

⁹⁴ Mircea Duțu, *Dreptul mediului și al climei*, Volumul I. *Partea generală*, București, Editura Universul Juridic, 2022, p. 225.

⁹⁵ Georgiana Tudor, *Drept penal. Armonizarea Legislației Europene. Jurisprudența CJUE*, București, Editura Universul Juridic, 2017, p. 93.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 100.

cărei animale, producție agricolă ori fond piscicol sunt puse în pericol de activitatea infrafracțională prin care s-a cauzat poluarea⁹⁷.

Elementul material constă într-o acțiune a făptuitorului de a infecta sursele sau rețelele de apă, adică a introduce în acea sursă/rețea ape uzate, deșeuri, reziduuri sau produse de orice fel care conțin substanțe, bacterii, microbi sau orice alți asemenea agenți patogeni vătămători pentru sănătatea oamenilor, animalelor sau plantelor⁹⁸. Prin incriminarea acestei infrafracțiuni, legiuitorul a urmărit și protejarea rețelelor de alimentare cu apă și canalizare, sens în care apele uzate menajere vor fi transportate printr-o rețea de canalizare care asigură colectarea, transportul, epurarea și evacuarea corespunzătoare într-un receptor natural a apelor uzate provenite de la utilizatorii serviciului de alimentare cu apă care, între altele, transportă apa potabilă în stare naturală sau după tratare, care trebuie să fie sanogenă și curată, lipsită de microorganisme, paraziți sau substanțe⁹⁹.

Pentru existența infrafracțiunii, este necesar ca apa să devină dăunătoare sănătății oamenilor, animalelor sau plantelor. În lipsa acestei schimbări a calității apei, fapta poate constitui una dintre contravențiile prevăzute de art. 87 din Legea nr. 107/1996¹⁰⁰. În practica judiciară, s-a decis că fapta inculpatului care, la data de 22 martie 2013, a infectat apa din fântâna situată pe pășunea din localitatea M., județul Cluj, prin deversarea în sursa de apă a unei substanțe de conține hidrocarburi aromatice pe bază de benzen, dăunătoare sănătății oamenilor și animalelor prin ingerarea apei, întrunește elementele

⁹⁷ Mircea Duțu, *Infrafracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, în „Dreptul”, nr. 8/2016, pp. 157-171.

⁹⁸ Remus Jurj, *Compatibilitatea legislației penale din România cu legislația comunitară care reglementează protecția mediului prin mijloace de drept penal*, în „Pro-Lege”, nr. 3-4/2019.

⁹⁹ Sorin Alexandru Vernea, *Particularitățile răspunderii penale în cazul infrafracțiunilor îndreptate împotriva mediului*, București, Editura Hamangiu, 2020, p. 113.

¹⁰⁰ Mircea Duțu, *Probleme ale efectivității, eficienței și dezvoltării dreptului mediului în România. Aspecte de drept substanțial și drept procedural*, în „Dreptul”, nr. 11/2020, pp. 20-27.

constitutive ale infracțiunii de infectarea apei prevăzute de art. 311 alin. (1) C.Pen. din 1968¹⁰¹. Nu este necesar ca apa să fie folosită sau să se fi produs o îmbolnăvire a unui om, animal sau plantă¹⁰².

În practică, ar trebui să se stabilească infectarea apei pe baza a două criterii: unul calitativ-pentru care comportamentul trebuie să conștie în introducerea în apă de substanțe toxice pentru oameni, animale și plante; unul cantitativ-pentru care aceste substanțe trebuie să fie adecvate efectiv din punct de vedere al cantității, modalității și concentrației, pentru a produce un pericol concret pentru orice consumator¹⁰³. Prin urmare, judecătorul trebuie să verifice dacă infectarea apei depășește într-adevăr concentrațiile pragului de risc, dacă este potențial adecvată pentru a produce efecte nocive asupra sănătății¹⁰⁴. Pericolul trebuie constatat din punct de vedere științific, în sensul că trebuie să se refere la doza de substanță contaminată la care investigațiile științifice au asociat efecte adverse asupra sănătății¹⁰⁵.

Urmarea imediată constă într-o stare de pericol pentru sănătatea oamenilor, animalelor sau plantelor, stare care se deduce din aptitudinea apei infectate de a produce moartea sau îmbolnăvirea acestora¹⁰⁶. Calitatea apei care poate constitui un pericol pentru sănătatea umană trebuie evidențiată prin analize specifice care nu se reduc la simple depășiri ale unor indicatori chimici sau microbiologici precum în cazul poluării, ci presupune evaluarea efectelor negative în ansamblu, evidențind caracterul potențial dăunător pentru oameni,

---

¹⁰¹ Anca Ileana Dușcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, în „Revista de Științe Juridice”, vol. 31, nr. 2/2017, pp. 158-163.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Andrei Duțu-Buzura, *Dreptul climei (al schimbărilor climatice). Contenciosul ca factor de progres juridic*, în „Jurnalul de Studii și Cercetări Juridice”, vol. 63, nr. 3/2018, pp. 151-174.

¹⁰⁴ Mircea Duțu, *op. cit.*, p. 160.

¹⁰⁵ Georgiana Tudor, *op. cit.*, p. 120.

¹⁰⁶ Remus Jurj, Vasile Drăghici, *op. cit.*, p. 255.

animale sau plante, în particularitățile sale¹⁰⁷. În practica judiciară, s-a decis că acțiunea inculpatului care, prin montarea unui dispozitiv, a efectuat branșarea conductei de apă menajeră la conducta de aducțiune a apei potabile în dreptul imobilului său din Popești-Leordeni, infectând apa potabilă, realizează elementul material al infracțiunii de infectarea apei, urmarea imediată constând în starea de pericol pentru sănătatea publică¹⁰⁸. Legătura de cauzalitate dintre elementul material și urmarea imediată rezultă din probatoriul administrat¹⁰⁹. Așadar, în contextul în care infracțiunea de infectare a apei este o infracțiune de pericol, condiția pentru existența acesteia este efectiv infectarea apei, nu îmbolnăvirea oamenilor, animalelor sau plantelor¹¹⁰.

Faptul că, în speță, acțiunea inculpatului a determinat această urmare rezultă din raportul întocmit prin care s-a constatat că există racord de evacuare a apelor uzate menajere prin pompare în conducta de aducțiune a apei, fără a exista avizul operatorului de alimentare cu apă și canalizare pentru executarea lucrării¹¹¹. Din rapoartele de încercare a probelor de apă recoltate în mod aleatoriu din conductele de aducțiune și distribuția apei, reiese că, în perioada 20 aprilie 2010-12 aprilie 2011, au fost înregistrate valori crescute la mai mulți indicatori de calitate¹¹². Din raportul de încercare nr. 118/3/EVMT din 20 aprilie 2011, emis de Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare Industrială, rezultă că proba de apă recoltată din conducta de aducțiune P6-PIO din Popești-Leordeni, în data de 12 aprilie 2011,

---

¹⁰⁷ Mircea Duțu, *Considerații referitoare la reevaluări necesare privind infracțiunea de infectare a apei (art. 356 C.Pen.)*, în „Dreptul”, nr. 5/2017, pp. 91-99.

¹⁰⁸ Remus Jurj, Vasile Drăghici, *op. cit.*, p. 255.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 256.

¹¹¹ Mircea Duțu, *op. cit.*, p. 180.

¹¹² *Ibidem*.

prezintă valori crescute la toți indicatorii de calitate și bacteriologici, aceste valori fiind peste limitele impuse prin Legea nr. 458/2002, modificată prin Legea nr. 311/2004¹¹³.

Curtea menționează că, pentru a se putea reține existența acestei infracțiuni, este necesar ca infectarea să fie dăunătoare sănătății oamenilor, animalelor sau plantelor, adică, în cazul în care este folosită, apa să aibă aptitudinea de a produce moartea sau îmbolnăvirea oamenilor, animalelor sau distrugerea plantelor¹¹⁴. Nu se cere producerea în mod efectiv a unei asemenea urmări, infracțiunea fiind, sub acest aspect, una de pericol, întrucât dacă se produce și moartea sau îmbolnăvirea unei persoane sau a unui animal ori distrugerea unor plante, în raport cu acest rezultat, se realizează și conținutul altei infracțiuni¹¹⁵.

În cazul în care are loc consumul apei infectate, devenită dăunătoare și astfel se va produce moartea sau vătămarea corporală a unei persoane sau distrugerea unor plante, va interveni un concurs de infracțiuni, iar dacă se produce o otrăvire a oamenilor/animalelor în masă, în raport cu acest rezultat, se realizează și conținutul altei infracțiuni, care se va afla în concurs cu infracțiunea de infectare a apei (de exemplu, art. 402 C. Pen. referitor la infracțiunea de atentat contra unei colectivități)¹¹⁶.

Eroarea asupra substanțelor introduse în sursele sau rețelele de apă nu înlătură răspunderea penală, deoarece nu trebuie aruncate în apă niciun fel de substanțe, cu excepția celor aruncate de personalul operatorului care are în administrare rețeaua de apă, special autorizat

---

¹¹³ *Ibidem*, p. 182.

¹¹⁴ Anca Ileana Dușcă, *Dreptul mediului*, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Universul Juridic, 2021, p. 274.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 275.

¹¹⁶ Sorin Alexandru Vernea, *op. cit.*, p. 193.

în acest scop¹¹⁷. Infrațiunea se consumă în momentul infectării sursei sau rețelei de apă. Infrațiunea de infectare a apei, prevăzută de art. 356 alin. (1) C. Pen. se poate comite în formă continuă sau continuată¹¹⁸. Tentativa la această infrațiune se pedepsește. Constituie tentativă și neproducerea urmărilor cu privire la modificarea calității apelor, respectiv din motive care țin fie de concentrația substanțelor periculoase folosite pentru infectarea apei, fie de cantitatea acestora care este insuficientă pentru a schimba caracteristicile apei¹¹⁹. Infrațiunea de infectare a apei se pedepsește cu închisoare de la unu la 5 ani. Dacă fapta este săvârșită din culpă, pedeapsa este închisoarea de la 6 luni la 3 ani sau amendă¹²⁰. Prin excepție de la dispozițiile art. 137 alin. (2) C. Pen., suma corespunzătoare unei zile-amendă pentru persoana juridică este cuprinsă între 500 lei și 25.000 lei¹²¹.

Infrațiuni la regimul protecției mediului prevăzute în legi speciale. Infrațiunea prevăzută de art. 66 alin. (1) lit. b) din OUG nr. 92/2021 privind regimul deșeurilor

Conform textului de lege menționat anterior, neluarea sau nerespectarea măsurilor obligatorii în desfășurarea activităților de colectare, tratare, transport, valorificare sau eliminare a deșeurilor periculoase constituie infrațiune și se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 5 ani sau cu amendă¹²². Obiectul juridic generic al infrațiunii îl

---

¹¹⁷ Gheorghe Durac, *op. cit.*, p. 167.

¹¹⁸ Mircea Dușu, *Observații elementare în privința infrațiunii de infectare a apei (art. 356 NCP)*, <https://www.juridice.ro/essentials/727/observatii-elementare-in-privinta-infracțiunii-de-infectare-a-apei-art-356-ncp>, consultat pe 04.05.2024.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ Remus Jurj, Vasile Drăghici, *op. cit.*, p. 260.

¹²¹ *Ibidem*, p. 264.

¹²² *Ibidem*, p. 157.

constituie relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt asigurate prin respectarea regulilor de conviețuire socială și protecție a mediului¹²³. Obiectul juridic special al infracțiunii îl constituie relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt asigurate prin măsurile necesare pentru protecția mediului și a sănătății populației, prin prevenirea sau reducerea efectelor adverse determinate de generarea și gestionarea deșeurilor și prin reducerea efectelor generale ale folosirii resurselor și creșterea eficienței folosirii acestora¹²⁴. Obiectul material al infracțiunii este format din deșeurile periculoase supuse operațiunilor de colectare, tratare, transport, valorificare și eliminare¹²⁵.

Subiectul activ al infracțiunii este calificat și poate fi orice persoană fizică care răspunde penal precum și persoana juridică, care desfășoară activități de tratare a deșeurilor, operatorii economici care sunt autorizați pentru colectarea și transportul deșeurilor periculoase, brokerii precum și persoanele juridice care sunt autorizate să elimine deșeurile periculoase¹²⁶. Participația este posibilă sub toate formele: coautorat, complicitate, instigare¹²⁷. Subiect pasiv general al infracțiunii este statul, ca titular al obligației de a adopta măsuri pozitive, concrete și efective, destinate să garanteze dreptul la un mediu sănătos. Subiect pasiv secundar este orice persoană fizică afectată de neluarea măsurilor obligatorii în desfășurarea activităților de colectare, tratare, transport, valorificare și eliminare a deșeurilor periculoase¹²⁸.

---

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ Luiza Neagu, Adrian Truichici, *Infracțiuni prevăzute în legi speciale*, București, Editura Universul Juridic, 2018, p. 210.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 211.

¹²⁶ Gheorghe-Iulian Ioniță, Ștefania Diana Ioniță-Burda, *Dreptul protecției mediului*, ediția a 6-a, București, Editura Universul Juridic, 2024, p. 225.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 230.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 231.

Elementul material al infracțiunii constă într-o acțiune comisivă prin inacțiune a făptuitorului de a nu lua sau a nu respecta măsurile obligatorii în desfășurarea activităților de colectare, tratare, transport, valorificare și eliminare a deșeurilor periculoase¹²⁹. În primul rând, pentru existența infracțiunii, este necesar ca faptele să fie săvârșite în desfășurarea activităților de colectare, tratare, transport, valorificare și eliminare a deșeurilor periculoase. Prin aceasta, infracțiunea prevăzută de art. 66 alin. (1) lit. b) din OUG nr. 92/2021 se diferențiază de infracțiunea prevăzută de art. 98 alin. (5) lit. b) din OUG nr. 195/2005¹³⁰.

Pentru existența infracțiunii este necesar să existe o constatare științifică sau cel puțin un studiu întocmit de o societate de profil prin care să se stabilească că deșeurile sunt periculoase, sens în care deșeul trebuie să fie ambalat și etichetat corespunzător, să se preleveze mostre din fiecare transport, care să fie păstrate în condiții de siguranță¹³¹. Mai mult, inclusiv cu ocazia cercetării la fața locului ar trebui să se preleveze mostre în vederea expertizării acestora¹³².

Includerea unui obiect sau a unei substanțe pe listă nu înseamnă că respectivul obiect ori respectiva substanță se consideră ca fiind deșeu în orice împrejurare. O substanță sau un obiect este considerat deșeu numai în cazul în care corespunde definiției prevăzute la pct. 10 din Anexa nr. 1, conform căreia deșeul este orice substanță sau obiect pe care deținătorul îl aruncă ori are intenția sau obligația să îl arunce¹³³.

---

¹²⁹ Mihai Adrian Hotca, *Infracțiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații*, București, Editura C. H. Beck, 2023, p. 187.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 190.

¹³¹ Mihaela Cristina Paul, *Dreptul mediului*, București, Editura Hamangiu, 2023, p. 145.

¹³² Mircea Duțu, *De la dreptul deșeurilor la dreptul economiei circulare*, în „Universul Juridic”, nr. 5/2022, pp. 7-15.

¹³³ Anca Ileana Dușcă, *op. cit.*, p. 277.

În cazul unui tip de deșeu care se încadrează potrivit listei deșeurilor prevăzute la art. 7 alin. (1) sub două coduri diferite în funcție de posibila prezență a unor caracteristici periculoase, încadrarea ca deșeu nepericulos se realizează de către producătorii și deținătorii de astfel de deșeuri numai în baza unei analize a originii, testelor, buletinelor de analiză și a altor documente relevante solicitate de către autoritatea de protecție a mediului¹³⁴. În cazurile de incertitudine referitoare la caracterizarea și clasificarea deșeurilor, laboratorul de referință din cadrul Agenției Naționale de Protecție a Mediului analizează cazurile de incertitudine referitoare la caracterizarea și clasificarea deșeurilor și face propunerea de încadrare corespunzătoare¹³⁵.

În scopul determinării posibilităților de amestecare, a metodelor de pregătire prealabilă, reciclare, valorificare și eliminare a deșeurilor, producătorii și deținătorii de deșeuri persoane juridice sunt obligați să efectueze și să dețină o caracterizare a deșeurilor periculoase generate din propria activitate și a deșeurilor care pot fi considerate periculoase din cauza originii sau compoziției și dacă acestea prezintă una sau mai multe dintre proprietățile prevăzute în Anexa nr. 4¹³⁶. Autoritățile publice de apărare, ordine publică și siguranță națională producătoare și deținătoare de deșeuri sunt obligate să încadreze în codurile prevăzute în Decizia Comisiei 2000/532/CE fiecare tip de deșeu generat de propria activitate, pe baza reglementărilor specifice pentru gestionarea deșeurilor¹³⁷.

---

¹³⁴ Gheorghe Durac, *op. cit.*, p. 174.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 180.

¹³⁶ Anca Ileana Dușcă, *Provocări europene și românești referitoare la deșeuri în lumina celui de-al șaptelea plan de acțiune în materia mediului al Uniunii Europene*, în „Dreptul”, vol. 9, nr. 1/2018, pp. 153-170.

¹³⁷ *Idem*, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, în „Revista de Științe Juridice”, vol. 43, nr. 2/2023, pp. 56-64.

Conform art. 11 din OUG nr. 92/2021, este interzisă reclassificarea deșeurilor periculoase ca deșeuri nepericuloase de către producătorul sau deținătorul de deșeuri prin diluarea sau amestecarea acestora în scopul de a diminua concentrațiile inițiale de substanțe periculoase la un nivel mai mic decât nivelul prevăzut pentru ca un deșeu să fie definit ca fiind periculos¹³⁸. Art. 27 din OUG nr. 92/2021 prevede că producătorii și deținătorii de deșeuri periculoase, precum și operatorii economici autorizați, din punctul de vedere al protecției mediului, să desfășoare activități de colectare, transport, stocare și tratare a deșeurilor periculoase, sunt obligați să colecteze, să transporte și să stocheze separat diferitele categorii de deșeuri periculoase, în funcție de proprietățile fizico-chimice, de compatibilități și de natura substanțelor de stingere care pot fi utilizate pentru fiecare categorie de deșeuri în caz de incendiu, astfel încât să se poată asigura un grad ridicat de protecție a mediului și a sănătății populației potrivit prevederilor art. 21, incluzând asigurarea trasabilității de la locul de generare la destinația finală, pentru a îndeplini prevederile art. 48¹³⁹.

Controlul privind generarea, colectarea, operațiunile de transfer, stocarea temporară și tratarea în cazul deșeurilor periculoase se efectuează de către instituțiile abilitate prin normele juridice în vigoare și are în vedere, în mod deosebit, originea, destinația, precum și măsurile luate de producătorul de deșeuri pentru ambalarea și etichetarea unor astfel de deșeuri¹⁴⁰. Producătorii și deținătorii de deșeuri sunt obligați să se asigure că, pe durata efectuării operațiunilor de colectare, transport și stocare a deșeurilor

---

¹³⁸ Remus Jurj, Vasile Drăghici, *op. cit.*, p. 164.

¹³⁹ Flaminia Stârc-Meclejan, *Manual de dreptul mediului. Dezbateri doctrinare și cauze de referință*, București, Editura C. H. Beck, 2022, p. 138.

¹⁴⁰ Gheorghe-Iulian Ioniță, Ștefania Diana Ioniță-Burda, *op. cit.*, p. 250.

periculoase, acestea sunt ambalate și etichetate potrivit prevederilor Regulamentului UE nr. 1272/2008 privind clasificarea, etichetarea și ambalarea substanțelor și a amestecurilor¹⁴¹. Transferul deșeurilor periculoase pe teritoriul național trebuie să fie însoțit de documentul de identificare prevăzut în Anexa IB la Regulamentul UE nr. 1013/2006¹⁴².

Stațiile de distribuție a produselor petroliere și alți operatori economici care comercializează uleiuri de motor și de transmisie au următoarele obligații:¹⁴³ a) să amenajeze în incintă un spațiu de colectare a uleiurilor uzate sau într-o zonă aflată la o distanță acceptabilă pentru clienți și să asigure colectarea cu titlu gratuit a acestora pentru tipurile de uleiuri comercializate; b) să predea uleiurile uzate colectate operatorilor economici autorizați din punctul de vedere al protecției mediului să efectueze această operație; c) să afișeze la loc vizibil indicatoare privind amplasarea spațiilor de colectare¹⁴⁴.

Operatorii economici autorizați din punctul de vedere al protecției mediului pentru activitatea de eliminare a deșeurilor au obligația să asigure eliminarea în totalitate a deșeurilor care le sunt încredințate, să folosească cele mai bune tehnici disponibile și care nu implică costuri excesive pentru eliminarea deșeurilor precum și să introducă în instalația de eliminare numai deșeurile menționate în autorizația emisă de agenția județeană sau națională pentru protecția mediului¹⁴⁵. Aceștia au, totodată, îndatorirea de a folosi tehnologia de eliminare aprobată de autoritățile menționate anterior¹⁴⁶. Prin

---

¹⁴¹ Art. 29 din OUG nr. 92/2021.

¹⁴² Mircea Duțu, *op. cit.*, p. 190.

¹⁴³ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 200.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 202.

¹⁴⁵ Stârc-Meclejan, *op. cit.*, p. 150.

¹⁴⁶ Gheorghe-Iulian Ioniță, Ștefania Diana Ioniță-Burda, *op. cit.*, p. 257.

prevederile art. 20 alin. (3)-(5), sunt interzise abandonarea deșeurilor, eliminarea deșeurilor în afara spațiilor autorizate în acest scop și incendierea deșeurilor de orice fel. Totodată, gestionarea deșeurilor trebuie să se realizeze, conform art. 21 din OUG nr. 92/2021, fără a pune în pericol sănătatea populației și fără a dăuna mediului, în special¹⁴⁷: a) fără a genera riscuri de contaminare pentru aer, apă, sol, faună sau floră; b) fără a crea disconfort din cauza zgomotului sau a mirosurilor; c) fără a afecta negativ peisajul sau zonele de interes special¹⁴⁸.

Urmarea imediată constă într-o stare de pericol pentru mediu. Nu se exclude posibilitatea ca, prin neluarea măsurilor de eliminare a deșeurilor periculoase, să se producă un prejudiciu pentru mediu cuantificabil. Raportul de cauzalitate dintre fapta făptuitorului și starea de pericol rezultă *ex re*, din însăși săvârșirea faptei¹⁴⁹. Din perspectiva laturii subiective, infracțiunea prevăzută de art. 66 alin. (1) lit. b) din OUG nr. 92/2021 se săvârșește cu vinovăția făptuitorului sub forma intenției directe sau indirecte. Infracțiunea se consumă în momentul încălcării uneia dintre obligațiile menționate în OUG nr. 92/2021. Tentativa se pedepsește¹⁵⁰.

Legislația în vigoare nu prevede un termen legal de eliminare a deșeurilor, existând potrivit art. 4 din OUG nr. 92/2021, o ordine de prioritate în cadrul legislației și politicii de prevenire a generării și de gestionare a deșeurilor. Aceasta este următoarea: prevenirea, pregătirea pentru reutilizare, reciclarea, alte operațiuni de valorificare, de exemplu, valorificarea energetică, și ultima fiind eliminarea¹⁵¹. Infracțiunea prevăzută de art. 66 alin. (1) lit. b) din OUG nr. 92/2021

---

¹⁴⁷ Remus Jurj, Vasile Drăghici, *op. cit.*, p. 174.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 176.

¹⁴⁹ Mihaela Cristina Paul, *op. cit.*, p. 150.

¹⁵⁰ Art. 66 alin. (5) din OUG nr. 92/2021.

¹⁵¹ Mircea Duțu, *op. cit.*, p. 210.

este o infracțiune omisivă continuă, care se epuizează când făptuitorul își îndeplinește obligația legală¹⁵².

Sanctiunea pentru această infracțiune este închisoarea de la 3 la 5 ani sau amenda. Prin derogare de la dispozițiile art. 137 alin. (2) din Codul Penal, suma corespunzătoare unei zile-amendă pentru persoana juridică este cuprinsă între 500 lei și 25.000 lei¹⁵³. Conform art. 61 alin. (5) C. Pen., dacă, prin infracțiunea săvârșită, s-a urmărit obținerea unui folos patrimonial, iar pedeapsa prevăzută de lege este numai amenda ori instanța optează pentru aplicarea acestei pedepse, limitele speciale ale zilelor-amendă se pot majora cu o treime¹⁵⁴. Conform art. 62 C. Pen., dacă, prin infracțiunea săvârșită, s-a urmărit obținerea unui folos patrimonial, pe lângă pedeapsa cu închisoarea, se poate aplica și pedeapsa cu amenda. La stabilirea cuantumului sumei corespunzătoare unei zile-amendă, se va ține seama de valoarea folosului patrimonial obținut sau urmărit¹⁵⁵.

Bibliografie

I. Tratate, cursuri

Antoniou, George, *Tratat de Drept Penal. Volumul I. Introducere în Dreptul Penal. Aplicarea legii penale*, București, Editura Universul Juridic, 2015.

Barbu, Ionuț Andrei, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 2-a, București, Editura Universul Juridic, 2022.

Boroi, Alexandru, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 5-a, București, Editura C. H. Beck, 2022.

---

¹⁵² *Ibidem*, p. 215.

¹⁵³ Mihai Adrian Hotca, *op. cit.*, p. 290.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 292.

¹⁵⁵ Remus Jurj, Vasile Drăghici, *op. cit.*, p. 180.

Dănișor, Mădălina-Cristina, *Drept Penal. Partea generală*, București, Editura Universul Juridic, 2020.

Diaconescu, Horia, Răducanu, Ruxandra, *Infrațiuni de corupție și de serviciu*, București, Editura C. H. Beck, 2018.

Dima, Traian, Nicolescu, Alin Sorin, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 4-a, București, Editura Hamangiu, 2023.

Durac, Gheorghe, *Dreptul protecției mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, București, Editura Hamangiu, 2023.

Dușcă, Anca Ileana, *Dreptul mediului*, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Universul Juridic, 2021.

Duțu, Mircea, *Dreptul mediului și al climei* vol. 1 *Partea generală*, București, Editura Universul Juridic, 2022.

Duvac, Constantin, Neagu Norel, Gamenț Niculae, Băiculescu Vasile, *Drept Penal. Partea generală*, București, Editura Universul Juridic, 2019.

Hotca, Mihai Adrian, *Manual de Drept Penal. Partea generală*, ediția a 3-a, București, Editura Universul Juridic, 2022.

Hotca, Mihai Adrian, *Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații*, București, Editura C. H. Beck, 2023.

Ilie, Adrian Barbu, *Dreptul mediului*, București, Editura C. H. Beck, 2017.

Ioniță Gheorghe-Iulian, Ioniță-Burda Ștefania Diana, *Dreptul protecției mediului*, ediția a 6-a, București, Editura Universul Juridic, 2024.

Ivan, Mari-Claudia, *Unitatea de infracțiune*, București, Editura C. H. Beck, 2019.

Jurj, Remus, Drăghici, Vasile, *Drept penal al mediului*, București, Editura Universul Juridic, 2022.

Lefterache, Lavinia Valeria, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 3-a, București, Editura Hamangiu, 2021.

Mirișan, Valentin, Domocoș Carmen Adriana, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 6-a, București, Editura Universul Juridic, 2019.

Mitrache, Constantin, Mitrache, Cristian, *Drept penal român. Partea generală*, ediția a 5-a, București, Editura Universul Juridic, 2023.

Neagu, Luiza, Truichici, Adrian, *Infrațiuni prevăzute în legi speciale*, București, Editura Universul Juridic, 2018.

Neagu, Norel, *Drept Penal. Partea generală*, ediția a 2-a, București, Editura Universul Juridic, 2021.

Nour, Andrada, *Drept Penal. Partea generală*, București, Editura C. H. Beck, 2020.

Pascu, Ilie, Uzlău, Andreea Simona, Muscalu, Gheorghe, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 5-a, București, Editura Hamangiu, 2023.

Paul, Mihaela Cristina, *Dreptul mediului*, București, Editura Hamangiu, 2023.

Pușcașu, Voicu, *Drept penal. Partea generală I*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Universul Juridic, 2022.

Salcă, Rotaru Cristina Mihaela, *Dreptul integrat al mediului*, București, Editura Pro Universitaria, 2023.

Stănilă, Laura Maria, *Drept Penal Partea generală*, ediția a 2-a, București, Editura Universul Juridic, 2021.

Stârc-Meclejan, Flaminia, *Manual de dreptul mediului. Dezbateri doctrinare și cauze de referință*, București, Editura C. H. Beck, 2022.

Streteanu, Florin, Nițu, Daniel, *Drept Penal. Partea Generală*, București, Editura Universul Juridic, 2014.

Trandafir, Andra-Roxana, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, București, Editura C. H. Beck, 2023.

Tudor, Georgiana, *Drept penal. Armonizarea Legislației Europene. Jurisprudența CJUE*, București, Editura Universul Juridic, 2017.

Udroiu, Mihail, *Drept penal. Partea generală*, ediția a 3-a, București, Editura C. H. Beck, 2016.

Vernea, Sorin Alexandru, *Particularitățile răspunderii penale în cazul infracțiunilor îndreptate împotriva mediului*, București, Editura Hamangiu, 2020.

II. Articole, studii

Bratulea, Daniela, *Clasarea și renunțarea la urmărirea penală. Dispoziții tranzitorii în cauzele aflate în cursul urmăririi penale*, în „Pro Lege”, nr. 4/2014, pp. 71-77.

Cojocaru, Radion, *Modele de abordare a conceptului infracțiunii în spațiul românesc*, în „Buletin Științific, seria A, Fascicula Filologie”, nr. 1/2020, pp. 253-261.

Dușcă, Anca Ileana, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, în „Revista de Științe Juridice”, vol. 31, nr. 2/2017, pp. 158-163.

Dușcă, Anca Ileana, *Provocări europene și românești referitoare la deșeuri în lumina celui de-al șaptelea plan de acțiune în materia mediului al Uniunii Europene*, în „Dreptul”, vol. 9, nr. 1/2018, pp. 153-170.

Dușcă, Anca Ileana, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, în „Revista de Științe Juridice”, vol. 43, nr. 2/2023, pp. 56-64.

Dușu-Buzura, Andrei, *Dreptul climei (al schimbărilor climatice). Contenciosul ca factor de progres juridic*, în „Jurnalul de Studii și Cercetări Juridice”, vol. 63, nr. 3/2018, pp. 151-174.

Dușu, Mircea, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, în „Dreptul”, nr. 8/2016, pp. 157-171.

Dușu, Mircea, *Considerații referitoare la reevaluări necesare privind infracțiunea de infectare a apei (art. 356 C. Pen.)*, în „Dreptul”, nr. 5/2017, pp. 91-99.

Duțu Mircea, *Probleme ale efectivității, eficienței și dezvoltării dreptului mediului în România. Aspecte de drept substanțial și drept procedural*, în „Dreptul”, nr. 11/2020, pp. 20-27.

Duțu, Mircea, *De la dreptul deșeurilor la dreptul economiei circulare*, în „Universul Juridic”, nr. 5/2022, pp. 7-15.

Duțu, Mircea, *Observații elementare în privința infracțiunii de infectare a apei (art. 356 NCP)*, www.juridice.ro.

Gheorghe, Ivan, *Achitarea inculpatului-faptă care nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni. Aplicarea legii penale mai favorabile*, în „Pro Lege”, nr. 4/2017, pp. 278-287.

Jurj, Remus, *Compatibilitatea legislației penale din România cu legislația comunitară care reglementează protecția mediului prin mijloace de drept penal*, în „Pro Lege”, nr. 3-4/2019.

Sima, Constantin, *Reflecții pe marginea noțiunii de tipicitate*, în „Dreptul”, nr. 1/2019, pp. 102-107.

Ștefan, Valentin-Cristian, *Considerații teoretice referitoare la vinovăția penală*, în „Dreptul”, nr. 8/2021, pp. 104-131.

Trandafir, Andra-Roxana, Dinu Valentina, *La responsabilité environnementale en droit pénal en Roumanie*, www.henricapitant.org.

Trandafir, Andra-Roxana, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, în „Analele Universității București – Seria Drept (AUB)”, nr. 1/2020, pp. 348-352.

DINAMICA ECONOMIEI REGIUNII OLTENIA DUPĂ ADERAREA ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ

RADU LAURENȚIU*

***Abstract:** Following Romania's integration into the European Union, Oltenia's economy has witnessed significant progress, evidenced by the rise in regional GDP and the improvement of living standards. European funds have revitalized key sectors such as agriculture, industry, and services. Despite economic obstacles and an extended period of recovery after the recession, Oltenia has shown remarkable adaptability, aligning with the positive trend of the national economy and effectively responding to major events, including EU integration, global financial fluctuations, and the consequences of the COVID-19 pandemic. Nevertheless, the region faces challenges, such as moderate economic growth and below-national-average incomes, which contribute to a high migration rate. Oltenia's rich natural resources and tourism diversity are assets that could steer the region towards sustainable development if efficiently managed. Strategic investments and the prudent use of European funds are essential to reduce economic disparities and to enhance the region's competitiveness on a national and European level.*

***Key words:** Oltenia's economy, Sustainable Development, Foreign Direct Investment (FDI), European funds, development regions.*

---

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C.S. Nicolăescu-Plopșor, al Academiei Române; e-mail: xpatrick2013@yahoo.com.

România, prin aderarea la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, a început un capitol nou în istoria sa economică. Acest moment a marcat tranziția de la o economie centralizată la una de piață, deschizând calea către un proces amplu de reforme economice și sociale. Politicile publice au avut ca obiectiv principal stabilizarea macroeconomică și reducerea rolului guvernamental în economie, prin privatizarea întreprinderilor de stat și stimularea inițiativei private. Reformele au vizat liberalizarea prețurilor, comerțului, sistemului valutar și a ratelor dobânzii, cu scopul de a crește competitivitatea economică, de a reduce șomajul și de a asigura o dezvoltare echilibrată și durabilă. Cu toate acestea, România a trebuit să facă față provocării de a recupera decalajul economic față de alte state membre UE.

Investițiile străine directe au avut o contribuție importantă în procesul de aderare la UE, prin creșterea fluxurilor de export și a valorii bunurilor exportate, îmbunătățind astfel competitivitatea economică a țării.

De asemenea, capitalul străin a ajutat la creșterea PIB-lui, dar și la redresarea rapidă a economiei românești, afectată de criza economică mondială din 2008 și pandemia de COVID-19.

Analiza economică a regiunii Oltenia este esențială pentru a înțelege dinamica și potențialul economic al zonei, oferind o bază solidă pentru planificarea strategică și atragerea investițiilor care să contribuie la dezvoltarea durabilă a regiunii.

Transformarea Economică a Regiunii Oltenia în Cadrul Național și European

Înființată în 1998, Regiunea de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia, cu o suprafață ce reprezintă 12,25% din totalul național, este o

componentă a Macroregiunii 4 care include și Regiunea Vest. Oltenia se află în sud-vestul României și este alcătuită din județele Dolj, Gorj, Olt, Vâlcea și Mehedinți.

Regiunea a beneficiat direct de pe urma integrării României în Uniunea Europeană, prin accesul la fonduri europene destinate dezvoltării și prin deschiderea piețelor pentru produsele locale. Esența economiei regionale a fost reprezentată de agricultură, industrie și servicii.

Înființate în anul 1999, Agențiile pentru Dezvoltare Regională, în parteneriat cu administrațiile publice locale, au avut un rol fundamental în coordonarea și implementarea proiectelor finanțate prin programe europene, cât și guvernamentale. Agenția pentru Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia a fost un element central în promovarea dezvoltării economice și sociale a regiunii. Până în anul 2013, constatăm că a gestionat proiecte ce au atras finanțări nerambursabile de 956,76 milioane de euro pentru 1332 de contracte. În general, subvențiile au fost orientate spre modernizarea infrastructurii, dezvoltarea serviciilor sociale, îmbunătățirea educației profesionale și tehnice, dezvoltarea turismului și sprijinirea IMM-urilor.

Agenția a avut un rol activ ca Organism Intermediar în Programul Operațional Regional (POR) desfășurat în perioadele 2007-2013 și 2014-2020, precum și pentru Programul Operațional Sectorial „Creșterea Competitivității Economice” (POS, CCE) 2007-2013, facilitând accesul la Fondurile Structurale ale Uniunii Europene. Implementarea acestor programe a permis investiții semnificative în infrastructura de transport, serviciile de sănătate, restaurarea patrimoniului cultural, infrastructura turistică și susținerea dezvoltării microîntreprinderilor. De asemenea, Agenția a coordonat și elaborarea Planului de Dezvoltare Regională 2014-2020, avizat în

iunie 2014 și aprobat în februarie 2015. Planul a fost fundamentat pe studii și strategii care au evaluat potențialul de creștere al regiunii și au propus direcții de acțiune pentru creșterea economică și dezvoltarea durabilă. Aceste direcții au fost concretizate prin Strategia Națională de Dezvoltare Regională și au ghidat programarea financiară pentru perioada respectivă¹.

ADR Oltenia își continuă și în prezent rolul de consiliere și organizare a misiunilor economice pentru potențialii investitori locali sau străini.

Începând cu anul 2000, negocierile pentru integrarea în Uniunea Europeană au conferit avantaje semnificative României, cel mai important beneficiu fiind accesul la finanțări europene destinate progresului infrastructural, avansării reformelor structurale și creșterii atractivității pentru capitalul străin. Aceste avantaje au ajutat la îmbunătățirea indicatorilor macroeconomici, în special la creșterea Produsul Intern Brut, reducerea inflației și ratei șomajului.

Conform datelor guvernamentale, investițiile străine directe și intrările de capital au avut un impact pozitiv asupra PIB-ului, cu o creștere medie anuală de peste 6%. Mai mult, intensificarea exporturilor către statele membre UE a accelerat procesul de convergență cu economiile vest-europene.

Creșterile salariale, reducerea șomajului și progresul economic au avut o traiectorie ascendentă chiar și în 2008, an ce a marcat accentuarea crizei economice mondiale. Cu toate acestea, declinul a început în anul 2009, când investițiile străine s-au redus în țara noastră datorită incertitudinilor economice. Această scădere a fost urmată de o perioadă de ajustare economică dificilă. În contextul presiunilor

---

¹ Domenii de activitate, a se vedea: <https://www.adroltenia.ro>, accesat în 3.05.2024.

inflaționiste și al scăderii PIB-ului, România a solicitat finanțare externă sub forma unui împrumut de aproximativ 20 miliarde euro².

Deși țara a beneficiat de suplimentarea resurselor financiare, prin accesul la fonduri europene nerambursabile și a avut un trend ascendent ridicat în perioada de preaderare la UE, cheltuielile bugetare exagerate și creșterea importurilor au creat dezechilibre bugetare majore. Împrumutul primit de la FMI și UE nu a condus la redresarea economică anticipată în anul 2010, drept pentru care guvernul a optat pentru adoptarea unor măsuri de austeritate dure, inclusiv reducerea salariilor bugetarilor. Aceste măsuri au fost luate în încercarea de a stabiliza economia și de a reduce deficitul bugetar, însă impactul negativ asupra nivelului de trai a generat multe dezbateri aprinse.

Analizând datele statistice începând cu anul 2008, observăm că România a înregistrat un progres economic notabil în ultimii 15 ani.

Valoarea PIB-ului a crescut de la 503.9 miliarde lei, în 2008, la 1598,5 miliarde lei, în 2023, ceea ce reprezintă o creștere procentuală cu aproximativ 217.6%³.

Această creștere a fost influențată pozitiv de majoritatea ramurilor economiei. Ponderea cea mai mare au avut-o agricultura, construcțiile și comerțul, în timp ce la polul opus, industria a avut o contribuție negativă din cauza volumului de activitate redus.

Cu toate că au existat scăderi ale PIB-ului în anii 2009-2010, datorită măsurilor de austeritate și stagnării producției, dar și în anul 2020, când lockdown-ul din pandemie a afectat multe sectoare economice, constatăm că România a demonstrat reziliență. Economia

---

² *Ordonanța de urgență nr. 99 din 22. 09. 2009*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 629 din 22 septembrie 2009.

³ Institutul Național de Statistică, *Comunicat de presă nr.41/ 4 martie 2009; Comunicat de presă nr. 53/8 martie 2024*, p. 3, a se vedea: <https://insse.ro/cms/ro/content/produsul-intern-brut-date-trimestriale>, accesat în 3 mai 2024.

țării s-a redresat rapid după perioada de pandemie, trecând în continuare cu bine peste efectele războiului din Ucraina, care au impulsionat inflația în multe state europene, dar și peste înăsprirea continuă a politicilor monetare.

Revigorarea s-a datorat, în special, măsurilor stimulative de politică fiscală, monetară și prudențială. Paradoxal, deși economia a avut o expansiune progresivă, aceasta nu se reflectă încă în veniturile populației și, implicit, în nivelul de bunăstare, care rămâne sub media europeană. Cea mai relevantă evaluare a nivelului de trai în context european, este analiza PIB-ului pe cap de locuitor exprimat la paritatea puterii de cumpărare (PPC).

Pentru a putea compara mai eficient progresul economic între țări, valorile se convertesc în euro.

Conform statisticii Eurostat, în 2023, PIB-ul României a ajuns la 78% din media statelor membre ale UE⁴, marcând o îmbunătățire semnificativă față de anul 2000, când era estimat la doar 26,3% din ponderea europeană⁵. Acest progres indică o creștere a puterii de cumpărare cu 196.6% pe parcursul celor 24 de ani care au trecut de la începerea negocierilor oficiale de aderare la Uniunea Europeană, dar și o recuperare a decalajului față de țările dezvoltate.

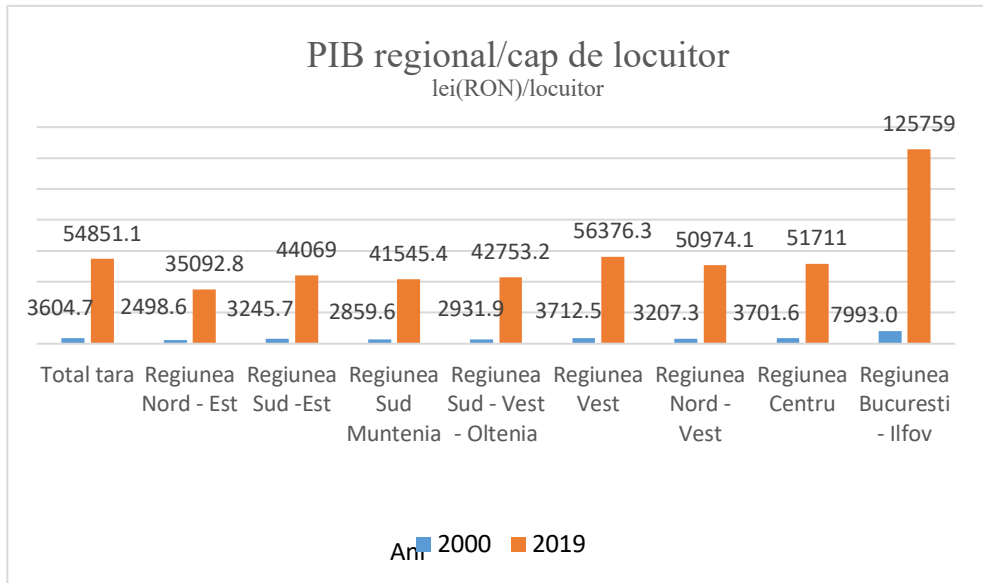
Dintre cele 8 regiuni ale țării, București-Ilfov contribuie cel mai mult la formarea PIB-ului național, în timp ce Sud-Vest Oltenia are o contribuție mai modestă.

---

⁴ *Purchasing power parities and GDP per capita - flash estimate*, a se vedea: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>, accesat în 20.06.2024.

⁵ Ion Ghizdeanu – Președinte al Comisiei Naționale de Prognostic, *Macroeconomie, Convergența reală și paritatea puterii de cumpărare*, în *RFPC*, nr. 09/2015, <https://mfinante.gov.ro/documents>, accesat în 7.05.2024.

Fig. nr. 1. PIB regional/cap de locuitor. (Datele relevă evoluția PIB-ului pe regiuni începând cu perioada de preaderare la UE).

Sursa datelor: <https://insse.ro>, Arhivă statistică teritorială, (PIB regional/cap locuitor).

Din diagrama prezentată se observă că în 20 de ani, PIB-ul pe cap de locuitor al Olteniei a crescut aproximativ de 14 ori, ajungând la o valoare de 42753,2 lei, în 2019, față de 2931,9 lei, în 2000.

București-Ilfov este cea mai prosperă regiune, PIB-ul pe cap de locuitor (exprimat la paritatea puterii de cumpărare - PPC) înregistrat în anul 2019, reprezenta 160% din media europeană, în timp ce Regiunea Sud-Vest se afla sub pragul de 60%. Cele mai recente statistici europene, arată că în anul 2022 nivelul de prosperitate al regiunii București-Ilfov s-a ridicat la 177%, în timp ce economia Olteniei, comparativ cu anul 2019, a înregistrat o modestă creștere de

3 procente, ajungând la 57% din media UE⁶. Cu toate că aderarea României la Uniunea Europeană a avut un impact pozitiv asupra economiei Olteniei, începând cu anul 2014 regiunea a avut dinamică moderată, cu o creștere medie anuală de aproximativ 1,8%.

Deși s-au înregistrat creșteri economice semnificative în toate județele țării, Doljul s-a situat tot timpul pe prima poziție a clasamentului.

Accesul la fondurile europene a contribuit constant la creșterea PIB-ului regional și la îmbunătățirea nivelului de trai în ultimii ani. În ciuda provocărilor economice globale și locale, Oltenia a reușit să se adapteze și să se alinieze la tendințele ascendente ale economiei naționale. Perioada pandemiei a fost cea mai dificilă pentru regiune, impactul restricțiilor ducând la un blocaj economic care a afectat în special sectoarele de interacțiune directă, cum ar fi turismul.

În 2022, rata riscului de sărăcie și excluziune socială (AROE) în Oltenia era de 44,7%, în creștere cu șase procente față de anul 2020, situație ce o poziționa la două procente distanță de Sud-Est, regiunea cu cel mai ridicat risc. La nivelul Uniunii Europene, doar Campania (Italia) și Sud-Est (România) au raportat că mai mult de jumătate din locuitorii lor sunt expuși la riscul de sărăcie sau excluziune socială. În cadrul macroregiunii, studiile analitice arată că în anii 2014-2021 regiunea Vest înregistrează o scădere a sărăciei cu o medie anuală de 4,4%, în timp ce în aceeași perioadă, crește numărul persoanelor nevoiașe din regiunea Sud-Vest Oltenia, de la 574 mii persoane la 579 mii (0,12% anual)⁷.

---

⁶ Eurostat, *Regional gross domestic product (PPS per inhabitant in % of the EU27 (from 2020) average by NUTS 2 regions*, update:20/02/2024, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>, accesat la 7.05.2024.

⁷ <https://insse.ro/cms/ro/content/alte-publicatii>, *Sărăcia și excluziunea socială, Comunicat de presă nr.293/17 noiembrie 2023 p. 3; Raport teritorial, România durabilă, Indicatori naționali pentru*

Experiența altor state demonstrează că statutul de membru al Uniunii Europene poate contribui semnificativ la îmbunătățirea nivelului de trai al populației. Nu doar atragerea investițiilor străine directe are efecte benefice asupra produsului intern brut (PIB) și ocupării forței de muncă, ci și încurajarea investitorilor naționali. De asemenea, este important să subliniem rolul educației și inovării în dezvoltarea economică. Investițiile în cercetare și dezvoltare, precum și promovarea învățământului superior de calitate, pot contribui la creșterea competitivității economice și la formarea unei forțe de muncă bine pregătite.

Un raport publicat în anul 2024 de Comisia Europeană⁸, în care se analizează convergența socială pentru România, estimează că piața muncii se îmbunătățește, dar încă există riscuri de sărăcie și inegalități ce variază de la o zonă la alta, regiunea Sud-Est (Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Tulcea, Vrancea) fiind în continuare cea mai expusă. Comparativ cu alte state europene, țara noastră încă prezintă un nivel ridicat de vulnerabilitate.

Lipsa oportunităților economice, accesul redus la servicii de sănătate, educație, locuri de muncă și servicii sociale din zonele rurale sunt principalii factori care influențează riscurile. Planul Național de Redresare și Reziliență al României, finanțat de Comisia Europeană, vizează abordarea acestor probleme sociale și reducerea sărăciei. Conceput la nivelul UE, planul de redresare este considerat cel mai mare pachet de stimulente care au existat în Europa, rolul acestui mecanism fiind de a stimula redresarea țărilor după criza provocată de Covid-19, prin furnizarea unui sprijin financiar direct, care să ajute

---

dezvoltare durabilă, Editura Institutului Național de Statistică, București, 2023, accesat în data de 5.05.2024.

⁸ European Commission, *Commission staff working document, Country analysis on social convergence in line with the features of the Social Convergence Framework (SCF)*, Brussels, https://romania.representation.ec.europa.eu/news_en, accesat în 6.05.2024.

la accelerarea investițiilor publice și implementarea unor reforme sustenabile.

Economia Olteniei, începând cu perioada de preaderare la UE, a avut un trend ascendent la fel ca celelalte regiuni, dar cu valori mai mici. În anul 2007, când România a devenit stat membru al Uniunii Europene, PIB-ul total al Olteniei era de 34419,6 milioane lei, în creștere față de anul anterior, când regiunea înregistrase 28589,2 milioane lei. Doljul, cu 10675 milioane lei, este cel mai prosper județ la nivelul anului 2007, în timp ce județul Mehedinți, cu 3755,6 milioane lei, se menține pe ultima poziție a clasamentului, la fel ca în anii anteriori.

Industria, agricultura, construcțiile și serviciile au avut cea mai mare pondere în creșterea PIB-ului regional. Trebuie menționat că în decurs de 7 ani, industria, construcțiile și serviciile au atras cei mai mulți lucrători, în timp ce numărul angajaților din agricultura s-a redus cu aproximativ 35%.

Tot la nivelul anului 2007, populația ocupată civilă era de 922.300 persoane, înregistrând o scădere cu 156.700 față de anul 2000. Dacă urmărim evoluția regiunii în intervalul 2000-2007, se observă o reducere a șomajului de la 11,6% la 5,1%, procent ce reprezintă 47.307 persoane fără un loc de muncă. În cadrul regiunii, Vâlcea a avut cel mai mic număr de șomeri (6.123 persoane), iar Doljul (14.347 persoane) și celelalte 3 județe au raportat o rată a șomajului mai ridicată. În ceea ce privește câștigurile salariale, regiunea Oltenia s-a apropiat de media națională, consemnând un salariu mediu net lunar de 1.007 lei, în 2007, și 1.260 lei, în 2008⁹.

Decalajul semnificativ dintre nivelul de trai din țara noastră și economiile dezvoltate a accentuat fenomenul migrației. Mobilitatea

---

⁹ Institutul Național de Statistică, *Arhiva statistică teritorială 2008-2011*, <https://insse.ro>, accesat în data de 10.05.2024.

forței de muncă a crescut în ultimii ani, iar cetățenii români au găsit noi oportunități în alte state, cele mai preferate fiind Italia, Spania, Marea Britanie și Germania. Conform datelor oficiale ale M.A.E., din anul 2021, numărul cetățenilor români stabiliți în străinătate era de aproximativ 5,7 milioane persoane¹⁰.

Creșterea migrației și scăderea natalității au creat un declin demografic accentuat pentru Sud-Vest Oltenia, cu implicații semnificative asupra economiei. În ciuda dinamicii economice lente, regiunea a reușit să-și mențină ritmul ascendent în concordanță cu economia națională, evitând cu succes blocajele economice prin atragerea de finanțări externe și investiții.

La nivelul anului 2023, când creșterea economică în România a atins apogeul, valoarea PIB-ului total în regiunea Oltenia a fost prognozată la 118,9 miliarde de lei. Comparând această cifră cu cea din 2007, când valoarea PIB-ului era de 34,41 miliarde de lei, observăm o creștere impresionantă, cu 245,5%. De asemenea, era estimată o creștere a PIB-ului pe cap de locuitor de la 680 euro (echivalentul a 2931,9 lei) în anul 2000, la 12.822 euro (echivalentul a 63.795 lei) în 2023¹¹.

În ceea ce privește câștigul salarial mediu net lunar, acesta a fost de 3.815 lei, în creștere cu 279,4% față de anul 2007¹². Cu toate că rata șomajului a scăzut la 3%, regiunea încă se confruntă cu o scădere accentuată în rândul populației ocupate, ce poate avea consecințe majore asupra progresului economic pe termen lung. Dacă avem în vedere că la 1 ianuarie 2021, totalul populației civile ocupate era de

---

¹⁰ M.A.E. Date statistice, <http://ier.gov.ro/publicatii>, accesat în 11.05.2024.

¹¹ Comisia Națională de Strategie și Prognoza, *Proiecția principalilor indicatori economico – sociali în profil teritorial 2022 – 2026*, pp. 2-23, <https://cnp.ro/wp-content/uploads/2023>, accesat în 4.4.2024.

¹² Amelia Turp, *Cele mai bune zone pentru afaceri din România*, Ediție tipărită de Forbes România, 8 mai 2024, <https://www.forbes.ro>, accesat în 28 aprilie 2024.

780.100 persoane¹³, constatăm că forța de muncă în 20 de ani s-a redus cu 298.900.

Dezvoltare urbană durabilă și economie regională

Începând cu anul 2007, România a încheiat numeroase acorduri de parteneriat cu Uniunea Europeană, pentru finanțarea unor proiecte de dezvoltare economică durabilă și redresare a principalelor dezechilibre regionale. În cadrul Programelor Operaționale Regionale, Oltenia și-a stabilit permanent obiectivele și strategiile prioritare, în conformitate cu directivele Uniunii, pentru a beneficia de utilizarea fondurilor structurale.

Pentru o creștere inteligentă și durabilă statele membre beneficiază de următoarele instrumente de finanțare: Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDER), Fondul Social European (FSE), Fondul de Coeziune (FC), Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR), Fondul European pentru Pescuit și Afaceri Maritime (FEPAM). De asemenea, pentru reducerea disparităților regionale, stimularea creșterii economice și îmbunătățirea calității vieții, sunt disponibile fondurile NextGenerationEU.

Acestea pot fi accesate prin Mecanismul de redresare și reziliență (MRR) și planurile naționale de redresare și reziliență (PNRR).

Programul Strategiei Regionale de Specializare Inteligentă (RIS3) Sud-Vest are rolul de a analiza situația economică din regiune și de a identifica elementele problematice, în vederea stabilirii obiectivelor și priorităților pentru întocmirea rapoartelor care să

---

¹³ Institutul Național de Statistică, Direcția Regională de Statistică Olt, *Anuarul statistic al Regiunii Sud-Vest Oltenia*, Ediția 2022, p. 71.

justifice eventualele intervenții ale mecanismelor de suport financiar. Strategia POR SV Oltenia a fost elaborată pentru a răspunde nevoilor regiunii în conformitate cu directivele politicii de coeziune a Uniunii Europene, care va aloca din propriul buget 378 miliarde euro în perioada 2021-2027, pentru a răspunde nevoilor locuitorilor regiunilor și orașelor europene, în cadrul programului „o Europă socială și favorabilă incluziunii și o tranziție verde și digitală armonioasă și echitabilă”¹⁴.

În contextul angajamentelor de progres și bunăstare asumate de România, în cadrul politicii UE, Programul Operațional Regional (POR)¹⁵ se concentrează pe atingerea următoarelor obiective:

1. **Creșterea Competitivității:** Prin inovare, digitalizare și dezvoltarea întreprinderilor dinamice, regiunea Oltenia devine mai competitivă, cu accent pe cercetare și tehnologii avansate.
2. **Sprijinirea IMM-urilor:** Se va impulsiona creșterea și competitivitatea întreprinderilor mici și mijlocii.
3. **Orașe Smart și Prietenoase cu Mediul:** Transformarea digitală a economiei regionale aduce beneficii cetățenilor și întreprinderilor promovând eficiența energetică, reducerea emisiilor de carbon și dezvoltarea infrastructurii verzi în mediul urban.
4. **Mobilitate și Conectivitate:** Dezvoltarea unei infrastructuri de transport rutier moderne și durabile va îmbunătăți mobilitatea și conectivitatea în regiune.
5. **Educație de Calitate:** Accesul la învățământ de calitate, adaptat cerințelor pieței muncii, va fi crescut.

---

¹⁴ Comisia Europeană, *Politica de coeziune a UE: programele din perioada 2021-2027 ar urma să creeze 1,3 milioane de locuri de muncă în UE*, <https://ec.europa.eu/regional>, accesat în data de 28.05.2024.

¹⁵ Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, *ANNEX V, Article 16, Programul Operațional Regional 2021-2027 Sud-Vest Oltenia*, <https://mfe.gov.ro>, accesat în 21.05.2024.

6. **Cultură și Turism:** Se va valorifica potențialul culturii și turismului ca mijloace de coeziune și dezvoltare economică și socială.
7. **Asistență Tehnică și Dezvoltare Administrativă:** Sprijinirea implementării POR la nivel regional prin dezvoltarea capacității administrative.

Viziunea strategică a POR se bazează pe nevoile și oportunitățile identificate în contextul dezvoltării socio-economice actuale a regiunii.

Analiza RIS3 relevă că regiunea din sud-vestul României dispune de un potențial turistic valoros, datorat diversității sale naturale. Aici întâlnim zone muntoase împădurite, masive calcaroase, parcuri naturale și arii protejate. De asemenea, cursurile de apă, precum Dunărea, joacă un rol important în turismul de croazieră și pescuitul sportiv. Deși regiunea beneficiază de resurse semnificative și are numeroase stațiuni de odihnă și tratament, turismul contribuie doar cu 1% la PIB-ul acestei zone. În anul 2018, regiunea a înregistrat un total de 22.244 de locuri de cazare, ceea ce reprezintă o creștere de 5,92% față de anul 2017. Aceasta reflectă o dezvoltare pozitivă în sectorul turistic al regiunii. Pentru a valorifica pe deplin potențialul turistic, este necesară o abordare integrată, care să includă investiții în infrastructură, promovarea atracțiilor turistice și dezvoltarea capacităților de primire.

Oltenia este una dintre regiunile industrializate, a cărei pondere de 29,7% depășește cu 3 procente media națională. Cu toate acestea, aportul la realizarea valorii adăugate brute (VAB) pe țară este redus. La nivelul anului 2016, a fost de 8,04%, cu doar 0,2% peste cel al regiunii Nord-Est, care are cea mai mică contribuție. În regiune, majoritatea activităților economice se concentrează în orașele

reședință de județ, iar microîntreprinderile reprezintă cea mai răspândită formă de activitate.

De-a lungul anilor, numărul de IMM-uri a crescut, însă acestea reprezintă doar 7% din totalul firmelor la nivel național, situând regiunea pe ultimul loc în clasamentul național. Totuși, observăm un progres: în 2021, erau 46.869 de întreprinderi active, cu 6.426 mai multe față de anul 2018¹⁶.

RIS3 constată că performanțele în inovație au fost slabe, iar cooperarea între cercetare și mediul de afaceri limitată. Ponderea cea mai mare în inovație o au întreprinderile mici. Pentru companiile care au introdus digitalizarea, competitivitatea și numărul de clienți a crescut, fapt ce a ajutat la menținerea constantă a numărului de angajați. Digitalizarea a fost o problemă la nivel de țară, în anul 2008 cheltuielile IMM-urilor din România pentru digitalizare și tehnologii de comunicație erau de 10 ori mai mici decât în statele din vestul Europei. Începând cu anul 2014 a fost implementat conceptul „Smart City”, însă rezultatele au fost slabe în domeniile gestionate de administrația publică, serviciile publice digitale și digitalizarea întreprinderilor. După anul 2020, criza din timpul pandemiei de COVID-19 a accelerat procesul digitalizării.

Promovarea eficienței energetice și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră reprezintă obiective cruciale în combaterea schimbărilor climatice. Conform analizelor statistice, până în anul 2011, aproximativ 23% din locuințele regiunii au beneficiat de reabilitare termică.

Impactul modernizării și eficientizării energetice a clădirilor este semnificativ și se manifestă în mai multe aspecte:

---

¹⁶ Institutul Național de Statistică, *op.cit.*, p.2012.

- Prin îmbunătățirea izolației termice, înlocuirea sistemelor de încălzire și răcire ineficiente și utilizarea surselor de energie regenerabilă, se reduce consumul de energie al clădirilor. Acest lucru duce la economii financiare pentru proprietari și administrații publice;
- Prin modernizare, se poate reduce impactul asupra mediului prin scăderea consumului de energie și implicit a emisiilor;
- Clădirile modernizate oferă un mediu mai confortabil;
- Clădirile eficiente energetic sunt mai atractive pentru cumpărători și chiriași. Valorile de revânzare și închiriere pot crește în urma modernizării;
- Proiectele de modernizare generează locuri de muncă în construcții, producția de materiale și servicii conexe;
- Clădirile modernizate oferă un mediu mai sănătos, cu aer mai curat și mai puține riscuri pentru sănătate.

În regiune, există 9 localități în care se distribuie energia termică în sistem centralizat.

Starea actuală a sistemului de distribuție este necorespunzătoare din cauza corodării conductelor și izolației deteriorate. Regiunea găzduiește mai multe societăți de profil, cum ar fi SC TERMO URBAN CRAIOVA SRL, SC CET Govora SA, S.C. U.A.T.A.A. Motru S.A. și SC REIMAR CONSTRUCT SRL (pentru orașul Horezu).

Regiunea Sud-Vest Oltenia are un potențial valoros de spații verzi, inclusiv zone muntoase, parcuri naturale și arii protejate. Cu toate acestea, importanța spațiilor verzi în economia locală este redusă. Indicele recomandat de spațiu verde pentru fiecare locuitor este sub nivelul standardelor europene. Pandemia COVID-19 a evidențiat valoarea acestor spații pentru bunăstarea fizică și psihică.

Proiectele POR vizează îmbunătățirea mediului urban, revitalizarea orașelor și sprijinirea comunităților defavorizate.

Deși există 7 parcuri industriale în Oltenia, doar 4 sunt funcționale. O analiză publicată în editorialul Adevărul¹⁷ în anul 2008 relevă că investitorii care au venit la Craiova, interesați de colaborarea cu producătorul de automobile Ford, au solicitat sprijin din partea autorităților pentru alocarea de suprafețe de teren sau extinderea actualului parc industrial, în vederea construirii unor noi unități de producție. Furnizorul german de structuri pentru automobile, Kirchhoff, producătorul american de scaune auto, Johnson Controls, precum și alți investitori în componente auto, nu au reușit să obțină condițiile necesare pentru demararea afacerilor. Chiar dacă producătorul german Kirchhoff Automotive a reușit, după trei ani, să își desfășoare activitatea de producție în municipiul Craiova, acest exemplu arată cât de ușor se pot pierde investițiile. În același timp, mobilizarea de la Cluj, prin extinderea celebrului parc industrial de la Jucu, demonstrează de ce municipiul se află în topul preferințelor investitorilor din Regiunea Nord-Vest.

Regiunea Sud-Vest Oltenia se confruntă cu provocări legate de mobilitatea urbană și dezvoltarea infrastructurii de transport. Aproximativ 50% din populație trăiește în mediul urban, iar transportul în comun se confruntă cu dificultăți datorită uzurii mijloacelor de transport. Numărul utilizatorilor mijloacelor ecologice de transport (tramvai, autobuze electrice) înregistrează creșteri moderate. De asemenea, infrastructura pentru bicicliști este neregulată și prost întreținută.

În anul 2018, rețeaua de drumuri județene, în proporție de 65,09%, nu era modernizată, cu toate că au fost alocate fonduri

---

¹⁷ Publicația Adevărul, *Investitorii străini caută parcurile industriale*, publicat: 20.02.2008, <https://adevarul.ro/economie/>, accesat în 10.05.2024.

europene. Programul Operațional Regional (POR) vine în întâmpinarea acestor probleme prin măsuri concrete, cum ar fi: îmbunătățirea mobilității, modernizarea drumurilor județene, conectarea la autostrăzi și drumuri expres.

Conectivitatea regională și descongestionarea traficului sunt priorități importante.

Analiza situației din învățământ, în anul 2018/2019, indică faptul că populația școlară era de 324.446 persoane, ponderea fiind mai mică cu 14,95% față de anul 2011. În general, s-a manifestat o scădere a populației în învățământul preuniversitar, atât în mediul urban cât și în mediul rural.

Tot în aceeași perioadă, numărul studenților a scăzut cu 2,45%.

În următorii ani, obiectivele de dezvoltare durabilă rămân un punct de reper pentru redresarea Europei, prin reducerea disparităților sociale, economice și teritoriale, în acord cu Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă, adoptată de toate statele membre ale Națiunilor Unite.

Uniunea Europeană a finanțat proiecte importante derulate prin Programul Operațional Regional (POR) 2014-2020. Importanța acestei finanțări devine evidentă prin exemplele următoare:¹⁸

- Investiții în turism la Baia de Fier, județul Gorj: 26.501.066,44 lei valoarea investiției, din care, finanțarea nerambursabilă a fost de 25.866.759,13 lei;
- Investiții în infrastructura de tramvai din Craiova. Investiția are o valoare totală de 59 de milioane de lei și o finanțare nerambursabilă de aproape 58 de milioane de lei;

---

¹⁸ Programul Operațional Regional 2014-2020, *Informații pentru beneficiarii POR*, <https://www.adroltenia.ro>, accesat în 30.05.2024

- Investiție majoră în Olt, modernizarea celui mai lung drum din județ, drumul 546 Dăneasa-Slatina-Verguleasa. Fonduri europene, în valoare de peste 25 de milioane de euro;
- Amenajarea centrului stațiunii Horezu, prin amenajarea zonei pietonale și crearea unui spațiu emblematic pentru conservarea și promovarea identității locale. Proiectul implementat de Primăria orașului Horezu a avut o valoare totală de 5,7 milioane de lei și o finanțare nerambursabilă de 5,4 milioane de lei;
- Investiții în parcuri și spații publice de agrement în Oltenia. Călimănești, Brezoi, Tismana, Băilești și Dăbuleni au noi zone de agrement. Cele cinci proiecte, au avut o valoare totală de 30 milioane de lei și o finanțare nerambursabilă de aproape 29 milioane de lei;
- Străzi reabilitate și iluminat public modernizat în Călimănești în valoare totală de 20,1 milioane de lei și o finanțare nerambursabilă de 19,4 milioane de lei;
- Reabilitarea termică și dotarea unei școli, cât și modernizarea infrastructurii rutiere și pietonale. Peste un milion de euro, fonduri europene au fost investite de autoritățile locale din Bumbăești-Jiu în acest proiect de care beneficiază aproape 600 de elevi și peste 50 de cadre didactice, cât și personalul auxiliar.
- Autoritățile locale din Dăbuleni au investit 3,5 milioane de lei, fonduri europene nerambursabile în amenajarea a două parcuri cu o suprafață totală de aproape 12.000 metri pătrați, prin reabilitarea unor terenuri degradate;
- Reabilitarea termică a Spitalului Orășenesc Corabia a primit finanțare de peste 8,9 milioane de lei, fonduri europene
- Spitalul Județean de Urgență Târgu Jiu. Proiect de reabilitare energetică în valoare de 33,9 milioane de lei și o finanțare nerambursabilă de 17,3 milioane de lei

- Investiții în mediul universitar din Oltenia. Universitatea din Craiova a primit 30 de milioane de lei (aproximativ 6,4 milioane de euro) pentru a continua reabilitarea infrastructurii facultăților cu profil electric.

O altă investiție majoră, care este în curs de realizare Proiectul „Drum expres Craiova- Pitești”. Acesta este cofinanțat din Fondul de Coeziune prin Programul Operațional Infrastructura Mare 2014-2020.

Valoarea totală a proiectului: 4.933.925.482,39 lei; valoarea cofinanțării asigurate de UE: 4.162.020.930,76 lei; valoarea finanțării naționale: 624.303.139,57 lei¹⁹.

Investițiile străine și impactul economic

Investițiile străine directe (ISD) reprezintă fluxurile de capital și resurse între țări, în care o companie sau persoană fizică dintr-o țară investește în interesele comerciale situate într-o altă țară. ISD-urile pot aduce numeroase beneficii economice, contribuind la dezvoltarea și creșterea unei țări prin transferul de capital și tehnologie.

Dacă analizăm regiunile țării după volumul ISD-urilor, putem înțelege de ce Oltenia are un nivel redus de dezvoltare.

Investițiile străine în Sud-Vest au crescut semnificativ în ultimii ani, de la 3,7 milioane euro, în 2003, la . milioane euro, în anul 2019. În perioada pandemiei de COVID-19, trendul ISD a fost descendent în toată țara, însă mai accentuat în Oltenia. În această zonă economia a fost serios afectată.

Conform datelor statistice BNR, în anul 2021, volumul ISD-urilor era de 1.949 milioane euro, în scădere cu aproximativ 23,2% față

---

¹⁹ Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere S.A., <http://www.cnadnr.ro/ro/proiecte>, accesat în 29.05.2024.

de anul 2019. La nivel regional, Oltenia s-a clasat pe ultima poziție a clasamentului, cu cele mai scăzute valori ale ISD. În cadrul regiunii, județul Dolj atrage cele mai multe investiții străine, înregistrând creșteri semnificative în perioada 2013-2020, de la 1.083 milioane euro la 1.334 milioane euro, dar și cele mai mari scăderi în perioada de pandemie²⁰.

Cei mai importanți investitori din județ au sediile în municipiul Craiova. În anul 2018, cea mai mare contribuție la formarea PIB-ului regiunii o are investitorul Ford România S.A. din Craiova, cu o cifră de afaceri de 10.552.812.883 RON și 4.449 angajați (6.300 angajați, în anul 2020), urmat de Pirelli Tyres România SRL din Slatina, cu 2.432.005.263 RON cifră de afaceri și 3.569 angajați. De asemenea, Pirelli și Ford au cele mai semnificative contribuții la creșterea valorii balanței comerciale.

În 2019, valoarea exporturilor a înregistrat o creștere de 108,61% față de anul 2011. Dacă comparăm valoarea de 4.703.616 mii euro a exporturilor cu valoarea importurilor, estimată la 3.490.653 mii euro, rezultatul îl observăm în **balanța comercială a regiunii**, care înregistrează, la nivelul anului 2019, un excedent de 1.212.963 mii euro²¹.

ISD-urile sunt importante pentru regiune deoarece facilitează schimburile internaționale și impulsionează exporturile, ajută la calificarea forței de muncă și la reducerea șomajului, îmbunătățesc standardele de viață, stimulează inovația, sporesc productivitatea și competitivitate firmelor locale.

---

²⁰ Banca Națională a României, *Investiții străine directe în România. Rapoarte anuale 2003-2009*, <https://www.bnr.ro/Publication>, accesat în 20.05.2024.

²¹ Agenția pentru Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia, *Strategia Regională pentru Specializare Inteligentă RIS3 Sud-Vest Oltenia, 2021-2027*, martie 2021, pp. 19-139.

Lipsa infrastructurii și a parcurilor industriale par să fie principala cauza pentru care mulți investitori ocolesc Oltenia. În această direcție, este important ca autoritățile să continue să promoveze investițiile și să creeze un mediu favorabil pentru atragerea capitalului străin, astfel încât beneficiile să îmbunătățească calitatea vieții în zonă.

Impactul aderării la UE asupra economiei Olteniei a fost unul mixt. Există atât efecte pozitive, cât și negative.

Efectele pozitive:

- Aderarea a permis libera circulație și dreptul de ședere permanentă în spațiu UE;
- Cetățenii români au găsit noi oportunități în alte state;
- Creșterea investițiilor străine directe, care au ajuns la 2536 milioane euro în anul 2019, față de 3,7 milioane euro în 2003;
- Atragerea de fonduri europene pentru proiecte de infrastructură, mediu, educație, sănătate, cultură și dezvoltare rurală;
- Creșterea bunăstării: Produsul intern brut (PIB) pe cap de locuitor a crescut remarcabil, iar veniturile populației au sporit;
- Turismul a beneficiat de investiții majore;
- Reabilitarea spațiilor de locuit, spitalelor, școlilor și modernizarea infrastructurii cu fonduri europene reprezintă un progres pentru societate și o evoluție durabilă;

Efecte negative:

- ✓ Deficit comercial crescut: aderarea a adus și provocări, cum ar fi creșterea deficitului comercial;

- ✓ Forța de muncă s-a redus cu 298.900 persoane în 20 de ani;
- ✓ Declin demografic: Regiunea Sud Vest Oltenia se confruntă cu declinul demografic cauzat de scăderea natalității și creșterea migrației;
- ✓ Amplificarea disparităților. Ritmul de creștere economică nu este un proces uniform. Riscurile și vulnerabilitățile apar când nivelul de dezvoltare economică este mai scăzut în anumite zone. Scăderea veniturilor, accesul redus la educație, sănătate și servicii sunt probleme persistente care afectează bunăstarea.

Fondurile europene puse la dispoziția statelor au rolul de a reduce decalajele între regiuni și de a ridica nivelul de bunăstare pentru toți cetățenii europeni.

Regiunea Sud Vest Oltenia încă se confruntă cu un declin demografic cauzat de scăderea natalității și creșterea migrației, fenomen care are implicații negative pentru economie și societate. Oltenia se adaptează la economia globală prin dezvoltarea sectoarelor industriale de înaltă tehnologie. Investițiile în cercetare și dezvoltare susțin inovația, iar colaborările între universități și companii stimulează creșterea economică.

Concluzii

Aderarea la UE a deschis noi oportunități, iar fondurile structurale și de coeziune au finanțat proiecte de dezvoltare. Integrarea în piața unică a stimulat comerțul și investițiile, accelerând modernizarea regiunii. Economia Olteniei a cunoscut o evoluție complexă și contradictorie după aderarea la UE, care a implicat atât oportunități, cât și riscuri. Pentru a valorifica potențialul economic al

regiunii și a depăși dificultățile existente, este necesară o viziune strategică și o cooperare între toți actorii implicați: autoritățile, mediul de afaceri, societatea civilă și cetățenii.

Bibliografie

Agencia pentru Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia, *Strategia Regională pentru Specializare Inteligentă RIS3 Sud-Vest Oltenia, 2021-2027*, martie 2021.

Amelia Turp, *Cele mai bune zone pentru afaceri din România*, Ediție tipărită de Forbes România, 8 mai 2024, <https://www.forbes.ro>, accesat în 28 aprilie 2024.

Banca Națională a României, *Investiții străine directe în România. Rapoarte anuale 2003-2009*, <https://www.bnr.ro/Publication>, accesat în 20.05.2024.

Comisia Europeană, *Politica de coeziune a UE: programele din perioada 2021-2027 ar urma să creeze 1,3 milioane de locuri de muncă în UE*, <https://ec.europa.eu/regional>, accesat în data de 28.05.2024.

Comisia Nationala de Strategie si Prognoza, *Proiecția principalilor indicatori economico – sociali în profil teritorial 2022 – 2026*, <https://cnp.ro/wp-content/uploads/2023>, accesat în 4.4.2024.

Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere S.A, <http://www.cnadnr.ro/ro/proiecte>, accesat în 29.05.2024.

Domenii de activitate, <https://www.adroltenia.ro>, accesat în 3.05.2024.

European Commission, *Commission staff working document, Country analysis on social convergence in line with the features of the Social Convergence Framework (SCF)*, Brussels, https://romania.representation.ec.europa.eu/news_en, 6.5.2024.

Eurostat, *Regional gross domestic product (PPS per inhabitant in % of the EU27 (from 2020) average by NUTS 2 regions, update:20/02/2024*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>, accesat în 7.05.2024.

<https://insse.ro/cms/ro/content/alte-publicatii>, *Sărăcia și excluziunea socială, Comunicat de presă nr.293/17 noiembrie 2023 pag.3; Raport teritorial, România durabilă, Indicatori naționali pentru dezvoltare durabilă*, Editura Institutului Național de Statistică, București, 2023, accesat în data de 5.05.2024.

Institutul Național de Statistică, *Arhiva statistică teritoriala 2008-2011*, <https://insse.ro>, accesat în data de 10.05.2024

Institutul Național de Statistică, *Comunicat de presă nr.41/ 4 martie 2009; Comunicat de presă nr. 53/8 martie 2024*, <https://insse.ro/cms/ro/content/produsul-intern-brut-date-trimestriale>, accesat în 3 mai 2024.

Institutul Național de Statistică, Direcția Regională de Statistică Olt, *Anuarul statistic al Regiunii Sud-Vest Oltenia*, Ediția 2022.

Ion Ghizdeanu – Președinte al Comisiei Naționale de Prognoză, *Macroeconomie, Convergența reală și paritatea puterii de cumpărare, RFPC*, 09.2015, <https://mfinante.gov.ro/documents>, accesat în 7.05.2024.

M.A.E Date statistice, <http://ier.gov.ro/publicatii>, accesat în 11.05.2024.

Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, *ANNEX V, Article 16, Programul Operational Regional 2021-2027 Sud-Vest Oltenia*, <https://mfe.gov.ro>, accesat în 21.05.2024.

Ordonanța de urgență nr.99 din 22. 09. 2009, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 629.

Programul Operațional Regional 2014-2020, *Informații pentru beneficiarii POR*, <https://www.adroltenia.ro>, accesat în 30.05.2024.

Publicația Adevărul, *Investitorii străini caută parcurile industriale*, publicat: 20.02.2008, <https://adevarul.ro/economie/>, accesat în 10.05.2024.

Purchasing power parities and GDP per capita - flash estimate, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>, accesat în 20.06.2024.

**STUDII CULTURALE. ELEMENTE DE
IDENTITATE ROMÂNEASCĂ**

**CULTURAL STUDIES. ROMANIAN
IDENTITY ELEMENTS**

BIOGRAFII SOCIALE ȘI IDENTITATE CULTURALĂ – TEORIE ȘI METODOLOGIE

GABRIELA BOANGIU*

***Abstract:** Not infrequently, the relationship between writing and orality was inscribed in the same line as the binomial village-city, because the distinction invariably related written culture to the city, placing the village, inevitably, in the area of orality. The dynamics of social life, and implicitly of socio-human studies, relativized this strict division.*

The border between writing and orality can be established abstractly, for methodological reasons, but even so, interferences are inevitable. We try to emphasize that the border is permissive, 'porous' we could say, between writing and orality, without avoiding the characteristic aspects of each of them; moreover, we will try to emphasize that folkloristics has the methodological means to approach cultural facts specific to different contexts.

We will not try to present the history of the „graphies” of the same concept (oral history, "life story", social biography, personal narratives), but we will focus the argument on the phenomenon that the concept covers (or discovers), in the folklore debates.

This oral autobiographical expression was often collected either fragmentarily or without mentioning details about the narrator or the context of the recording, leading either through its intrinsic characteristics (individualization-personalization, first-person narration, „auster” style) in terms of aesthetic aspects compared to the other folklore categories), either due to the difficulties of integration in folklore collections and certain

---

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova -C.S. Nicolăescu-Plopșor, al Academiei Române; e-mail: boangiu_g@yahoo.com.

methodological limitations, to its ignorance or its fragmentary study, rather as simplistic forms of some complex folklore categories.

Keywords: *social biographies, socio-cultural identity, folcloristics, sociology, methodology, types of narrative analysis.*

Nu de puține ori relația dintre scris și oralitate era înscrisă în aceeași linie cu binomul sat-oraș, căci distincția relaționa invariabil cultura scrisă cu orașul, plasând satul, inevitabil, în zona oralității. Dinamica vieții sociale, și implicit a studiilor socio-umane a relativizat această departajare strictă.

Granița dintre scriere și oralitate poate fi instituită în mod abstract, din considerente metodologice, însă și astfel, interferențele sunt inevitabile. Încercăm să subliniem că granița este permisivă, „poroasă” am putea spune, fără a eluda aspectele caracteristice fiecăreia dintre ele; mai mult, vom încerca să subliniem că folcloristica dispune de mijloacele metodologice de abordare a faptelor de cultură specifice unor contexte diferite.

Nu vom încerca să prezentăm istoria „grafiilor” aceluiași concept (istorie orală, „povestirea vieții”, biografie socială, narațiunile personale), ci vom orienta argumentația asupra fenomenului pe care îl acoperă (sau descoperă) conceptul, în dezbaterile din cadrul folcloristicii. Această exprimare autobiografică orală a fost adesea colectată fie fragmentar, fie fără a menționa detalii despre narator sau contextul înregistrării, conducând, fie prin caracteristicile sale intrinseci (individualizare-personalizare, povestire la persoana I, stil „auster” în privința aspectelor estetice comparativ cu celelalte categorii folclorice), fie datorită dificultăților de integrare în colecțiile folclorice și anumitor limitări metodologice, la ignorarea ori studierea sa fragmentară, mai degrabă ca forme simpliste ale unor categorii folclorice complexe.

Istoriile de viață, numite uneori și „istoriile mărunte”, fascinează nu doar dintr-o perspectivă estetică sau ușor nostalgică, așa cum se întâmplă uneori cu scrierile memorialistice, ci prin bogăția abordărilor pe care le face posibile în cadrul științelor sociale. Fiind vorba de „istoria trăită”, de coborârea la individul-vorbitor care devine actantul principal într-un context socio-cultural și istoric mai amplu, caracteristicile relatării fenomenului viu ar trebui evidențiate în momentul consemnării, înregistrării unor mărci ale acestuia. Arhivarea presupune, inevitabil, „înghețarea” faptului trăit, de aceea cercetătorului i se cere o atenție deosebită în conservarea „vie” a povestirilor vieții, ținându-se cont de dinamica documentului „deschis”.

Mai întâi, ce denumim document „deschis”? Este vorba despre caracterul procesual al fenomenelor investigate și despre necesitatea configurării unor documente care să poată permite reveniri în timp, sau interpretări ulterioare ale colecțiilor de documente întocmite, astfel încât să nu lipsească anumite detalii privind biografia respondentului, contextul socio-cultural, contextul înregistrării etc. Absența unor astfel de detalii ar vicia documentul iremediabil, iar astfel de situații sunt binecunoscute în etapele incipiente ale folcloristicii. Acestor observații trebuie să li se atașeze și cerința implicită a oricărui studiu contemporan de folcloristică și anume aceea de a întemeia propria colecție de documente necesare explorării temei de cercetare abordate, „the folklorist must be an experienced fieldworker, whose starting point in building up a study would be his own collection”¹. Totodată „collecting should not stop at the literal transcript of the text, but should consider the close

---

¹ Linda Degh, *Story-telling in a Hungarian Peasant Community*, translated by Emily M. Schossberger, Indiana University Press, Bloomington/ London, 1969, p. 53.

relationship between the text and the individuals and should record the general atmosphere in which the text is transmitted”².

De aici rezultă, de fapt, caracterul exploratoriu al colecției de povestiri ale vieții, pentru că trebuie să răspundă unei intenții de cercetare, unei *interogații-ipoteză* de lucru a cercetătorului, de aceea „o povestire a vieții înseamnă mai ales explorarea unui câmp de posibilități: detaliile, relatarea faptelor concrete ale trăitului, complexitatea implicărilor emoționale urnesc percepția din încremenirile ei și o fac să se deschidă sensului, sensurilor”³. Cercetătorul se află în poziția de a tatonă, de a explora experiențe de viață, de a „provoca” chiar atitudini față de anumite evenimente „uite” uneori de interviuat. Între cei doi – cercetător și interviuat, trebuie să se stabilească o relație spontană, chiar dacă intenția de cercetare implicită a folcloristului o poate plasa în zona artificialului, creatului, experimentalului. Natura relațiilor umane favorizează stabilirea unui dialog în care cercetătorul trebuie să aibă abilitatea să se dezvăluie pe sine cât mai puțin pentru a evita producerea „răspunsurilor dorite”, provocând totodată dezvăluiri din partea subiectului cercetării, devenit deja partener de dialog și nu doar sursă de informare.

Povestirile de viață (life history) se dezvăluie întotdeauna ca un document, un „document deschis” datorită caracterului procesual al cercetării, corelat cu dinamica fenomenelor. Caracterul exploratoriu al documentului evidențiază faptul că acesta nu e doar etapa în cercetare, așa cum s-a menționat uneori⁴ și nici scop al cercetării, astfel de distincții abstracte plasându-se mai degrabă în sfera unor aspecte

---

² *Ibidem*.

³ Smaranda Vultur, *Memoria salvată – Evreii din Banat, ieri și azi*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 9.

⁴ Ioana R. Frunteletă, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004, p. 18: „Documentul etnologic nu reprezintă scopul etnologiei, ci etapa necesară a constituirii obiectului, piatra de temelie a edificiului interpretativ”.

didactice, deoarece documentul etnologic este și interogație, și construcție, și creație.

Mai mult, un document etnologic viabil este cel care permite noi deschideri, noi abordări, noi puncte de plecare, noi interogații. În acest sens Ricœur sublinia: „în plan epistemologic, autonomia istoriei față de memorie se afirmă cu cea mai mare forță la nivelul explicației / comprehensiunii. (...) nu există document fără întrebare, nici întrebare fără proiect de explicație. Documentul devine dovadă tocmai în raport cu explicația”⁵.

Deși Ricœur se referă la documentul istoric, extrapolarea se poate face și în domeniul folcloric, avându-se în vedere caracteristicile arhivării și istorizării faptelor socio-culturale. Astfel, el afirma că „nimic nu este în sine document, chiar dacă orice reziduu al trecutului este potențial urmă. Pentru istoric, documentul nu este pur și simplu dat, așa cum ar putea sugera ideea de urmă lăsată. El este căutat și găsit. Mai mult, el este circumscris și, în acest sens, constituit, instituit ca document, prin interogare”⁶.

Autorul face referință directă și la documentele de istorie orală, evidențiind că

„aceiași caracterizare a documentului prin interogația ce i se aplică e valabilă pentru o categorie de mărturii nescrise, mărturiile orale înregistrate pe care microistoria și istoria timpului prezent le folosesc mult. Ele au un rol considerabil în conflictul dintre memoria supraviețuitorilor și istoria deja scrisă. Or, aceste mărturii orale nu constituie documente decât după ce sunt înregistrate; ele părăsesc atunci sfera orală pentru a intra în sfera scrierii, îndepărtându-se astfel de rolul de mărturie din conversația curentă. Se poate spune

---

⁵ Paul Ricœur, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001, pp. 221-222.

⁶ *Ibidem*, p. 216.

atunci că memoria e arhivată, documentată. Obiectul său a încetat de a mai fi o amintire în sensul propriu al cuvântului, adică nu se mai află într-o relație de continuitate și de apropiere cu un prezent al conștiinței”⁷.

Ipoteza de lucru incumbă explicația, interogația inițială, iar întregul demers argumentativ se organizează în jurul acestui ax, întreaga interpretare ulterioară depinzând de viabilitatea formulării sale. Totodată, colecția de istorie orală nu își epuizează valențele în cadrul unui singur ciclu de cercetare, căci poate antrena noi deschideri, noi abordări sau completări în timp și spațiu, studii comparative ulterioare etc., extinzând raza preocupărilor care au generat-o.

Deși granița dintre studiile calitative și cele cantitative este foarte strictă, în ceea ce privește obținerea unor rezultate viabile este necesară utilizarea cumulativă a mai multor tehnici și metode de investigație. Metodele calitative se caracterizează printr-o mare libertate în abordarea atât a tematicii, cât și a intervievaților.

Caracterizându-se prin fluiditate, improvizație, studiile calitative se realizează într-un orizont deschis, însă nu lipsit de organizare. De aceea se mulează mult mai bine pe un context spontan, care să antreneze implicarea activă a intervievaților în derularea dialogului, într-un climat care, deși vizează înregistrarea, trebuie să păstreze și să favorizeze desfășurarea unei situații dialogice naturale.

Această atitudine va favoriza și deschiderea, orientarea spontană a temei abordate către ramificații neluate în calcul inițial, dar care se dovedesc fecunde pe parcurs. Rigoarea, structurarea prestabilită a chestionarelor, anchetelor de teren – metode cu tentă cantitativă, vin să întregească într-o manieră extinsă, uneori statistică,

---

⁷ *Ibidem*, pp. 216-217.

elementele observate la nivelul unor comunități restrânse, însă o organizare viabilă a acestora nu se poate realiza fără un studiu calitativ pilot, orientativ.

Super-raționalizarea metodologică, sociologizantă specifică metodelor cantitative se dovedește uneori mult prea rigidă în surprinderea unor aspecte de detaliu socio-cultural a unor cazuri particulare, chiar atipice în comparație cu situația generală, pierzându-se astfel informație relevantă. Rolul studiilor calitative, printre care metoda folosirii povestirilor de viață (life history) este foarte des utilizată este unul de importanță majoră mai ales în astfel de cazuri „mărunte”, însă relevante pentru întreaga comunitate. Putem considera fecundă o astfel de orientare a metodei folosirii povestirilor vieții (life history) asupra cazului relevant, asupra unor „personaje vorbitoare”, prin care comunitatea, structurile sociale pot fi investigate ca reflectare a unor situații particulare, în „faptul (de viață) trăit”.

Totodată, trebuie să fie menționate posibilitățile de manipulare în direcții lipsite de fundament științific a unor documente de istorie orală,

„entuziasmul pentru *povestirile vieții* duce la unele exagerări, fie că acestea sunt privite ca obiect sau ca metodă de studiu. Din punct de vedere etnologic, antropologic sau naratologic, relativitatea și fragmentarismul induse de absolutizarea unei perspective individuale pot duce la interpretări lipsite de valoare științifică”⁸.

Configurarea colecției de istorie orală necesită o atenție dublă, metodologică și, totodată, deontologică. În acest sens, cerințele

---

⁸ Ioana R. Fruntelată, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004, p. 8.

metodologice se intersectează cu cele de etică profesională. Acestea pot fi ușor corelate cu binomul obiectivitate-subiectivitate, iar constituirea oricărui document etnologic trebuie să se raporteze la această problematică. Astfel,

„ținând cont de variabilele de context ce conferă caracter de unicat fiecărei performări în culturile orale, trebuie să acceptăm faptul că documentele etnologice sunt producții parțial fictive, rezultat al integrării sensului transmis de creator (interpret) în grila cu fisuri subiective a competenței și obiectivelor cercetătorului. Până la un punct, chiar și cele mai cuantificabile obiecte științifice suferă de relativitate, deoarece sunt elaborate mentale ce aspiră spre starea optimă de cunoaștere, dar nu ating incontestabil adevărul ultim”⁹.

O posibilă definiție a documentului etnologic o întâlnim în lucrarea Ioanei Ruxandra Frunteletă, *Narațiunile personale în etnologia războiului*:

„documentul etnologic ar trebui să fie un act prin care se constată un fapt de cultură populară sau un text scris sau tipărit sau altă mărturie servind la cunoașterea unui fapt real de cultură populară, actual sau din trecut. Simplificând, am putea spune că **documentul etnologic** este un înscris prin care unui fapt din realitate i se atribuie valoare etnologică. A vorbi despre *documente orale* este impropriu, pentru că, după cum am văzut, sensul cuvântului document implică o fixare pe un suport material (hârtia, caseta, pelicula, CD-Rom-ul, acestea trei din urmă consemnând mai fidel elementul oral) ce asigură caracterul controlabil și calitatea de dovezi palpabile a documentelor. Pentru a deveni document etnologic, faptul de cultură populară nonmaterială trebuie *textualizat*, adică

---

⁹ *Ibidem*, pp. 12-13.

transformat în *enunț* scriptural sau audio-vizual arhivabil, având o *coerență interioară, limite clare și o fixare spațială care să-i asigure permanența în timp*¹⁰ conform și opiniilor lui Nicolae Constantinescu¹¹.

Alterarea „autenticității” materialului supus înregistrării, arhivării este inevitabilă, cercetătorului revenindu-i o serie de sarcini menite să contracareze această situație, mai mult „în cazul unor elemente studiate marginal în istoria disciplinei de până la el, etnologul devine, prin prestigiul lui științific, un autentificator al documentului etnologic”¹², căci „obiectele etnologiei nu sunt date ca atare, înaintea cercetării”¹³.

Configurarea unui document viabil din punct de vedere științific trebuie să aibă în vedere completarea detaliată a unei *fișe de context*, precum și a unei *fișe de povestitor*, menite să ofere suficiente detalii astfel încât să limiteze posibilitățile de manipulare neștiințifică a documentului. Claritatea definirii contextului culegerii datelor, respectarea confidențialității datelor, a identității interviuatului și asigurarea confidențialității răspunsurilor sale răspund unor cerințe etice specifice cercetării de tip etnologic, permițând totodată o abordare teoretică amplă, care să asigure „citirea” documentului cât mai nuanțat, evitând astfel manipulările de orice gen ale documentului.

Un aspect important pe care îl incumbă deontologia cercetării etnologice, în particular referitoare la studiul istoriilor de viață, este

---

¹⁰ *Ibidem*, pp. 13-14.

¹¹ Constantinescu, Nicolae, *Lectura textului folcloric*, București, Editura Minerva, p. 56 *apud* Ioana Ruxandra Frunteletă, *op. cit.*, p. 14.

¹² Ioana R. Frunteletă, *op. cit.*, p. 14.

¹³ Jean Copans, *Introducere în etnologie și antropologie*, Iași, Polirom, 1999, p. 36 *apud* Ioana Ruxandra Frunteletă, *op. cit.*, p. 14.

reprezentat de problema abordării semnificației pe care intervievații o atașează propriei biografii orale. Numeroase documente referitoare la etica cercetării au fost publicate, dintre care vom menționa trei coduri etice specifice folcloristicii: unul referitor la drepturile de autor (*Draft Treaty for the protection of Expressions of Folklore against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions*), unul care reglementează conservarea documentelor folclorice, în procesul creării și utilizării lor (*Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*, 1989) și un al treilea care face referire la comportamentul folcloristului profesionist (*A Statement of Ethics for the American Folklore Society*, 1988). Totuși, condițiile particulare ce pot determina desfășurarea cercetării pot crea situații inedite, în care cercetătorul trebuie să găsească modalități etice care să răspundă acestor provocări inevitabile ale muncii de teren, „nu există substitut pentru observația continuă și alertă, pentru judecarea și luarea deciziilor în materie de chestiuni etice pe măsură ce acestea apar în munca zilnică a omului de știință”¹⁴.

Un alt aspect ce trebuie să-și găsească formulări în cadrul deontologiei cercetării etnologice este cel ridicat de confruntarea naratorului cu propria viață, retrăirea anumitor momente, uneori dramatice, fapt care necesită o abordare atentă și plină de tact metodologic.

Atât în ceea ce privește aspectele metodologice, cât și cele deontologice ale configurării colecțiilor de istorie orală, considerăm viabilă elaborarea și aprofundarea conceptualizării „documentului

---

¹⁴ Lauri Honko, *Toward the Ethics of Textualisation* în „FF Network for the Folklore Fellows”, November, 2000, Publisher: The Folklore Fellows by courtesy of the Finnish Academy of Science and Letters and the Kalevala Institute *apud* Ioana Ruxandra Fruntelată, *op. cit.*, pp. 15-16.

deschis” pe parcursul desfășurării cercetării noastre, datorită valențelor sale fecunde pe care le evidențiază.

Dificultatea clasificării, a formalizării narațiunilor personale sau biografii sociale – istorii orale sau povestiri ale vieții (life histories) – le-au plasat pe acestea fie în zona unei specii incomode, fie a unei specii neglijate, însă analiza mai atentă a acestora a deschis noi căi de dezbateri și re poziționare a cercetării prin afirmațiile pe care le-a provocat.

O problemă particulară, însă, este ridicată de „textul-construit” de cercetător, ca urmare a observației directe, anchetei de teren, reconstituirii etc., acest text este o traducere sau o interpretare deja? Obiectivitatea cercetătorului poate fi și ea discutată, pentru că textul pe care îl supune interpretării, descrierea obiceiului, practicii rituale etc., înseamnă ea însăși o formă de citire a textului (manifestării) din realitatea folclorică vie. Astfel,

„în disciplina folcloristică modernă (...) s-a insistat permanent asupra istoricității folclorului, din unghiuri diferite. Viziunea diacronică asupra obiectului de cercetare a menținut în mod firesc preocuparea pentru permanenta corelare a tradiției cu noutatea, pentru analiza procesualității, a evoluțiilor și involuțiilor – de la caz la caz –, a mutațiilor la diferite niveluri, vizând textul folcloric (structură, elemente semantice și stilistice) și contextele, în varietatea lor, cu implicarea schimbărilor funcționale și a transformărilor legate de circulația faptelor folclorice și, nu în ultimul rând, de mentalitate”¹⁵.

---

¹⁵ Nicoleta Coatu, *50 de ani de folcloristică modernă/Fifty years of Modern Folkloristics*, în „Revista de etnografie și folclor”, tom 9-10/1998-1999, București, Editura Academiei Române, p. 81.

Modernitatea considerațiilor referitoare la relația text-context în cadrul studiilor contemporane de folcloristică reprezintă o evidență:

„viziunea modernă asupra textului folcloric, studiat în multiplele relații contextuale, solicită din ce în ce mai mult urmărirea sincretismelor, pe multiple planuri, impuse de configurația complexă a obiectului cercetării. Într-un sens, studiul sincretismului de expresie, al conlucrării limbajelor, permite determinarea articulațiilor textului folcloric, a limbajului verbal-poetic în interacțiunea cu celelalte limbaje: melodic – gestual ritual/neritual – mimic – obiectual ritual, în forme diferite, de la caz la caz. Pe un alt plan, studiul sincretismului funcțional oferă posibilitatea determinării pluralității funcționale, în raport cu diversitatea contextelor analizate”¹⁶.

Povestiri ale vieții – strategii identitare

În această secțiune ne propunem să prezentăm câteva povestiri ale vieții (life histories), pe de o parte povestiri ce relatează drama suferită de români după 1945, colectivizarea și naționalizarea, iar pe de altă parte drama populației grecești care a fost nevoită să migreze în România pe perioada războiului civil din Grecia. Vom începe cu povestirile relatate de câțiva români care au trăit drama anilor 1945 și vom continua cu povestirile de viață ale câtorva persoane de naționalitate greacă.

Povestirile despre perioada comunistă înmărmuresc prin nedreptate și violență. Multiplii informatori povestesc despre evenimente personale în acea perioadă. Astfel, Georgeta Ștefănescu

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 91.

își amintește despre părinții săi și despre cum au traversat acea grea perioadă de timp:

A.

1. Nume si prenume: Georgeta Ștefănescu*
2. Vârsta: 70 de ani
3. Data nașterii: 13 aprilie 1943
4. Locul de muncă: Ziarul Flacăra
5. Pensionat.

„Când m-am născut eu era plin război mondial, Al Doilea Război Mondial, m-am născut într-o zi de marți. Eram în război și lumea se resimțea. Dar au venit niște nemți peste noi acolo, bunicii mei după tată ridicaseră o nouă casă cu etaj foarte frumoasă, era una dintre cele mai frumoase case din satul Moțăței și au venit niște nemți și au ocupat cum ocupau ei, dar au fost extraordinar de cumsecade și amabili cu familia, n-au distrus nimic, cu doamnele casei s-au purtat foarte frumos, au plecat și au lăsat o impresie foarte bună în trecerea lor. S-or fi săturat și ei de război că nu mai era mult, erau aproape de finish. Și acolo erau copiii, că nu ne duseseră în alte părți. În timpul bombardamentului toți din București au venit la Moțăței, aici găseau și mâncare, oricum, la țară găseai o mămăligă, un pește, păsări și toate astea se găseau lejer.

Mama mea a fost o femeie închisă în ea, niciodată, cât am bătut-o eu la cap, nu a știut la ce oră m-a născut, îmi spunea mereu altceva. Eu nu am știut că mama mea a făcut un pension, nu am știut că știa nemțește, franțuzește. A fost închisă în ea fără să se exteriorizeze, poate și din cauza timpurilor grele pe care le

---

* Interviu realizat în anul 2013.

traversam și îi era frică să mărturisească aceste lucruri. Tatăl meu... am fost extraordinar de apropiați, era Dumnezeuul vieții mele efectiv, până a murit. De mică, de când am început să fac ochi și până a murit el a fost Dumnezeuul vieții mele. Tatăl meu era un om de o generozitate extraordinară, avea o voce extraordinară de bas, au vrut să-l ia la Operă, și aici este o poveste întreagă, și nu l-a lăsat tatăl lui care era primar în sat. Pache Ștefăneascu îl chema pe bunicul după tata. Frumoși amândoi, înalți cât ușa. Bunicul după tată nu este foarte prezent în memoria mea, s-a prăpădit prin '44-'45. Dar despre bunica dinspre tată, am multe amintiri, când veneam acasă – se întâmpla foarte rar pentru că în vacanța de vară mai mult mergeam prin tabere, stăteam împreună. Se culca pe la ora 9 seara, și pe la ora două băga capul pe ușă în camera mea – eu scriam, citeam, mă simțeam în largul meu. *Hai să bem o fericită de cafea* !era îndemnul ei. Bunica mea, toată viața ei, avea un dar de a povesti, mi-aduc aminte de clăcile pe care le făceam la culesul porumbului, la culesul viilor...Era o nebunie, toți copiii veneau, ea povestea toate legendele pământului se învălmășeau în focul care ardea acolo, of, și bunica mea era în stare să țină două săptămâni nu o săptămână toată comunitatea cu gura căscată, fel de fel, de unde inventa atâtea povești... cu turcii, cu războiul cu turcii...ea îi convingea, uite aici au fost, au dres...bine, mama nu s-a împăcat niciodată, n-a agreat-o, dar nici nu a călcat-o în picioare, nu a avut deloc afinități, eu în schimb am avut afinități și cu tatăl ei, cu străbunicul, era negustor. Toate poveștile astea cu iz de demult poți să le aduci așa ca pe niște stele, sunt atât de frumoase.

Mama era o luptătoare până dincolo de se poate, cu o energie și o rezistență fabuloasă aproape. Tata era luat la pușcărie pentru că făcuse politică țărănistă și noi eram trecuți la chiaburi, îl luaseră și nu știau unde este dus, iarăștia care îi duceau, nu aveau nici 4

clase, veneau seara peste mama, băteau cu pumnul în masă să îi aducă până a doua zi 2700 și nu știu cât de kilograme de lapte. Vorba mamei, că și ea țipa la ei, *Că și dacă aș seca fântânile și tot nu aș putea aduce așa cantitate de apă, nu de lapte*. Sora sa, Agripina, venise să o ajute, căci știa că tata este în închisoare, și eram cu tot pământul pe cap că nu vroiau să-l primească la colectiv. Am înțeles că au dat câteva mese ca să scape de el, pentru că eram chiaburi și intra la nu știu ce decret, eram prea copil. Au dat multe mese ca să scape de el, aveau 100 de pogoane, deci 50 de ha, cu heleșteu, cu de toate, mă rog, ca să-l confiște, cred, că era altceva decât să-l dai la colectiv, că așa aveai niște drepturi. Până la urmă l-au dat la CAP, că a venit tata și a vorbit cu primarul cel nou, săracul, și mi-a dat și mie adeverință ca am fost membru CAP, eram studentă. Vai ce-am pățit pe toată perioada liceului și în studenție, și în somn trebuia să știu câte hectare am avut, am rămas pe 3 ha jumate astea ale lui bunica, putea să mă și bată eu pe-astea le știam. Deci mama o luptătoare, ne lua și pe noi, fără să ne oblige să muncim la câmp acolo, da eu, băgăreață și inimă mare, lucram și eu la culesul inului și mă ridicam și spuneam *Mă doare șira!* eram așa o mogâldeață, eram la grădiniță, la clasa întâi cam pe-acolo. De mama m-am apropiat după moartea tatei, dar tata a fost Dumnezeuul meu, deși mama a dus tot greul ăla, am văzut-o cum pleca încărcată să se ducă după el peste tot, s-a întâlnit cu el în tren când era închis, s-a dus pe la București să vorbească cu toți generalii aștia din Ciocâltei ca să-l poată să-l recupereze de pe unde, Dumnezeu, era băgat, prin pușcăriile alea aruncat, nici dosare nu se făceau. Deci ea a fost o luptătoare, eu am înțeles de ce s-a închis așa în ea, tot timpul îi era frică să nu ni se facă rău dacă se află prea multe lucruri. Si acum, după ce s-a dat pământul, după revoluție, ea un an de zile a zis că nu ia un gram de pământ, să nu-i facă rău Danei, nepotei mele, a

fost prea speriată. A fost o femeie lovită, s-a închis în ea. Tata a fost altfel, tata știa că scriu poezie și asculta. Eram foarte mică, o mogâldeață și îl urmaam în plimbările lui, când mergea cu mâinile la spate, îl imitam și eu și eram mereu în urma sa. Și povestea foarte frumos, o moștenise pe bunica.

Prin clasa a V-a ne-am mutat la Băilești. Nu ne luaseră încă via, acolo mergeam eu și mă simțeam liberă.

În '59 – '60 am terminat eu liceul. Mi-au respins dosarul pentru facultate și am plecat la Timișoara. Acolo am primit repartiție ca profesor suplinitor în învățământ la Domașnea-Cornea, o comună foarte bogată și frumoasă. Doi ani cât am stat aici a fost foarte bine. Aici nu s-a putut face colectivizare. Sora mea a terminat facultatea și îi dăduseră o garsonieră, primise repartiție. Atunci am plecat la facultate în București unde o aveam pe sora mea, nu au mai fost probleme cu dosarul.

Le doresc celor tineri să se manifeste ca oameni, să-și manifeste bunătatea, să alunge din ei furia, și noi o aveam, dar nu era așa, noi dansam strajnic, și ne eliberam, închiderea în ei duce la egoism, cu cât trece timpul cu atât se așează, iar ei sunt frumoși și trebuie să se manifeste întru frumusețe și bunătate”.

B.

1. Nume si prenume: MBP*
2. Vârsta: 73 de ani
3. Data nașterii: 1940
4. Pensionat.

---

* Interviu realizat în anul 2013.

„Eram un copil când s-au schimbat regimurile. Ce-mi pot aminti este frica, frica ce domnea în familie. Primul lucru, prima confruntare a fost când au intrat rușii în casa bunicilor, de la țară, și cum am perceput cu mintea mea de copil cum se face deodată întuneric pentru că au scos tot tot tot din șifonier și era biroul bunicului în dreptul ferestrei. Cu toate că erau geamurile mari, cum era într-o casă de gospodari. Și parcă îl văd pe bunicul meu în pat și eu am început să plâng pentru că un rus i-a dat o palmă. Dar, de ce? Ei căutau bijuterii și, de fapt, le-au găsit, pentru că cineva le-a spus că bunicul le-a pus undeva lângă cazanul de țuică, el le pusese în stupi, într-unul din stupi. Ei știau deja că va fi o percheziție, pentru că fuseseră anunțați. La comenduirea din Strehaia unde erau trupele rusești era un traducător un inginer basarabean, inginerul Gruief, pe urmă am fost colegă de școală primară cu una din cele trei fete Gruief, Tamara se numea și soția inginerului fusese învățătoare. Eu nu ajunsesem nici la grădiniță, nici la școală, bănuiesc că era după '44, după '45 și acest inginer Gruief, translatorul a trimis vorbă la fratele tatălui meu, doctorul din Strehaia pe care îl știa că va fi percheziționat la bunicul nostru. Tata era la ora aia în prizonierat nu se știa despre el nimic. Am venit în vara lui 1946, deci pe atunci nu se știa dacă mai trăiește sau nu. Deci acestea au fost primele mele imagini care mi-au rămas în mine, că se întuneca deodată casa. Mai târziu, când veneam, știu că bunicul meu își punea un rând de haine groase deoparte, pe urmă am priceput că dacă îl arestează cumva să aiba hainele groase acolo. Asta mai târziu am realizat și apoi din povestiri am aflat că bunica făcea niște săculeți de pânză plini cu pesmet, tăiau pâinea și o uscau pentru momentul când trebuie să fugă sau dacă îl arestează.

Dar cum am perceput eu această schimbare... eram la grădiniță, pe perete era tabloul regelui cu Regina Mamă cu niște perle, bineînțeles că noi, copiii, eram vrăjiți de aceste perle reginei. Și pe urmă în clasa I, am văzut alte tablouri, cu alte personaje pe care nu le cunoșteam, nu ne interesau pe noi copiii. Deși simțeam noi că este ceva întunecat, copilăria mergea înainte.

La abdicarea Regelui, a venit tata și ne-a spus: *A abdicat Regele! Trebuia să se întâmple și asta!* Altă secvență mai era când a venit un polițist și l-a anunțat pe tata că s-au rupt curelele la moară, ceva s-a întâmplat și la moară, și tata a zis: *Bine că s-a dus și asta!* Deci, deabia așteptau să scape de tot ce aveau. Apoi a urmat darea afară a tatălui meu, care era magistrat, a fost consilier de Curte de Apel și nu am resimțit-o ca pe ceva grav... Nici oamenilor nu le venea să creadă că este ceva grav... Sigur că erau îngrijorați, dar mai credeau totuși că este ceva temporar, că se poate întâmpla ceva și totul să revină la normal, nu puteau să-și închipuie că niște oameni total nepregătiți pot să conducă o țară, deși ocupantul era aci și era un bun exemplu... totuși oamenii sperau. Totuși tata nu și-a luat roba de la Judecătoria și i-a adus-o cineva, și a făcut și o masă cu prietenii, era destul de necugetat actul, acum îmi dau seama, dar atunci nici nu am luat în seamă. Și tot atunci am văzut că tata destul de jovial... *A... să vă spun un banc... Știți că ofițerii nu mai au voie să fumeze... De ce? ... Păi sunt de paie și iau foc...*

Pe urmă au început greutățile materiale pe care eu le-am simțit, așa puțin, și o ușoară ostracizare de către societate, chiar pe mine, copil, la școală puțin... eram un mic dușman. A, altceva, îmi aduc aminte, ni s-a spus să nu mai spunem „Bună dimineața!” când venim la școală, și să spunem „Trăiască Republica Populară Română!” și eram la intrare, era chiar doamna Gruief, soția inginerului Gruief, și eu rostesc: „Trăiască Republica Populară

Română!”, și doamna Gruief spune *Lasă, dragă, că trăiește și fără să spui tu!*

Eram la un unchi și aveau niște prieteni, era și doctorul veterinar Basica, îl țin minte pentru că mai târziu a murit la canal, și *Zii, mări, voi la grădinița aia învățați ceva? Ia cântați-ne ceva!* Și eu cu verișorul meu, Viorel, care era mai mic decât mine dar era foarte talentat, el cânta la acordeon fără să fi luat lecții, dar avea talent, și am început să cântăm „Trăiască Regele!”, că asta îl știam noi, iar doctorul Basica a zis *Nu mai este de actualitate, dar e bun!* Deci asta mi-a rămas mie în mintea de copil.

Pe urmă, în '49 sau '50 s-a îmbolnăvit bunica și iarna aceea bunicul a stat plecat mai mult la Baia de Aramă, la Padeș de unde erau ei, unde era bunica, ea a murit peste un an doi, și unul dintre motive era să iasă din vizorul autorităților, că îi era teamă de vreo arestare. Și tot atunci când l-au dat afară din magistratură, tata a predat și arma de vânatoare. Și-a dat seama că este indezirabil. Și poate oricând să i se facă o înscenare.

Eu pe urmă l-am întrebat în ultimii lui ani de viață *Tată, când ți-ai dat seama că nu vor mai pleca comuniștii? ... Prin '48, după plecarea regelui, că nu mai este nici o speranță...* Și tot prin anii '76 când a murit, l-am întrebat cum putem scăpa de comunism? Și tata a spus: *Numai dacă se petrece ceva în interiorul Rusiei... și, de fapt, așa a fost.*

Un moment tragic în viața mea de copil a fost ridicarea bunicilor materni, care mă crescuseră după moartea mamei, mama a murit în '42 când tata era plecat la război, a venit la înmormântare, și apoi a venit în vara lui '46 din prizonierat. Într-o dimineața tata a primit pe un bilet de la o farmacistă, nașa mea, cum că l-ar fi văzut pe bunicul într-un camion cu pălărie de soare în cap, și-a dat seama că era ceva. Tata s-a dus acasă, a făcut un mic consiliu de familie, era și Suzana, menajera noastră, o sibiancă. Și

ne-am dus, unchiul meu mai stătea la spital, așa era atunci cu locuința directorului incorporată spitalului. Și s-au dus, au vorbit și cred că eu am priceput că vor fi duși la gara mare, la 2 km distanță, și eu am fugit, și Suzana, doamna care ne făcea menajul, alerga după mine și nu știu cum am intrat, copil, nu știu dacă m-am furișat, am în față un soldat la intrare pe peron, nu știu cum i-am găsit, asta cred că am uitat, cred că niciodată nu mi-am amintit căutarea, zbaterea mea să-i găsesc, disperarea, nu le-am reținut, dar îi văd în vagonul ăla de animale, ei stăteau în partea stângă și parcă vad o femeie și un tânăr și un animal, vacă sau cal, deci laolaltă. I-am găsit, eu am început să plâng, sigur, plângeau și ei, și atunci au căutat, bunica era foarte ordonată, foarte organizată și au găsit o batistă să-mi șterg lacrimile, care aveau imprimate cărțile de joc – ghinda, trefla, toba... parcă le văd... mi-au rămas în minte culorile... imaginea, și mi-au mai dat ceva amintiri care țineau, intim de mine: conturul mâinilor luate în fiecare an de ziua mea, să vadă cum cresc, și probabil și fotografiile care le am, mi le-au dat atunci...eu îi iubeam foarte mult. Vara mai veneam uneori la ei, dar nu aveam voie să intrăm în casa bunicilor. Acestea sunt amintirile unui copil în aceea perioadă...În clasa a VI-a nu am fost făcută UTM-istă, eu și cu fiica morarului, ne-au sculat în picioare că suntem niște elemente, că nu merităm să fim UTM-istă, mă simțeam vinovată, apoi s-a putut mai târziu, în liceu, oricum un copil, se creaa un sentiment de culpabilitate, erau meșteri în a-ți induce o vinovăție...

Când bunicii mei au ajuns în Bărăgan li s-a dat un număr de case, s-au așezat în câmp și au început niște ploii cumplite, ei aveau o prelată din pânză de cort și s-au adăpostit de ploaie, apoi au început să-și sape un bordei, ei și o bănățeancă și au stat în bordeiul acesta unde din tavan, din pereți creștea grâu, orz. S-au întors după

cinci ani, nu le-a dat voie să se întoarcă, să se așeze în gospodăria lor, în casă nici nu au intrat. După șase luni li s-a dat voie și cu ce mai aveau ei, și-au continuat viața cum s-a putut. Țăsta era cadoul pe care comuniștii l-au făcut unui învățător, inspector școlar, invalid din primul război mondial, fost deputat în Parlamentul României și care a lăsat cu limbă de moarte să scrie pe cruce lui: *Sunt mândru că am dăruit o fărâmă din trupul meu pentru România Mare*. Și așa scrie pe crucea lui. Ca el erau mulți. A, și ce se spunea în familie: că norocul lui a fost că l-au luat în Bărăgan, căci altfel, ar fi fost băgat în pușcărie.

Un alt moment deosebit a fost întâlnirea dintre tata și fratele său, când a revenit tata din prizonierat. Erau foarte apropiați, au trăit în aceeași localitate, cum am rămas și noi copiii. Despre tata nu se știa nimic, începuseră să mai vină din Rusia, întâi au venit cei din Divizia Tudor Vladimirescu, care erau considerați cozi de topor, și așa a și fost. Și când aflau că a venit cineva... întrebau dacă îl știu și pe el. Știam că trăiește pentru că a trimis o scrisoare printr-un camarad Puric – cineva din familia lui Dan Puric, actorul, de la Padeș din Baia de Aramă era acest Puric... „un camarad care are norocul să vadă țara înaintea mea și eu dacă nu voi mai vedea vreodată să știți că mor cu gândul la voi”... o am scrisoarea. Asta era scrisă în vara lui '45, noi eram în vara lui '46. Și unchiul meu tocmai coborâse în Gara de Nord, se ducea să ia instrumentar pentru spital. Și vede un grup mare, și-a dat seama că vin din Rusia, pentru că erau tunși, rași, hainele... Atunci se apropie de o bancă și zice: *Nu îl cunoașteți...pe...și îi spune numele*. Iar ceilalți îi răspund că tocmai s-a ridicat de pe bancă. S-a dus lângă el, dar nu l-a recunoscut, noroc că l-a recunoscut tata, care se schimbase foarte mult, slăbise foarte mult, alt om. Dar el nu a venit atunci,

pentru că i-au ținut într-o carantină vreo două săptămâni, iar când a venit mânca foarte puțin ca să-și revină.

Fiecare a plătit, unii mai mult, alții mai puțin...”

Aceste exemple de biografii sociale vin să confirme unicitatea, originalitatea documentului etnologic configurat în urma interviului cu informatorul de teren. „Frumusețea” acestor documente etnologice apare cu claritate din vitalitatea faptului trăit, viețuit și împărtășit nouă de către subiecții cercetării. Arhivarea acestor biografii sociale este o sarcină de onoare pentru etnologul experimentat, dar și cel novice, dedicat meseriei sale. Arhivarea asigură etnologului accesul la documentul etnologic configurat post interviu în mai multe cicluri de cercetare și documentare. De aceea, o atenție deosebită trebuie acordată configurării arhivelor digitale, depozitare a unor amintiri de odinioară sau mai recente, toate însă fapte trăite, viețuite de către subiecții intervievați.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

Constantinescu, Nicolae, *Lectura textului folcloric*, București, Editura Minerva, 1986.

Copans, Jean, *Introducere în etnologie și antropologie*, Iași, Polirom, 1999.

Degh, Linda, *Story-telling in a Hungarian Peasant Community*, translated by Emily M. Schossberger, Indiana University Press, Bloomington/ London, 1969.

Frunțelată, Ioana Ruxandra, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004.

Honko, Lauri, *Toward the Ethics of Textualisation* în „FF Network for the Folklore Fellows”, November, 2000, Publisher: The Folklore Fellows by courtesy of the Finnish Academy of Science and Letters and the Kalevala Institute.

Ricœur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.

Vultur, Smaranda, *Memoria salvată – Evreii din Banat, ieri și azi*, Iași, Editura Polirom, 2002.

ANTROPOLOGIA ALIMENTAȚIEI

RAMONA TEODORA PAVELESCU*

Abstract: *Food anthropology is a subfield of cultural anthropology, which has built, since the mid-20th century, its own field of study that focuses on the relationship between humans and food, how it is procured, prepared, or consumed in certain cultural contexts, and also pursues a symbolic field within human behavior. Thus, food anthropology starts from an ethnographic observation, gathering information about food practices that can be directed towards prohibitions, classification systems, presence in ceremonies, economic exchanges etc.*

Key words: *cultural anthropology, food anthropology, food practices, nutrition, cultural symbolism.*

1. Preliminarii

Antropologia alimentației este un subdomeniu al antropologiei culturale, care și-a construit, începând cu mijlocul secolului al XX-lea, un domeniu al său de studiu, o metodologie și o terminologie proprii.

Aceasta vizează relația dintre om și alimente, cum se procură, cum se prepară sau cum se consumă, în anumite contexte culturale, și urmărește, de asemenea, un câmp simbolic în cadrul comportamentului uman. Pentru a se ajunge la aceste concluzii, antropologia alimentației pornește de la o consemnare etnografică, de strângere a informațiilor în legătură cu practicile alimentare ce pot fi

---

* Profesor, Școala Gimnazială Pogănu, Verguleasa, Olt; e-mail: ramona_chelu@yahoo.com

îndreptate spre interdicții, sisteme de clasificare, prezența în cadrul ceremonialurilor, schimburi economice etc.

Momentul de cotitură al antropologiei alimentației sunt anii '40 și '50 ai secolului trecut, când Audrey Richard și Margaret Mead publică primele lucrări de acest profil, iar noul subdomeniu își constituie primul câmp de investigație asupra lumii.

Claude Lévi-Strauss a acordat, de asemenea, în *Mythologiques*, o atenție deosebită asupra miturilor cu privire la originile bucătăriei, rezultând o analiză structuralistă a alimentației, care nu s-a rezumat numai la această plajă de cercetare, ci a vizat mai multe activități sociale sau secvențe rituale, de la naștere și până la înmormântare. Nutriția ține de momentul prezenței civilizației, ca proces universal, când omul, prin descoperirea focului, a trecut de la mâncarea crudă, la cea pregătită la foc.

2. Analiza structurală

Analiza structurală, în funcție de o posibilă clasificare a alimentelor, a fost una dintre abordările celebre ale hranei văzută în corelație cu un câmp cultural. Ea îi aparține lui Mary Douglas, antropolog britanic, printre primele femei care au îmbrățișat acest domeniu de studiu. Ea s-a aplecat asupra simbolismului cultural prezent în structurile sociale, iar una dintre lucrările sale fundamentale este *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo* (1966).

Mary Douglas dă un exemplu, în studiul *Les structures du culinaire*, prin intermediul cărnii carnivorelor, ce în anumite culturi sau religii este sau nu este consumată. Ca atare, carnea de câine este de neînchipuit să fie consumată în Anglia, pe când același lucru nu este valabil pentru China. Acest fapt se înscrie în ceea ce s-ar putea numi la modul general „comestibilul și percepțiile generale”, pentru

că opțiunea pentru a consuma un anumit tip de carne nu ține de structura fiziologică¹: „Le choix des aliments est sans doute, de toutes les activités humaines, celle qui chevauche de la façon la plus déroutante la ligne de partage entre nature et culture. Le choix des aliments est lié à la satisfaction des besoins du corps, mais aussi dans une très large mesure à la société”².

Alegerea alimentelor se face, ne spune autoarea ce dorește să depășească abordarea structuralistă prin înțelegerea contextului, nu în ordinea fiziologică, ci în cea culturală. Există această situație paradoxală care demonstrează acest lucru, în funcție de exemplul pe care l-am dat cu carnea carnivorelor, consumată în anumite culturi sau în altele nu. Cum se face că pentru anumite populații este considerată nocivă, având, este adevărat, un anumit grad de toxicitate, pe când pentru altele nu este toxică și acestea au supraviețuit? Este cert că există un sistem de selecție în ambele cazuri, dar el nu este eficient de la un caz la altul. Pe bună dreptate, cultura este cea care ne determină să evaluăm, să clasificăm și să facem anumite ierarhii.

Cu toate acestea, cultura nu rămâne o simplă invariantă pentru aplicarea unor grile de selecție. Ea funcționează ținându-se cont de felul cum o populație percepe lumea materială sau cum se raportează la divinitate. Evreii vedeau lumea împărțită în trei: pământ, apă și aer. Eu nu mâncau, de exemplu, carne de porc. Țăranii din nord-estul Thailandei consumă toate tipurile de carne, mai puțin pe cele provenite de la animalele domestice. Analoagele lor din natură, sunt, de asemenea, evitate. Aici se pare că funcționează criteriul spațial. Într-un trib din Zair, Lélé, hrana este împărțită pe categorii sociale și

¹ Mary Douglas, *Les structures du culinaire*, in „Communications”, 31, 1979, p. 145.

² Alegerea hranei este, fără îndoială, dintre toate activitățile umane, cea care se încadrează pe linia de demarcație dintre natură și cultură în cel mai confuz mod. Alegerea alimentelor este legată de satisfacerea nevoilor organismului, dar și în foarte mare măsură a societății” (tr.n.).

în funcție de aptitudinile de a le atribui o simbolistică. Dacă cineva se îmbolnăvește, cauza este încălcarea unei reguli de acest fel.

Autoarea conchide că felul cum se conturează tabloul nostru alimentar ține de felul cum ne structurăm experiența și viziunea noastră despre lume și despre viață.

Totuși, există numeroase schimbări la nivelul multor societăți, chiar și în sânul celor tradiționale sau izolate, în care habitudinile alimentare sunt schimbate prin intruziune în ceea ce privește alimentele de bază, ceea ce perturbă echilibrul mediului înconjurător în care trăiesc. Autoarea propune o analiză la nivelul sistemului familial, într-o rețea mai largă care să îl lege de instituțiile sociale ale comunității.

Tendința de a îmbunătăți stilul de viață al unor comunități, prin introducerea unor produse similare sau diferite dar cu o valoare nutritivă superioară, poate avea implicații dintre cele mai profunde și trece printr-o sită de ordin etnic, religios sau în funcție de gen. Pentru cea din urmă, într-o societate în care femeia își câștigă dreptul de a participa la viața comunității la toate nivelele, se reduce numărul orelor petrecute de către aceasta în bucătărie³: „Ce dont, en tout cas, on peut être sûr, c'est que ce progrès impliquera un changement simultané des habitudes alimentaires, voire un changement radical dans les dimensions et les fonctions des cellules domestiques”⁴.

Pentru stabilirea unei metodologii, Mary Douglas a observat mai multe dificultăți. Prima ține de imposibilitatea de a separa aspectele fiziologice de cele sociale. De la un caz la altul, pentru același aliment poate exista o opinie diferită în ceea ce privește valoarea sa

---

³ Mary Douglas, *op. cit.*, p. 150.

⁴ „De unde, în orice caz, putem fi siguri că acest progres va implica o schimbare simultană a obiceiurilor alimentare sau chiar o schimbare radicală a dimensiunilor și funcțiilor celulelor domestice” (tr.n.).

nutrițională. Apoi, există o problemă în ceea ce privește diferența dintre aspirațiile de ordin social, pentru că alegerea unui aliment se face și prin prisma constrângerilor economice. Și cea de a treia dificultate ține de metoda chestionarului însuși, pentru că alimentația este un subiect sensibil astfel încât anchetatorului să i se răspundă obiectiv. Soluția propusă este aceea de a pune în relație un pattern cultural cu unul social, prin alegerea unor zone și grupuri umane racordate la o rețea socio-culturală.

3. Abordarea bioculturală

Una dintre definițiile⁵ antropologiei alimentare stabilește raportul dintre științele biologice și științele umaniste și sociale, ca o interfață dintre biologie și cultură. De fapt, aceasta este cea de-a doua direcție majoră a domeniului, de origine anglo-saxonă, care presupune o abordare bioculturală, fiind reprezentată de N.V. Jérôme, R.F. Kandel, G.H. Peltó și Igor de Garine.

Astăzi, tendința este de a se pune în practică, dintr-o perspectivă inter și pluridisciplinară, soluții ameliorative pentru îmbunătățirea stilului de viață, ținându-se cont de condițiile materiale și cultura în care evoluează o societate. Se observă cum mediul influențează reprezentările și imaginea corpului, precum și starea de sănătate, ajungându-se până la cercetări la nivel bio-medical pentru combaterea unor boli grave, prin colaborarea unor specialiști din domenii diferite, antropologie, biologie și medicină.

---

⁵ Anne-Marie Guihard-Costa, Gilles Boetsch and Alain Froment (ed.), *Conduites (ou pratiques) alimentaires et nutrition*, în *L'Homme et sa diversité. Perspectives en enjeux de l'anthropologie biologique*, CNRS Éditions, Paris, 2007, p. 27.

Igor de Garine⁶, într-un articol publicat în anul 1988, considera alimentația „un fenomen social total”:

„Dans la mesure où l'alimentation correspond à la satisfaction d'un besoin primaire ayant ses racines dans la physiologie de l'animal humain, les anthropologues se trouvent ici devant une confrontation entre Nature et Culture au moins aussi riche symboliquement que celle à laquelle donne lieu la satisfaction du besoin sexuel et l'échange matrimonial”⁷.

Este vorba, așadar, despre o disciplină „bio-culturală” care nu poate separa cele două dimensiuni, natura și cultura. Se poate spune că în felul acesta aspectele biologice sunt gestionate din punct de vedere cultural.

Igor de Garine este cunoscut prin cercetările sale asupra societăților Masa și Musey, unde a întreprins mai multe anchete din mai multe perspective, de la cea istorică și cea asupra alimentației și până la riturile de trecere. Acesta joacă un rol esențial în ceea ce privește înființarea „International committee for the anthropology of food and food habits” a cărei reuniune a avut loc în 1970 și în cadrul căreia a fost numit secretar. El pledează pentru un „approche pluridisciplinaire”, în care să colaboreze specialiști din mai multe domenii pentru a contura mai bine câmpul de cercetare al antropologiei alimentare. Este recunoscut pentru buna cunoaștere a biologiei umane și asupra nutriției, pe care le împletește cu un umanism delicat, avânt o cultură și o practică etnologică

---

⁶ Igor de Garine, *Anthropologie de l'alimentation et pluridisciplinarité*, in *Écol. Hum.*, vol.VI., nr. 2, 1988.

⁷ „În măsura în care hrana corespunde satisfacerii unei nevoi primare având rădăcinile în fiziologia animalului uman, antropologii se găsesc aici în fața unei confruntări între Natură și Cultură, cel puțin la fel de bogată simbolic ca aceea căreia îi dă ocazia satisfacerea nevoii sexuale și schimbul conjugal” (tr.n.).

incontestabile, exersate atât în bibliotecă, cât și în experiența sa în societățile rurale și în cele învecinate cu orașele⁸.

În timp, interesul pentru sistemul de alimentație, pe vârste, pe categorii sociale, pe zone geografice sau țări a devenit tot mai mare, astfel încât analizele au pus în corelație nevoile umane și ajustarea unor standarde în interiorul sistemului de producție. Constatarea complexității noului demers a pus la încercare întregul instrumentar științific și a deschis calea spre o abordare pluridisciplinară.

Igor de Garine ne atrage atenția asupra dificultăților unui asemenea abordări, deoarece sunt implicați numeroși factori care pot obtura observația în ceea ce privește comportamentul alimentar al omului. Antropologul trebuie să îi cunoască foarte bine mediul, societatea și cultura în care evoluează. Cercetătorul evită să efectueze observații în locuri pe care nu le cunoaște din punct de vedere cultural. Pentru această fază, două sunt observațiile esențiale la care ajunge Igor de Garine și anume că noul domeniu nu își poate devoala complexitatea decât prin colaborarea specialiștilor din științele biologice și cele umane și, de asemenea, majoritatea cunoștințelor acumulate în domeniul alimentar sunt rodul informațiilor obținute în cadrul societăților industrializate.

Reușita unei analize cuprinzătoare din punct de vedere etnologic implică în mod clar mai multe straturi de informații și de interpretare⁹:

„Sans doute admet-on aujourd’hui l’existence de relations entre la culture matérielle (et en particulier le système de production), la structure sociale et les systèmes de représentation qui caractérisent

---

⁸ Serge Bahuchet, *Igor de Garine et l’anthropologie de l’alimentation*, în „Revue d’ethnoécologie”, 18/ 2020, consultat pe 21 septembrie 2023. URL <https://journals.openedition.org/ethnoecologie/6357>.

⁹ Igor de Garine, *op. cit.*, p. 22.

une société mais peu de choses sont dites des relations qui existent entre l'alimentation, ses conséquences biologiques, la culture matérielle et les différents systèmes symboliques qui caractérisent une société"¹⁰.

În funcție de felul cum este procurată hrana, de abundența sau lipsa acesteia, individul își croiește o imagine corporală valorizată în sânul societății respective. Antropologul francez își pune o serie de întrebări care pot funcționa și ca ipoteze de lucru. De exemplu, cum percep societățile în care predomină foamea ce modifică curba demografică și caracteristicile fizice această situație? Care ar putea să fie influențele acestui fapt în sistemul de organizare și cel simbolic? S-a constituit o „etică a lipsurilor” care să impună inclusiv un stil de viață și un calendar comportamental din punct de vedere alimentar, cum ar fi postul? Sau, invers, cultura nu ajunge ea, prin sistemul ei simbolic, să influențeze cerințele biologice?¹¹

De aceea, afirmă același antropolog, este necesară o colaborare între antropologi și nutriționiști, chiar dacă, în primă fază, ei par să se ocupe de domenii așa-zis antagoniste. De aici rezultă un set întreg de norme și practici la care s-a ajuns, desigur, în urma unui efort concret, de imersiune în sânul societăților urmărite de către aceștia. Provocările țin nu doar de aplicarea unui set metodologic, ci și de alți factori care implică discreția sau durata procesului culegerii datelor care sunt, în definitiv, probele de încercare ale unei cercetări de lungă durată care șlefuieste caracterul și profesionalismul antropologului. Informațiile

---

¹⁰ „Fără îndoială, admitem astăzi existența unor relații între cultura materială (și în special sistemul de producție), structura socială și sistemele de reprezentare care caracterizează o societate, însă se vorbește foarte puțin despre relațiile care există între alimente, consecințele sale biologice, cultura materială și diferitele sisteme simbolice care caracterizează o societate.” (tr.n.).

¹¹ Igor de Garine, *op. cit.*, p. 24.

sunt culese în mod controlat, iar procesul este lent. Nutriționistul trebuie să aibă în vedere, pentru studiul său cantitativ, diferitele perioade ale anului. În unele cazuri, din păcate, din cauza unor invariabile care au alterat informațiile, cercetarea poate fi abandonată. Cu toate acestea, colaborarea dintre cele două domenii a condus la rezultate îmbucurătoare și într-o proporție covârșitoare¹².

Igor de Garine își continuă studiul pe mai multe paliere pentru a observa relația dintre om, hrană și cultură. Desigur, unele observații timpurii au caracter reduționist și determinist, pentru că leagă în mod direct comportamentul uman de natura hranei, societățile carnivore, care sunt în consecință agresive și belicoase și cele vegetariene care sunt calme și pline de umor. Nu este ocolit nici contextul global, în care societățile occidentale, aflate într-o explozie demografică, riscă să perturbe ecosisteme viabile ce dau un randament constant în ceea ce privește raportul dintre producție și valoarea nutrițională, ceea ce ar putea constitui o soluție pentru carențele alimentației pe viitor.

Alți termeni pe care îi are în vedere în corelație cu alimentația sunt biologia, ecologia și societatea¹³. Antropologul amintește mai multe tipuri de gândire cu privire la tipul de societate în relația cu hrana:

„Les membres de l’Ecole de la Personnalité de Base se sont efforcés de montrer, dans une perspective freudienne, à côté de la sexualité, l’importance du domaine alimentaire et des frustrations qu’il induit dans la structure de la personnalité caractéristique des divers types de société (Kardiner 1945). Ils suggèrent qu’il s’agit d’un des domaines ayant profondément influencé l’organisation sociale. Cohen (1961) intitule expressément l’un de ses articles «Food and its

---

¹² *Ibidem*, p. 25.

¹³ *Ibidem*, pp. 27-28.

Vicissitudes: A Cross-cultural Study of Sharing and Non-Sharing, Effects of Community Systems on Personality». Les mêmes préoccupations sont sous-jacentes aux travaux de M. Sahlins (1961) et de beaucoup des membres de l'École de l'Écologie Humaine¹⁴.

Igor de Garine¹⁵ identifică cinci nivele de analiză:

- primul se referă la aspectele generale, cum ar fi mediul înconjurător și habitatul demografic;
- al doilea vizează relația dintre antropologie și alimentație care, la rândul ei urmărește două direcții: cultura materială, ce include producția, conservarea, stocarea, comercializarea produselor, tehnologia alimentară, bucătăria, alimentația și bugetul disponibil; cultura non-materială ce urmărește organizarea socială și religioasă în raport cu producerea și consumarea alimentelor, studiul ritualurilor care implică alimentele, cum ar fi ofrande, sacrificii, sau rolul unor activități în mecanismul social, precum cadourile, consumul ostentativ;
- al treilea are în vedere nutriția și aspectele cantitative. Aici intervin factorii calendaristici și ciclurile anuale care influențează comportamentul alimentar;
- al patrulea implică, la modul general, opiniile și atitudinile constatate prin chestionarele și interviurile în legătură cu preferința sau repulsia față de unele alimente sau în

---

¹⁴ „Membrii Școlii Personalității de Bază s-au străduit să arate, din perspectivă freudiană, alături de sexualitate, importanța domeniului alimentar și frustrările pe care acesta le induce în structura personalității caracteristice diferitelor tipuri de societate (Kardiner 1945). Ei sugerează că acesta este unul dintre domeniile care a influențat profund organizarea socială. Cohen (1961) își intitulează în mod expres unul dintre articolele sale «Food and its Vicissitudes: A Cross-cultural Study of Sharing and Non-Sharing, Effects of Community Systems on Personality». Aceleași preocupări stau la baza lucrării lui M. Sahlins (1961) și a multor membri ai Școlii de Ecologie Umană”.

¹⁵ Igor de Garine, *Anthropologie de l'alimentation et pluridisciplinarité*, Écol. Hum., vol.VI. nr. 2, 1988, pp. 31-32.

legătură cu cunoștințele pe care le au membrii comunității în legătură cu hrana;

- ultimul chestionează literatura orală prin analiza vocabularului din domeniile alimentare, a temelor alimentare din literatura orală, din mituri, legende, povestiri, din proverbe sau din cântece.

Se poate conchide că „les observations effectuées sont encore loin de mettre en évidence de brillantes corrélations interdisciplinaires mais obligent à ne plus se satisfaire d'explications purement mentalistes ou biologiques, ce qui est un progrès”¹⁶.

4. Alte contribuții la antropologia alimentației. Alimentație, societate și colonialism

Antropologul american Sidney W. Mintz, cunosător al antropologiei economice și al sistemului alimentației, este astăzi apreciat pentru lucrarea *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History* (1985), în care urmărește resorturile consumului de zahăr și impactul pe care îl are asupra societății. Sidney Mintz a descoperit nu doar implicațiile economice, dar a devoalat și modul în care alimentele și obiceiurile alimentare legate de consumul de zahăr modelează structurile sociale într-o comunitate mai largă.

Sidney Mintz explorează o gamă largă de subiecte, precum relațiile de putere, economia globală, impactul colonialismului și inegalitățile sociale. Cartea este una dintre cele mai importante lucrări în domeniul istoriei alimentare și oferă o înțelegere mai profundă a impactului cultural, social și economic al zahărului în istoria modernă.

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 32.

Structura lucrării vorbește de la sine despre viziunea autorului asupra procesului de producere, consumului și relațiilor de putere pe care le dezvoltă comerțul cu zahăr, acestora fiindu-le rezervate capitolele doi, trei și patru. Primul capitol se oprește asupra relației dintre mâncare și societate¹⁷:

„Our awareness that food and eating are foci of habit, taste and deep feeling must be as old as those occasions in the history of our species when human beings first saw other humans eating unfamiliar foods. Like languages and all other socially acquired group habits, food systems dramatically demonstrate the infraspecific variability of human kind. It is almost too obvious to dwell on: humans make food out of just about everything; different groups eat different foods and in different ways; all feel strongly about what they do eat and don't eat, and about the ways they do so. Of course, food choices are related in some ways to availability, but human beings never eat every edible and available food in their environment. Moreover, their food preferences are close to the center of their self-definition: people who eat strikingly different foods or similar foods in different ways are thought to be strikingly different, sometimes even less human”¹⁸.

---

¹⁷ Sidney W. Mintz, *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History*, Penguin Books, 1986, p. 3.

¹⁸ „Conștientizarea noastră că alimentația și consumul sunt focare ale obiceiurilor, gustului și sentimentelor profunde trebuie să fie la fel de veche precum acele momente din istoria speciei noastre când oamenii au văzut pentru prima dată alți oameni mâncând alimente necunoscute. La fel ca limbajul și toate celelalte obiceiuri de grup dobândite social, sistemele alimentare demonstrează dramatic variabilitatea infraspecifică a speciei umane. Parcă este prea evident să ne reținem asupra acestui aspect: oamenii fac mâncare din aproape orice; grupurile diferite consumă alimente diferite și în moduri diferite; toți simt puternic ceea ce mănâncă și ce nu mănâncă, și felul în care o fac. Desigur, alegerile alimentare sunt într-o anumită măsură legate de disponibilitate, dar ființele umane nu mănâncă niciodată fiecare aliment comestibil și disponibil din mediul lor. Mai mult, preferințele lor alimentare sunt aproape de centrul auto-definirii lor: oamenii care mănâncă alimente foarte diferite sau alimente similare în moduri diferite sunt considerați semnificativ diferiți, uneori chiar mai puțin umani.” (tr.n.).

Studiul a intrat în istoria domeniului alimentar, prin analiza impactului pe care consumul de zahăr îl are asupra societății din punct de vedere economic și cultural. De-a lungul timpului, zahărul s-a răspândit și a devenit elementul definitoriu în anumite societăți, iar Sidney Mintz demonstrează că acesta nu este doar un ingredient alimentar, ci devine simbol al puterii, ce a condus, printre altele, la transformarea economiei globale, în sensul în care a reglat procesul de producție, relațiile comerciale și, desigur, expansiunea colonială. Un bun exemplu îl reprezintă sistemul de taxare, implicațiile sociale și felul cum este reglată piața de consum. Sidney Mintz argumentează cum statul a folosit taxele pe zahăr ca un instrument eficient de colectare a veniturilor și de control social¹⁹:

„The part such taxes played in the creation of state extraction systems, sustained by skimming from the costs of personal consumption, is significant. Of sugar and other exotic products – particularly the bitter, habit forming stimulants which English people combined it with – sugar was the most aptly taxable, partly because it was poorly suited to smuggling (unlike tea, for instance). As its yield of wealth to the exchequer grew, so its value as taxable item was enshrined: there arose a powerful vested interest in its continued and expanded consumption. Like tea or tobacco, it could be counted upon to yield revenues even when scarce supplies drove up its price”²⁰.

---

¹⁹ Sidney W. Mintz, *op. cit.*, p. 84.

²⁰ „Partea pe care astfel de taxe au jucat-o în crearea sistemelor de extracție ale statului, susținute prin uzurparea din costurile consumului personal, este semnificativă. Din producția de zahăr și a altor produse exotice – în special stimulanzii amari, cu care englezii erau obișnuiți să îl combine – zahărul era cel mai potrivit pentru impozitare, în parte pentru că era puțin adecvat pentru contrabandă (spre deosebire de ceai, de exemplu). Pe măsură ce avuția pentru trezorerie creștea, valoarea sa ca obiect impozabil se fixa: apărea un interes puternic în

Taxarea excesivă a zahărului a provocat nemulțumiri în rândul populației, iar contrabanda a devenit o practică comună pentru a evita aceste taxe mari.

Cartea oferă, de asemenea, o perspectivă interesantă asupra modului în care zahărul, ca produs alimentar ieftin și accesibil, a influențat comportamentul și stilul de viață al oamenilor din toate clasele sociale. Sidney Mintz examinează cum gustul pentru dulce a devenit un simbol al statutului social și cum s-a dezvoltat o „etichetă a zahărului” în cadrul societății. Evoluția gusturilor și preferințelor pentru zahăr au fost modelate de diverse forțe economice, sociale și culturale.

Autorul investighează și impactul industrializării asupra producției și consumului de zahăr. El subliniază felul în care tehnologia a revoluționat procesele de producție și a scăzut costurile, ceea ce a însemnat o disponibilitate extinsă la nivel global și accesibilă pentru mase. În același timp, autorul examinează modul în care această industrializare a dus la apariția noilor modele de muncă și relații de muncă, creând inegalități sociale și economice.

Un alt aspect important al cărții este analiza efectelor zahărului asupra sănătății umane. Sidney Mintz subliniază problemele de sănătate provocate de consumul excesiv de zahăr și modul în care acestea au fost gestionate sau neglijate de-a lungul istoriei. De asemenea, autorul examinează criticile aduse industriei zahărului și modul în care aceasta a influențat politici guvernamentale și cercetarea științifică.

Autorul examinează, totodată, efectele introducerii zahărului în Europa și America de Nord, inclusiv schimbările în gusturi și

---

continuarea și extinderea consumului său. Precum ceaiul sau tutunul, putea fi decontat pentru a genera venituri chiar și atunci când aprovizionarea scăzută îi creștea prețul.” (tr.n.).

preferințe alimentare. Sidney Mintz sugerează că zahărul a devenit rapid un simbol al statutului social și al bogăției în aceste societăți. Consumul de zahăr era asociat cu un nivel ridicat de rafinament și lux, iar cei care și-l puteau permite erau considerați privilegiați. Zahărul este un simbol și o substanță omniprezentă în toate societățile și implică mai multe niveluri de discuție²¹:

„For people living today in societies like Britain or the United States, sugar is so familiar, so common, and so ubiquitous that it is difficult to imagine a world without it. People now in their forties or older may recall the sugar rationing of World War II, of course, and those who have spent time in poorer societies may have noticed that some peoples seem to experience even greater pleasure than we when consuming sugar. So plentiful and important is this substance in our lives today that it has become notorious: campaigns are waged against it, eminent nutritionists; attack and defend it, and battles for and against its consumption are waged in the daily press and in Congress. Whether the discussions concern baby food, school lunches, breakfast cereals, nutrition, or obesity, sugar figures in the argument. If we choose not to eat sugar, it takes both vigilance and effort, for modern societies are overflowing with it.”²²

---

²¹ Sidney W. Mintz, *op. cit.*, p. 74.

²² „Pentru oamenii care trăiesc astăzi în societăți precum Marea Britanie sau Statele Unite, zahărul este atât de familiar, atât de comun și atât de omniprezent, încât este dificil să-ți imaginezi o lume fără el. Oamenii acum în vârstă de patruzeci de ani sau mai mult își pot aminti, desigur, de raționalizarea zahărului din timpul celui de Al Doilea Război Mondial, iar cei care au petrecut timp în societăți mai sărace ar fi observat că unele popoare par să experimenteze o plăcere și mai mare decât noi atunci când consumă zahăr. Atât de abundentă și importantă este această substanță în viețile noastre astăzi, încât a devenit notorie: se fac campanii împotriva ei, eminenti nutriționiști îl atacă și îl apără, iar bătăliile pentru și împotriva consumului ei sunt purtate în presa zilnică și în Congres. Indiferent dacă discuțiile se referă la alimente pentru bebeluși, prânzuri la școală, cereale pentru micul dejun, nutriție sau obezitate, zahărul figurează în discuție. Dacă alegem să nu mâncăm zahăr, este nevoie atât de vigilență, cât și de efort, pentru că societățile moderne sunt pline de el.” (tr.n.)

Sweetness and Power este o lucrare importantă pentru cei interesați de relațiile dintre alimentație, economie și istorie. Autorul aduce argumente solide și cercetări riguroase pentru a ilustra modul în care un simplu ingredient alimentar a avut un impact răsunător asupra dezvoltării societății moderne.

5. Etnologia alimentației în România

Ca subdomeniu al etnologiei, cercetarea alimentației își are specificul ei în România, pentru că vizează așezările rurale și cultura tradițională. De asemenea, își impune clasificări, în funcție de zone, de practicile religioase, de tradiții și obiceiuri. Nu sunt excluse procurarea, prepararea și consumarea hranei și încearcă, nu în cele din urmă, să îi găsească resorturile simbolice în acest ansamblu cultural.

Un aport important, în cadrul cercetării românești, din punct de vedere alimentar, l-a adus *Atlasului Etnografic Român*, în cinci volume, cel de al treilea ocupându-se de tema care ne interesează. În spatele acestei munci se află o poveste impresionantă, întinsă pe mai multe decenii.

Într-un articol ce se ocupă de comunitățile românești din Bulgaria de Nord, Emil Țîrcomnicu²³ realizează o sinteză a istoriei proiectului și a rezultatelor la care s-a ajuns. Având ca model *Atlasul lingvistic român*, ideea înființării unui atlas etnografic român a fost inițiată în perioada 1967-1972, în cadrul Institutului de Etnografie și Folclor.

Demersul științific a trecut prin mai multe faze și abia în 2002 bogata informație a putut fi ajustată unor cerințe editoriale astfel încât să fie accesibilă tuturor celor interesați. Este vorba, înainte de toate, de

---

²³ Emil Țîrcomnicu, *Atlasul etnografic român. Cercetări în comunitățile istorice românești din nordul Bulgariei*, <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V1309/pdf>, accesat 1.10.2023

reajustarea hărților și modificarea legendelor, astfel încât în 2003 să apară primul volum.

Atlasului Etnografic Român este tradus în engleză, franceză și germană, cel de-al treilea volum purtând titlul *Atlasului Etnografic Român. Tehnică populară. Alimentație*, (Editura Academiei Române, București, 2008).

În paralel, echipa de cercetători, sub îndrumarea lui Ion Ghinoiu, a inițiat conceperea unui *Corpus de Documente Etnografice Românești*, pornindu-se de la chestionarele inițiale. S-a avut în vedere sistematizarea informației și așezarea ei în ariile tematice și pe zonele istorice. În 2018, iese de sub tipar, sub coordonarea lui Ion Ghinoiu, *Alimentația, Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Volumul I. Oltenia* (Editura Etnologică, București, 2018), având în vedere, așadar, zona Olteniei, cu cele cinci județe: Vâlcea, Gorj, Mehedinți, Dolj și Olt. Încă din „Cuvânt-înainte”, coordonatorul prezintă tehnicile de expunere:

„Informațiile etnografice referitoare la obținerea, păstrarea și conservarea resurselor alimentare și transformarea acestora în hrană cotidiană și de sărbătoare, rituală și ceremonială înregistrate în cele cinci județe din Oltenia sunt ordonate tematic și publicate prin două tehnici de expunere: cartografică, în *Atlasul Etnografic Român (AER)*, și monografică, în *corpusul de Documente Etnografice Românești (DER)*”²⁴.

Conform lui Ion Ghinoiu: „Alimentația este, după respirație, prima necesitate vitală a omului. (...). Dacă aerul pentru respirație se găsește pretutindeni pe Terra, resursele alimentare sunt limitate și

---

²⁴ Ion Ghinoiu (coord.), *Alimentația, Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Volumul I. Oltenia*, Elaborare, îngrijire științifică și redacțională: Cătălin Alexa, Cornelia Belcin Pleșca, Laura Ioana Toader, București, Editura Etnologică, 2018, p. XVII.

extrem de disproportionat repartizate. Din fericire românii beneficiază pentru rezolvarea acestui imperativ al vieții, *procurarea hranei de toate zilele*, de două prețioase moșteniri naturale (s.a.)²⁵.

Prima din cele două moșteniri este poziția geografică a României, la o latitudine medie cu influențe climatice dintre cele mai benefice pentru dezvoltarea mediului înconjurător din punctul de vedere al bio-diversității. Alimentele din țara noastră pot fi grupate pe mai multe categorii specifice, astfel: 6 tipuri de cereale; 42 de soiuri de legume și plante aromate; 12 plante alimentare culese din natură; 14 specii de pomi și arbuști fructiferi cultivați „*la care se adaugă mai multe soiuri de viță de vie* (s.n.)”; 13 tipuri de fructe culese din natură pentru hrană sau băuturi; 13 specii de animale și păsări crescute pentru carne; 9 specii de animale și păsări vâdate pentru carne; 4 tipuri de animale pentru lapte, la care se adaugă specii de pești, raci, scoici, broaște, melci și mierea albinelor. De asemenea, coordonatorul volumului adaugă la acestea „o miraculoasă farmacopee a naturii”, compusă din plante medicinale (peste 600, din câte se pare) folosite atât în medicina empirică, cât și în cea științifică, intrând în industria farmaceutică din țară și din străinătate²⁶.

O altă moștenire este Dunărea, care leagă, practic, pe calea apelor, Europa occidentală de cea din Est, până la Marea Neagră, și, apoi, este lanțul Munților Carpați, cu rețeaua sa de râuri care se varsă în fluviu, „un minunat castel al apelor pluviale plasat în chiar centrul țării”, astfel încât nu poate fi vorba de o criză a apei potabile, ca să nu mai spunem de beneficiile apelor minerale. Tot în munți, se găsește sarea, care era folosită în Antichitate în schimbul altor bunuri sau mărfuri. Relieful dispune nu doar de munți, ci și de celelalte forme, ceea ce „a oferit condiții favorabile pentru practicarea celor mai variate

---

²⁵ *Ibidem*, pp. XVII-XVIII.

²⁶ *Ibidem*, p. XVIII.

activități de obținere a hranei (cultivarea plantelor, viticultura, pomicultura, creșterea animalelor, apicultura și altele)²⁷.

În „Introducere”, autorii detaliază munca pe care au întreprins-o pentru realizarea sintezei din volum. Oltenia a fost prima provincie cercetată în cadrul acestei anchete, în perioada 1972-1975. Intenția a fost, după cum se poate observa, una tematică: *Agricultura, Cultivarea și prelucrarea plantelor textile, Pomicultură și grădinărit, Viticultura, Culesul din natură, Creșterea animalelor, Alimentația, Creșterea viermilor de mătase, Mijloace de transport*. În 1976, un colectiv de autori compus din Gheorghe Focșa, Nicolae Dunăre, Ion Vlăduțiu, Romulus Vulcănescu, Georgeta Moraru, Ofelia Văduva și Elena Maxim, a grupat chestionarele într-unul singur, *Ocupații*, în intenția de a sintetiza fiind exclusă Creșterea viermilor de mătase. Trebuie spus, că la prezentul volum se adaugă informații obținute prin intermediul chestionarelor cu referire la *Așezări-Gospodărie, Locuință-Interior, Obiceiuri calendaristice și Obiceiuri familiale*²⁸.

Sunt interesante concluziile la care au ajuns autorii în urma strângerii unei informații atât de bogate. Observațiile sunt atât de numeroase, astfel încât nu se poate face decât un inventar sumar al acestora.

În prima parte, dedicată resurselor alimentare se observă diversitatea acestora, dar și modificările la nivelul gospodăriei și, implicit, al gospodăriei țărănești. Erau prezente cerealele, floarea-soarelui, legumele, provenite mai ales de la bulgari, carnea de porc, laptele de vacă și de oaie, carnea de vânat, peștele sau mierea. Se poate afirma că:

---

²⁷ *Ibidem*, p. XIX.

²⁸ *Ibidem*, p. XXIV.

„Procurarea hranei, în urma practicării ocupațiilor principale și secundare, nu se poate separa de calendarele specifice (agrare, viticol, pastoral, piscicol, apicol). Ciclurile vegetale, începutul și sfârșitul anului pastoral sunt guvernate de obiceiuri și practici pentru rodul și belșugul recoltelor și sporul la animale și păsări. Aceste credințe perpetuate, pe lângă rolul protector, sunt menite să asigure perenitatea unei culturi sau rodul pământului, perioade îndelungate. Grija pentru resursele de hrană comportă două paliere, unul tehnic și unul spiritual. Cultivarea și recoltarea, transportul și schimbul de alimente stau sub patronajul sfinților din calendarul creștin-ortodox”²⁹.

Păstrarea și conservarea alimentelor sunt prezentate pe parcursul celei de a doua părți. Sunt vizate spațiile de amenajare, recipientele și metodele destinate păstrării hranei. Dintre metodele de conservare sunt amintite uscarea, murarea, saramurarea, fierberea legumelor. Și pentru păstrarea în stare crudă, îngroparea, cum este cazul prazului morcovilor sau al ridichilor. Unele fructe erau păstrate în pod, cum erau, spre exemplu, ceapa și usturoiul. Cea mai întâlnită metodă de păstrare a cărnii de porc și a produselor obținute din aceasta era afumatul, dar un loc important îl ocupă și saramurarea. Laptele și produsele lactate (laptele gros, brânza) erau păstrate în vase speciale.

Partea a treia³⁰ prezintă prepararea hranei obținute din resursele prezentate în partea I. Capitolele aferente acestei părți au în vedere amenajarea spațiului și un inventar casnic, diferitele tipuri de mâncare ce pot fi obținute din prepararea cerealelor, legumelor, produselor lactate sau din carne. Din cereale, prin distilare, se poate obține, de asemenea, alcool.

---

²⁹ *Ibidem*, p. XXVII.

³⁰ *Ibidem*, pp. XXX-XXXIII.

Ponderea legumelor este foarte mare, dar un loc important îl ocupă, în egală măsură, fructele, printre acestea *strugurii*, fiind folosite la diferite tipuri de compoturi, gemuri sau la obținerea alcoolului. Prunele pătrund destul de ușor în bucătăria oltenească, fiind preparate proaspete sau conservate.

Carnea de porc este și ea bogat reprezentată, mai ales că în Oltenia, ca în întreaga țară, porcul este sacrificat în apropierea Crăciunului. Preparatele obținute sunt consumate în cadrul obiceiurilor de iarnă, dar și pe parcursul anului, în funcție de necesități. O tradiție foarte răspândită pe parcursul sărbătorilor de iarnă, care nu este consemnată în această parte a volumului de față, prezintă carnea de porc în strânsă legătură cu *consumul de vin*, mai ales în contextul Crăciunului, al Anului Nou și al Sf. Ion. Paștele este însoțit de sacrificarea mielului pregătit în diferite moduri în bucătăria românească. Peștele este nelipsit în localitățile din apropierea cursurilor de apă, fiind gătit și el în funcție de necesitățile locului.

Ouăle sunt consumate atât în cadrul sărbătorilor, cât și pe parcursul anului, dat fiind interesul crescut pentru creșterea păsărilor de curte. Desigur, mierea este și ea prezentă pe masa oltenilor.

Mese și obiceiuri alimentare este partea a patra și face referire atât la resursele de hrană, cât și la un calendar adiacent, la gust, la hrana de post, precum și la masa ceremonială și rituală. În cazul hranei cotidiene s-au observat schimbări semnificative de paradigmă, în sensul în care unele tipuri de mâncare au dispărut cu desăvârșire (de exemplu, varza murată, fiartă cu mălai și multă ceapă, așa cum aflăm de la un informator din Turceni, județul Gorj).

Perioadele de post alimentar, chiar și atunci când se suprapun cu cele ale muncilor agricole ce necesită un efort susținut, nu sunt omise din comportamentul individului. Ele se înscriu, așadar, într-un ciclu calendaristic imuabil, ce include și viața de familie. Astfel, „se

reflectă aspecte definitorii pentru viața comunității sătești, prin menținerea unor reguli nescrise care contribuie major și profund la stabilirea internă și externă a familiei, neamului, a comunității”³¹. S-a remarcat bogăția meselor din perioada cuprinsă între Crăciun și Bobotează.

Alimentele care constituie daruri și ofrande marchează principalele evenimente ale ciclului vieții omenești: nașterea, nunta și înmormântarea. Fiecărui moment îi corespunde o anumită simbolistică alimentară ce se află în strânsă legătură cu actanții sociali și cu mentalitatea locului. Astfel, alimentele sunt culese, păstrate și preparate în funcție de secvența ceremonială. Cum în partea de Nord a regiunii s-au păstrat foarte multe obiceiuri de înmormântare, se constată grija pentru restabilirea echilibrului familial după plecarea în Lumea de dincolo a unui membru, „neamul și comunitatea pregătesc, mănâncă împreună sau împart ofrande alimentare”³².

Varietatea și simbolistica alimentației în perioadele de sărbătoare stabilește raporturile comunitare, oferă un tablou unitar asupra societății românești în ansamblu, nu doar asupra regiunii, chiar dacă pot exista variațiuni în ceea ce privește opțiunile și uzanțele alimentelor întrebuițate.

Alimentația prezintă dovada nu doar asupra bogăției și multitudinii surselor de hrană, relevă un comportament uman îndelung exersat, construirea unui halou cultural ce definește foarte bine zona, în acest caz Oltenia. Resursele, gestionarea, păstrarea și întrebuițarea lor în vederea procurării hranei interpretată ca un comportament uman total, arată, totodată, capacitatea omului de a se adapta mediului înconjurător, de a-l supune folosului său în sensul

---

³¹ *Ibidem*, pp. XXXIV-XXXV.

³² *Ibidem*, p. XXXV.

mai larg și anume acela de a-și construi prin intermediul lui o reprezentare complexă despre lume.

În această paletă largă, am putut identifica interesul omului din această regiune pentru agricultură, pomicultură, creșterea animalelor, apicultură și, nu în cele din urmă, pentru viticultură. Sunt câteva zone și podgorii ce au o tradiție îndelungată, printre acestea, Corcova, Segarcea și, nu în cele din urmă, Drăgășani. Lângă Drăgășani, pe malul estic al Oltului se găsește podgoria de la Sâmburești, renumită și ea. De altfel, podgoriile din Oltenia trasează o hartă care coboară dinspre Podișul Getic și dealurile propice cultivării viței de vie, cu soluri variate și anumită dispunere spre soare, până la Dunăre unde solul și dispunerea viței de vie necesită o altă abordare.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

Bahuchet, Serge, *Igor de Garine et l'anthropologie de l'alimentation*, în „Revue d'ethnoécologie”, 18/ 2020, consultat pe 21 septembrie 2023. URL <https://journals.openedition.org/ethnoecologie/6357>.

Douglas, Mary, *Les structures du culinaire*, în „Communications”, 31, 1979.

Garine, Igor de, *Anthropologie de l'alimentation et pluridisciplinarité*, în *Écol. Hum.*, vol.VI. nr. 2, 1988, pp. 31-32.

Ghinoiu, Ion (coord.), *Alimentația, Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*. Volumul I. *Oltenia*, Elaborare, îngrijire științifică și redacțională: Cătălin Alexa, Cornelia Belcin Pleșca, Laura Ioana Toader, București, Editura Etnologică, 2018.

Guihard-Costa, Anne-Marie, Boetsch, Gilles, Froment, Alain (ed.), *Conduites (ou pratiques) alimentaires et nutrition*, în *L'Homme et sa*

diversité. Perspectives en enjeux de l'anthropologie biologique, CNRS Éditions, Paris, 2007.

Mintz, W. Sidney, *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History*, Penguin Books, 1986.

Țîrcomnicu, Emil, *Atlasul etnografic român. Cercetări în comunitățile istorice românești din nordul Bulgariei*, <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V1309/pdf>, accesat 1.10.2023

MEDICUL MIHAIL CĂNCIULESCU – O FIGURĂ REPREZENTATIVĂ A LUMII MEDICALE

NARCISA MARIA MITU*

Abstract: *The role of the personalities in the development and the modernization of Romania was an overwhelming one, especially in times when society needed an impulse to move to new stages of social-historical development. One of them is that of doctor Mihail Cănciulescu, emblematic figure of scientific life in the interwar period. With an impressive medical activity and always serving the public interest, he was one of the fiercest promoters of founding of higher medical education places in Craiova. Amongst the activities that marked his medical career, there ought to be mentioned: the involvement in prophylaxis activities and combating epidemics of exanthematic typhus in Dorohoi (1917-1918) and paludism in Oltenia (1923-1924); the fight against tuberculosis, by vaccinating children in the city of Craiova (1928) with the B.C.G. vaccine, started together with teams of specialists, as well as the organization of the Antituberculosis Centre in Dolj County. (1948-1950).*

Culturally and scientifically, he was involved in the campaign carried out within the Intellectuals Movement for the recovery of the country, Oltenia Region, as secretary general; in the fight for the creation of a University of Oltenia; in the reorganization of medical education; in creating and editing a cultural magazine of Oltenia, campaign resumed in 1958 to replace the "Oltenia literară" magazine with one of Craiova (or Oltenia) of Literature-Science, Art and Social Ideology, under the guidance of the Ministry of National Culture, etc.

---

* Cercet șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor; e-mail: narcisa_mitu@yahoo.com.

Keywords: Mihail Cănciulescu, doctor, Craiova city, interwar period, emblematic figure of scientific and medical life

Medicul Mihail Cănciulescu s-a născut la 22 februarie 1885 în comuna Poiana Mare, județul Dolj, și a decedat la Craiova (1970). Părinții săi erau oameni modești. Tatăl său, Căncea Savu (zis Savovici)¹ era un mic comerciant (se ocupa cu comerțul de mărunțișuri) în comună, iar mama sa, Constantina, fostă Dragu, era casnică. Au fost trei frați: Mihai - medic; Petre – cadru militar, general, și Elena – pictoriță (decedată la 2 iulie 1963)².

Din mariajul doctorului cu Elena, născută Turcea-Iconomoff, a rezultat un singur copil, o fată, Mara, care părăsește această lume înaintea părinților săi, răpusă de boală (1954). Prin căsătoria, în 1939, cu inginerul francez Maurice Quetel (pe care l-a cunoscut în România în timpul efectuării stagiilor acestuia), Mara s-a stabilit la Paris. Din acest mariaj au rezultat doi copii, Jean și Martine, cei doi fiind motivul pentru care a renunțat în anii 1945-1946 la cetățenia română și a acceptat-o pe cea franceză. În Paris, singura lor avere era o casă reclădită după bombardamentele din timpul Celui de-al Doilea Război Mondial (1939-1945)³.

---

¹ În 1878 era trecut în lista de eligibili ai Camerei de Comerț din jud. Dolj, născuți sau naturalizați români, începând cu vârsta de 30 de ani, care exercitau sau exercitaseră un comerț la 1878. Vezi „Monitorul Oficial al României”, 46, nr. 79/7 (19) aprilie 1878, p. 2317 (în continuare se va cita: „M.O”). În 1901, donează 3 lei, împreună cu mai mulți locuitori, cu ocazia serbării organizate de învățătorul școlii din Poiana Mare, bani ce urmau a fi folosiți pentru dotarea bibliotecii școlare cu cărți, achiziționarea de stupi cu albine, organizarea grădinii și a pepinierii școlare („Albina”, anul 04, nr. 18/28 ianuarie, București, 1901, p. 494). În iulie 1903 apare ca membru fondator al Băncii Populare „Deșteptarea” din comuna Poiana, plasa Câmpu („M.O.”, nr. 101/1 august 1903, p. 3804).

² Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul VI, dosar nr. 17/1963, f. 1 (în continuare se va cita: S.J.A.N., Dolj).

³ *Ibidem*, pachetul XXXVIII, dosar nr. 16/FD, f. 2.

Copilăria și cursurile școlii primare le-a urmat în satul natal. În 1896 părăsește căminul părintesc pentru a se înscrie și frecventa cursurile Liceului Carol I din Craiova (1896-1904). Fiecare an școlar s-a finalizat pentru elevul Cănciulescu „cu laude și medalia de aur”. Neavând o situație materială foarte bună, și-a câștigat singur banii, atât în timpul liceului, cât și în perioada facultății, oferind meditații colegilor. Singura avere deținută în timpul vieții au fost cele două case de pe str. Sf. Arhangheli (ulterior str. 24 Ianuarie), nr. 5 și nr. 7. Locuința de la nr. 5 aparținuse soției sale și a fost dată „dotă fetei” iar cea de la nr. 7, compusă din subsol, parter și mansardă, a fost cumpărată de medic în anul 1926 și achitată în decursul a mai multor ani⁴. Din documentele de arhivă, aflăm că, de-a lungul timpului, încăperi ale imobilului au fost date spre închiriere în repetate rânduri. Printre chiriași au fost menționați: Govan Dumitru (1958 -1961), cu care se va afla în proces (1961) pentru plata chiriei⁵; Iacob și Chiriță Teodora care în repetate rânduri solicitau refacerea imobilului în care locuiau împreună și a acoperișului, în prag de iarnă⁶.

Studiile la Facultatea de Medicină din București au început în anul 1904 și au fost finalizate cu o lucrare de doctorat în anul 1914. Fiecare an de studiu a fost încheiat, de asemenea, cu succes, un exemplu elocvent fiind *premiul Hillel* (pentru disecție) obținut în anul I de studiu (1905). Lucrarea de doctorat care a încununat cei zece ani de studiu, a fost premiată, la rândul său, cu „Medalia de aur”. Ulterior, a parcurs toate etapele pregătirii profesionale și după foarte multă muncă, perseverență, din dorința de autodepășire și de perfecționare, 11 ani mai târziu a obținut titlul de „Docent⁷”, al aceleiași Facultății de

---

⁴ *Ibidem*, f. 1.

⁵ *Ibidem*, pachetul XIV, dosar nr. 10/1958-1961, ff. 1-3; *Ibidem*, dosar nr. 11/1961, ff. 1-8.

⁶ *Ibidem*, pachetul XLIV, dosar nr. 17/1960, f. 1.

⁷ Docența este un titlu științific acordat doctorilor în științe care s-au distins printr-o activitate valoroasă. Cu toate că aceasta a fost desființată prin legea învățământului universitar din

Medicină din București cu lucrarea: *O formă anatomo-clinică a sclerozelor pleuro-pulmonare stângi. Forma infundibulară* (1925), în specialitatea de „Patologie internă”⁸. În perioada 1925-1928 a ținut și cursuri de „docență” studenților, în Clinica Prof. Danielopolu din cadrul Spitalului Filantropia din București⁹. La 30 iunie 1932, s-a numărat printre docenții abilitați pe lângă Facultatea de Medicină, la secția de medicină internă¹⁰, iar în perioada 1937-1938 a fost președinte al Asociației Docenților a aceleiași facultăți¹¹.

Prestigioasele sale lucrări științifice l-au impus în elita comunității academice, fiind numit membru corespondent al Academiei de Medicină din România, Secția de Medicină internă cu specialități (1937). Cu această ocazie, colegiul redacției revistei „Arhivele Olteniei”, insera la p. 433 un mesaj elogios la adresa dr-lui Cănciulescu:

„Dl. Dr. Mihail Cănciulescu, docent universitar, medic primar la secția boalelor interne din Spitalul Filantropia, a fost numit membru al Academiei de Științe din București. Fiu al Craiovei, doctorul Cănciulescu s'a distins primul printre cei dintâi dintre camarazii săi de promoție, fie la Liceul „Carol I”, fie la Facultatea de Medicina din Capitală, fie la examenele de externat și internat, ca și la concursurile de medic primar și docență. D-sa este și directorul revistei „Mișcarea Medicală”, care apare în orașul nostru fără întrerupere de aproape 15 ani. Ne facem o datorie plăcută

1932, prin art. 83, se vor menține „toate drepturile câștigate în învățământul universitar” pentru membrii corpului didactic. (S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul II, dosar nr. 27/1937, f. 1).

⁸ „M.O.” nr. 105/15 mai 1925, p. 5485.

⁹ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul I, dosar nr. 2/F.D., f. 2.

¹⁰ *Anuarul Universității din București (1936-1937)*, București, s.a., p. 162.

¹¹ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul VII, dosar nr. 20/F.D., f. 3.

înregistrând acest nou succes meritat al unui fiu al Craiovei, dintre cei cari fac onoare locului în care s'au născut”¹².

A fost director al Spitalului Filantropia din Craiova, în intervalul de timp 1941-septembrie 1944, fiind înlocuit de medicul chirurg Bolintineanu Gheorghe, dar și al Centrului TBC din județul Dolj (începând cu anul 1948). Pentru funcția de director al Spitalului Filantropia a fost propus de colegiul medical al spitalului. În perioada în care s-a aflat la conducerea instituției, scopul său a fost, după cum el însuși susținea, „introducerea ordinii în spital”, declarându-se una dintre persoanele care dezaproba abuzurile medicilor. De asemenea, mărturisește că a construit clădirea și a făcut reparații în valoare de aproximativ 20.000.000 de lei, achitate din veniturile proprii ale spitalului¹³. Relata că „Din cauza lipsurilor și a neregulilor descoperite în conducerile precedente și ulterioare”¹⁴ a fost acționat în judecată, proces a cărui finalitate nu se cunoaște.

În ceea ce privește predispoziția către lucrul cu oamenii suferinzi, aceasta este dovedită încă din vara anului 1904, când, după terminarea liceului și admiterea la facultate, a început să lucreze cu bolnavii din cadrul spitalului din Calafat, condus de dr. I. Betulea, apoi ca stagiatar în serviciul de chirurgie și medical la Spitalul „Filantropia” din București (1906). Un an mai târziu, a fost admis, prin concurs, medic extern în serviciul de chirurgie al Spitalului Brâncovenesc din București, obținând media de intrare 19,66 (1907-1909) și apoi intern în Spitalele Civile, cu media 19,75 (1909-1914). În perioada în care făcea stagiul ca medic intern, vara, prin detașare, mergea la Sanatoriul maritim de la Tekirghiol ce aparținea Eforiei

¹² „Arhivele Olteniei”, anul 16, nr. 92-94/iulie-decembrie, Craiova, 1937, p. 433.

¹³ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul I, dosar nr. 1/F.D., f. 1.

¹⁴ *Ibidem*.

Spitalelor Civile¹⁵. În 1915, figura ca asistent benevol în secția de cardiologie „Dr. Danielopol” a Clinicii medicale „Prof. Ch. Buicliu” din cadrul Spitalului Brâncovenesc¹⁶.

Odată cu intrarea României în Primul Război Mondial, medicul Mihail Cănciulescu a fost trimis pe frontul din Moldova și mobilizat ca medic asimilat, delegat provizoriu al Directoratului Sănătății Publice și membru al Consiliului de Administrație al Spitalelor din Dorohoi (1916-1918)¹⁷. Reîntorcându-se la Craiova, a ocupat, prin concurs, mai întâi postul de medic secundar (1919-1923) și apoi pe cel de medic primar la secția de copii (1923-1945) a Spitalului Filantropia. În februarie 1945, când a fost nevoit să iasă la pensie pentru limită de vârstă, era medic primar în Serviciul de pediatrie și puericultură¹⁸. Își va întrerupe activitatea numai pentru o scurtă perioadă, fiind reîncadrat în sistem începând cu anul 1948. La scurt timp după numirea în funcția de conducător al Centrului TBC, în august 1949, a fost numit medic primar la Sanatoriul Leamna unde a activat puțin peste un an (29 octombrie 1950) fiind transferat, la cerere, ca medic consultant la Dispensarul TBC al orașului Craiova.

În perioada 1951-1957 a ocupat funcția de medic școlar cu normă întreagă (1 iulie 1951-1 iunie 1954) și cu jumătate de normă, din motive de sănătate (1 iunie 1954-1 decembrie 1957) la Spitalul unificat de copii Craiova¹⁹. Începând cu anul 1957 a continuat să lucreze la propriul cabinet privat. Din 1960, cabinetele medicale din România fiind suprimate, Cănciulescu a trebuit să se descurce cu o pensie mică și cu o stare precară de sănătate, cu toate că, începând cu 30 iulie 1959

¹⁵ *Ibidem*, pachetul VII, dosar nr. 20/F.D., f. 3.

¹⁶ *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 2/F.D., f. 2.

¹⁷ *Ibidem*, dosar nr. 19/1917, f. 1; *Ibidem*, dosar nr. 20/1917, f. 1.

¹⁸ „M.O.”, partea I, 112, nr. 235/11 octombrie 1944, pp. 6007-6008.

¹⁹ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihai Cănciulescu, pachetul VII, dosar nr. 20/F.D., f. 3; *Ibidem*, pachetul III, dosar nr. 9/1949, ff. 2-5; *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 1/F.D., f. 2.

a beneficiat de pensie pentru merite deosebite²⁰. Opt ani mai târziu, cu numai trei ani înainte de deces, i-a fost aprobată solicitarea pentru o pensie mărită.

A efectuat numeroase stagii de specializare în Hidro-Balneo-Climatologie, în diverse stațiuni din țară și străinătate: Ocnele-Mari, Herculane, Slănic-Moldova, Sinaia-Predeal, Techirghiol, Sanatoriul Winternitz-Kaltenleutgeber (Viena), Davoz-Platz, Leysin (Schatzalp-Elveția), Vichy și Evian (Franța) ș.a²¹.

În cei 22 de ani, perioadă în care a condus Secția de copii a Spitalului Filantropia, a îngrijit, fără a percepe costuri, și copiii internați în Azilele Sofia Caneciu²² și Bucureșteanu. A condus, temporar, Azilul Sofia Caneciu de sugari, cu 40 de paturi (1921) și, prin delegație, Centrul de Ocrotire al copiilor din Craiova, distribuind acestor instituții, gratuit, la cerere, medicamente furnizate de către fabricile producătoare cărora, în schimb, le făcea publicitate în paginile revistelor pe care le conducea²³. A desfășurat activitate și în cadrul Crucii Roșii unde s-a implicat în formarea a trei promoții de GPAS și a uneia de surori de drujină²⁴.

Pentru activitatea desfășurată în cadrul centrului de TBC, în octombrie 1949, a fost elogiat de către Ministerul Sănătății, Serviciul

---

²⁰ *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 2/F.D., f. 1.

²¹ *Ibidem*, f. 2.

²² Alex și Sofia Caneciu, o familie de mari filantropi din Craiova, prin testamentul întocmit în anul 1906, au dispus înființarea unui azil care să găzduiască „12 femei văduve, trecute de 40 de ani, de bună moralitate și condiție socială, lipsite de mijloace de trai prin împrejurări de care ele nu sunt de vină” și a unui „azil de copii găsiți”. Totodată, în testament se prevedea acordarea unei subvenții de 3.000 de lei pentru fondarea pavilionului de boli contagioase la Spitalul din Craiova iar, în caz de război, venitul capitalizat era dat Ministerului de Război sau Crucii Roșii Române ca să ajute răniții. Testamentul mai prevedea ca, în fiecare an, trei fete sărace să primească dotă câte 3.000 de lei pentru a se putea căsători, iar câte șase elevi sărmani obțineau, lunar, burse în valoare de 100 de lei pentru a putea învăța la o școală de meserii sau una agricolă.

²³ S.J.A.N. Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul VII, dosar nr. 2/1967, f. 3.

²⁴ *Ibidem*, dosar nr. 9/1966, f. 12.

Tuberculozei: „Centrul Antituberculos Județean Dolj: Medicul Cănciulescu se deplasează singur în toate comunele din județ instruind medicii din circumscripții pentru intra-dermo reacții și vaccinării cu BCG. A depășit planul la vaccinările cu BCG”. De asemenea, după 1948 s-a implicat și a contribuit la înființarea și inaugurarea dispensarelor de TBC din Maglavit, Filiași, Băilești și a dispensarului materno-infantil de la Brădești²⁵.

În 1958 a donat un laborator clinic, complet funcțional, „compus din toate aparatele medicale de explorare clinică necesare în investigațiile de endoscopie, radiologie, electrocardiologie, electro-diagnostic și laborator precum și dispozitivele pentru înregistrări grafice în scopul de a se crea la Spitalul de Adulți din Craiova un centru de Cercetări Științifice de ordin clinic și experimental”. Anul următor a donat o bibliotecă cu mii de volume, monografii, teze și zeci de colecții complete de reviste medicale, străine și românești, precum și mobilierul necesar Centrului de documentare medicală științifică a Regiunii Craiova, centru în cadrul căruia presta muncă benevolă²⁶.

Pe plan cultural, s-a remarcat în campania dusă în cadrul Mișcării Intelectualilor pentru refacerea țării, Regiunea Olteniei, în calitate de secretar general; în lupta dusă pentru crearea unei Universități a Olteniei; în reorganizarea învățământului medical; în realizarea și editarea unei reviste culturale a Olteniei, campanie reluată în 1958 pentru înlocuirea revistei „Oltenia literară” cu o revistă a Craiovei (sau a Olteniei) de Literatură-Știință, Artă și Ideologie socială, pusă sub îndrumarea Ministerului Culturii Naționale; în activitatea dusă în cadrul cercului ARLUS, a Căminelor Culturale din orașul Craiova și din Poiana Mare.

---

²⁵ *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 1/F.D., f. 1.

²⁶ *Ibidem*, pachetul VII, dosar nr. 20/F.D., f. 4.

A fost fondatorul mai multor organizații medicale și social-culturale. În 1922, împreună cu dr. Eschenasy, radiolog al Spitalului Filantropia, a fondat și condus Institutul de fizioterapie din Oltenia²⁷. În 1928, dr. Mihail Cănciulescu a fondat revista medicală „Mișcarea Medicală Română - Acta Medica Romana”, tipărită la Editura Scrisul Românesc (ulterior Centrul Tipografic 9), a cărei apariție a coordonat-o timp de douăzeci de ani, până în 1948, când revista și-a încetat activitatea. Este o publicație medico-chirurgicală, cu apariție lunară, ce conține materiale scrise de „cei mai calificați exponenți ai medicinei românești, din țară și din străinătate”. În comitetul de redacție, figurau profesori și medici specialiști pentru următoarele rubrici medicale: anatomie patologică, bacteriologie, cancer, chirurgie, chimie biologică, dermatologie, căi digestive, endocrinologie, farmacie, farmacie-terapeutică, boli genito-urinare, ginecologie, obstetrică, boli infecțioase, laborator clinic, medicină experimentală, boli de nutriție, oftalmologie, patologie, interne, parazitologie, pediatrie, psihoterapie, radiologie, boli sociale²⁸.

În cei 20 de ani de existență, în cadrul acestei reviste au fost publicate peste 2.400 de articole medicale, cazuri clinice, cronici, analize, tezele celor trei facultăți de medicină din țară, anuarele tuturor revistelor și societăților medicale, a conferințelor; sau au fost prezentate cărți, monografiile, indici bibliografici ai unor lucrări medicale românești, din țară și din străinătate. Ca redactor al revistei a insistat pentru ameliorarea condițiilor de lucru în mod deosebit în „Atelierele de Zețarie”, unde angajații, în marea lor majoritate, sufereau de „saturnism acut și cronic”. Nici de data aceasta nu a fost indiferent, ci s-a implicat, îngrijindu-i „gratuit pe bolnavi”, vizitându-i la domiciliu, „tratându-i ca și pe copiii din instituțiile de pediatrie,

---

²⁷ „Arhivele Olteniei”, anul 01, nr. 2-3/iunie, Craiova, 1922, p. 262.

²⁸ *Ibidem*, anul 9, nr. 49-50/mai-august, Craiova, 1930, p. 295.

acordându-le medicamentele necesare, trimise la solicitarea sa de către Casele Farmaceutice, în schimbul publicității ce li se făcea în coloanele revistei”²⁹. În cadrul acestui periodic medical și al Secției de Istoria Medicinii au fost tratate mai multe subiecte dintre care amintim: prezentarea operei și vieții unor personalități ale medicinei românești precum: C. Levaditi, Charles Laugier, A. Theohari, I. Cantacuzino, Ion Nanu Muscel, Carol Davila (cu ocazia centenarului nașterii), D. Gerota, I. Fr. Rainer, Al. Slătineanu, P. Niculescu, C. Bacaloglu, S. Lalu, D. Bagdasar, V. Ciocâlțeu, V. Babeș (100 de ani de la naștere), Gh. Marinescu (20 de ani de la moartea sa), Th. Ionescu; stabilirea paternității lui C. Grozovici asupra lucrării „*Semnul pliuilor de la cot*”; denunțarea plagiatului lui Eugen Spirt; stabilirea priorităților autorilor sovietici într-un mare număr de cercetări medico-chirurgicale. De asemenea, face din studiul folclorului medical românesc un obiect de permanentă preocupare³⁰.

În octombrie 1934, directorul revistei a fost delegat să prezinte, în numele Presei medicale românești, la Congresul Presei Mondiale Latine de la Paris, un raport asupra „*Technique et presentation d'un journal médical*”. Prezența sa în cadrul acestui congres a fost solicitată de către secretarul Asociației Presei Medicale Latine, dr. Pierro³¹.

Revista s-a autofinanțat numai prin abonamente și publicitate și a constituit un element de schimb pentru obținerea de periodice medicale străine³².

În iunie 1956, prof. dr. I. Toțu, președintele secției ORL pe țară, vorbind despre activitatea științifică de la Craiova, declara:

²⁹ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul I, dosar nr. 1/F.D., f. 2.

³⁰ *Ibidem*, pachetul III, dosar nr. 2/1948, f. 9.

³¹ *Ibidem*, pachetul II, dosar nr. 4/1934, f. 1.

³² *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 1/F.D., f. 2.

„Din punct de vedere strict medical trebuie să recunoaștem că la un moment dat publicistica medicală românească își avea centrul de gravitație în orașul Craiova. Mișcarea Medicală – Acta Medica Română, redactată și editată în acest oraș, reprezenta cea mai fidelă oglindă a eforturilor științifice ale lumii medicale din întreaga țară. Ea difuza în cele mai largi cercuri medicale de la noi și din străinătate rezultatele cercetărilor, studiilor întreprinse în laboratoare și clinici. Profesori de diferite specialități, de la toate facultățile de medicină, docenți universitari, medici primari din centre medicale variate, asistenți de clinică, tineri începători în arta scrisului medical erau printre colaboratorii permanenți ai revistei, își publicau memoriile cuprinzând cercetări originale, articole, articole de sinteză, observații clinice rare și instructive, metode terapeutice noi – cele mai multe cu rezumate în limbi străine ale concluziilor, ca să poată fi citite și peste hotare. ... Doctorul Cănciulescu, inițiatorul și susținătorul însuflețit al acestei reviste, și-a atras multe dușmăni și persecuții din partea unor conducători ai treburilor sanitare pentru criticile caustice dar juste făcute legiuirilor sanitare și deficiențelor din programul de învățământ”³³.

Trebuie menționat și faptul că, a desfășurat o activitate intensă în cadrul Cercului Medico-Farmaceutic din Craiova, societate locală cu activitate științifică, înființată în anul 1902 la inițiativa medicilor craioveni Dumitru Vernescu și Ch. Laugier și reactivată în 1919, reînființare la care a contribuit și medicul Cănciulescu. A îndeplinit, pe rând, mai multe funcții: membru activ, bibliotecar, secretar general și președinte. În calitate de „secretar general”, în anul 1928, împreună cu mai mulți membri ai societății, a demarat un nou proces de reactivare a acesteia, modificându-i statutul și adăugându-i un nou regulament de funcționare, făcând-o una dintre cele mai active societăți medicale din țară care a funcționat până în anul 1948. În 1947, în ședința din 3

---

³³ *Ibidem*, pachetul XXXI, dosar nr. 3/F.D., f. 3.

februarie, dr. Cănciulescu refuză titlul de „președinte de onoare” anunțând că se va reîntoarce la activitățile Cercului în momentul în care acesta se va instala în casă proprie:

„Atunci mă veți avea între d[umnea]voastră reluând, la nevoie, conducerea Cercului și făcând să reapară frumosul său „Buletin” precum și a adapta această societate noilor condiții universitare ale Craiovei. Între aceste interese este instalarea cât mai grabnică a Cercului în casa care i-a fost testată de marele doctor Augustin, fondatorul cercului, prin găsirea unor modalități care să satisfacă pe testator și pe beneficiari”³⁴.

O altă societate științifică, creată la nivel regional, înființată la inițiativa unui grup de medici olteni, în 1934, a fost cea cunoscută sub numele de „Societatea de medicină a Olteniei”, cu filiale în fiecare județ, în cadrul căreia dr. Cănciulescu a avut calitatea de fondator și „secretar general permanent”. Aceasta a fost reorganizată de-a lungul timpului, ajungând în 1942 să reprezinte secțiile științifice ale Colegiilor Medicale din Oltenia, având ca instrument de publicitate „Oltenia medicală”. Activitatea membrilor societății a fost pusă, încă de la înființare, în slujba realizării unui deziderat comun „crearea din vreme a atmosferei științifice necesară înființării unei Facultăți de Medicină la Craiova”³⁵.

Cele două societăți, Cercul Medico-Farmaceutic și Societatea de Medicină din Oltenia, au fuzionat în 1948, și vor funcționa sub denumirea de Filiala Regională Craiova a Societății Științelor Medicale din Republica Populară Română. În 1955 au solicitat schimbarea denumirii acesteia în „Societatea de Medici și Farmaciști din Craiova” – Filială a Societății Științelor Medicale din RPR. Scopul membrilor acestei

³⁴ *Ibidem*, pachetul II, dosar nr. 45/1947, f. 2.

³⁵ „Mișcarea Medicală Română – Acta Medica Romana”, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1942, p. 202.

societăți era acela de a crea o facultate de medicină în Craiova. În decembrie 1959, dr. M. Cănciulescu a fost ales membru în comitetul de conducere pentru o perioadă de doi ani³⁶.

A fost președinte al Colegiului medical al județului Dolj (1942); membru în cadrul mai multor societăți: Societatea „Prietenii Științei” din care se retrage în martie 1935³⁷; al Consiliului Sanitar Superior, în ultimii ani; al Cooperativei de consum, aprovizionare și desfacere „7 Noiembrie” din Craiova (1951)³⁸, delegat responsabil al Raionului Calafat în „probleme ce decurg din obligațiile societății”³⁹. De asemenea, la 20 iunie 1948 „pentru devotamentul față de Hristos” a fost ales și membru în comitetul de reprezentanți ai bisericii „Sf. Arhangheli” din Craiova⁴⁰.

Așa cum am menționat anterior, a militat și dus o luptă acerbă pentru înființarea unei Universități în Craiova. În acest scop a ținut conferințe în fiecare capitală de județ, în sala Dalles din București, în fața prim-ministrului Petru Groza, în marea întrunire publică de la Teatrul Național din Craiova, în calitate de secretar al mișcării pentru refacerea Olteniei. A fost lector, și din 1958, profesor la disciplina „Medicină” a Universității Populare Publice din Craiova⁴¹. Dr. Cănciulescu a făcut parte și din Consiliul General al Eforiei Universității⁴².

---

³⁶ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul III, dosar nr. 18/1955, f. 1; *Ibidem*, pachetul C, dosar nr. 7/1959, f. 1.

³⁷ *Ibidem*, pachetul IX, dosar nr. 4/1935, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, pachetul III, dosar nr. 12/1951, ff. 1-4.

³⁹ *Ibidem*, pachetul VII, dosar nr. 20/F.D., f. 5.

⁴⁰ *Ibidem*, pachetul III, dosar nr. 2/1948, f. 1.

⁴¹ *Ibidem*, pachetul VII, dosar nr. 9/1966, f. 15.

⁴² „M.O.”, partea I, 115, nr. 184/13 august 1947, pp. 7229-7230. Din Consiliu au mai făcut parte: generalul Cambrea Nicolae; avocatul Petre Pandrea; prof. univ. Pompiliu Nicolau; insp. gen. ad-tiv Ganea Ioan; D. Cumpănașu, prefectul jud. Dolj; Andrei Georgescu, directorul Regionalei C. F. R.; C. Sescioreanu; Nicolae Constantin, muncitor; avocatul Neculcea Popescu; Giurcial A., directorul Colegiului „Carol I”; prof. Ion Schintee; învățătorul N. Ilioiu; Dr. Hasnas din Tg. Jiu; N. Cosmoc, inspector general școlar; Dr. L. Rosenstein, medic primar; O. Vasu, inspector școlar; Barbu Cocoș, ajutor de primar Craiova; Dina Grigore, muncitor; Goșă,

În calitate de Inspector General Sanitar Tehnic și de membru al Consiliului Sanitar Superior (1941-1944), a organizat numeroase acțiuni de control pe teren în întreaga zonă a Olteniei. S-a implicat în organizarea spitalelor, în tratarea la fața locului a problemelor sanitare locale și regionale; în semnalarea puseurilor de saturnism acut din întreprinderea poligrafică, Scrisul Românesc din Craiova; în formarea unui nou colectiv de muncă medico-social; în semnalarea accidentelor pe ariile de treierat; în prestarea de muncă medico-sanitară benevolă în cadrul secției Sănătate a Raionului Craiova, ș.a. (1954-1956). De asemenea, oferea sfaturi medicale prin intermediul emisiunilor realizate la Radio Craiova⁴³.

Rezultatele activității sale profesionale și de cercetare sunt reflectate în materialele publicate. Specializările multiple explică polivalența lucrărilor. Cercetările asupra bolilor de inimă și vaselor de sânge, a bolilor infecto-contagioase, toxi-infecțiilor, bolilor sociale (tuberculoza, paludism, boala ricinică) s.a. l-au preocupat constant. O atenție deosebită a acordat-o cercetărilor de Istoria Medicinii și Farmaciei motiv pentru care a organizat mai multe activități: comemorarea dr. Petru Beron, împreună cu un colectiv de medici bulgari, cu ocazia manifestărilor dedicate sărbătoririi prieteniei româno-bulgare; prezentarea priorităților și paternității autorilor

---

inspector școlar; ing. V. Bardan, directorul Liceului Industrial; C. Bazavan, ajutor de primar Craiova; Radu Constantinescu, muncitor; Diaconescu Ilie, meseriaș; Lache Belu, meseriaș; Ing. Truia, directorul Camerei de Agricultură Dolj; Paul Tudoran, avocat; prof. Desdemona Petrescu; prof. I. R. Ionescu; Pr. N. Popescu; avocat Jean Rădulescu; Tănase Măceș, directorul Federalei „Mihai Viteazul”; Dr. Nicolăescu Plopsor, directorul Arhivelor Statului; prof. Iancu Cioică; prof. Toma Măruță; prof. M. D. Ioanid; Av. Dumitru Colan, Băilești; Isser Iosef, comerciant; Marin Demetrescu, comerciant; Ion Băncilă comerciant; Iancu Marinescu, președintele Camerei de Comerț; I. Raiculescu-Mehedinti, Arhiepiscopul Olteniei; D. Visan, președintele Federalei „Mihai Viteazul”.

⁴³ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul III, dosar nr. 2/1948, f. 8.

sovietici în cadrul evenimentelor destinate prieteniei româno-sovietice⁴⁴.

În 1959 a fost delegat să continue cercetările începute în problema bolii ricinice în cadrul Institutului de Cercetări Chimico-Farmaceutice și al Catedrei de boli profesionale din București⁴⁵.

Potrivit mărturisirilor sale, prin activitatea pe care a desfășurat-o a urmărit „respectarea moralei profesionale combătând cu înverșunare specularea bolnavilor în spital și în cabinetele medicale; dicotomia, adică împărțirea câștigului între medici și chirurgi, combătând cu aceeași înverșunare pe avortorii de meserie care se găsesc mai ales între ginecologi” atrăgându-și astfel ura acestora.

Activitatea sa științifică este încununată de succes încă din anii de studenție, reușind să obțină mai multe premii importante: *premiul Hillel* (pentru disecție), în anul I; „*medalia de aur a Fundației Gh. Cristescu*” pentru lucrarea de doctorat: *Studiul grafic al ocluziunii valvelor sigmoide ale inimii, dicrotismul pulsului*, lucrare realizată sub îndrumarea prof. Nanu-Muscel și I. Athanasie⁴⁶; *premiul Năsturel* în valoare de 400 de lei oferit pentru publicarea aceleiași lucrări în anul 1915; și *premiul „Dr. L. L. Russ”*, al Academiei Române (15 iun. 1937)⁴⁷.

Eforturile sale au fost răsplătite cu numeroase titluri, ordine și medalii: ordinul *Coroana României cu spade în grad de ofițer* „pentru zelul, destoinicia și devotamentul excepțional cu care a dat îngrijiri medicale bolnavilor și răniților în 1917”⁴⁸; medalia „*Crucea Meritul Sanitar cl. I*” (25 iulie 1924) oferită de regele Ferdinand I⁴⁹; ordinul

⁴⁴ *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 1/F.D., f. 5.

⁴⁵ *Ibidem*, pachetul III, dosar nr. 9/1949, f. 10.

⁴⁶ *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 1/F.D., f. 1; „M.O.” nr. 32/10 mai 1915, p. 1475.

⁴⁷ „Analele Academiei Române”. Partea administrativă și desbaterile. Seria 3. Tom LVII. Ședințele din 1936-1937, București, 1938, p. 179.

⁴⁸ „M.O.”, nr. 26/2 mai 1918, p. 329.

⁴⁹ S.J.A.N., Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetul I, dosar nr. 2/F.D., f. 2.

„Steaua României” în grad de ofițer (14 aug. 1929), conferit de regele Mihai I⁵⁰; *ordinul Muncii, cl. a II-a* obținut pentru activitatea desfășurată, „pentru merite deosebite în muncă” (1956)⁵¹.

Dr. Mihail Cănciulescu a fost autorul a numeroase lucrări științifice de ordin medical. Menționăm, cu titlu de exemplu, câteva dintre cele mai importante lucrări:

Du role joué par l'altération des parois de l'aortet et des valvules sigmoïdes dans la production du pouls dicrote în „Archives des mal du coeur”, Janvier, 1920.

Choc anaphylactique grave. Anaphilaxie multiple în „Réunion biologique de Bucarest”, Février, 1920.

Anévrisme artério-veineux de l'humérale droite et déformation hippocratique des doigts du même côté. Caractères graphiques (în colab. cu M. Baculescu) în „Soc. Méd des hôp”, Bucarest, Janvier, 1920.

Lipio -diagnostic d'une sciatique radiculaire double par méningite adhésive în „Soc. Méd des hôp”, Bucarest, Janvier, 1924.

Recherches sur la circulation périphérique chez l'homme. Pléthysmographie brachiale bilatérale chez l'homme normal et dans l'inversion totale des viscères (în colab. cu prof. Danielopolu și A. Aslan) în J. de Phy. et de Path. Gén., nr. 4/1925.

Cercetări în Poliomielita anterioară acută și Parchinsonismul post encephalitic. Intradermo-reacții directe și încrucișate cu lichid cefalorachidian și saliva (în colab. cu R. Hirsch și S. Paulon) în „Revista Șt. Medicale”, mai 1926.

---

⁵⁰ *Ibidem*, dosar nr. 38/1929, f. 1.

⁵¹ *Ibidem*, pachetul III, dosar nr. 28/1956, f. 1; *Ibidem*, pachetul I, dosar nr. 2/F.D., f. 1. Această ultimă distincție i-a fost conferită de către Prezidiul Marii Adunări Naționale, prin Decretul nr. 677/1956, cu ocazia Centenarului Spitalului de adulți Filantropia din Craiova.

Contribution à l'étude physio-pathologique de la paralysie vagale diphtérique (în colab. cu R. Hirsch) în „Annales de médecine”, No. 3, oct. 1927.

Recherches sur le physio-pathologie des doigts hippocratiques (în colab. cu col. L. Eschenassy, R. Hirsch) în „Soc. Méd des hôp”, Bucarest, Février, 1927.

Considerațiuni asupra unui caz de chlorom (în colab. cu A. Babeș și R. Hirsch) în „Mișcarea Medicală”, aprilie, 1928.

Über einen Zeichen von ungünstiger Prognose in Scharlach, Klinische Woch, 1929.

Tuberculosa în mediul rural al Olteniei (după o statistică personală, comunicare susținută la Congresul national de tuberculoză, București, iunie, 1931.

Un semn nou de insuficiență cardiac, în „Mișcarea Medicală” nr. 5-6/1932.

Contribuțiuni la diagnosticul stenozei pulmonare infundibulare (în colaborare cu G. Diamandescu, A. Teodoru) în „Mișcarea Medicală Română”, nr. 3/1934.

Sindromul hiposistoliei cerebrale (în colaborare cu prof. I. Hațieganu) în „Mișcarea Medicală Română”, nr. 3/1934⁵².

Problema medicală, socială și economică a luptei contra tuberculozei în România, Revista „Mișcarea medicală Română”, nr. 5-6, mai - iunie 1943, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, pp. 237-240.

Problema actuală a insulinei în România. Latrinele și restaurantele de la Căile Ferate Române. Problema făinei și a pâinei. în „Mișcarea Medicala română - Acta Medica Romana”, anul XVI, nr. 1-2/ian.- febr. 1943, Craiova, Editura Scrisul Românesc, pp. 57-59.

---

⁵² *Ibidem*, pachetul II, dosar nr. 25/1937, f. 2.

Organizarea vieții medicale românești din punct de vedere științific, profesional și medico-social în „Mișcarea Medicala română – Acta Medica Romana”, anul XVI, nr. 3-4/martie-aprilie 1943, Craiova, Editura Scrisul Românesc, pp. 129-133.

Problema medicală, socială și economică a combaterii tuberculozei în Romania (cronică medicală) în „Mișcarea Medicala română - Acta Medica Romana”, anul XVI, nr. 5-6/mai - iunie 1943, Craiova, pp. 237-240.

Reorganizarea învățământului medical. Doctrina infecției de focar, în „Mișcarea Medicala română - Acta Medica Romana”, anul XVIII, nr. 8-10/aug.- oct. 1945, Craiova, Editura Scrisul Românesc, pp. 339-343.

Problema medicală, socială și economică a combaterii tuberculozei în România (partea II), în „Sociologie românească”, 05, nr. 01-06, ianuarie-iunie 1943, București, pp. 363-366.

În concluzie, putem afirma că, dr. Cănciulescu a fost o personalitate complexă și o figură importantă a lumii medicale românești din perioada interbelică, cu o activitate medicală impresionantă. Totodată, a fost unul dintre promotorii inițiativelor pentru înființarea învățământului medical în Craiova, pledând pentru necesitatea înființării unei facultăți de medicină. Dintre activitățile care i-au marcat cariera menționăm: implicarea în activitățile de profilaxie și combatere a epidemiilor de tifos exantematic în Dorohoi (1917-1918); de paludism în Oltenia (1923-1924); împreună cu echipe de specialiști a luat parte la ofensiva sanitară împotriva tuberculozei prin vaccinarea copiilor din orașul Craiova (1928) cu vaccinul B.C.G. și prin organizarea Centrului antituberculos în jud. Dolj (1948-1950).

Bibliografie

Surse inedite

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Dolj, Fond Mihail Cănciulescu, pachetele: I, dosarele 1/F.D., 2/F.D., 19/1917, 20/1917, 38/1929; II, dosarele 4/1934, 25/1937, 27/1937; III, dosarele 2/1948, 9/1949, 12/1951, 18/1955, 28/1956; VI, dosarul 17/1963; VII, dosarele 2/1967, 9/1966, 20/F.D.; IX, dosarul 4/1935; XIV, dosarul 10/1958-1961; XXXI, dosarele 3/F.D., 11/1961; XXXVIII, dosarul 16/FD; XLIV, dosarul 17/1960; C, dosarul 7/1959.

Periodice

„Albina”, 04, nr. 18/28 ianuarie, București, 1901.

Analele Academiei Române. Partea administrativă și debaterile. Seria 3. Tom LVII. Ședințele din 1936-1937, București, 1938.

Anuarul Universității din București (1936-1937), București, s.a.

„Arhivele Olteniei”, anul 01, nr. 2-3/iunie, Craiova, 1922; anul 9, nr. 49-50/mai-august, Craiova, 1930; anul 16, nr. 92-94/iulie-decembrie, Craiova, 1937.

„Mișcarea Medicală Română – Acta Medica Romana”, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1942.

„Monitorul Oficial al României”, numerele: 46, nr. 79/7 (19) aprilie 1878; 101/1 august 1903; 32/10 mai 1915; 26/2 mai 1918; 105/15 mai 1925; partea I, 112, nr. 235/11 oct. 1944; partea I, 115, nr. 184/13 aug. 1947.

VARTOLOMEU STĂNESCU. MIȘCAREA LEGIONARĂ ȘI RELIGIA

ION LEONE GAVRILĂ-CIOBOTEA*

Abstract: As a high minister of the BOR he proposed to modernize church life in his area of shepherding, Oltenia initiating "the establishment of a movement of Christian democracy". As a promoter of the so-called "Social Christianity", a spiritual and pastoral missionary phenomenon called "Vartolomism" after his name, he was a promoter of the ideas of social solidarity and unity of the national church.

Key words: Oltenia, spiritual, church, democracy, legionarism

Episcopul Vartolomeu Stănescu (n. 25 august 1875, în satul Ciuperceni, comuna Flămânda, județul Teleorman - d. 2 noiembrie 1954; înmormântat în incinta mănăstirii Bistrița din județul Vâlcea), după absolvirea Seminarului Central și a Facultății de Teologie din București și trecerea în monahism, a activat, mai întâi, ca ierodiacon al Capelei Române din Paris (1905-1909)¹, arhimandrit în cadrul Episcopiei Dunării de Jos (1909-1910), arhiepiscop vicar al Episcopiei Romanului cu titlul de Băcăoanul (ales în 1912), inspector general al Seminariilor, administrator al Casei Bisericilor, redactor șef al revistei „Biserica Ortodoxă Română”, profesor la Facultatea de Teologie din București, episcop girant al Episcopiei

---

* Asistent cercetare drd., Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova - C. S. Nicolăescu-Plopșor, al Academiei Române; e-mail: leone.sima21@gmail.com

¹ A mai făcut cursuri de drept, sociologie și litere la Paris, pe care le-a încheiat cu un doctorat sub coordonarea renumitului sociolog Emil Durkheim – Cf. Pr. Dumitru Cristescu, *Viața și înfăptuirile P. S. Episcop D. D. Vartolomeu până la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Rm. Vâlcea, 1936.

Argeșului (în 1919) și al Episcopiei Râmnicului (din 1 aprilie 1920) și episcop titular al Episcopiei Râmnicului – Noul Severin (17 martie 1921-1 noiembrie 1938).

Ca înalt slujitor al BOR și-a propus modernizarea vieții bisericești în zona sa de păstorire, Oltenia, inițiind „instituirea unei mișcări de democrație creștină”. Ca promotor al așa-numitului „Creștinism Social”, fenomen spiritual și de misionarism pastoral zis în epocă și „Vartolomism”, după numele său, a stăruit în promovarea ideilor de solidaritate socială și de unitate a bisericii naționale.

A pus bazele unor societăți religioase („Renașterea” – 1923, „Casa Națională Episcopul Vartolomeu” în satul Daneți, Dolj – 1934, Societatea Evanghelică „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului” a Doamnelor și Domnișoarelor din Eparhia Olteniei), a creat în cele cinci județe oltene Institutele Economice sau Băncile Clericale, cât și cămine preoțești – zise „Renașterea”, locuri de uniuni și găzduiri a preoților din diverse localități ale Eparhiei. Astfel, s-a ajuns ca sub bagheta episcopului Vartolomeu Stănescu să se desăvârșească o bună organizare bisericească, care a constituit unitatea de acțiune a preoților.

Totodată, preoțimii nu numai că i s-a creat o imagine deosebită în societate, dar i s-a lăsat libertate de acțiune. Parohiile au devenit nuclee sociale, cultural-formative, care au preluat, prin preoți și învățători, grija colectivă a nevoilor economice și sanitare ale enoriașilor. Așa se și explică prezența celor două categorii socio-profesionale din perioada interbelică în fruntea formațiunilor politice diverse, inclusiv a Mișcării Legionare².

---

² ACNSAS, dosar nr. 53328, MAI, Acțiunea Informativă, p. 9.

Fig. nr. 1. Episcopul Vartolomeu Stănescu

Sursa: <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/episcopul-vartolomeu-stanescu-sau-despre-maretile-si-micimile-modernitatii-37643.html>

Episcopul Vartolomeu Stănescu și-a dus la împlinire proiectele creatoare în bună conlucrare cu Ion I. C. Brătianu (până la moartea acestuia, în 1927), Miron Cristea (patriarhul BOR, membru al Regenței regale – 1926-1930 – și prim-ministru, în 1938), dar, în special, cu reprezentanții PNT (frații Constantin Potârcă – primarul Craiovei, Virgil Potârcă – parlamentar în toate legislaturile dintre anii 1920 și 1937 și

membru în guvernele Iuliu Maniu 1928-1930, G. G. Mironescu 1930-1931, Octavian Goga 1937-1938 și Eugen Potârcă – primar al orașului Plenița și prefect de Dolj, deputat în Parlament) sau, prin aceștia (Virgil Potârcă), cu I. G. Duca, Gheorghe Tătărescu și Richard Franasovici (care formau un grup al oltenilor aleși pentru Congresul Național Bisericesc din anul 1931). A conlucrat și cu Mișcarea Legionară, cea care, prin taberele de muncă din Munții Arnotei-Buila³, de edificare a catedralei din Drăgășani⁴ și de pe malul drept al Oltului din vecinătatea mănăstirii Mamu, a reușit să ducă la desăvârșire trei mari proiecte constructive.

Pentru conlucrarea cu Mișcarea Legionară, aspect integrator în epocă, când reprezentanții ai societății și ai bisericii îndeplineau funcții atât politice cât și religioase, concomitent sau în succesiune, pentru participarea la mai multe ceremonii religioase, inclusiv la înmormântarea lui I. Moța și V. Marin în București, alături de mitropolitul Bălan al Ardealului sau pentru apropierea sa de familia de legionari Popian⁵, episcopul Vartolomeu Stănescu a fost considerat un simpatizant al acesteia⁶, un adevărat prieten al legionarilor⁷, „un susținător entuziast al

---

³ Discursul episcopului Vartolomeu din septembrie 1935 în fața regelui, lăudând munca legionarilor pentru mănăstirea Arnota – ACNSAS, vol. D8906, MAI, f. 14; apud Traian Sandu, *Istoria Gărzii de Fier: un fascism românesc*, București, Editura Cartier, p. 258.

⁴ Georgeta Ghionea, Ilie Căpraru, *Memorie și recunoștință. Studiu de caz: Monumente culturale - istorice din localitatea Drăgășani, jud. Vâlcea*, în „Mehedinți Istorie, Cultură și Spiritualitate, nr. 14, Drobeta Turnu Severin, 2022, pp. 399-402.

⁵ Sorin Oane, *Schița partidelor și doctrinelor politice din județul Vâlcea în perioada interbelică*, în „Studii vâlcene”, Serie nouă, 2003, n. I (VIII), p. 177.

⁶ Sorin Oane, *Episcopul Râmnicului, Vartolomeu Stănescu*, în „Buridava” an 2008, nr. 6, pp. 164-172; George Enache, *Episcopul Vartolomeu Stănescu, promotor al «creștinismului» în România interbelică (I)*, în „Anuarul Institutului de istorie «A. D. Xenopol», an 2013, nr. 50, pp. 355-370; Dumitru Bondoc, *Episcopul Vartolomeu Stănescu (1875-1954)*, în „Studii vâlcene”, Serie nouă, an 2015, nr. IX (XVI), Iași, Editura Rotipo, 2016, pp. 158-165, 161-162.

⁷ Liliana Beu, *Taberele de muncă legionare din județul Vâlcea*, în „Studii vâlcene”, serie nouă, nr. I (VIII), Râmnicu Vâlcea, Editura Almarom, 2003, pp. 189-193

Mișcării Legionare”⁸ „fapt pentru care a fost pensionat forțat la 1 noiembrie 1938”⁹.

În Arhivele CNSAS se păstrează un document (o reclamație a trei preoți: Ion Tomescu, profesor în Râmnicu Vâlcea, Radu Grănescu, din Cetate și D. Petrescu, din Poiana Mare – județul Dolj către rege) care încredințează pe episcopul Vartolomeu pentru că a susținut în chipul cel mai direct acțiunea gardistă în Eparhie încât „gardismul în Biserica Olteniei”, în loc să fie stârplit, a fost încurajat; sau că a sprijinit, la mănăstirea Arnota „acum câțiva ani echipe de gardiști și unde și mai înainte ... a adunat vara pe preoții gardiști din Eparhie pentru așa zisele cursuri misionare...”.

Episcopul Vartolomeu Stănescu era acuzat și pentru faptul că s-a înconjurat de funcționari care l-au secondat în acțiunea gardistă (precum șeful de birou Tivig, dactilograful Mateescu și preotul Georgescu – misionar al Eparhiei), de foștii protopopi, care acaparaseră și conducerea băncilor preoțești din cele cinci județe ale Olteniei, căpătând „o influență foarte mare asupra preoțimii, sau de profesorul de muzică bisericească de la Seminarul din Râmnicu Vâlcea, J. Mardale (care „a încurajat gardismul în această școală, în așa măsură, că aproape toți elevii deveniseră

---

⁸ Oliver Jens Schmitt, *Biserica de stat sau Biserica în Stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române, 1918-1923*, București, Editura Humanitas, 2023, p. 61; Istorical O. J. Schmitt, care, impresionat de personalitatea episcopului Vartolomeu, i-a închinat o cercetare aparte, caracterizându-l ca atare: „A sprijinit Mișcarea Legionară din eparhia sa atât de deschis, încât poetul legionar ortodox Radu Gyr și-a închipuit chiar că Stănescu va ajunge patriarh într-o Românie legionară... Stănescu s-a sprijinit pe Legiune ... Stănescu a fost o personalitate extrem de controversată ... sub dictatura regală a fost destituit pentru legăturile sale cu Mișcarea Legionară și exilat la Mănăstirea Bistrița” ... „Niciun alt ierarh al BOR nu a sprijinit Legiunea Sfântul Mihail Arhanghelul atât de deschis și fără rezerve ca Stănescu, care, în 1935 a deschis Congresul studențesc legionar de la Craiova în calitate de președinte de onoare; comportamentul său a fost neobișnuit prin această deschidere și consecventă în cadrul BOR ai cărei ierarhi rareori luau o poziție lipsită de ambiguitate” – *Ibidem*, pp. 96-97 (unde este citat George Enache, *L'evêque Vartolomeu Stănescu, promoteur du „christianisme social” dans la Roumanie de l'extre-deux-guerres*, în George Enache, *Orthodoxy, Liberalism and Totalitarianism in Modern and Contemporary Romania*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, pp. 132-193).

⁹ A trăit apoi în casa ce și-o construisese lângă biserica bolniță a mănăstirii Bistrița. A murit la 2 noiembrie 1954, fiind înmormântat în cavoul familiei de lângă casa sa.

gardiști”)! Acest document, din 28 septembrie 1938, pe lângă o mare doză de subiectivitate și subtilitate, prin trimiterea lui la regele Carol al II-lea, consemnează, totuși, o atmosferă conturată la nivelul Olteniei și un oarecare atașament al episcopului Vartolomeu la Mișcarea Legionară, fapt pentru care a fost nevoit să ceară concediu în străinătate, ca apoi să fie pensionat. Reclamanții solicitau îndepărtarea episcopului printr-o „retragere la o mănăstire dintr-o altă eparhie, spre a nu mai avea astfel posibilitatea vreunui amestec în treburile bisericești ale Olteniei”, și imediat să fie înființată Mitropolia Olteniei, inclusiv ocuparea scaunului mitropolitan, spre a nu mai fi loc de revenire a acestuia¹⁰.

Fig. nr. 2. Episcopii Miron Cristea, Vartolomeu Stănescu, Iuliu Hosu și alți participanți

Sursa: <https://fototecaortodoxiei.ro/evenimente-si-solemnitati-din-trecutul-bisericesc/alte-ceremonii-si-manifestari/episcopii-miron-cristea-vartolomeu-stanescu-iuliu-hosu-si-alti-participanti-790.html>

¹⁰ ACNSAS, Dosar nr. 53328, MAI, ff. 25-26. Pe fila 37 era concluzia: „Episcopul Vartolomeu a avut activitate legionară prin faptul că a luat parte în public la toate manifestările cu caracter legionar din Oltenia. A aprobat taberele de la Arnota și Drăgășani”.

Un moment deosebit în conlucrarea episcopului Vartolomeu cu diverse partide politice s-a derulat în anul 1935, atunci când acesta a interzis preoților să se mai înscrie în partide și le-a cerut retragerea adeziunilor. Urma ca preoții doar în grup să sprijine partidele cu condiția ca acestea să se oblige să sprijine biserica în promovarea proiectelor ei. Asemenea poziție a unui ierarh a fost considerată neadecvată de către politicieni, ca o expresie a unui „clericalism” paralizant în societate. Așa s-a ajuns la neînțelegeri între episcopul Râmnicului Noul Severin, mereu în căutare de mijloace și sprijin politic și material spre îndeplinirea de noi proiecte necesare bisericii, și diferiți lideri de partide și deținătorii de funcții centrale, mai ales în contextul schimbărilor dese de guverne și de ofensivă a partidelor naționaliste de orientare extremistă de dreapta. Considerăm că această atitudine din 1935 este, de fapt, conduita cointereseată a episcopului pentru BOR în conlucrarea și cu Mișcarea Legionară.

Bibliografie

Surse inedite

ACNSAS, dosar nr. 53328, MAI, Acțiunea Informativă
ACNSAS, vol. D8906, MAI

Lucrări generale, studii și articole

Beu, Liliana, *Taberele de muncă legionare din județul Vâlcea*, în „Studii vâlcene”, serie nouă, nr. I (VIII), Râmnicu Vâlcea, Editura Almarom, 2003.

Bondoc, Dumitru, *Episcopul Vartolomeu Stănescu (1875-1954)*, în „Studii vâlcene”, Serie nouă, an 2015, nr. IX (XVI), Iași, Editura Rotipo, 2016.

Duruheim, Emil – Cf. Pr. Dumitru Cristescu, *Viața și înfăptuirile P. S. Episcop D. D. Vartolomeu până la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Rm. Vâlcea, 1936.

Enache, George, *Episcopul Vartolomeu Stănescu, promotor al «creștinismului» în România interbelică (I)*, în „Anuarul Institutului de istorie «A. D. Xenopol»», an 2013, nr. 50.

Ghionea, Georgeta, Căpraru, Ilie, *Memorie și recunoștință. Studiu de caz: Monumente culturale - istorice din localitatea Drăgășani, jud. Vâlcea*, în „Mehedinți Istorie, Cultură și Spiritualitate, nr. 14, Drobeta Turnu Severin, 2022.

Oane, Sorin, *Episcopul Râmnicului, Vartolomeu Stănescu*, în „Buridava” an 2008, nr. 6, pp. 164-172.

Oane, Sorin, *Schița partidelor și doctrinelor politice din județul Vâlcea în perioada interbelică*, în „Studii vâlcene”, Serie nouă, cu 2003, n. I (VIII).

Schmitt, Jens Oliver, *Biserica de stat sau Biserica în Stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române, 1918-1923*, București, Editura Humanitas, 2023.

OLTENIA - IDENTITATE CULTURALĂ. MOȘTENIREA PERIOADEI 1821-1866

ALEXANDRA NACU*

***Abstract:** Between 1821 and 1866, Oltenia witnessed transformations that ranged from revolutionary and protest movements to reforms. The disappearance of the Bania institution through the Organic Regulations did not exempt Oltenia from reforming actions. It is known that Oltenia was the center of planning and beginning of the Revolution from 1848-1849, but also the center of revolt actions in 1855, 1860, 1866. We will try to see what was the relationship between the revolt actions, the revolutionary actions and the reformers.*

***Key words:** Oltenia, reform, revolution, riot, 1821-1866 period.*

Oltenia a fost, în intervalul 1821-1866, martora unor transformări care au variat de la mișcări revoluționare și de protest la reforme. Dispariția instituției Băniei prin Regulamentele Organice nu a scutit Oltenia de acțiuni reformatoare. Se știe că Oltenia a fost centrul de planificare și început al Revoluției de la 1848-1849, dar și centrul unor acțiuni de revoltă în 1855, 1860, 1866. Vom încerca analizăm care a fost raportul între acțiunile de revoltă, acțiunile revoluționare și cele reformatoare.

---

* Jurist, dr. în drept, Universitatea din Craiova; e-mail: alexanacu@yahoo.com

Din 1740 și până în 1858, timp de 118 ani, Principatele au trecut prin mai multe războaie, ca teatrul de operații, două revoluții și mai mult tratate și convenții ruso-otomane sau ale Puterilor Garante¹.

Dar, de unde exista acest spirit revoluționar în Oltenia? Răspunsul trebuie căutat cu desăvârșire în perioada 1718-1739 când Oltenia a fost inclusă sub control austriac, în răstimpul cuprins între Tratatul de Pace de la Passarowitz și Belgrad, ca urmare a două războaie austro-turce. Trebuie spus că, revenirea Olteniei la Țara Românească s-a făcut prin strădaniile personale ale domnitorului Constantin Mavrocordat².

Austriecii introduseseră sistemul fiscal din Ardeal și Banat ceea ce a determinat intensificarea opoziției Olteniei, care avea instituția Băniei, marii Bani având forțe loiale care îi ascultau. Austriecii le-au tolerat din cauza înmulțirii haiducilor care atacau gărzile austriece și colecții de taxe.

Austriecii au reușit să impună un model popular în Croația, cel al pandurilor. Pandurii erau o forță militară cu rol de miliție internă, scutită de taxe. Ei au reușit să se constituie ca o forță națională, mai ales că mulți haiduci decideau să se alăture pandurilor.

La începutul secolului al XIX-lea, Oltenia fusese terorizată de Pazvan-Oglu, Pașa de Vidin, conducătorul de facto al unei forțe care cuprindea Bulgaria de azi până la Balcani și estul Serbiei.

Oltenii, printre care și Iancu Jianu, fuseseră în prima linie a rezistenței contra raidurilor lui Pazvan-Oglu, fapt care crescuse capacitatea lor de a se apăra dar și de a reacționa la eventuale acte de silnicie ale domnitorilor fanarioți.

---

¹ V. Cernea, E. Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Șansa SRL, 1994, p.186.

² *Ibidem*.

Rezistența oltenilor la acțiunile austriece de colectare a taxelor arăta că regiunea Olteniei își crease tradiția de nucleu al românismului. O explicație o reprezintă și faptul că aici erau, mai ales în Mehedinți, Gorj și Vâlcea, mănăstiri de tradiție cu tipografii și școli, deci sistemul ortodox nu a putut fi destructurat, redus ca în Ardeal sau în Banat.

Oltenia a avut numai acești 21 de ani de ocupație militară și politică austriacă, perioadă de timp care a fost insuficientă pentru asimilare, dar a fost timp de ajuns să se realizeze o coeziune armată, să se creeze un nucleu politico-militar, dublat de cel juridic-administrativ reprezentat de Bănia Olteniei, pe care nici fanarioții nu au putut s-o distrugă, chiar dacă i-au zis Căimăcămia Craiovei iar caimacamii rezidau la București.

A mai fost un aspect care a contribuit la accelerarea individualizării Olteniei ca un pol de putere. Oltenia era grâнарul țării și un centru zootehnic dezvoltat. Marii boieri aveau aici vite, pășuni și ogoare întinse. Mai erau și mănăstirile închinatăe Locurilor Sfinte, deci domniile fanariote, deși îi excludeau formal pe boierii români, știau că doar așa colectau taxele și plăteau cadourile și haraciul, peșcheșurile la Constantinopol.

Istoricul Gheorghe Lazăr afirma în acest sens:

„Dărnicia domnilor români”, a unor descendenți ai marilor familii de boieri, precum și a celor aparținând altor medii sociale, în favoarea numeroaselor așezăminte religioase aflate în afara hotarelor celor două țări nord-dunărene, reprezintă expresia acestei «munificențe creștine fără păreche», conform istoricului Nicolae

Iorga (...) emitenții fiind atât domnii Țării Românești, cât și persoane particulare (boieri, negustori etc. (...)³".

Așadar, nu era cazul ca domnia să îi nemulțumească prea tare pe boierii olteni, fiindcă haiducii cutreierau codrii și drumurile Olteniei, iar gărzile domnești de lefegii albanezi sau arnăuți nu puteau să le facă față.

În timpul războaielor ruso-turce din 1806-1812, deci după retragerea austriecilor din Oltenia, pandurii aveau să fie încurajați de domnitorul Constantin Ipsilanti care la un moment dat, cu susținerea Rusiei, devine domn al Țării Românești și Moldovei.

Am identificat, pe parcursul acestei analize, două elemente fundamentale în procesul modernizării din perspectivă juridică.

În perioada pe care am studiat-o, avem o primă acțiune de elaborare a legislației. Practic, se urmărea modificarea formei și nu a fondului. Legile trebuiau să protejeze pătura dominantă care urma să-și conserve privilegiile. Existau tendințele revoluționare, în care modificările legislative trebuiau să fie profunde, însă lipsea un cadru internațional eficient al Principatelor care să le permită acest lucru⁴.

În timpul războiului ruso-turc din 1768-1774, Caimacamul Craiovei, Emanuel Giani-Ruset, a apărat Oltenia, fiind numit de turci domnitor al Țării Românești, conducând țara de la Craiova, între 24 octombrie 1770-iunie 1771 și iunie - octombrie 1771. A fost singura dată când orașul Craiova a fost capitala Țării Românești.

Revoluționarul Tudor Vladimirescu a încercat să își apropie boierimea pământeană, fiindcă doborârea fanarioților trebuia urmată,

---

³Gheorghe Lazăr, *Danii românești pentru mănăstirile din Epir: noi documente*, în Petronel Zahariuc, *Relațiile românilor cu Muntele Athos și cu alte lucruri sfinte (secolele XIV-XX)*, Iași, Editura UAIC, 2017, p. 515.

⁴Petru Miculescu, Cristian Clipa, *Istoria instituțiilor juridice în spațiul românesc*, Timișoara, Editura Worldteach, 2007, p. 121.

cum era firesc, de venirea elitei pământene care să realizeze reformele sociale și naționale cerute. Din Comitetul de Oblăduire care a încercat să preia controlul Țării după moartea ultimului fanariot, Alexandru Șuțu, la București, făcea parte și Banul Grigore Brâncoveanu, alături de Barbu Văcărescu și Grigore Ghica.

Boierii se vor desolidariza de Tudor Vladimirescu, după dezavuarea Revoluțiilor română și greacă de către țarul Rusiei. Totuși, după stabilirea domniilor pământene în 1822, Bănia a încetat să mai reprezinte o forță în Țara Românească. Totodată, la Craiova a funcționat și Divanul Craiovei, ca instanță de judecată, contribuind la întărirea autonomiei Olteniei, pe lângă Bănie și Căimăcămie.

Unii boieri au făcut-o din cauza apartenenței la pătura înstărită, dar alții, precum Dinicu Golescu, au decis să vadă care era decalajul dintre români și Occident. Călătorind în Apus după 1821, în 1824 și 1826, a adunat însemnările sale, iar concluziile nu au fost deloc pozitive pentru sistemul românesc.

Multe orașe din Oltenia, deși au o tradiție milenară a vetrelor de locuire, au fost întemeiate în epoca modernă prin veritabile acte fondatoare, pe baza unor planuri de edificare și sistematizare de inspirație vest-europeană, cum este și cazul orașului port la Dunăre, Calafat.

Pentru perioada 1832-1878 amintim exemplul unor localități precum Turnu Severin, Calafat și Alexandria. Xavier Villacrosse, Moritz von Ott și-au pus talentul în arta sistematizării pentru ca noile orașe, întemeiate prin decizie politică, să aibă o organizare optimă⁵.

Profesorul Ștefan Ciuceanu publica în „Arhivele Olteniei” un fragment al raportului inginerului Cioculescu, referitor la moșia domnească a Craiovei din anul 1850. Astfel de rapoarte erau de facto

---

⁵http://bmim.muzeulbucurestiului.ro/fisiere/09-Bucuresti-Materiale-de-Istorie-si-Muzeografie-IX-1972_206.pdf, accesat la 12 noiembrie 2021.

documente de interes juridic fundamental, pentru că pe baza lor, instanțele de judecată puteau stabili hotare, puteau lămuri chestiuni litigioase legate de circulația și transferul proprietății.

Tradiția sistematizării în spațiul românesc începe cu Regulamentele Organice și continuă cu legislația din vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza și a domniei regelui Carol I. Inclusiv în Constituția din 1866, exista referirea la exproprierea în scopul utilității publice⁶. După obținerea independenței naționale, România a putut introduce o legislație modernă.

Sistematizarea presupunea, în primul rând așezarea localităților într-o anumită ordine. Securitatea statului, precară până la 1856, presupunea ca așezările să fie plasate la adăpostul formelor de relief, uneori aproape de drumuri destul de impracticabile în vremea toamnei, iernii și primăverii.

Rolul Băniei și Căimăcăniei Craiovei care au avut Divanul propriu cu Departamentul de patru (drept civil) și Departamentul de Cremenalion (cauze penale) în dreptul românesc este fundamental. La Craiova, se puteau da toate tipurile de sentințe posibile fără a mai fi nevoie de intervenția justiției centrale de la București, cu excepția condamnărilor la moarte. Domnitorul putea interveni în anumite sentințe, dar în general, Craiova în multe privințe era egală cu Bucureștiul la capitolul practică judiciară⁷.

Așadar, Oltenia era un fel de cetate, destul de precar apărată cu ziduri, dar apărată natural. Mai este o tradiție a Olteniei. Pentru că orașele sale nu puteau fi apărate cu ziduri, din cauza interdicțiilor otomane, boierii olteni au construit cule, case fortificate a căror origine

---

⁶ <https://buletinulnotarilor.ro/privire-istorica-asupra-institutiei-revocarii-testamentelor/>, accesat la 11 aprilie 2023.

⁷ *Ibidem*.

trebuie căutate în turnurile de castre romane și le-au conectat cu tuneluri subterane de localități apropiate sau zone sigure.

Reședințele boierești din Craiova aveau, multe dintre ele, în acea perioadă, tuneluri strategice prin care se putea ajunge ușor dintr-o parte în alta.

Sistemul românesc era unul retrograd, medieval ca și viziune, refractar la nou. Faptul că Dinicu Golescu a deschis o școală la Golești, că a creat la București o bibliotecă, și-a trimis fiii și pe nepotul său de frate la studii, în Apus, a fost momentul în care acesta a înțeles că noutatea trebuia să își facă loc.

Dinicu Golescu, deși era muntean din Argeș, soția sa, Zoe Farfara era din Craiova, fiica unui boier ispravnic în Mehedinți, dar care avea reședința în Cetatea Băniei. Chiar fiii lui Dinicu Golescu vor alege să aibă proprietăți în Oltenia. Ei și vărul lor vor ajunge să ocupe înalte demnități ministeriale, Nicolae Golescu ajungând Locotenent Domnesc. Analizând portofoliile ocupate, Goleștii au fost practic miniștri în cele mai importante ministere după Unirea de la 1859. Mama lor a fost ea însăși o unionistă și o luptătoare pentru independență, menținând moștenirea culturală și linia inițiată de către Dinicu Golescu, mort prematur la 1830 în timpul în care dorea să realizeze o hartă a ocupațiilor și meseriilor din Țara Românească.

Bănia și Căimăcămia au fost desființate prin Regulamentul Organic, instituit în Țara Românească, la 13 iunie 1831. În perioada războiului ruso-turc din 1827-1828 și până în 1830, Caimacam al Craiovei a fost Constantin Ghica, fratele domnitorului Grigore Dimitrie Ghica. Ultimul deținător al rangului de Caimacam a fost Alexandru Scarlat Ghica, în 1830-1831.

Revoluțiile de la 1821 și 1848, documentele elaborate de boierul Ion Câmpineanu, la 1837-1838, în Țara Românească, au încercat să

schimbe ceva, dar nu au reușit să câștige încrederea Marilor Puteri pentru a ajuta la modernizarea efectivă a legislației românești.

Ocupate militar, din 1829, până la 1834, de trupele rusești, fiind sub suzeranitate otomană și protectorat țarist, Principatele vor avea o primă constituție, prin Regulamentele Organice, intrate în vigoare în 1831-Țara Românească, 1832-Moldova.

Din Comisia de redactare, făcuseră parte și boieri români și specialiști din Rusia, ceea ce dădea un plus de superioritate acestora, în raport cu încercările legislative anterioare.

Regulamentele Organice au arătat că Rusia era interesată să modernizeze Principatele atât cât să poată să le apropie de cadrul legislativ rusesc. Totuși, boierii români au reușit să introducă anumite prevederi care să arate cadrul unitar al organizării celor două Principate, cadru care să constituie temeiul de mai târziu al Unirii⁸:

Art. 371. Inceputul, religiia, obiceiurile, cea de un fel limba a salașuitorilor inteaceste două prințipaturi, precum și cele deopotriua trebuințe sânt indetule elementuri de o mai de aproape a lor unire, care pana acum s'au fost poprit ori s'au zabovit, nu- mai dupa inprejurări intamplatoare și cele urmate dupa dânsese bunile dobândiri și urmarile folositoare ce ar odrazli dintr'o apropiere a acestor doa popule, nu pot fi supuse la nici o indoiala ; inceputurile, dar, s'au așezat inteacest regulament prin cea de un fel de cladire a temeiurilor administrative in amândoa țările.

Art. 372 – Lăcuitorii din amândouă prințipaturile să vor împărtăși de toate folosinșile neguțătoarești, după temeiurile întocmite la capul V, articolul 159 al acestui regulament și vor dobândi deopotrivă în fieșice eparhie la al lor negoț aceleași drepturi civile ce vor avea și pământenii. Căderea de a dobândi într-o țară sau într-alta proprietăți mișcătoare sau nemișcătoare este asemenea dată lăcuitorilor din amândouă prințipaturile. Art. 374 – Lăcuitorii

---

⁸Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldaviei, ediția Paul Negulescu, George Alexianu, vol. I, București, 1944, p. 130.

satelor sălășluiți pe hotarul acestor două țări, având trebuință de a trece vremelnicește dintr-un hotar pe altul, pentru munca săteneștii iconomii pe moșiile învecinate, vor fi slobozi de a o face tocmindu-se însă cu proprietarii acelor moșii și împuterniciți cu slobozenie de voie din partea judecătorilor satelor, fără nici o dare, nici făcându-li-să vreo împiedicare din partea Stăpânirii. Art. 375 – Monedile vor avea același curs și aceleași prețuri în amândouă prințipaturile, întocmai după copriinderea articolului 65. Art. 378 – Verice boer sau neguțător este slobod să călătorească în streinătate pântre locurile unde interesurile personale îl vor povațui, fără să poată cinevași a-l popri, afară numai de întâmplări prevăzute de pravilă-**Regulamentul Organic al Țării Românești.**

Art. 425. Inceputul, relighia, obiceiurile i asămănarea limbei lăcuiitorilor acestor doâ printipaturi, precum trebuintile a imbelor părți, cuprind din insus descalicarea lor elementurile nedisparfitei uniri, care s'au inpedicat s'au intârziat de întâmplătoarele Inpregiurari. Mântuitoarele folosuri al rodului ce s'ar naste din intrunirea acestor doâ natii sint netăgăduite. Elementurile intrunirii a Moldo-Românilor se așil asazate prin acest reglement prin asămândile temeuri ale administratiei acestor doâ țări-**Regulamentul Organic ale Moldovei**⁹.

Regulamentele Organice erau modul prin care Rusia urmărea să organizeze Principatele cât mai aproape de modelul rusesc, pentru o eventuală anexiune, când contextul internațional ar fi permis acest lucru.

Rusia, în ciuda mentalității bizantine, era totuși, mai aproape de modelul European și Principatele au avut dreptul de a avea școală în limba română și armată proprie. Desființarea vămii interne, în timpul regimului regulamentar, domnia pe viață, domnul fiind ales

---

⁹*Ibidem.*

pe viață¹⁰, cu acordul puterilor suzerană și protectoare, de către Obșteasca Adunare Extraordinară, formată din boierii cei mai influenți politic și economic, confereau o anumită stabilitate.

În 1837, Actul adițional prin care nicio schimbare nu se putea face fără acordul celor două puteri, a provocat revoltă, dar până la 1838, aceasta s-a stins.

În această perioadă, unul dintre boierii cei mai reprezentativi pentru gândirea progresistă, Ion Câmpineanu, a creat două documente, „Osăbitul Act de Numire al Suvewranului” și „Actul de Unire și Independență”¹¹, inspirat din ideile iluministe și revoluționare, acte rămase la stadiul de intenție, întrucât deplasarea în străinătate a boierului Câmpineanu nu a avut ecou în marile capitale occidentale din Europa.

Revoluția de la 1848 a izbucnit în Oltenia în ciuda faptului că Iancu Bibescu, fratele domnitorului Gheorghe Bibescu, era ispravnic de Dolj. În Romanați, ispravnic era gorjeanul Gheorghe Magheru, ofițer de armată. Alături de el, mai erau ofițerii Christian Tell și Nicolae Pleșoianu. Portul de la Islaz, azi în Teleorman, atunci în Romanați, era departe de Craiova și mai aproape de București.

Totuși, revolta de la Islaz a determinat ca revoluționarii să citească proclamația la Craiova. Ioan Maiorescu s-a urcat în dudul din fața actualului Colegiu Elena Cuza.

În locul unde azi e Universitatea din Craiova, la Biserica Gănescu, s-au sfințit stindardele Revoluției de la 1848.

---

¹⁰ Anastasie Iordache, *Dominare politică,, sub imperativul modernizării Principatelor Române. Caracterul și scopul Regulamentului Organic*, în „Revista Istorică”, tom VII, nr. 9-10/1995, pp. 666-667.

¹¹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, ediția a III-a, București, Editura Humanitas, 1992, p. 154.

Măglașii - lucrători la minele de sare, meșteșugarii, agricultorii, preoții ca Radu Șapcă sau Ambrozie-Popa Tun au pornit spre București unde la 11 iunie 1848, domnitorul abdică.

Drapelul tricolor s-a sfințit în Parcul Zăvoi din Râmnicu Vâlcea, iar în vara anului 1848, Gheorghe Magheru concentrase la Râureni-Vâlcea o mare tabără de voluntari pentru a preveni o invazie austriacă de peste munți.

În compania căpitanului Pavel Zăgănescu, aceasta angajând lupta de pe Dealul Spirii pe 13 septembrie 1848, erau mulți olteni, între ei și sergentul Dincă Bălșeanu din Caracal care, lovit de un turc la trecerea unui pod spre Dealul Arsenalului (Palatul Parlamentului de azi), a tras cu pistoalele ucigând calul comandantului otoman Kerim Pașa și pe adjunctul comandantului¹².

Supraviețuitorii bătăliei au fost arestați, apoi eliberați. Lor, în 1860, Cuza le-a dat prima medalie românească, aceasta fiind instituită în memoria luptei de pe Dealul Spirii.

În 1855, grănicerii de pe Dunăre s-au revoltat contra ocupației austriece care înlăturase ocupația rusă. Ei erau gata să lupte de partea turcilor (o formațiune de voluntari condusă de Ioan Deivos era pregătită la Calafat-Vidin) în schimbul recunoașterii autonomiei naționale și chiar a independenței naționale.

Propaganda exilului pașoptist a reușit să aducă unele schimbări, în contextul Păcii din 1856 care a pus capăt Războiului Crimeii, să convingă cu argumente solide că Principatele trebuie să se unească și mai târziu, noul stat, în alte condiții, să urmărească independența deplină.

---

¹² Alexandra Nacu, *Asigurarea ordinii publice prin prevenirea și sancționarea faptelor de tâlhărie în perioada secolelor XVIII–XIX: incriminarea tâlhăriei în Codul Penal al lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 33/2019, pp. 55-66.

Măsurile adoptate de Alexandru Ioan Cuza în domeniul juridic au fost benefice, atât pentru populația orașelor, cât și a satelor. Prin adoptarea Codului Penal și a celorlalte coduri - Codul Civil, Codul de Procedura Civilă și Codul de Procedură Penală – domnitorul a reușit să contureze, în linii generale, un sistem de drept modern, burghez, introducând norme și instituții juridice novatoare și creând, astfel, cadrul juridic necesar pentru dezvoltarea unei societăți evaluate, în condiții de asigurare a ordinii și liniștii publice.

Modernizarea instituțională și legislativă a României nu s-a făcut fără emoții. Așa cum se știe, în toamna anului 1860, la Craiova, decizia Guvernului de a impune „taxa de patentă” meseriașilor și comercianților de alcool (măsură ce a dus la o creștere a prețurilor, cu mult peste puterea economică a populației) a generat o revoltă urbană înnăbușită prin folosirea tunurilor de către Armata Română, spiritele calmându-se numai după implicarea energetică a Generalului Gheorghe Magheru. Răsculații au folosit chiar arme de foc, multe dintre ele, păstrate încă de la Revoluția din 1848-1849. Atitudinea violentă a oltenilor este dată, fără îndoială, de legătura de sânge, dar și culturală cu fenomenul haiduciei și cu prezența *lotrilor/haiducilor* și tâlharilor în Oltenia, o regiune deosebită a României.

Violența era înrădăcinată adânc în mentalul colectiv, deoarece tâlharii se ascuseseră mult timp sub haina justițiarului și a eroului popular. Chiar dacă erau siliți să îi hrănească, adăpostească, țăranii, împovărați de fiscalitatea excesivă austriacă, fanariotă, vedeau prin intermediul haiducului sau chiar al tâlharului care lupta cu „potera” un fel de „eliberator”. De aici, a venit și reticența oamenilor simpli de a-i da pe mâna justiției pe tâlhari, chiar la mult timp după căderea regimului fanariot.

Lipsa educației sociale din mediul rural, incapacitatea preotului, unicul învățător al obștei de a-i determina pe țărani să

respecte stăpânitorii care le puneau taxe „întocmai ca dezbrăcătorii la drumul mare” duceau la existența unei infraționalități ridicate. La aceasta se adauga lipsa unei forțe polițienești moderne. În mediul rural, ordinea publică era asigurată de „posturile dorobanților” (un caporal, sergent, plutonier cu 2-3 soldați) și de paza colectivă a sătenilor. Nici în orașe, lucrurile nu stăteau mai bine, deși acolo era atestat „polițaiul orașului”.

Să nu uităm faptul că, în lumea satului și chiar în cea urbană, domnea acea ancestrală „instituție a răzbunării”, comparabilă cu *vendetta* din localitățile rurale din Sicilia și Sudul Italiei, oamenii făcându-și dreptate singuri. Infrastructura precară a României moderne făcea ca bolnavii psihic să fie „potoliți în butoaie cu apă rece”, femeile adultere să ajungă „la mânăstire”, criminalii să sfârșească la carierele de sare - „ocne”. Așadar, nu exista prevenție, nu exista educație în mediile private de libertate, nu existau măsuri de combatere a infracțiunilor specifice Codului Penal.

În 1864-1865, Mihail Kogălniceanu venise personal în Oltenia pentru a explica modul de aplicare a reformei agrare tocmai pentru că se știa tendința oltenilor de a se revolta la cea mai mică suspiciune legată de posibilele nedreptăți care puteau să apară.

În 1866, grănicerii de pe Dunăre¹³ de la Dăbuleni s-au revoltat contra venirii principelui Carol, dorind revenirea lui Cuza. De menționat faptul că ei reclamau neplata soldelor în intervalul februarie-mai 1866¹⁴.

Prin adoptarea unei legislații moderne s-a constituit sistemul de drept modern, s-a creat cadrul juridic necesar pentru dezvoltarea

¹³ Paul Barbu, *Documente inedite din Oltenia privind răscoala grănicerilor și țăranilor din 1853-1854*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 1/1981, pp. 183-188.

¹⁴ Florin Nacu, *Geneza orașelor din Oltenia*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. 10/2009, Craiova, pp. 273-282.

României. Crearea instanțelor judecătorești moderne și organizarea activității judiciare în concordanță cu cele mai înalte exigențe ale epocii lui Cuza a avut efecte pozitive nu numai asupra practicii instanțelor, ci și asupra dezvoltării teoretice a dreptului și a învățământului juridic românesc – cu alte cuvinte, asupra științei dreptului în ansamblul său¹⁵.

Constituția din 1866 este o adevărată piatră de hotar în istoria României. Ea a legitimat toate reformele care s-au realizat după 1821. Regulamentele Organice, Convenția de la Balta Liman, Convenția de la Paris din 1858, Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris din 1864 au reprezentat fiecare câte o treaptă de evoluție instituțională și constituțională.

Oltenia, ca regiune compactă, a fost influențată de numeroase schimbări legislative propuse de către instituțiile centrale de la București. Este evident, Oltenia, care până la 1831 a avut o anumită individualitate, (instituțiile Băniei, respectiv Căimăcămiei) a fost în atenția factorilor de decizie de la București.

În Oltenia, erau unii dintre cei mai mari proprietari funciari, dar și antreprenori industriali, de aceea legile adoptate trebuiau să respecte așteptările acestora.

Propaganda exilului pașoptist a reușit să schimbe ceva, în contextul Păcii din 1856 care a pus capăt Războiului Crimeii, să convingă cu argumente solide că Principatele trebuie să se unească și mai târziu, noul stat, în alte condiții să urmărească independența deplină.

În concluzie, perioada studiată este marcată de reforme legislative, dar și de tendința spre revoluție tocmai pentru că în

---

¹⁵Idem, *Protest movements in Oltenia (1848-1866)*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XIX/2018, pp. 42-62.

Oltenia întotdeauna a fost un centru puternic de rezistență contra abuzurilor, datorită importanței economice a regiunii.

Adânc înrădăcinat din cauza opresiunii de tip medieval, spiritul de revoltă al oltenilor s-a canalizat și spre ideea de revoluție cu rol reformator. S-a încercat și calea reformatoare pașnică dar aceasta era relativ dificilă din cauza spiritului retrograd fanariot dar și al statutului de suzeranitate otomană asupra Țării Românești. Bănia și Căimăcămia Olteniei au fost până la Regulamentele Organice „creuzetul” în care s-a decantat spiritul reformator trecut prin filtrul ideii și tendinței revoluționare. Aici au existat singurele formațiuni militare de ordine internă, cele ale pandurilor.

Bibliografie

Lucrări generale, studii și articole

Barbu, Paul, *Documente inedite din Oltenia privind răscoala grănicerilor și țăranilor din 1853–1854*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 1/1981, pp. 183–188.

Cernea, V., Molcuț, E., *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Șansa SRL, 1994.

Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, ediția a III-a, București, Editura Humanitas, 1992.

Iordache, Anastasie, *Dominare politică sub imperativul modernizării Principatelor Române. Caracterul și scopul Regulamentului Organic*, în „Revista Istorică”, tom VII, nr. 9-10/1995, pp. 666-667.

Lazăr, Gheorghe, *Danii românești pentru mănăstirile din Epir: noi documente*, în Petronel Zahariuc, *Relațiile românilor cu Muntele Athos și cu alte lucruri sfinte (secolele XIV-XX)*, Iași, Editura UAIC, 2017.

Miculescu, Petru, Clipa, Cristian, *Istoria instituțiilor juridice în spațiul românesc*, Timișoara, Editura Worldteach, 2007.

Nacu, Alexandra, *Asigurarea ordinii publice prin prevenirea și sancționarea faptelor de tâlhărie în perioada secolelor XVIII–XIX: incriminarea tâlhăriei în Codul Penal al lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, nr. 33/2019, pp. 55–66.

Nacu, Florin, *Geneza orașelor din Oltenia*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. X/2009, Craiova, pp. 273-282.

Nacu, Florin, *Protest movements in Oltenia (1848-1866)*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XIX/2018, pp. 42–62.

Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldaviei, vol. I, ediția Paul Negulescu, George Alexianu, București, 1944.

Surse web:

http://bmim.muzeulbucurestiului.ro/fisiere/09-Bucuresti-Materiale-de-Istorie-si-Muzeografie-IX-1972_206.pdf, accesat la 12 noiembrie 2021.

<https://buletinulnotarilor.ro/privire-istorica-asupra-institutiei-revocarii-testamentelor/>, accesat la 11 aprilie 2023.

O PERSONALITATE MARCANTĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE -EPISCOPUL †VARTOLOMEU STĂNESCU AL RÂMNICULUI-NOUL SEVERIN-70 DE ANI DE LA ÎNVEȘNICIRE¹

Ion-Nicolae I. MUTU-STREHAIA*

***Abstract:** In the first part of the 20th century, the history of Episcopal of Ramnic (raised to the rank of Archbishopric since 2009) was shepherded, between 1921-1938, by the worthy Bishop †Vartolomeu Stanescu, who, in his youth, proved to be a truly lover of books and school, with serious studies, both in the country and abroad, which, later, propelled him in the Church, to the high step of the Episcopate. Thus, in 1921, he was elected as the Bishop of Ramnicul-Noul Severin, noting himself, through extensive administrative, missionary, didactic, scientific, publishing activities, establishing of cultural societies (the best known, being "The Renaissance"), libraries, choirs, printing house, priest's dormitories (some still exist today), economic institutes, church schools (Theological Seminary and Schools of Church Singers); some of his achievements have remained until today. On November 1, 1938, he had to ask for a leave of absence and starting from 1st November, 1940, he was put into retirement, and went to*

---

¹ Dedicăm prezentul material, *In memoriam*: **P.S. Episcop Dr.†Damaschin Coravu**, al Sloboziei și Călărașilor, la 15 ani, de la înveșnicire (23 aprilie 2009-23 aprilie 2024), fiu al Olteniei și Profesor de *Istoria Bisericii Române*, la Craiova, sub a cărui coordonare și purtare de grijă, în 1997, am întocmit și susținut Teza de Licență: *Episcopul Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin*, Craiova, 1997, 108 pp. (la absolvirea Facultății de Teologie din Craiova, iunie 1997); **Bunicii noastre Ana-Ioana Mutu**, la împlinirea a 100 de ani, de la naștere (12 mai 1924-21 noiembrie 2010); **Pr. Prof. Dr. Alexie Al. Buzera**, la 90 de ani, de la naștere (18 ianuarie 1934-19 ianuarie 2011). Pomenirea lor din neam în neam!

* Prof. Dr., Gradul I Didactic; titular la Liceul Tehnologic „Decebal”, Drobeta-Turnu-Severin (Jud. Mehedinți); adresă de e-mail: avvamiron@yahoo.com.

the house, which he had built at his own expense, in the Bistrița Monastery (Valcea County), where he ceased to life, 70 years ago, on 2nd November, 1954, being buried, in his family vault, in front of the house, which he built with his own money, and in 2005, it was restored, with the contribution of the Episcopate of Ramnic, during the time of the pastorate and with the blessing of Bishop †Gherasim Cristea (who became the first Archbishop of Ramnic since 2009 and passed to the eternal ones in 2014).

Key words: Bishop, Church, School, Mission, Duty.

Puțin cunoscut sau „mediatizat” (să folosim un termen actual) în vremurile de azi, vrednicul de pomenire **Episcop Dr.†Vartolomeu Stănescu (1875-1954)** rămâne o mare personalitate a Bisericii Ortodoxe Române.

Cum Anul 2024, cu binecuvântarea P.F.†Daniel, Patriarhul României și aprobarea Sf. Sinod, a fost declarat: **Anul omagial al pastorației și îngrijirii bolnavilor și Anul comemorativ al tuturor Sfinților tămăduitori fără de arginți**, ne-am gândit, să așternem câteva rânduri modeste, despre o mare personalitate, care, s-a ocupat, printre altele și de acte filantropice, anume **Episcopul †Vartolomeu**.

Viitorul Ierarh Vartolomeu s-a născut, la 25 august 1875, în satul Ciuperceni, comuna Flămânda (jud. Teleorman), ca al patrulea copil al țăranilor Ioan/Stan și Floarea Stănescu, iar la 5 ani, rămânea orfan de tată (care după unele documente, s-ar fi numit Ioan)², ce a lăsat în urma

---

²Pe piatra de la intrarea în cavoul **Familii Prea Sf. Episcop Vartolomei**, situat în fața Casei sale, de la Mănăstirea Bistrița (Vâlcea) stau scrise: **Părinți: Ioan și Floarea** (după Pr. D. Cristescu, unul dintre biografiile Vlădiciei †Vartolomeru, tatăl Ierarhului s-ar fi numit **Stan**. A se vedea: Pr. D. Cristescu, *Viața și înfăptuirile P.S. Episcop D. D. Vartolomeiu până la împlinirea vârstei de 60 ani*, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, Rm. Vâlcea, 1936, p. 13); **Frate: Ioan; Sora: Alexandra; Nepoți și Nepoate: Lazăr, Marta, Temișoar și Elena** –, date, preluate de noi, miercuri, 26 august 2009, de pe inscripția, aflată deasupra intrării în cavoul Fam. Episcopului †Vartolomeu).

sa, trei fiice și un fiu: Ana, Alexandra, Floarea și pe Vartolomeu³. Locuința de până la 5 ani a micului Vartolomeu era un bordei, din pricina deselor năvăliri turcești, fapt pentru care se recurgea la astfel de așa-zise locuințe. Chiar revoluționarul și patriotul, Pr. Radu Șapcă din Celei „își avea la Islaz bordeiul său frumos aranjat, ce-i folosea drept cea mai bună locuință”⁴.

Copilul Vartolomeu și-a început studiile la Școala primară din satele Flămânda, Dracea și Traian⁵. Între 1888-1898, a urmat cursurile Seminarului „Central” din București; apoi Facultatea de Teologie tot din Capitală (1898-1902).

La vârsta de 30 de ani, în 1905, s-a călugărit, păstrându-și, la tunderea în monahism, numele primit la botez – *Vartolomeu*. În data de 5 iunie 1905, primea hirotonia ca ierodiacon (diacon călugăr), fiind hirotonit de Arhiepiscopul-vicar +Nifon Ploieșteanul, cu binecuvântarea Mitropolitului Primat al României +Iosif Gheorghian și apoi a fost trimis să slujească la Capela Românească din Paris (Franța), unde, în paralel, pe lângă slujirea clericală (diaconală) a urmat Dreptul, Sociologia și Literale la Universitatea Sorbona, iar Doctoratul l-a făcut cu renumitul Prof. Em. Durkheim, în *Sociologie*⁶. Fiind rechemat acasă, în 1909 era hirotonit ieromonah (preot călugăr) și apoi hirotesit (ridicat la treapta) de Arhimandrit de Scaun (vicar) al Episcopiei Dunării de Jos (din 2009, Arhiepiscopie), la 2 decembrie 1910, perioadă în care a

---

³*Ibidem*.

⁴Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 13; Prof. Dr. Ion I. Mutu-Strehaia, *Episcopul +Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin – personalitate de seamă a Bisericii Ortodoxe Române – 135 de ani de la naștere*, în „Mehedinți, Istorie, Cultură și Spiritualitate”, vol. 3, Drobeta-Turnu-Severin, Editura Didahia Severin, 2010, p. 489.

⁵Pr. Alexandru Enculescu, *Biografia P.S. Episcop Vartolomei*, în „Renașterea”, Anul X (1931), Nr. 12, p. 453.

⁶Pr. Nicolae I. Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului*, în „M.O.”, Anul XVI (1964), Nr. 3-4, p. 203, p. 208; Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 53; Emile Durkheim, *Sociologia – Regulile Metodei Sociologice*, București, Editura Antet, f.a.

studiat la Atena (Grecia)⁷. Spre finele anului 1911, Arhim. Dr. Vartolomeu Stănescu s-a reîntors în țară și datorită ostenețelor cărturărești și activității depuse era chemat la slujirea Arhierescă, în calitate de Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Romanului (în 2009, ridicată la rangul de Arhiepiscopie, cu numele de *Arhiepiscopia Romanului și Bacăului*), sub titulatura de *Băcăuanul*⁸, fiind hirotonit la 8 aprilie 1912, în Catedrala Mitropolitană din Iași⁹. În noua slujire, a îndeplinit mai multe ascultări: Redactor al Revistei *Biserica Ortodoxă Română* (apărută la 1 octombrie 1874, al cărei prim redactor a fost Episcopul Râmnicului Acad.+Ghenadie Enăceanu: 1886-1898)¹⁰; Egumen al Eforiei Așezământului „Sf. Spiridon” din Iași; Inspector General al Seminariilor Teologice din țară; Profesor la Catedra de *Exegeză a Noului Testament*, de la Facultatea de Teologie din București; i s-a dat în 1919, Locotenența Episcopiei Argeșului, apoi cea a Râmnicului în locul Arhierelui +Alexie Șerban-Craioveanul, ce era bolnav, iar, în 1921 a trecut la cele veșnice, fiind înhumat la Iași (unde își avea obârșia)¹¹.

---

⁷Prof. Dr. Ion I. Mutu-Strehaia, *op. cit.*, p. 490.

⁸În lucrarea P.S.+Gherasim Cristea, Episcopul Râmnicului, *Istoria Eparhiei Râmnicului*, Rm. Vâlcea, Editura Conphys, 2009, p. 246, titulatura de Arhiepiscop-vicar a Vlădiciei +Vartolomeu, apare astfel: +Vartolomeu Stănescu-Bârlădeanul, ceea ce nu este corect, deoarece, la ridicarea în treapta de Arhiepiscop, i s-a dat titlul de *Băcăuanul*: A se vedea: Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii...*, în „M.O.”, Nr. 3-4/1964, p. 208; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 455; Idem, *Episcopia Râmnicului – 500 de ani de existență*, Tr. Severin, Editura „Decebal”, 2003, p. 51; Prof. Drd. Ion I. Mutu-Strehaia, *Episcopul +Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin – personalitate marcantă a Bisericii Ortodoxe Române*, în „Arcade”, Anul V (2007), Nr. 2, p. 7; Idem, *Realizări de seamă ale Episcopului +Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin*, în „Caligraf”, Anul II (2002), Nr. 7, p. 16; Idem, *Episcopul +Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin – personalitate de seamă a Bisericii Ortodoxe Române – 135 de ani de la naștere*, în „Mehedinți, Istorie, Cultură și Spiritualitate”, vol. 3, Tr. Severin, Editura Didahia Severin, 2010, p. 490.

⁹Pr. Prof. Dr. *Dicționarul...*, p. 455.

¹⁰Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediția a 3-a, Iași, Editura Trinitas, 2008, p. 490.

¹¹+Gherasim Cristea, Episcopul Râmnicului, *Istoria Eparhiei Râmnicului*, Rm. Vâlcea, Editura Conphys, 2009, p. 246.

Luând seamă de misiunea pastorală, din țară și diaspora, la 6 aprilie 1921, Sf. Sinod îl alegea pe Arhiereul-vicar Dr.†Vartolomeu Băcăuanul, ca Episcop al Râmnicului-Noul Severin și înscăunat, o zi mai târziu, la 7 aprilie 1921 de Mitropolitul Primat †Miron Cristea (viitorul Întâi Patriarh al României între 1925-1939)¹². Venit în fruntea istoricului Scaun Vlădicesc de la Râmnic (înființat în 1503, odată cu cel de la Buzău, pentru partea de răsărit a țării și al Râmnicului, pentru Oltenia, de Sf. Nifon II, Patriarhul Constantinopolului retras pentru o perioadă în Muntenia. Episcopia Râmnicului s-a mai numit și a *Noului Severin*, căci a „luat” locul vechii Mitropolii a Severinului, fiind totodată continuarea ei)¹³; Episcopul †Vartolomeu s-a dedicat trup și suflet misiunii la care fusese chemat, fiind unul dintre promotorii așa numitului *Creștinism Social*, implicându-se pe plan misionar, cultural, filantropic, și mai ales, administrativ-gospodăresc; unele dintre realizări, existând și azi în Mitropolia Olteniei și Eparhiile sale sufragane, din care vom aminti pe cele mai importante, căci multe vor fi fost faptele pilduitoare și trăirile (numai de Dumnezeu și el știute) Vlădiciei Vartolomeu, dar nu e loc întru a le așterne pe toate:

1. Astfel, *reforma* Episcopului †Vartolomeu, de ridicarea culturală, spiritual-morală, dar și materială a clerului și credincioșilor încredințați spre păstorire pornea la 20 octombrie 1921 (iată, chiar din primul an de arhipăstor la Râmnic), prin gruparea celor aproape 900 de Preoți olteni, în nou înființata **Societate „Renașterea”**, ai cărei membrii erau Preoții și Diaconii Episcopiei, apoi elevii seminariști și

¹²Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul...*, pp. 141-143; Prof. Dr. Ion-Nicolae I. Mutu-Strehaia, †Miron Cristea – un ales patriot și luptător pentru făurirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, Seria a IV-a, Nr. 6, Craiova, Editura Sitech, 2018, pp. 133-134.

¹³†Athanasie Mironescu, Episcopul Râmnicului-Noului Severin, *Istoricul Eparhiei Râmnicului-Noul Severin*, București, Editura Tipografia „Gutenberg”, 1906, pp. 13-15; Sfânta Mitropolie a Olteniei, Râmnicului și Severinului, *Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei, Râmnicului și Severinului, 1941, pp. 91-92.

studentii teologi; bărbații de la 25 de ani și femeile de la 55 de ani, dar și sătenii locali. Scopurile „Renașterii” s-au prezentat și publicat în „Monitorul Oficial”, Nr. 39/23 mai 1923 și prevedeau: promovarea culturii teologice a Clerului; crearea unor fonduri proprii; ajutorarea nevoiașilor; salarizarea Preoților; încurajarea celor cu merite deosebite; promovarea spiritului de solidaritate etc. Ca Patroni Spirituali au fost aleși Sf. *Fecioară Maria* și Sf. *Ierarh Nicolae*. Acea înfăptuire a reprezentat, unul din reperele de plecare a celei mai de seamă lucrări bisericești de la noi, după 1918¹⁴.

2. A organizat Parohiile în *Comitete Parohiale*, ce urmăreau catehizarea credincioșilor, prin *Sfaturile Moralizatoare*, tâlcuindu-se Sf. Scriptură, explicarea Sfintelor Taine, la care se adăuga predarea/studierea Religiei, ca disciplină obligatorie în școli, la ciclul primar predată de Preoți și Învățători¹⁵.

3. S-a pus accentul pe *Bibliotecile Parohiale* și de *Cămin*, în vederea ridicării nivelului de pregătire al sătenilor –, înființându-se 15 000 de Biblioteci de Cămin înzestrate cu 28 000 de volume. De asemenea, s-au organizat *Corurile Parohiale*, din fiecare Parohie, sub conducerea Preotului Paroh¹⁶.

4. La 13 septembrie 1934, s-a fondat *Casa Națională „Episcopul Vartolomeiu”*, din localitatea Daneți, jud. Dolj, având ca Ocrotitor Spritual pe Sf. *Arhidiacon Ștefan* –, urmărind trezirea în sufletele credincioșilor, a patriotismului și al păstrării valorilor spirituale și culturale ale poporului român, prin ținerea de *Congrese anuale ale Societății „Renașterea”*¹⁷, ce erau deschise de Vlădica †Vartolomeu

¹⁴Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 111.

¹⁵Pr. Ioan G. Popa, *Comitetul parochial și Sfatul moralizator ca supraveghetori ai religiozității și moralității*, în „Renașterea”, Anul I (1922), Nr. 2, 3, 4, p. 53.

¹⁶Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 124; Adunarea Eparhială din 14 mai 1933, *Corurile centrelor parohiale*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Cozia”, 1933, p. 48.

¹⁷Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 141.

(primul Congres Eparhial al Societății Preoțești *Renașterea* s-a desfășurat în zilele de 30, 31 mai și 1 iunie 1923, desigur sub directa conducere a Episcopului †Vartolomeu)¹⁸.

Tot din inițiativa Înaltului Ierarh, s-a înființat o Fabrică de lumânări, la Craiova, în subsolul Societății „Renașterea”¹⁹.

5. Pentru a veni în sprijinul tipăririi de cărți (în special, celei de cult și bisericești), a înființat în 1927, **Tipografia Cozia**, de la Mânăstirea Cozia, iar în 1934, în semn de respect pentru Ierarh, i s-a schimbat numele în **Tipografia Episcop Vartolomeiu**²⁰.

6. Tot la inițiativa sa, au fost organizate, în fiecare județ al Eparhiei, **Institutele Economice** sau **Băncile Clericale** proprii Bisericii, care constituiau reale surse de existență, mai ales Clericilor nevoiași, în Tr. Severin (Mehedinți); în jud. Dolj – Banca „*Sprijinul*”; în jud. Gorj – „*Clerul Gorjean*”; la Romanai; iar la Rm. Vâlcea – Banca „*Ajutorul*” – , care a fost prima înființată, fiind și cea mai dezvoltată. Prin aceste **Bănci Populare ale Preoților**, din cadrul sistemului cooperatist, se asigura finanțarea Preoților/Diaconilor bătrâni, singuri și nevoiași, dar și a Cantinelor Sociale²¹. În dezvoltarea sistemului bancar clerical, un rol important l-a avut **Preotul Ioan Marina** (viitorul **Patriarh †Justinian al României**, care a primit Taina Preoției, chiar de la Episcopul †Vartolomeu). Inițiativa Înaltului Ierarh, de a înființa Bănci ale Bisericii, avea să-i aducă mai târziu mari suferințe²².

---

¹⁸†Vartolomeu, Episcopul Râmnicului Noului Severin, *Casa Națională „Episcopul Vartolomeiu” din Daneți, jud. Dolj*, în „Buletinul Oficial”, Anul III (1934), Nr. 11, p. 395, p. 396, p. 397, p. 400 ș.urm.; Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 75; Pr. Gheorghe M. Sacerdoțianu, *Societatea „Renașterea”. Dezbaterile de la Congresul Eparhial al preoțimii oltene, ținut în zilele de 30, 31 Mai 1923*, în „Renașterea”, Anul II (1923), nr. 6, p. 182.

¹⁹Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 151.

²⁰Pr. Ilie R. Neagoe, *Un vizionar* (despre Episcopul †Vartolomeu), în „Renașterea”, Anul XIII (1934), Nr. 4, p. 141.

²¹ Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 146.

²² *Ibidem*.

7. Pentru a veni în sprijinul Clerului oltean, Episcopul Vartolomeu i-a îndemnat pe Preoți să înființeze în orașele reședință de județ – **Cămine Preoțești**, spre găzduirea Preoților/Diaconilor veniți din alte localități ale Eparhiei și în cadrul cărora, erau așezate și birourile Societății „Renașterea”. Astfel de Cămine Preoțești au apărut la Craiova (existent și azi, fiind inaugurat de Înaltul Ierarh, la 12 noiembrie 1934, purtând numele de „Renașterea”), apoi la Rm. Vâlcea, Tr. Severin, Tg. Jiu²³.

8. Episcopul Vartolomeu, cândva profesor, a purtat de grijă, la Râmnic și nu numai, învățământului bisericesc, **Seminariilor Teologice Eparhiale și Școlilor de Cântăreți bisericești**, pe care le-a reorganizat, sau a pus bazele altora noi. A înființat **Seminarul Teologic „Sf. Grigorie Decapolitul”**, din Craiova, deoarece crescuse numărul tinerilor ce doreau să devină preoți; apoi a luat naștere **Școala Eparhială de Cântăreți bisericești** cu sediul, mai întâi, la Mânăstirea Cozia, apoi transferată la Craiova și la Rm. Vâlcea²⁴.

---

²³Documentul Căminului „Renașterea”, în „Renașterea”, Anul XII (1933), Nr. 9, pp. 332-333; Episcop †Vartolomeu, Căminul „Renașterea” – templu al datoriei, în „Renașterea”, Anul XIII (1934), Nr. 11, p. 393.

²⁴Adunarea Eparhială din 28 Septembrie 1930, *Seminariile*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Cozia”, 1930, p. 105; Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 14 Mai 1933, *Școalele Eparhiale*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Cozia”, 1933, p. 69; Pr. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 206; Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 17 Mai 1936, *Școalele Eparhiale. Seminarul „Sf. Nicolae”* din R. Vâlcea, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, 1936, p. 66; Episcop Dr. †Vartolomeu al Râmnicului Noului Severin, *Anuar pe anii 1921-1925 (Anuar al Episcopiei Râmnicului)*, în „Noua Revistă Bisericească”, Anul VII (1926), Nr. 10-12, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1925, p. 215; Episcop †Vartolomeu, *Scurte lămuriri asupra Musicei sacre din Biserica creștină pentru cântăreții ortodocși – Date cu prilejul începerii hirotesiei lor pe grupuri în toată Eparhia Olteniei, cu începerea de astăzi 8 Martie 1927*, în „Renașterea”, Anul VI (1927), Nr. 6, p. 221; Pr. Mihail Grigorian, *Renașterea Stranei*, în „Renașterea”, Anul VI (1927), Nr. 12, p. 456; Adunarea Eparhială din 28 septembrie 1930, *Școalele de cântăreți*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Cozia”, 1930, p. 107; †Vartolomeu, Episcopul Râmnicului Noului Severin, *Măreața opera muzicală a clerului oltean*, în „Renașterea”, Anul X (1931), Nr. 6, p. 211; Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 26 mai 1935, *Școala de cântăreți*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, 1935, p. 84; Adunarea Eparhială din 17 mai 1936, *Școala Eparhială de cântăreți*, Rm. Vâlcea,

9. Călugăr fiind, Episcopul †Vartolomeu și-a îndreptat atenția și asupra *Mănăstirilor* și *Schiturilor* din Eparhia râmniceană, ajungându-se în 1939, la 13 mănăstiri și 14 schituri de călugări și 6 mănăstiri de maici (din păcate, în 1939 Episcopia se va desființa și apărea Mitropolia Olteniei și a Râmnicului, cu sediul la Craiova, iar Episcopul Hușilor †**Nifon Criveanu** era ales ca Întâiul Mitropolit aici, retras în 1945, de noile rânduieli politice din țară, ostile Bisericii și unora dintre slujitori considerați incomozi)²⁵. Pentru revigorarea vieții monahale, Episcopul †Vartolomeu a pus bazele unor instituții: *Eforia Mănăstirilor Oltene; Marele Sobor al Stareților* (condus chiar de el); *Consistorii Monahale; Exarhatul Mănăstirilor* (apărut în 1930, ca organ de cercetare a cinurilor monahale/mănăstirilor)²⁶.

10. Un respect deosebit l-a avut și față de *Femeile din Eparhie*, înființând *Societatea Evanghelică „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”* a *„Doamnelor și Domnișoarelor din Eparhia Olteniei”* –, prin care se urmărea întreținerea sănătății trupești, acordarea de asistență socială nevoiașilor, lupta împotriva alcoolismului, reintegrarea în societate a foștilor pușcăriași și a femeilor decăzute, sprijinirea tinerilor valoroși, prin acordarea de burse pentru studii în străinătate. *Societatea*, al cărei scop era emanciparea femeii avea sediul la Craiova, în Căminul Preoțesc „Renașterea” și era constituită din

---

Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, 1936, p. 82; Adunarea Eparhială a Sfintei Eparhiale a Sfintei Episcopii a Râmnicului Nouului Severin din 22 Mai 1938, *Școala de cântăreți*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, 1938, p. 44.

²⁵Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice. I. 1945-1947*, București, A.N.R. (Arhivele Naționale ale României), 2004, p. 38; Prof. Dr. Ion-Nicolae I. Mutu-Strehaia, *In memoriam: Primul Mitropolit al Olteniei, †Nifon Criveanu – 50 de ani de la înveșnicire*, în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, Seria a IV-a, Nr. 8, Craiova, Editura Sitech, 2020, p.148, p.149, p.152.

²⁶Protosinghel Theofil S. Niculescu, *Viața Monastirilor în Oltenia*, în „Renașterea”, Anul XXIV (1945), Nr. 1, p. 59; Idem, *Sfintele Monastiri și Schituri din România ctitorite de vlădici, călugări, și preoți, boieri, negustori și săteni*, Drobeta-Turnu-Severin, Editura „Mănăstirea Vodița”, 2002, pp. 9-27.

Preoți, Preotese, Învățătoare și Institutoare de religie ortodoxă. Actul de constituire al Societății a fost întărit de către Episcopul †Vartolomeu, prin lucrarea sa de 118 p.: „*Femeia ca factor social*”, ce evidențiază rolul femeii în societate²⁷.

Înaltul Ierarh, având la temelie formării sale intelectuale, o pregătire serioasă, în țară și peste hotare, s-a dovedit și un renumit cărturar, bun mânuitor al condeiului, tipărind și publicând numeroase lucrări, studii, articole; multe fiind, nu le vom face cunoscute, aici pe toate, lăsând celor dornici de informare, atât notele de subsol, cât și alte surse bibliografice, pe care le vor descoperi pe parcursul cercetării. Vom aminti totuși, câteva din lucrările Episcopului †Vartolomeu: *Autenticitatea Cărilor Sfinte ale Noului Testament* (teza de licență, București, 1905, 255 p.); *Anuar pe anii 1921-1925* (București, 1925); *O ultimă lămurire în privița datei Sfințelor Paști* (articol publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1403, 18 martie 1929, Rm. Vâlcea, pp. 1-2); *Produsuri sufletești și Realități verificate* (Rm. Vâlcea, 1934); *Femeia ca factor social* (Rm. Vâlcea, 1934); *Trăirea creștinismului prin fapte de folos personal și obșteșc. Cursuri misionare cu preoții Eparhiei* (vol. I, Rm. Vâlcea, 1938); creații poetice: *Psalmul Zorilor/Glasul Zorilor* (scris în anul I de studenție, București, 1901); *În noapte* (București, 1901); *Poem dedicat României Întregite, pentru 10 Mai 1933* (Rm. Vâlcea, 1933); psalmul *Lângă Mare* (Rm. Vâlcea, 1933); elegia *Golgota* (Rm. Vâlcea, 1934); *Poem dedicat Ardealului* (Rm. Vâlcea, 1934); fabule: *Bradul și Scaetele* (Rm. Vâlcea, 1934); *Cioara și Coțofana* (Rm. Vâlcea, 1934), la care se adaugă multele cuvântări, predici, pastorale, cursuri universitare ce au văzut lumina tiparului etc.

---

²⁷Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 22 Mai 1938, *Statutul Societății „Intrarea în Biserica Maicii Domnului” a Doamnelor și Domnișoarelor din Oltenia*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, 1938, p. 61, pp. 63-64.

În 1931, se aniversau zece ani de rodnică și neîntreruptă slujire arhipăstorească a Vlădiciei †Vartolomeu în istorica Eparhie a Râmnicului. Astfel, în perioada grea de păstorire, unde indeferentismul religios măcina viața Bisericii și nu numai, Înaltul Ierarh s-a străduit și a izbutit, atât cât s-a putut, să pună în practică, multe din idealurile pe care și le-a propus. Printr-o bună mobilizare a Preoțimii, a contribuit, într-un mod substanțial, la revigorarea Bisericii din Muntenia Mică (Oltenia), a clericilor, dar și credincioșilor, realizând o serie de societăți/fundații cu caracter filantropic, cultural, misionar, cea mai cunoscută, fiind *Renașterea*.

Cu toate că, Episcopul †Vartolomeu s-a dovedit promotorul așa-numitului *Creștinism Social*, din care mai târziu se va inspira și viitorul Patriarh †Justinian (cândva, ucenic al său), prin *Apostolat Social* (publicat chiar de el, în 12 volume, București, 1948-1976, cuprinzând pastoralele, cuvântările și articolele sale)²⁸, dar și a întregii sale activități după 1933, Vlădica de la Râmnic era supus unor jigniri venite de la presa vremii susținută de unii preoți caterisiți; atacuri care s-au întetit, în special după 1937. Însă, din partea Preoțimii, în general, Ierarhul a cunoscut un real sprijin, prin „*solidaritate și ascultare canonică față de P.S. Episcop Vartolomeiu*”²⁹. Toate au plecat de la faptul că, Vlădica Vartolomeu, ca un bun gospodar cunoscător al celor de trebuință Preoților, înființase *Banca Clericală*, fapt ce a determinat la intrarea în conflict cu politicienii vremii, în urma retragerii banilor Episcopiei de la Băncile patronate de Partidele Liberal și Țărănist și de a-i depune la o Bancă a Bisericii. Cum atunci era plină criză economică, acele Bănci aveau nevoie de banii Episcopiei, pentru a supraviețui³⁰.

²⁸Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul...*, p. 273.

²⁹Pr. Nicolae N. Topologeanu, *Solidaritate socială. Solidaritate creștină*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, 1937, p. 10.

³⁰Prof. Dr. Sorin Oane, „*Epopeea*” Episcopiei Râmnicului Noului Severin, în „*Historia*”, Anul VII (2007), Nr. 61, p. 16.

Episcopul †Vartolomeu a păstorit la Râmnic, până la 1 noiembrie 1938, când, simțindu-se „slăbit”, i s-a acordat, un concediu de doi ani, iar la 1 noiembrie 1940 era pus în retragere, spre a-și aranja drepturile la pensie. Înaltul Ierarh a mers la Casa/Vila sa de la Mânăstirea Bistrița (jud. Vâlcea), ridicată din propria cheltuială. Astfel, prin Decretul Lege cu Nr. 2751/1938, Regele Carol al II-lea acorda concediul de doi ani Episcopului †Vartolomeu, în Ședința de Lucru a Sf. Sinod, din 28 oct. 1938, dar și retragerea și vacantarea Scaunului Episcopal, începând cu 1 noiembrie 1940:

„Am decretat și decretăm: Art. I: Se acordă un concediu de doi începând la 1 Noiembrie 1938 P.S.S. Vartolomeiu Episcop al Râmnicului Noul Severin. În timpul concediului acordat se va servi P.S. Sale întreg salariul. Timpul concediului va fi socotit pentru calcularea drepturilor la pensiune drept timp servit. Art. II: Mitropolitul Ungro-Vlahiei va institui o locotenentă pentru timpul cât P.S. Vartolomeu este în concediu. Art. III: Pe ziua de 1 Noiembrie 1940 P.S.S. Vartolomeu se pune în retragere pentru a-și regula drepturile la pensiune. Art. IV: La 1 Noiembrie 1940 scaunul episcopal al Râmnicului Noul Severin este considerat vacant și se va proceda la alegerea unui titular conform legilor în vigoare. Art. V: În timpul concediului acordat, cât și după pensionare, P.S.S. Vartolomeu va avea folosința vilei ce a construi-o în Mânăstirea Bistrița, proprietatea trecând după moarte Eparhiei. Dat în București la 3 Aug. 1938. (ss). Carol. Președintele Consiliului de Miniștri (ss). †Miron, Patriarhul României”³¹.

În locul său, treburile Eparhiei au fost preluate, de la 1 noiembrie 1938, de Arhiereul-vicar al Mitropoliei Munteniei,

---

³¹Ședința Sfântului Sinod din ziua de 28 octombrie 1938, în „B.O.R.”, Anul LVI (1938), Nr. 11-12, p. 69.

renumitul dascăl de Teologie Dogmatică, Dr.†Irineu Mihălcescu-Târgovișteanul; la Râmnic, stând doar un an: 1 nov. 1938 – 1 nov. 1939; apoi Mitropolit-Locotenent al Olteniei, iar din 29 nov./17 dec. 1939 ales Mitropolit al Moldovei și Sucevei, păstorind până la 16 aug. 1947, când s-a retras, din cauza presiunilor din partea comuniștilor, la Mânăstirea Agapia, trecând la cele veșnice, în 3 aprilie 1948; în acest an – 2024 –, la 24 aprilie, s-au împlinit, 150 de ani, de la nașterea sa, fiind născut, în 24 apr. 1874)³². Iar, în 1939, se va desființa Eparhia Râmnicului și din pricina invidiei Regelui Carol al II-lea, față de Episcopul †Vartolomeu ce se bucura de o mare notorietate, dar Suveranul nu suporta să împartă titlul de *voievodul culturii* cu Vlădica de la Râmnic. Tot în același an – 1939 – se punea temelie pentru *Mitropolia Olteniei, Râmnicului și Severinului*, iar Episcopul †Nifon Criveanu de la Huși (fiu al Olteniei) era ales ca Primul Mitropolit al Olteniei (păstorind între 1939-1945), cu Reședința la Craiova; însă, la rândul-i va deveni incomod noului regim comunist, fiind pus în retragere³³. Dar, în urma numeroaselor memorii, la 20 aprilie 1945, s-a reactivat istorica Eparhie a Râmnicului încredințată spre păstorire Arhiereului †Athanasie Dincă-Bârlădeanul (1896-1973), vicar al Patriarhiei Române, păstorind la Râmnic până la 11 martie 1948, fiind urmat de Episcopul †Iosif Gafton (1949-1984)³⁴.

Principalele capete de acuzare aduse Episcopului †Vartolomeu erau proasta gestionare a fondurilor Episcopiei și *simonie* (vânzarea funcțiilor pe bani; trafic cu lucruri/obiecte, bunuri spirituale, slujiri, pe care Biserica le consideră sfinte și folosirea în scopuri nesănătoase,

---

³²Ion-Nicolae I. Mutu-Strehaia, *In honorem – La 75 de ani de la înveșnicirea renumitului Profesor de Teologie și Mitropolit Dr. †Irineu Mihălcescu al Moldovei*, în „Arcade”, Anul XXI (2023), Nr. 3, pp. 42-44.

³³Idem, *In memoriam: Primul Mitropolit al Olteniei...*, în *vol. cit.*, pp. 151-152.

³⁴Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Iași, Editura Trinitas, 2008, p. 491.

aduc excomunicarea sau caterisirea celor împricinuiți – îndepărtarea din Cler; numele vine de la *Simon Magul*, care a oferit bani, Sf. Ap. Petru și Ioan în schimbul harului Sf. Duh)³⁵, acuze pentru care un Episcop (Ierarh în general) putea fi caterisit. Însă, numeroasele controale financiare efectuate nu au arătat nici o încălcare a legii, iar *simonia* s-a dovedit a fi la fel de falsă. Tot Episcopul vâlcean a fost învinuit de legionarism, dar a dovedit că, Biserica Ortodoxă Română nu a devenit niciodată o *anexă* a Mișcării Legionare³⁶. Trist s-a arătat și faptul că, pentru o scurtă vreme, în acel „război”, pornit împotriva Episcopului †Vartolomeu, a căzut complice al detractorilor Vlădiciei †Vartolomeu, fiind dus de valul vremurilor de atunci, chiar și Arhiepiscopul-vicar †Nifon Criveanu-Craioveanul, al Episcopiei Râmnicului, însă, după dialogul constructiv, pe care l-au purtat cei doi Ierarhi, Chiriarhul locului (†Vartolomeu) s-a împăcat cu Arhiepiscopul său vicar³⁷. Toate acuzele, nedreptățile și pornirile împotriva Ierarhului, au durat până, la 1 noiembrie 1938, când i s-a acordat un concediu de 2 ani, iar, la 1 noiembrie 1940, Episcopul †Vartolomeu era pus în retragere de către Sf. Sinod, după cum s-a menționat mai sus, prin Decretul Lege din 5 aug. 1938, mergând la Vila, ridicată prin propria-i cheltuială, de la Mănăstirea Bistrița – Vâlcea (Vila, intrând în proprietatea Eparhiei, după moartea sa)³⁸, unde a trecut la Domnul, în urmă cu 70 de ani, la 2 noiembrie 1954, fiind înmormântat pe 4 noiembrie 1954, în cavoul din fața Vilei, alături de alți membri ai

³⁵Pr. Ion M. Stoian, *Dicționar religios*, București, Editura Garamond, 1994, p. 253.

³⁶Prof. Dr. Sorin Oane, *op. cit.*, p. 17.

³⁷George Enache, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană – studii și eseuri*, București, Editura Nemira, 2005, p. 78; Prof. Dr. Ion-Nicolae I. Mutu-Strehaia, *Episcopul †Vartolomeu Stănescu...*, în vol. cit., p. 495.

³⁸*Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului, cu plinirea Sfântului Duh, s-a refăcut Vila Vartolomeu, în anul 2005, prin contribuția Sfintei Episcopii a Râmnicului, în timpul Arhipăstoririi P.S. EPISCOP GHERASIM* –, am preluat datele, în ziua de, Miercuri, 26 august 2009, cu prilejul unui popas duhovnicesc, făcut la Mănăstirea Bistrița (Jud. Vâlcea).

familiei sale³⁹. Slujba de prohodire/înmormântare a fost săvârșită, chiar de către fostul său ucenic venit de la București, Patriarhul României, †Justinian Marina.

Ne vom opri în avans, la **Anul de grație 2025**, când vom celebra dubla aniversare a Bisericii Ortodoxe Române: **140 de ani de la recunoașterea Autocefaliei Bisericii noastre**, de către Tronul Ecumenic, de la Constantinopol (25 aprilie 1885)⁴⁰ și **100 de ani de la ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhie (4 februarie 1925 și promulgată, la 25 februarie 1925)**⁴¹. Așadar, de la evenimentul din urmă cu 99 de ani, în 1925, vom reda, o parte a Discursului, pe care a fost rânduit, de către Sf. Sinod, să-l rostească Episcopul †Vartolomeu Stănescu, al Râmnicului-Noul Severin, cu prilejul ridicării Bisericii noastre la rangul de Patriarhat, dând citire următorului *Act de înființare a Patriarhatului Românesc*, al cărui Referent era:

„...Rangul acesta însă, întemeiat cum văzurăm pe puternicia și pe maturitatea lui de azi, îi impune poporului român obligația de a-și creia și a-și însuși, toate mijloacele și instituțiunile, nu numai culturale, politice și economice de ordin civil și laic, dar și pe cele bisericesti prin care să-și poată pune în valoare pentru rolul civilizator la care e chemat, sufletul, capacitățile și însușirile lui și să-și asigure, pentru binele comun, fructificarea trudelor și ale izbânzilor sale. Ca o urmare firească deci a acestui rang și rol civilizator, poporul român își înființează de astăzi înainte, prin **propria lui suveranitate**,

³⁹Date preluate de noi, miercuri, 26 august 2009, de pe piatra de intrare, în Cavoul Fam. Episcopului †Vartolomeu Stănescu, aflat în fața vilei, ridicată de el, la Mănăstirea Bistrița (Vâlcea).

⁴⁰Dr.†Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului și colab., *Biserica Ortodoxă Română. Monografie – Album*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 48.

⁴¹*Ibidem*, pp. 56, 57.

politică și bisericească, Patriarhatul pentru Biserica Ortodoxă Română, recunoscându-i Mitropolitului de București al Țării, titlul de PATRIARH AL ROMÂNIEI, în locul titlului de până aci de Primat al României. De astăzi înainte, în virtutea acestui act de superioară înzestrare bisericească, Mitropolitul Capitalei Române, va purta ca titlu protocolar și canonic numirea de ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR ȘI MITROPOLIT AL UNGRO-VLAHIEI, PATRIARH AL ROMÂNIEI. La înființarea Patriarhatului acesta românesc, Biserica și Statul nostru au fost de altfel îndemnate și îndreptățite, pe lângă motivele de mai sus și de sporirea atât ca număr cât și ca populație ortodoxă, a eparhiilor țării. Din opt câte au fost până la războiul întregirii neamului, Eparhiile țării s-au ridicat astăzi la 18, adică s-au sporit cu 10, având între ele 5 Mitropolii (cu a Basarabiei în înființare) și însumând cu toate la un loc o populație ortodoxă română de peste 14 milioane. Prin sporirea aceasta, România de azi a devenit o puternică țară ortodoxă de mână întâiu în Orientul creștin, și însemnând pentru Biserica Ortodoxă cea de a toată lumea, o temelie și un braț puternic de sprijin...Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, hotărăște în ședința sa de astăzi, 4 Februarie a.c., cu consimțirea și a Onor. Guvern, înființarea Patriarhatului Românesc, Întâiul Stătător al Colegiului Episcopal Românesc, având a se intitula pe viitor: ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR ȘI MITROPOLIT AL UNGRO-VLAHIEI ȘI PATRIARH AL ROMÂNIEI”⁴².

(fiind, desigur, vorba de Mitropolitul Primat de atunci, †**Miron Cristea**, care, va deveni **Întâiul Patriarh al României**, investit și

---

⁴²Patriarhia Românească, *Acte și Documente*, Tipografia „Cărților Bisericești, Bucuerști”, 1925, pp. 34-37.

însăunat/întronizat la 1 noiembrie 1925, arhipăstorind, până la 6 martie 1939, când a trecut la cele veșnice)⁴³.

Prin tot ce a realizat și faptele sale pilduitoare, **Episcopul Dr.†Vartolomeu Stănescu** –, destoinic urmaș al Înaltașilor săi: †Damaschin Voinescu („Dascălul”); †Chesarie; †Ghenadie; †Neofit; Sf. Ierarh Antim Ivireanul (devenit Mitropolit al Munteniei); †Climent; Sf. Ierarh Calinic de la Cernica; †Atanasie Stoenescu; †Athanasie Mironescu (apoi, Mitropolit Primat al României); †Sofronie Vulpescu⁴⁴ – se înscrie în rândurile vrednicilor Ierarhi, care au arhipăstorit de Dumnezeu binecuvântată, Eparhie a Râmnicului, care din 2009 a fost ridicată la treapta de *Arhiepiscopie*⁴⁵. Pomenirea sa din neam în neam!

---

⁴³Dr.†Antonie Plămădeală și colab., *op. cit.*, p. 57; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor...*, p. 142.

⁴⁴Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, vol. III, Iași, 2008, pp. 489-490.

⁴⁵La 18 iunie 2009, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit sub protia P.F.†Daniel, Patriarhul României, a luat hotărârea, de a ridica la treapta de **Arhiepiscopii**, mai multe Eparhii istorice, de la Râmnic, Buzău, Roman, Argeș, Dunărea de Jos – Vezi: *Ridicarea Eparhiilor Râmnicului; Romanului; Buzăului și Vrancei; Argeșului și Muscelului; Dunării de Jos la rang de Arhiepiscopie*, date preluate de noi, de pe site-ul <http://www.basilica.ro/ro/stiri> (la 20 iunie 2009).

Fig. nr. 1. Vartolomeu Stănescu în perioada studiilor la Paris
(în Pr. D. Cristescu, *Viața și „Înfăptuirile” Prea Sfințitului Episcop Vartolomeiu până la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Rm. Vâlcea. Editura Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, 1936, 351 p.)

Fig. nr. 2. Episcop †Vartolomeu Stănescu
(în Pr. D. Cristescu, *Viața și înfăptuirile...*,
Rm. Vâlcea, 1936).

Bibliografie selectivă

Lucrări generale, studii și articole

Adunarea Eparhială din 28 septembrie 1930, *Școalele de cântăreți*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Cozia”, 1930.

Adunarea Eparhială din 28 Septembrie 1930, *Seminariile*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Cozia”, 1930.

Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 14 Mai 1933, *Școalele Eparhiale*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Cozia”, 1933.

Adunarea Eparhială din 14 mai 1933, *Corurile centrelor parohiale*, Tipografia „Cozia”, Rm. Vâlcea, 1933.

Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 26 mai 1935, *Școala de cântăreți*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, 1935.

Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 17 Mai 1936, *Școalele Eparhiale. Seminarul „Sf. Nicolae”* din R. Vâlcea, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, 1936.

Adunarea Eparhială din 17 mai 1936, *Școala Eparhială de cântăreți*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, 1936.

Adunarea Eparhială a Sfintei Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 22 Mai 1938, *Școala de cântăreți*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, 1938.

Adunarea Eparhială a Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin din 22 Mai 1938, *Statutul Societății „Intrarea în Biserica Maicii Domnului” a Doamnelor și Domnișoarelor din Oltenia*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, 1938, p. 61, pp. 63-64.

Pr. Cristescu, D., *Viața și înfăptuirile P.S. Episcop D.D. Vartolomeiu până la împlinirea vârstei de 60 ani*, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, Rm. Vâlcea, 1936.

Documentul Căminului „Renașterea”, în „Renașterea”, Anul XII (1933), Nr. 9, pp. 332-333.

Durkheime, Emile, *Sociologia – Regulile Metodei Sociologice*, București, Editura Antet, f.a.

Enache, George, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană – studii și eseuri*, București, Editura Nemira, 2005.

Pr. Enculescu, Alexandru, *Biografia P.S. Episcop Vartolomei*, în „Renașterea”, Anul X (1931), Nr. 12.

†Gherasim, Cristea, *Episcopul Râmnicului, Istoria Eparhiei Râmnicului*, Rm. Vâlcea, Editura Conphys, 2009.

Pr. Grigorian, Mihail, *Renașterea Stranei*, în „Renașterea”, Anul VI (1927), Nr. 12.

† Mironescu, Athanasie, *Episcopul Râmnicului-Noului Severin, Istoricul Eparhiei Râmnicului-Noul Severin*, București, Editura Tipografia „Gutenberg”, 1906.

Prof. Drd. Mutu-Strehaia, I. Ion-Nicolae, *Realizări de seamă ale Episcopului †Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin*, în „Caligraf”, Anul II (2002), Nr. 7, p. 16.

Prof. Drd. Mutu-Strehaia, I. Ion-Nicolae, *Episcopul †Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin – personalitate marcantă a Bisericii Ortodoxe Române*, în „Arcade”, Anul V (2007), Nr. 2, p. 7.

Prof. Dr. Mutu-Strehaia, I. Ion, *Episcopul †Vartolomeu Stănescu al Râmnicului-Noului Severin – personalitate de seamă a Bisericii Ortodoxe Române – 135 de ani de la naștere*, în „Mehedinți, Istorie, Cultură și Spiritualitate”, vol. 3, Drobeta-Turnu-Severin, Editura Didahia Severin, 2010.

Prof. Dr. Mutu-Strehaia, I. Ion, *In memoriam: Primul Mitropolit al Olteniei, †Nifon Criveanu – 50 de ani de la înveșnicire*, în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, Seria a IV-a, Nr. 8, Craiova, Editura Sitech, 2020, pp. 148-152.

Prof. Dr. Mutu-Strehaia, I. Ion, *In honorem – La 75 de ani de la înveșnicirea renumitului Profesor de Teologie și Mitropolit Dr. †Irineu Mihălcescu al Moldovei*, în „Arcade”, Anul XXI (2023), Nr. 3, pp. 42-44.

Pr. Neagoe, Ilie R., *Un vizionar* (despre Episcopul †Vartolomeu), în „Renașterea”, Anul XIII (1934), Nr. 4, p. 141.

Protosinghel Niculescu, Theofil S., *Viața Monastirilor în Oltenia*, în „Renașterea”, Anul XXIV (1945), Nr. 1, p. 59.

Protosinghel Niculescu, Theofil S., *Sfintele Monastiri și Schituri din România ctitorite de vlădici, călugări și preoți, boieri, negustori și săteni*, Drobeta-Turnu-Severin, Editura „Mănăstirea Vodița”, 2002.

Prof. Dr. Oane, Sorin, *„Epopoea” Episcopiei Râmnicului Noului Severin*, în „Historia”, Anul VII (2007), Nr. 61.

Patriarhia Românească, *Acte și Documente*, Tipografia „Cărților Bisericești”, București, 1925.

Pr. Prof. Dr. Păcurariu, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, București, Editura Enciclopedică, 2002.

Pr. Prof. Dr. Păcurariu, Mircea, *Episcopia Râmnicului – 500 de ani de existență*, Tr. Severin, Editura „Decebal”, 2003.

Pr. Prof. Dr. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Iași, Editura Trinitas, 2008.

Dr.† Plămădeală, Antonie, *Mitropolitul Ardealului și colab., Biserica Ortodoxă Română. Monografie – Album*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987.

Popa, Ioan G., *Comitetul parochial și Sfatul moralizator ca supraveghetori ai religiozității și moralității*, în „Renașterea”, Anul I (1922), Nr. 2, 3, 4.

Pr. Sacerdoțianu, Gheorghe M., *Societatea „Renașterea”*. *Dezbaterile de la Congresul Eparhial al preoțimii oltene, ținut în zilele de 30, 31 Mai 1923*, în „Renașterea”, Anul II (1923), nr. 6.

Sfânta Mitropolie a Olteniei, Râmnicului și Severinului, *Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei, Craiova, Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei, Râmnicului și Severinului, 1941*, pp. 91-92.

Pr. Stoian, Ion M., *Dicționar religios*, București, Editura Garamond, 1994.

Ședința Sfântului Sinod din ziua de 28 octombrie 1938, în „B.O.R.”, Anul LVI (1938), Nr. 11-12.

Șerbănescu, Nicolae I., *Episcopii Râmnicului*, în „M.O.”, Anul XVI (1964), Nr. 3-4, p. 203, p. 208.

Pr. Topologeanu, Nicolae N., *Solidaritate socială. Solidaritate creștină*, Rm. Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, 1937.

Episcop Dr. †Vartolomeu al Râmnicului Noului Severin, *Anuar pe anii 1921-1925 (Anuar al Episcopiei Râmnicului)*, în „Noua Revistă Bisericească”, Anul VII (1926), Nr. 10-12, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1925.

Episcop †Vartolomeu, *Scurte lămuriri asupra Musicei sacre din Biserica creștină pentru cântăreții ortodocși – Date cu prilejul începerii hirotեսiei lor pe grupuri în toată Eparhia Olteniei, cu începerea de astăzi 8 Martie 1927*, în „Renașterea”, Anul VI (1927), Nr. 6.

†Vartolomeu, *Episcopul Râmnicului Noului Severin, Măreața operă muzicală a clerului oltean*, în „Renașterea”, Anul X (1931), Nr. 6.

†Vartolomeu, Episcopul Râmnicului Noului Severin, *Casa Națională „Episcopul Vartolomeiu” din Daneți, jud. Dolj*, în „Buletinul Oficial”, Anul III (1934), Nr. 11, p. 395, p. 396, p. 397, p. 400, ș. urm.

Episcop †Vartolomeu, *Căminul „Renașterea” – templu al datoriei*, în „Renașterea”, Anul XIII (1934), Nr. 11.

Velicu, Dudu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice. I. 1945-1947*, București, A.N.R. (Arhivele Naționale ale României), 2004.

